

Paed.

1772

200 KT.

1530

1. peeld. (teljes)

JOH. AMOS. COMENII

JANUA LINGVÆ LATINÆ

referata aurea.

Slav,

SEMINARIUM

Lingvæ Latinæ & Scientiarum

omnium,

HOC EST.

Compendiosa LATINAM & aliam
quamlibet Lingvam, unâ cum Scientiarum
& Artium fundamentis, perdiscendi Metho-
dus, sub Titulis centum, Periodis mille
comprehensa.

Et in usum Scholarum in Hungaria passim ha-
bitarum, juxta editionem postremam, accu-
ratam & auctam, in Hungaricam Lingvam
translata

Per:

STEPHANUM BENJAMIN SZILAGYI.

*Æstimat ut sapiens precio, non pondere gemmas,
Utilitate probat sic quoque mentis opus.*

LEUTSCHOVIAE,

Typis SAMUELIS BREWER. M. DC. XCVIII.

Ad Auctorem

JANUÆ LINGUARUM

RESERATÆ,

Virum Clariss: Eruditissimumq;

Dñ. J. A. C.

Pro Scholis optima facillimaquē
solicite meditanti-

tem.

Nescio dexterius reserari JANUA LINGVÆ
Instituis quam Tu, qua ratione queat.
Inducis penitus simul ad conclavia RERUM,
Quas velut occlusas continet una domus.
Nempe libellus habet tuus iste vocabula quævis,
Cum rerum serie per bene disposita.
Sic pulchrè LINGVAM, studium fuit erudisse,
Ne fuerit mentem pascere cura minor.
Agnoscent satis id doctiq; probiq;: DEUSQUE,
Quod seris, id nutu grandiet ipse suo.

Scribebat

applaudente animo
G. V. S. S. Th. D.

INSTITUTIO DIDACTICA.

*De usu & ratione docendi Januam
Lingvæ Latinæ.*

IECTOR amice: *Qui nu-*
cleum esse vult, nucem frangat oportet, inquit COMENTUS noster.
Si quis ergò nucleum Januæ
Linguarum esse cupit; usum
ejus modumq; docendi, ante omnia perdiscat
oportet. Usum primò indicabimus breviter,
dein modum docendi. *I.* Quod rerum to-
tius naturæ, artis, nec non scientiarum no-
mina, brevibus comprehendantur sententiis
in hac JANUA, magnum ingenii & memoriæ
levamen est: nuda enim vocabula, prout in
lexicis & nomenclaturis describuntur, diffi-
cilter admodum ediscuntur, & longè diffici-
lius memoriâ retinentur: Quia non infor-
mant judicium. *II.* Res ipsæ cum vocalibus
docentur heic & explicantur, divino quodam
combinationis artificio.

A 2

III. Omni-

III. Omnium rerum definitiones, genera, species, differentias, interdum causas efficientes, formas & fines earum ac proprietates in hoc libello reperire licet. *IV.* Quod verò methodum attinet, generalia specialibus, naturalia artificialibus atq; moralibus, præmittuntur eleganti ordine, adeoq; tituli singulorum capitum sunt veluti genera, specierum in isto capite occurrentium. *V.* Si quis hanc Januam accuratè, ac distinctè legere, vocesque in ea occurrentes eleganter pronunciare, noverit; omnes alios libros accuratè legere, & inter loquendum voces eleganter pronunciare poterit. *VI.* Qui omnes voces hujus libelli Etymologicè examinare, constructionumque Syntacticarum regulas & rationes reddere sciverit, optimus erit Grammatista, nec hæsitabit in lectione bonorum authorum. *VII.* Phrasium quoque copiam hinc elicere, & easdem variare poterit bonus præceptor. *VIII.* Occasiones historiæ tam naturalium quàm artificialium & moralium, tot sunt ferè, quot voces peculiæres. *IX.* Si vocum origines, per totam Januam pueris inculcet fidelis Magister; magnam discipuli Græcarum vocum cognitionem comparabunt, intimamque & formalem

lem vocum significationem ex derivationibus illis ediscent. *X.* Exercitiorum deniq; styli, tam ligati quàm soluti uberrima seges in hac reperitur JANUA. Tantos nempe usus habet exiguus iste libellus, quem si quis memoriâ teneat, & perfectè loqui, & de cunctis rebus eleganter differere poterit.

Porro, docendi modus hancce Januam, pro discipulorum captu & varietate diversus est. Nos pro diversitate quatuor classium, Grammaticæ, Syntacticæ, Poëticæ ac Rhetoricæ, ita nunc docemus & in posterum docebimus Deo volente. In classe Grammatica Grammaticè: Id est: Grammaticum ejus usum demonstramus hoc modo: *I.* Certum quotidie pensum proponimus; illud clarè, distinctè & eleganter prælegimus; accuratam vocum pronunciationem, vocis moderationem, punctorum denique rationem observantes ubique. *II.* Discipulos idem pensum clarè, distinctè, & eleganter perlegere, accuratam pronunciationem, vocis moderationem, punctorumq; rationem observare jubemus. *III.* Singulas voces quid significant, explicamus, ut cum vocibus res ipsas intelligant: ignota illis & nondum visa, demonstramus ad oculum, si fieri secus

non possit, per Figuras & imagines. *IV.* Stylum ex eadem prælectione hungaricum periphrastice exhibemus. *V.* In examine, testâ manibus translationis Hungaricæ columnâ, per singulas voces & sententias exponere jubemus. *VI.* Singulas voces per accidentia octo partium orationis deducimus. *VII.* Derivationes vocum & origines cum formali vocum significatione indicamus. *VIII.* Faciliores constructionum formulas pueris proponimus, & regulis applicamus, ut eos ad classem Syntacticam præparemus. *XI.* Pensum quotidianum altero quovis die, totius autem septimanæ, singulis diebus Mercurii & Sabbathi, promptâ memoriâ recitare jubemus. *X.* Eandem Januam interdum clarè ac distinctè, ac si perorarent, proponere & pueriles disputationes exercere inter se præcipimus. Exemplum hic ejusmodi examinis Grammatici addere, supervacaneum esse puto; cum sciam hunc modum examinandi, vulgarem & omnibus notum esse. Origines autem vocum Præceptores inquirere possunt, in Lexico Etymologico Matthiæ Martini, Becmanni, Coldingii, Mochingeri, Indice Januæ Linguarum editionis Dantiscanæ, & aliis hujusmodi libris. Pensum

verò

verò illud Januæ Linguarum ita disponimus in classe Grammatica, ut intra spatium unius anni, totam absolvere possint.

In classe verò Syntactica, eandem Januam docemus, tali processu. *I.* Cum in classe Grammatica, bona ex parte contextum Januæ perdidicerunt pueri, duplum pensum resumimus ut semianno totam absolvere possimus. eamque rursus, clarè, distinctè & eleganter prælegimus. *II.* Res ipsas vicissim clarius paulò, & uberius quàm antea explicare pergimus, ut eadem, quæ antea hac perceperant, in memoriam revocent. *III.* Stylum duplicem aliquanto graviolem, Hungarico-Latinum, & Latino Hungaricum, ex eodem penso, quotidie exhibemus & corrigimus. *IV.* Phrasès occasione verborum elicimus Latinas & Hungaricas, easdem, quæ sunt in Janua, periphrastice exponimus & circumscribimus. *V.* Difficiliores etiam quæstiones, Etymologicas inserimus examini, cum difficiliorum necessitas verborum postulat. *VI.* Syntactice construimus, & easdem constructiones variamus. *VII.* Chrias & breves materias carminum quoque majoribus, qui promovendi erunt in classem Poeticam, ut jam ipsi volitare ac judicium

inventionibus exercere queant, exhibemus. *VIII.* Singulis diebus Mercurii, & Sabbathi, post exercitium Catecheticum, aliquos perorare jubemus, ex charta solum, ne fatigentur tenera ingenia: ut actionem & pronuntiationem oratoriam à teneris annis ediscant. *IX.* Textum Januæ Latinum, hic etiam à memoria puerorum fideliter exigimus. *X.* Interdum recreationis ergo de hac vel illa materia, extempore differere jubemus discipulos, bonorum Authorum quoque fructuosam lectionem commendamus: elegantiarum, item & modorum loquendi formulas, consignandi & in usum convertendi artificium ostendimus.

Lectio lecta valet, decies repetita placebit.

In classe Pœtica etiam veluti cynosuram Deo volente, habebimus eandem Januam Linguae Latinae, tali ordine. *I.* Idem pensum resumemus quotidie, quod in Syntaxi, ut eodem spatio semestri cursum Poëticum absolvere queamus. *II.* Idem pensum semel perlegemus, explicabimus Poëticæ Methologias videlicet Poëtarum ex rebus naturalibus, artificialibus & moralibus enarrantes, juxta Natalis Comitum manuuctionem. *III.* Phrasès Poëticas eliciemus & variè
cir-

circumscribemus. *IV.* Syllabarum quantitates per singulas voces examinabimus, secundum præcepta Emmanuelis, versibus comprehensa, quos postremæ editioni Grammatices Alvincianæ inseruimus. *V.* Materias carminis ex eodem penso binas dabimus: Interdum & Poëmatum, ut versibus perorare discant. *VI.* Inventiones Poëticas ex eadem Janua ostendemus. *VII.* Materias quoque acuti Epigrammatis, de hac vel illa re jucunda, exhibebimus, ut extemplo epigrammata faciant. *VIII.* Historias animalium, herbarum, arborum, &c. Rerum artificialium, & moralium, &c. Crebras inferemus, (hic nos juvabit egregiè officina Poëtica Ravisii,) ut ex iis copiam inventionis Discipuli comparare possint. *IX.* Enarrationem classici cujusdam Poëtæ subjungemus. *X.* Imitationem Poëticam, in Epigrammatibus & Poëmatibus componendis, ostendimus.

Tandem in classe Rhetorica, præceptis Rhetoricis eandem adjungemus Januam, hoc modo. *I.* Toties repetitum Januæ textum exigemus, ut eò firmitus inhæreant formalia verba. *II.* Juxta ordinem capitum, ut hic etiam spatio semestri Januam percurrere

est dubitatio? Est vacillans rei apprehensio. Quid est hallucinatio? Est impedita rei apprehensio. Quid est ignoratio & inscitia? Est nulla rei apprehensio. VIII. Problemata & varias quæstiones ad ventilandum proponemus, ut modum argumentandi & Logicè differendi ostendamus, discipulosq; manuducamus ad Philosophicum ac Theologicum studium. Atque hæc est ratio docendi, quam nos in hac Schola nostra, secundum distinctas classes, observabimus; si **D E U S** vires & vitam sufficiat. His vale Lector amande, nostrisq; laboribus fave.

JANUA

J A N U A A' DEAK
L I N G V Æ N Y E L V N E K

Latinæ Referata

Aranyas ki-nyittatott

A U R E A.

A J T A J A.

I. Introitus.

I. Bé-menetel.

I. **SALVE** Lector I. **E** Gésleggel olvasó Barátom.

2. Si rogas quid sit eruditum esse? responsum habe, nosse verum differentias, & posse unumquodque suo designare vel insignire nomine.

2. Ha kérded mi legyen tudósnak lenni? Ez legyen tenéked feleleted, ismérni a dolgoknak különbségét, és akar mit az önnön maganevén meg-jegyezhetni, és nevezhetni.

3. Nihilne præterea? Nil certè quicquam.

3. Nintsen-é azon kívül semmi? Nintsen bizonyára semmi.

4. Totius eruditionis posuit fundamentum, qui nomenclaturarum rerum naturæ & artis perdidit.

4. Az egész tudománynak fundamentomát (fene-két) vetette az, a' ki nevének elő-számlálását a' természetben, és a' mesterfegyben lévő dolgoknak meg-tanulta.

5. Sed (atqui) id difficile forsán?

5. De (ha) nehéz dolog az talám?

6. Est si invictus feris, aut præveniente & præconcepta ima-

6 Ugy-van: ha kéntelen tselekepszed, avagy ha idején és előve bé-vett képző véle-

gina-

ke-

ginatione te ipsum ter-
rueris. kedésséddel te magadat el-
rettentéd.

7. Tandem, si quid
asperitatis enim, ini-
tio erit. 7. Végezetre, ha mi da-
rabos nehézsége léfzen is,
egy előszer léfzen.

8. Annon & litera-
rum characteres ac du-
ctus pueris primo in-
ita mira monstra &
portenta videntur? 8. Avagy a' bötüknek je-
gyezgetési és vonogatási a'
gyermkeknek első tekin-
tettel álméikodásra méltó
tsudáknak és szörnyű dol-
goknak nem láttzanak-e?

9. Ast ubi paulu-
lum impenderint ope-
ra, ludum & jocum
esse animadvertunt. 9. De midőn valami ke-
vés munkát költöttek elraj-
ta, játéknak és tréfának
lenni észekben vészik.

10. Idem in omni re
evenit, ut aspectu ex-
teriore operosa appa-
reat. 10. Azon történik min-
den dologban, hogy külső
tekintettel terhesnek tes-
sék.

11. At si aggredi
pergas, nihil est, quod
non cedat, & se subdet
ingenio. 11. De ha hozzá fogsz
kezdeni, semminintsen a' mi
ne engedgyen, és magát az
el-mének alája nevesse.

12. Qui cupit, ca-
pit omnia. 12. A' ki kíván, meg fog
mindeneket.

13. Agedum itaque
quisquis es, sperare te
jubeo, desperare veto. 13. Noszfza tehát akar ki
légy, jó reménységgel biztat-
lak téged, kétségben esni til-
talak.

14. En, vide exigu-
um hoc opusculum. 14. Imé. lásd-meg e' kí-
ded munkátskát.

15. Hic tamen (quod
sine jaetantia dico) 15. Itt mindazáltal, (mel-
lyet kérkétség-nélkül mon-
universum mundum dok) e' széles Világot ki-
exhibebo, totamq; La-
tinam Linguam, per
infinitarum rerum
praxin, velut in bre-
viario seu enchiridio
ostendam. adom; és az egész Deák
nyelvet, végnélkül-való dol-
goknak gyakorlási által, m't
edgy rövid jegyző könyv-
ben avagy kézben forgó
kídded könyvetskében meg-
mutatom.

16. Tenta, quas, 16. Probáld-meg, kérlek,
evolve & edisce ali-
quot has pagellas. forgasd által és tanuld-meg
ez egynehány leveletskéket.

17. Facto hoc, ocu-
latum te ad omnia ha-
manitatis studia reipsa
comperies. 17. Ezt meg-is tseleked-
vén, fel nyílt szemes válto-
dat minden tisztességes ru-
dományokra valósággal
meg-tapasztalod.

II. De ortu & crea-
tione mundi. II. E' világnak eredetiről
és teremtéséről.

18. Deus ineffabili
sua omnipotentia crea-
vit omnia ex nihilo. 18. Az Isten az ő ki-beszél-
hetetlen mindenhatóságá-
val Teremtett mindeneket
femmből.

19. Principio enim
expandit extenditque
vastissimam abyssum,
& spatium, ubi caelum
& terra existunt. 19. Mert egy előszer ki-
terjesztett és kizőlesítet egy
iszonyú mélységet és helyet
az hol az Eg és a' Föld van-
nak.

20. *Ac complevit* 20. Es meg-töltötte avagy
seu replevit eam tene- bé töltötte azt néminémü
bricosâ quadam & in- fetét és képtelen homállyal.
formi caligine.

21. *Ex qua tan-* 21. Melyből mint egy ma-
quam materia figura- teriából (anyai dologból) á-
vit formavitve creatu- brázolt és formált testes te-
ras corporeas, dissim- temtett állatokat, formával
et as formis, & vesti- (képpel) meg külömköztet-
tas accidentibus variis, reket, és külömb-külob-
prout cujusq; ideam féle külső tulajdonságokkal
intra se conceperat. fel-rubáztattakat, a' mint

22. *Implantavitq;* 22. Es mindenikben plán-
cuiq; naturam suam, táltá(öltötte) az ő termé sze-
id est, vim observan- tit, az az, meg tartására való
di assignatum locum, erőt az ő néki rendeltetett
modum, genusque helyének, módgyának, és az
suum. ő nemének.

III. De Elementis.

23. *Ante omnia* 23. Mindeneknek előttré
verò confusum istud pedig azt az elegyes zurza-
chaos juxta densitatis vart az ő sűrűségének és rit-
& raritatis gradus. kaságának gráditsi szerint,
in quatuor Species dis- négy külömböző magán va-
separavit ac segrega- ló részekre (nemekre) el osz-
vit. totta és el-választotta.

24. *Tenuissimam* 24. Az leg gyöngébb és leg
sub- véko-

Subtilissimamque par- vékonyab részét tsinálta vi-
tem fecit lucidam & lágosá és meleggé, és ne-
calidam, & appellavit vezte tűznek avagy világos-
ignem seu lucem. ságnak.

25. *Aliam iterum* 25. A' másikat ismét ugyan
tenuem, pellucidam & vékonyat, által láthatót és
repidam, dixit aërem. lágy meleget, mondotta le-
 yegő égnék.

26. *Tertia portio* 26. Az harmadik rész fo-
fluida & frigida, fuit lyó és hideg, vólt a' Viz.
agua.

27. *Sub qua mansit* 27. A' melly alatt maradott
sedimentum crassum, li- a' temérdek Söprőlék, üle-
mus seu terra. pedett híg Sár és Föld.

28. *Atque hæc sunt* 28. Es ezek a' magán való
simplicia corpora, ex (egy természetü) testek, mel-
quibus composita vel lyekből az őszve szörkezte-
mixta exsurgunt. tett avagy elegyítettett (re-
 stek) kelnek (származnak.)

29. *Omnia enim re-* 29. Mert minden egyebek
liqua ex his constant. ezekből állanak.

30. *Quippe ex iis* 30. Tudni illik azokból
generantur, iis nu- származnak, azokkal táplál-
triantur, in eadem, tarnak, ugyan azokká, mi-
dum corrumpuntur, re- dön meg-romolnak, el-
solvuntur. oszolnak.

IV. De Firma- mento.

31. *Astra sunt ceu* 31. A'stillagok úgy vannak,
lam. B mind

IV. A'stillagos égről.

lampedes in aethere suspensae, ut indefinenter circumcirca rotatae, lumine suo tenebras illuminant, cursu autem temporis vices demutantur.

32. *Planetae sunt septem, quisque in peculiari suo orbe.*

33. *Inter quos infima est Luna, quae, prout illustrem sui medietatem exhibet, incrementa & decrementa pati videtur, retardationeque sua Mensis producit ac efficit.*

34. *Sol radians ab oriente per meridiem in occidentem revolutus, revolutione sua dies & Annos definit.*

35. *Ortum ejus praecedat aurora & diluculum, quum die scit & luce scit.*

mint egy égben fel-függesztett lámpások, hogy szüntelen környös-környül keringvén, az ő világozságok-kala' förtéséget meg-világosítsák, futásokkal (folyásokkal) pedig az időnek viszonytagsággal való folyáfit mértékellyék (határozzák.)

32. A' bujdosó tsillagok heten vannak, ki-ki az ő magán kerektségében.

33. Kik közzül leg-alsóbb a' Hóld, a' melly, mint hogy tekintetes magak középsegét ki adgya, (mintogattya) nevelkedéseket és apadásokat szenvedni láttatik, és az ő meg késleltetetésevel hónapokat hoz és szerez.

34. A' ragyagó Nap Nap-keletről délen által Nap-estire fordulván, az ő vízfzafordulásával (forgásával) napokat és éjztendőket határoz.

35. Az ő fel-költét elől-vészí az hajnal és reggel, midőn virrad és világoskodik.

36. A'

36. *Occasum sequitur crepusculum, cum vesperscit & noctescit.*

37. *Ascendens ad nostrum Zenith facit Ver, rursusque descendens Autumnum, & utrobique equinoctium.*

38. *Imus dat brumam, orditurque Hiemem summus solstitium, inchoatque Aestatem; ubi Sirius, canicula stella, excitat Aestum.*

39. *Mercurius enim in epicyclo suo circuit citius quam semianno: venusta Venus sesquianno.*

40. *Hanc mane Luciferum sive Phosphorum; vespere Hesperum seu vesperuginem vocant.*

41. *Mars ignito juh.*

36. A' Nap enyészetet (nyugvást) követi az est hajnal enyészeti homályos világozság) midőn bé estvel dik és éjeledik (bé sötétedik)

37. Fel jövéen a' mi Zenitünkre (fejünk felett való Egi pontra) tavaszt (ki keletet) tsinál, és ismét alá szalván őst, és mind a' két helyen nap éj egyenlőségét.

38. Leg-aláb lévén réli rövid napot ad, és a' télet el-kezdi; leg-felgyebb lévén Nap meg-állapodást, és a' nyárhoz fog; holott a' Sirius (nap után járó eb tsillag) hévseget indit.

39. A' Mercurius (Kalmárokok tolmácsoló tsillaga) ötöt az ő környüle való kerekében körül-járja hamarab felcsztendőnél; az ékes Vénus (szerelemnek tsillaga) más fél-csztendőben.

40. Ezt reggel hajnal tsillagnak avagy világozság hordzó tsillagnak; Estve est-hajnali, Estvét hozó tsillagnak hívják.

41. A' Márs (hadakozók tsil.

bare periodum suam bi-
ennio ferme percurrit,
& pervagatur; splen-
didus Jupiter annis
duodecim; gelidus Sa-
turnus penè triginta.
Et ab his sunt Dies heb-
domadis nomenclatio-
nes sortiti: dies Solis
(Dominicus vel Domi-
nica) dies Lunæ, dies
Martis, dies Mercurii,
dies Jovis, dies Vene-
ris, & dies Saturni vel
Sabbathi.

42. Eclipses seu ob-
scurationes luminari-
um sunt propter inter-
positionem tertii, & ob-
umbrationem.

43. Stella fixa cum
octava sphaera aquali-
ter progrediuntur, sed
inæqualiter coruscant:
quorum nonnulla con-
sistunt 12. Signa Zo-
di-

tsillaga) tűzes fényével az ő
körül-járását majd két Elz-
tendőbe futtya el, és el ke-
rengi; a' fénlő Jupiter (éltető
segéd atyák tsillaga) tizen-
két Elztendőben: a' fagyos
(hideg) Saturnus (magát el-
tutkoló avagy elégtető Isten-
nek tsillaga) csak nem 30.
Elztendőben. Es ezektől
vettek nevezeteket (a' Deá-
koknál) az heteknek napjai:
Vasárnap (UR napja, vagy
URnak napja) Hétő, Kedd
Szereda, Tsörtörtök, Pén-
tek, és Szombat, avagy nyú-
godalom napja.

42. A' világosító Nap és
Hóldban való fogyatkozá-
sok avagy homályosodások
lésznek a' harmadiknak köz-
ben vettetése és bé-árnyé-
közása miatt.

43. Az állandó tsillagok
a' nyoltzadik Egnek kerek-
ségével edgyarant balla-
gnak, de nem egyenlőképpen
tsillámlanak: kik közzül né-
mellyek tészik a' tizenkét Eg-
jelek

diaci, quæ sunt: Aries, jeleknek állatit, a' mellyek
Taurus, Gemini, Can- ezek: Kos, Bika, Kettős,
cer, Leo, Virgo, Libra, Rák, Oroszlán, Szüz, Mér-
Scorpius, Sagittarius, ték, Scorpio, Nyilas, (Lő-
Capricornus, Aquari- vő) Bak, Vizöntő és Ha-
us & pisces. lak.

V. De Igne.

44. Incendium ex qua-
vis scintilla, si permie-
tis, nisi prohibes, ori-
tur.

45. Nam quicquid
ignem concipit, id pri-
mum gliscit, dein, ar-
det, tum flagrat &
flammât, tandem (po-
stremo) crematum re-
digitur in favillas &
cineres.

46. Lignum ardens,
torris appellatur; ex
tinctum, titio, particu-
la ejus, carbo; & quan-
diu candet, pruna.

47. Fumus ardens
flamma est; camino in-
sidens vel adhaerens fu-
lgo.

V. A' Tűzről.

44. A' gyuladás akar mely
szikrából, ha meg-engeded,
hanem ha meg-tiltod, tá-
mad.

45. Mert valami tűzet fog
magában, az először neve-
kedik, az után ég, osztán lo-
bog és lángal, végre (vége-
zetre) meg égettetvén pör-
nyévé és hamuvá változik
(lészén.)

46. Az égő fa, égő üszög-
nek neveztetik; a' meg ol-
tott, füstölő üszögnek; an-
nak darabotskája holt szén-
nek; és valamig tűzsefedik,
cleven szénnek.

47. Az égő füst-láng; a' ke-
mentzéhez illepedett avagy
ragadott (füst) korom.

VI

De meteoris.

48. *Vaporas aquosæ perpetuò sursum feruntur.*

49. *Ex his densatis, fit nubes: aut si hac deorsum labitur, nebula.*

50. *Inde pluit, nix, grando.*

51. *Pluvia destillat lentè, imber densè, nimbus impetuosè.*

52. *Hic si inter decidendum destillandumque gelascit, fit grandis: si incalascit nimium: uredo seu rubigo.*

53. *Pruina est congelatus ros: sibiria sibirica rigens.*

54. *Nives segetem operiunt, ne à gelu vel glacie quando glaciatur algeat.*

55. *Aura lenis cum spirat, facillat nos; & gela-*

VI. *Az hegyek felett levegőkről.*

48. A' vizes (nedves) gőzök (párák) mindenkoron fel-vitetnek.

49. Ezekből midőn megsűrűdtek, léfzen felyhő: avagy ha ez le-esik, kődök (léfznek.)

50. Innét Eső és, Hó és, kő eső és.

51. Az Eső le-tsepög lassan, a' zápor sűrűn, a' sebes Eső zuhajal.

52. Ez ha le esés közben és le-tsepegés közben megfagy, kő esővé léfzen: ha meg-hevül (melegedik) földtréb, sűrű Eső avagy rogya (léfzen.)

53. A' zuzmaráz megfagyott harmat: a' jég tsap fagyos tsöp.

54. Az havak a' veteményt bé fedik, hogy a' fagytól avagy jégtől midőn fagyosodik, meg ne fadgyon.

55. A' gyenge szellő midőn lengedez, éllefzt minket, a' fa-

gelata degelat: ventus fagyos pedig fagylat: a' sebes *vehemens & impetuosus cum flat, quatit* és zuhogó szél midőn fúj, tsapkod, széllal hint és ront *prostermit, & proterit,* valahová magát fordítja. *quoquò se vertit.*

56. *Cardinales sunt: subsolanus sive Orientalis, auster australis, favonius sive Zephyrus occidentalis, & aquilo seu boreas, borealis septentrionalis. Colateralis: eurus seu vulturnus, Africus sive libis, corus & cacias.* 56. A' sarkalatos (derekas) szelek ezek: Nap alattvaló avagy Nap keleti, Déli, Dél felől való avagy al szél, kies avagy élet hozó Nap nyugoti szél, és a' sebes fel szél avagy Északi szél. Oldalaslag fuvó mellyék szelek: a' Nyári's téli nap kelet közzül fuvó szél, avagy téli nap kelet és dél közzül fuvó szél, az Africai avagy Libai dél és nap eseti közzül fuvó szél. a' nyári nap nyugot és észak közzül fuvó, szél és a' nyári nap kelet's észak közzül fuvó szél.

57. *Circius & turbo in gyrum se mirificè circumagunt.* 57. Az háborgó szél (vihar) és a' forgó szél kerengőben magokat tsudálatosképpen forgattyák.

58. *Exhalationes Sulphureæ incensæ edunt fulgura (fulgura) & chasmata.* 58. A' kénkövesközölgések (párazatok) meg gyúladván égi villámokat (villámásokat) és nyilallásokat indítanak.

59. *Et tum caloris cum frigore pugna, ton-* 59. Es akkor a' melegnek az hideggel való ösve ütközése. *Meny-*

nitrua ciet, cum fra-
gore, terribili.

60. *Emicans inde
flamma fulmen nua-
cupatur.*

64. *Quod siue sit
urens, siue discutiens,
momento se dissipat,
& quicquid eo ictur
corruit.*

62. *Cum fulgurat, to-
nat fulminat, quis non
attonitus pavescat?*

63. *Cometa nullus
unquam fuisse, quin
sterilitatem inureret
terris, aut infectio-
nem.*

64. *Iris matutina,
ut & halo nubiliosam,
vespertina serenam,
tempestatem (sudum)
nunciat.*

VII. De Aquis.

65. *Elaticibus son-
antes vel scaturien-
tes*

Menyörgéfekeket indit, reze-
netes harlagással (tsattagással)

60. Az innét ki-tsillámlo-
láng Menykönek (Menyü-
tő.kőnek) nevezetetik.

61. A'mely akar meg-ége-
tő legyen, akar széllyel verő
(rontó) légyen egy szempil-
lantásban magát el-ozslattya
és valami attól meg-ütetik
le rogyik el romol.

62. Midőn villámik, Meny-
dörög, Menyütő.kő esik, el-
rémülvén kitsoda nem félne.

63. üstökös tsillag soha egy-
sem fénllett, hogy valami so-
vánságot, avagy dőgleletel-
séget a' földre nem süttött,
(hozott) volna.

64. A' reggeli szivárvány,
mint a' Nap és Hóld udvara-
is, fölleges (homályos) időt,
az estvéli tisztá (fel-derült)
időt jelent.

VII. A' Vizekről.

64. A' Föld alatt lévő nedves
erekből ki buzgó avagy bu-
gyogó

tes saluunt fontes, un-
de rivi & rivuli ma-
nant.

66. *Ex his colligun-
tur fluvii, & denique
flumina, jugiter intra
ripas suas decurrentia.*

67. *Asi sicubi pro-
fluvio & decursu ca-
rent, tumens, & in sta-
gna se diffundunt.*

68. *Paludes sunt sca-
turigines sine fluxu.*

69. *Torrentes sunt
aquae pluviales, rapide
defluentes; à quibus
inundationes seu ex-
undationes & diluvia
sunt.*

70. *Aquam ubi fluit
fluentum, ubi gyratur
gurgitem & vorticem,
ubi seipsam absorbet
voraginem seu bara-
thrum, ubi expers fun-
di est, abyssum dicito.*

gyogó kút-fejek fel-szökdé-
tselnek, az honnan patakok
és folyásotokkák erednek.

66. Ezekből gyűlnek fo-
lyások, és osztán derekas
nagy folyóvizek, a' melyek
szüntelenül az ő partok kö-
zött alá folynak.

67. De valahol bő folya-
mattyok és futamattyok
nincsen, ki dagadnak és a'
tő állásokban széllyel foly-
nak (kiöntik magokat)

68. Az álló tók folyás
nélkül való források.

69. A' zuhogó (tsorgó)
patakok, gyorsan alá folyó
Eső vizek; a' melyeket ő ára-
dások, avagy ár. vizek és viz-
özönök léznek.

70. A' Víz az hol foly
folyamatnak, a' hol kereng
örvénynek, és tekervénynek,
a' hol magát le-szíja (le-nye-
li) a' Földben el-nyelő to-
roklatnak avagy mély bar-
langnak, az hol fenék nélkül
vagyon, feneketlen mély-
ségnek mondgyad.

71. *Siquid immer-* 71. Ha mi belé merített
gis emergit: claram felveti magát: a' tisztát meg-
turbare quid refert? zavarni mit használ?

72. *Bulla fit à stib-* 72. A' buborék léfzen a'
lantegutta. tsappenő tsőptül.

73. *Mare fluctuans* 73. A' habozó tenger fős,
falsum est (ut muria, mint a' fős nedvesség (emang)
murie instar. a' fős halnak keferü leve gya-
 nánt.

74. *Ubi tellurem* 74. Az hol a' földet meg-
terminant, sinus. pro- határoza, öböl (hajlás, téred)
montoria & isthmi Tengerre fekvő magas He-
sunt. gyek, és két tengerközött bé-
 nyúló szorulások vannak.

75. *Unda ejus ab* 75. Az ő habjaia' belső hév-
intraneo astu sex ho- ség miatt hat óráig a' partra
ris fluunt ad littora, ki folynak, és vízfontagság-
refluuntque recipro- gal vízszá folynak, rettene-
cæ, cum sonitu horri- tes zúgással kíváltképpen a'
bili, maximè intra zúgó szorostengerek közt.
freta.

76. *In boreali pinga* 76. Az északiréfszról való
Oceanus est glacialis, nagy Oceanum tengere je-
vel hyperboreus. ges, avagy északi alatt fekvő.

VIII. De Terra.

VIII. A' Földről.

77. *Terra superfici-* 77. A' föld színe, néhol ned-
es, alicubi uda seu u- ves avagy vizenyős (ingová-
vida est & uliginosa, nyos posvány sóppedékes)
ali- lápos

alicubi arida & pe- lápos és sombokos, néhol
trosa. száraz és kősziklás.

78. *Nonnulli pla-* 78. Néhol egyenes lopály
na ut aquor, & plani- mint a' sík mező, és a' föld-
cies; alibi montes, val- nek egyenestése; néhol le-
les, conualles, petra, gyek, völgyek, hegy közli le-
tumuli, & depressa ponyagok, kősziklák, hal-
(loca) hiatus, antra, mok, és alaton (helyek) ha-
caverna, cavernæ & sadékok, Föld alatt való
spelunca conspicun- nyilások vajkós hézagok,
tur. (üregek) és barlangok lá-
 tzanak.

79. *Colles & clivæ* 79. A' halmok és meredek
caucumen versus canti- hágók, a' hegy tető-felé me-
bis acclives sunt, de- nőknek vontatások, erefzke-
clives retro. dők (lejtősők) vízszá.

80. *Terra motus fit* 80. A' Föld indulás léfzen
à subterraneis flati- a' Föld alatt lévő lehelleterek-
bis; qui si prorumpant ből (fuvallásokból;) melyek
foras, labes fiunt. ha ki rohannak, omlások
 léfznek.

81. *Glebam si te-* 81. A' csoportot (görön-
ris & frias, pulvis gyöt) ha törőd és morsálod
erit: si diluis & ma- (törsőlőd) porraléfzen: ha
ceras, labricum lu- meg egyelitt (habarod) és
tum. vízben ásztatod, sikamló
 (híg) sára.

IX De Lapidibus.

IX. A' Kővekről.

82. *Lapis commi-* 82. A' meg apréttatott kő
nus- fő

*lutus arena est, quae si
crassior, sabulum &
glarea vocatur.*

83. *Saxa humi ja-
cent; siue exstent, si-
velateant delitescant-
que: scopuli & cau-
tes eminent; quorum
multi inaccessi.*

84. *Scrupulus cal-
leo illapsus, ni exima-
eur, urget.*

85. *Cote acuius
obtrusa; silice elicimus
elidimusque ignem;
tydio lapide metalla
prohamus.*

86. *Tophus areno-
sus & scaber pedibus
mundandis subseruit.*

87. *Alabastrites
candidissimum mar-
mor, & porphyrites
rutilum est.*

88. *Magnes se ob-
vertit septemtrioni di-
recte,*

89.

fővény, melly ha temérdek-
béd (őregbéd) homoknak és
rőgnek (követtes földnek)
hivattatik.

83. A' kő darabok földön
hevernek; akár ki állyanak,
akár elrejtezzenek (lappang-
janak) avagy el bujanak: a'
kő szálak és kősziklák ki tet-
tzenek; mellyek közzül so-
kan hozzá járulhatatlanok.

84. A' tzipelősben esett láb
sértő követts, hanem ha ki-
vétetik, sérteget (izgat).

85. A' Fénkövel (kasz-
kövel) élesfittyűk a' tompul-
takat; a' tűzkövel (kovával)
tűzet ütünk és ki verünk; a'
proba kövel értz nemeket
próbálunk.

86. A' fővényes és tsepor-
tos morfalekos mofokő a'
láb tisztetásra szolgál.

87. Az Alabastrum leg
fejérbő márvány, és a' tisztá
veres márvány fénlő.

88. A' Magnes (vasvonyo-
kő) magát egyenesen észak-
ra fordítja.

89. A'

89. *Gemmarum pre-
tiosissima est Carbun-
culus, secunda ab illa
Adamas tum Turcois,
Rubinus, Saphyrus,
Smaragdus, Topazius,
Jaspis, Hyacinthus,
Onyx, Sardonyx &c.
Quarum pleraque an-
gulata micant.*

90. *Hematites, ale-
xandrius, bufonius, sar-
da, lazulus, achates
grandius & pyrites
sequiiores sunt.*

91. *Margarita (u-
niones) in conchis re-
periuntur.*

92. *Corallia sunt
arbuscula marina ra-
mificuli.*

93. *Vitrum crystal-
li similitudinem ha-
bet, at non duritiem,
seinditur & smyrice.*

x.

X. Az

X. De Metallis.

94. *Metalla è fodi-
nis eruuntur vel effo-
diuntur: è quibus quia
& liquefunt, & spif-
fantur seu confiftunt,
varia conflantur.*

95. *Aurum est per-
fectiffimum, quia pu-
riffimum: & pondero-
fiffimum præfertim o-
bryzum*

96. *Clibano vel cen-
ries in catino immif-
fum, ne hilum sub-
ftantie seu effentie de-
perdit.*

97. *Argentum huic
proximè accedit, quum
purum putam est, fed
habet fcorias & re-
crementa, quæ ambu-
runtur.*

98. *Ferrum, ut ut
duriffimum, ferrugi-
ne arroditur: depura-
tum & conduratum*

X. Az Értz nemekéről

94. Az értz nemek a' Föld-
ből vájattatnak avagy áfat-
tatnak ki: a' mellyekből,
mint hogy meg is olvadnak,
és meg is sűrűdnek avagy le-
ülepednek, külömb-külobb
féle dolgok öntettetnek.

95. Az Arany leg tőkélle-
tesebb, mert leg tisztább és
leg nehezebb: (nyomobb)
kiváltképpen a' finum [ter-
més, ereztett] Arany.

96. Melly ha szálszor az
olvasztó serpenyőben a' ko-
holó kementzében ereztet-
tik is, semmit el nem vesz
az ő állattyában és valóságá-
ban.

97. Az Ezüst chez leg-kö-
zelebb járúl, midőn tisztá-
dontisztá? de vannak Galaki
és sepredéki, mellyek róla
leégettetnek.

98. A' Vas, noha leg-kemé-
nyeb, a' vas rozsdától el-rágat-
tatik: a' meg-tisztított és
egynehányszor meg kemé-

ali-

nyét-

*aliquoties, chalybs di-
citur.*

99. *Cupro adhaeret
argenteo.*

100. *Orichalcum
est cadmiæ tinctum
es, fundi solum (tan-
tum) potest obfriabili-
tatem.*

101. *Electro stan-
num, & hoc plumbum
mollius & vitius est.*

202. *Argento vi-
vo seu hydrargpro ni-
hil mirabilis: liqui-
dum est, nec tamen
madet.*

103. *Nam siue id
super aliquid effundas,
siue ei aliquid immer-
gas, siue aspergas, nihil
madefcet.*

104. *Sal, Alumen,
antimonium, (stibium)
viriolum seu chal-
cantum, nitrum, sul-
phur, bitumen, naph-*

nyéttetett [vas] atzélnek
mondatik.

99. A' Rézhez ragad a'
Rész rozda.

100. A' Velentzei sárga
réz Cadmiával edgy néminé-
mű értzes kövel meg illette-
tett réz: csak szintén öntet-
hetik morfolodó (rörsölő-
dó) vólta miatt.

101. A' tengeri veres gyan-
tánál a' bádóg, és ennél ifmét
az ón (ólom) lágyabb és roz-
szabb [alább való.]

102. Az elenvén kén eső-
nél avagy víz ezüfnnél semmi
nintsen rsudálatosabb: hig-
(folyó) még is nem ned-
ves.

103. Mert azt akar vala-
mire öntsed, akar abban va-
lamit merits [márt] akár
meg hints véle, edgy szál-
nyéra sem ázik meg.

104. A' Só, Témső, Arany,
Glét, [fzem tisztító fekete
alabástrom] Gálitz kő avagy
Réz virág, Salétrom, kénkő,

enyv,

X. De Metallis.

94. *Metalla è fodiuntur vel effodiuntur: è quibus quia & liquefunt, & spissantur seu consistunt, varia constantur.*

95. *Aurum est perfectissimum, quia purissimum: & ponderosissimum praesertim obryzum*

96. *Clibano vel cernit in catino immisum, ne hilum substantiae seu essentiae deperdit.*

97. *Argentum huic proximè accedit, quum purum putum est, sed habet scorias & recrementa, quae ambaruntur.*

98. *Ferrum, ut ut durissimum, ferrugine arroditur: depuratum & conduratum.*

X. Az Ertz nemekről

94. Az ertz nemek a' Földből vájattatnak avagy ásatatnak ki: a' mellyekből, mint hogy meg is olvadnak, és meg is sűrűdnek avagy leülepednek, külömb-külobbféle dolgok öntettetnek.

95. Az Arany leg tökéletesebb, mert leg tisztább és leg nehezebb: (nyomobb) kiváltképpen a' finum [termés, eresztett] Arany.

96. Melly ha szálszor az olvasztó serpenyőben a' koholó kementzében eresztetik is, semmit el nem vesz az ő állattyában és valóságában.

97. Az Ezüst chez leg közelebb járúl, midőn tisztádon tisztá? de vannak salaki és sepredéki, mellyek róla leégettnek.

98. A' Vas, noha leg keményeb, a' vas rozdától elragatatlik: a' meg tisztított és egynehányszor meg kemé-

ali-

nyét-

aliquoties, chalybs dicitur. nyéttettet [vas] atzélnek mondatik.

99. *Cupro adhaeret arugo.* 99. A' Rézhez ragad a' Réz rozda.

100. *Orichalcum est cadmiâ tinetum, & fundi solium (cantum) potest obfriabilitatem.* 100. A' Velentzei sárga réz Cadmiával edgy néminémű ertzés kövel meg illettett réz: tsak szintén öntethetik morfolodó (törsölődő) volta miatt.

101. *Electro stannum, & hoc plumbum mollius & vitius est.* 101. A' tengeri veres gyanánál a' bádog, és ennél ílmét az ón (ólom) lágyabb és rozszabb [alább való.]

202. *Argento vivo seu hydrargypro nihil mirabilis: liquidum est, nec tamen madet.* 102. Az elenven kén esőnél avagy víz ezüstnél semmá nintsen tsudálatosabb: híg, (folyó) még is nem nedves.

103. *Nam siue id super aliquid effundas, siue ei aliquid immergas, siue aspergas, nihil madescet.* 103. Mert azt akar valámire öntsed, akar abban valamit merits [márts] akar meg hints véle, edgy szálnyéra fenn ázik meg.

104. *Sal, Alumen, antimonium, (stibium) viriolum seu chalcantum, nitrum, sulphur, bitumen, naphtha,* 104. A' Só, Témso, Arany, Glér, [szem tisztító fekete alabástrom] Gálitz kő avagy Réz virág, Salétrom, kénkő,

enyv,

iba, *bolus armenus*, enyv, hamar meg gyuló szur.
terra squillata, *cerus-* kosgyanta, *bolus armenus*,
sa, creta, rubrica, cin- zchermes, kendőző görög-
nabaris, seu minium, fejer, kréta, veres kréta, *ci-*
auripigmentum, ochra nœbriumavagy minium, sárga
chrysocola, &c. Succ arany festék, verhenyő sárga
minerales dicuntur, föld, arany enyő, &c. Erő
aromatiorum mer- közzül szivárkozó bányász
ses. nedvességeknek mondattat-
nak, 's a' Patikáriusok áruai.

XI. De Arboribus & fructibus.

105. *Planta fibris*
radicum humorem im-
bibens, arescit, viget,
frondet floretq.

106. *Eo destituta*
flaccescit, marcescit
arescitq. illico.

107. *Stirps dicitur*
quatenus se in ramos,
ramusculos & frondes
pandit.

108. *His desectis*
revulsisq. trunci, cau-
dicis & stipitis nomen
habet.

109

XI. Az élő fákról és gyümölcsekről.

105. Az oltovány(plánta)
az ő gyökereinek apró szála
rostyain bé sziván a' nedves-
seget, rápláztatik, éled, ágas-
bogafodik és virágzik.

106. Attul meg fosztatván
el hervad, meg-fonnyad, és
leg ottan el-asz (meg-szárad)

107. Tőnek mondatik, a'
Mennyiben magát ágakra,
ágatsákra és ágbogakra ter-
jeszti.

108. Ezek le-vágattatván
és le-nyesettetvén, törso-
knak, tzőlönknnek és tőkénnek
nevét viseli.

109

109. *Extrinsicus*
cortex est, intus seu
intrinsecus libri, qui
glubi possunt, dum vi-
rent; medulla vero
intima.

110. *Arboribus fo-*
lia delabuntur, & re-
crescunt, praterquam
gummosis, quæ conti-
nue usq. & usq. ver-
nant, ut buxus, aquil-
folia seu agri folia,
taxus, &c.

111. *Pomus seu ma-*
lus, pyrus, cerasus,
prunus, ficus, olea, ar-
bores sunt sativæ: fra-
xinus, fagus, alnus,
ornus, sylvestres.

112. *Ille omnes fru-*
ctiferæ: harum pleræq.
steriles, ut betula, po-
pulus alba, populus ni-
gra, salix; quæ dat vi-
mina, quorum contex-
tu corbes & crates
sunt ac triciantur.

109. Kivül az héja va-
gyon, belől avagy belső ré-
lzen az hártyák, mellyek le-
hámának, midőn zöldelle-
nek; a' béli (veleje) pedig
leg-bellyeb van.

110. Az élő fáknak levele
le-hullanak, és újobban ki-
nőnek, a' mérges (gyantások)
matska mézeseftől ki-válva,
a' mellyek mindenkor és
szüntelen zöldellenek, mint
a' puszpáng, tövises levelű
tölly-fa: tiszta-fa, &c.

111. Az alma-fa, körtvély-fa,
tserefnye fa, szilva-fa, füge-
fa, olaj-fa, szeléd oltor-fák,
a' körös-fa, bik fa, eger-fa,
gyertyan-fa, erdei(vad)fák.

112. Amazok mind gyü-
mölcs hozók: Ezek többire
gyümölcstelenek(foványok,
meddők) mint a' nyír-fa, fe-
jér nyár fa, fekete nyár fa,
fűz fa, a' melly fűző veszfő-
ket (kötő veszfőket) ad, a'
mellyeknek őlve szövésék-
ből kosárok és kafok lésznek
és fűzettetnek(fonyattatnak)

113.

C

113.

113. *Abies procera* 113. A' jegenye-fa magas, est, ut & *picea, larix*, mint a' szurok fenyő fa is, vo-
Cedrus, Cupressus: pal- res fenyő, Cedrus, Ciprus: a'
ma dactylos ferens si hoszszu gubát hozó pálmafa
curvatur, ed validus ha meg-horgasittatik, annál
in sublimē nititur. erősebben (inkább) magaf-
fan igyekezik nőni.

114. *Quedam um-* 114. Némelyek árnyékho-
brifera sunt, & um- zók, és árnyékot tartnak
braculaprestant, (opa- (homályosítanak) nevezetfe-
cant) nominatim ti- rint az hás fa, plántán-fa, szil-
lia, platanus, ulmus, fa, és egyéb széles levelű,
& *cetera latifolia fo-* (nagyleveles) ágas bogásfák
liosae, frondosae.

115. *Gemma hiens* 115. A' ki-nyíló bimbó-
protrudit florem, flos virágot ki tolyla, a' virág a'
fructum immaturum, éretlen gyümölsőt, mell-
ejus loco infisco graf- helyett a' fige-fán éretlen fi-
fulus prodit. ge jön ki.

116. *Qui postea* 116. A' melly annak-után
maurescit, & carpi- na meg érik és le-fzakasztat-
tur, aut per se decidit, tik, avagy magátul (önként)
aut decutitur. le-efik, avagy le-üttetik.

117. *Quidam sunt* 117. Némelyek korán
praeoces, alii scrotini rök (előve érők) némelyek
sive chordi, quidam későn érők avagy telelők
perennes, ut baccæ Ju- némelyek mindenkoron
niperæ. rök, mint a' gyalog fenyő
magvai.

118.

11

118. *Eduntur au-* 118. Etetnek pedig azok
tem vel recentes, vel vagy mig újak, nyersen, vagy
vieti, vel fracidi, ali- fonnyasztva, vagy pohulva,
quando cum termit (magában meg-főve) néha
devulsi: aliàs asser- termettágaftulle-fzakasztat-
vantur in oporetheca ván: egyéb atánt el-tartatnak
sive oporophylacio. a'téli gyümölszházban avagy
őszgi gyümöls tartó helyen.

116. *Cerasa oblon-* 119. A' tseresznyék hoszszú
gis petiolis seu pedicu- tsutkákon avagy lábatskák
lis pendent: amarilla függenek, a' medgyek (veres
breviusculis. tseresznyék) rövidetskéken.

120. *Mespita sunt* 120. A' Naspolyák gyapja-
lanuginosa, calcuosa- fok, (mohafok, pihefok) kö-
sa sive lapidosa, & pru- vesek avagy követesek; és a'
na damascena, arme- durantzai szilvák, tengeri ba-
niaca, persica succu- ratzok, leves baratzok, fe-
lenta, cerina nana, sil- jér szilvák, (dokzok) apro-
vestria, ossiculata. szilvák, kőkény szilvák, tson-
tosok (kemény magvak,)

121. *Putamen amo-* 121. A' kopátsolékját (but-
veat, & nucem (sive as- koját) el vesse (el-hámtsa) és
sa non est,) dentibus a' diót (hanem üres) foggal
aut nucifrangibulo, avagy dió törővel, dió verő
nucifragâ, frangat o- kalapátsal, meg-törje szük-
portet, qui nucleum esse ség, a' ki dió-bélt akar enni,
vult; sive sit juglans, akár öreg (Olasz dió légyen;
sive avellana, amygd- akár magyoró, mondola

lum

C 2

avagy

lum aut Castanea, avagy gesztenye, mellyethoz
quas fert nux, corylus (terem) a' dió-fa, magyaró.
amygdala & castanea; fa, mondola, és gesztenye.
item tribulus. fa; ílmét sulyom.

122. *Suber, ilex &* 122. A' makkos fa, tölgyfa,
quercus gallas & glan- és tser-fa bugát és makkot, a'
des. pinus nuces pineas fenyő-fa, fenyő-diót avagy
seu strobilos, nucleos holzfű fenyő bugát, kinek
habentes qui saccharo széki (béli) vagyon, mellyek
condiuntur, cornus nádmézzel kifizitetnek-meg
cornea, laurus, acer, & a' som fa somot, a' borostyán
sorbus sylvestris, bac- fa, jávor-fa, és az erdei bere-
cas ferunt. kenyé-fa, apró gyümölső-
ket hoznak (termnek.)

123. *Pyra tam hor-* 123. Mind az árpával érő
dearia quam cetera, s' mind egyéb körtvélyek. A'
pistachia, sorba, sili- egyiptomi diók, berekenyék,
qua, cotonea seu cydo- Sz. János kenyere, bis almák
nia, aurantia citria, avagy birs almák, Narantsok
limonia, & punica Citromok, Lémonyák és a'
seu mala granata sli- Pomagránátok öfzve von-
pant, adstringunt, op- nyák, bé-szorittyák és bé-re-
pilant: ficus, fraga, készlik a' gyomrot: a' fige
mora mori, mora rubi az eperjek, fáj szederjek,
idei, mora mirri seu- tövisek szederjek, vivola ko-
mirrilli, (vaccinia) rón termő fenyő-mag sza-
melones, pepones, cu- báfu apró szederjek, gö-
curbita, cucumeres, rók-dinnyék, Sárga-di-
nyék, tökők, ugorkák

juju-

juju

jujuba seu zizypha & jujubákok és a' tégeri szőlők
uva, passa laxant. tágétnak (lágýettyák a' hasát)
124. *Thus, myrrha,* 124. A' tőmjén myrrha.
masliche, camphora, mástik (lentsé fának enyve)
sarcocolla, terebinthi. camfor, veresgumi, terpen-
na, resina, & pix, suc- tina, resin, és szurok, nedves-
ci & gummi sunt arbo- ségi és mészai bizonyos élő
rum certarum: quin fáknek: sőt még a' hiuz gyan-
& succinum lyncurtu ta-is avagy máz, valami
seu glessum gummi quod- matska méz, a' mint mond-
pium est, ut ferunt. gyák.

XII. De Herbis.

XII. A' Fűvekről.

125. *Herba cauli* 125. A' fű az ő torsáján a-
vel scapo innititur. vagy szárán függ. Némelylek
Quedam ut praedicta mint az odafel meg mondot
cucurbita, cucumeres, tökők, ugorkák, &c. Mészze
&c. Ocyssimè crescunt, kiterjednek (nőnek), és mind
emoriunturq. omnes nyájan minden Esztendő-
quotannis, praeter se- ként ki-halnak, a' bárány tső-
dum seu semper vivum, tsőn avagy fűsűn, és a' bór-
& vincam pervincam, vei avagy lőntzon (pervin-
qua perennant. gen) kívül, a' mellyek fok
ideig tartók.

126. *Ex his rapum,* 126. Ezek közzűla' répa,
napus, carota siser, ra- karó répa, veres répa, bagoly,
phanus major, & ra- borsó, az öreg és apró retek,
phanus minor, pasi-
naca,

C 3

sár-

nica, brassica, spinacia
crambe seu brassica
capitata, brassica api-
osa, vel sabellica, tri-
plex, lactuca, scolymus
cyclaminus seu cycla-
minum apium sive pe-
troelinum, nasturci-
um & cochlearia, ole-
ra vocantur.

127. *Fruges sunt,*
quae in culmum seu ca-
lamum surgunt, & spi-
cas sive aristas, sive
muticas ferunt; glumis
autem granum fovent;
ut oryza, zea, ador,
miliun, panicum, frus-
mentum saracenicum,
& frumentum indi-
cum.

128. *Legumina ve-*
rò siliquis & valvu-
lis, ut in faba, pis, ci-
cere, vicia, ervo, len-
te, lupinis, Phaseolis
videre est.

sárga répa, (murok,) káposz-
 tá, espinártz, feje-avagy fejes
 káposzta, apro fodor avagy
 haraszt káposzta, laboda,
 salyáta, tekervény, portsfű,
 méh fű, avagy petrefelyema-
 torma, és kalános fű, paré-
 jaknak hivattatnak.

127. Veteményes magok
 azok, a' melyek száiban a-
 vagy szárban kelnek, és szá-
 kaskalászokat avagy fejeket,
 avagy tarkalászokat hoznak;
 a' tokjokban pedig magot
 (szemet) nevelnek; mint a'
 riskása, tatárka, (hajdéná)
 cirok, köles, tönköly, török-
 buza, és tengeri (indiai) bu-
 za.

128. Az héjas szedegető ve-
 temények pedig, hivelyekben
 és nyíló héjakban teremnek;
 mint a' babban, borsóban,
 széges borsóban, vad lentsé-
 ben, lednekben (bűkkönben)
 lentsében, keserű vad bab-
 ban, (rosinóban,) török bab-
 ban meg láthatni.

129.

129. De

129. *Sed, qui fit tri-*
ticum in siliginem seu
secale & olyram, imò
in zizaniam & lolium seu
aram, hordeum in egy-
lapem, avena in ave-
nam fatuam degeneret.

130. *Farrago peco-*
ris causâ feritur.

131. *Bulbosa seu*
bulbum pro radice ha-
bentia, sunt, allium,
cepa, porrus, vel por-
rum, colchium, lilium,
& exotica, asphodelus,
anemone, hyacinthus,
narcissus, scilla (squil-
la) tulipa, &c.

132. *Aromata qua-*
dam extranea & qua-
dam vernacula sunt;
ut piper, gingiber, ce-
doaria seu zadura,
cinnamomum, nux-
myristica, macer, ca-
ryophylla, acorus vel
acorum, coriandrum,
anisum, anethum, cu-
mi,

129. De honnét vagy on-
 hogy a' buzaroisá, sőt kon-
 kollyá-is és vadotzá, az árpa
 pihes muharrá, a' zab vad zab
 bá változzék: (el-fajdul-
 lyon?)

130. A' zavar (gyülevész-
 abajdotz. avagy alakor) a'
 barom kedvéért vettetik.

131. Fejek avagy a' mel-
 lyeknek gyökér helyet fejek
 vagy on, ezek; foghagyma,
 vereshagyma, párhagyma,
 mogyoróhagyma, lilium, és
 idegen országból valók, &
 körfark, pipats, (patats) ki-
 gyó hagyma, nárcios lilium,
 tengeri vereshagyma, fokos-
 hagyma.

132. A' fűszerfűzámok né-
 melyek idegenek (kivül va-
 lók) és némelyek hazánkbe-
 liek; mint a' bors, a' gyömbér,
 eleven gyömbér, fa-héj, sze-
 retsen dió, szeretsen dió vi-
 rág, szek fű, sárga vízi lilium,
 boriándtom, fű-mag (bors-
 fű) eb kapor, (kapor) Olasz

C 4

kő.

minum, sinapi, crocus kőmény, mustár, láfrány, ke-
vel crocum, galanga, a- serű gyökér neme, borjú láb,
rum, carum seu carvū avagy lsten szakálla nevű fű,
feniculum, thymus. kőmény, méh-fűh (balsam-
 fű)

133. *Odorifera &* 133. Jószágu (illatozó) és
coronaria, è quibus co- koszoruban valók, a' mel-
rollas, ferta atq. ser- lyekből koszorukat, bokré-
vias vient, sunt: A- tákat és virágos koronkákat
maracus (sampsuchum kötnek, ezek. Majoránna,
majoranna) amaran- bársfony virág, nadály fű,
thus bellis, calendula, sárga virág, izegfű, leven-
caryophilus, lavendu- dula, feje és veres szint mū-
la, leucorum luteum, tató Olasz virág, Bafa-rosa,
leucoium italicum (al- Rosa, Rosmarin, Szent-
bum & rubrum,) pœo- György virág, viola, (ivolya)
nia, Rosa, Rosmarinus, kakuk-fű, tavasz-fű, szarka-
Lilium convallium, láb, (farkantyú taraj) és vad-
viola, serpillum, primu- tárkony.
la veris, consolidare-
galis & piarmica.

134. *Gramini ac-* 134. A' páfitozfűhöz szám-
consentur, alfine, ana- láltatnak tik hűr, kakuk tör-
gallis anonis seu ono- jék, ökör-gűs avagy eke
nis anserina, betonica, akadály, vad-varádits, feb-
chamedris, carex, con- fű, tser-fa, levelű-fű, sás,
solida seu symphytum, fekete nadályfű avagy kőves
convolvulus seu smi- nadály, folyó-fű, haj nevelő
lax, cuscuta, cytissus, fű, zanoth, ezer jófű, reptzén
dicta- dicta-

dictamum, erica, eu- dictamum, szem gyógyító
phragia sive euphra- avagy szem-tisztító eufrazia.
sia, lappa, lagopus, le- fű, lapu, nyúl-láb, láfa-fű,
pidium, malva, mille- mályva, egerfark, moh-fű,
folium, muscus, pilo- szörös fű, keferű balha-fű a,
sella, persicaria, puli- vagy balha-virág, úti-fű, por-
caria seu psyllium, tsin fű, avagy ports fű, feje
plantago polyponatum gyökér, sok térdű fű, avagy
polygala, prunella, ra- kereszt fű, szilva fű, (gyék-
nunculus, senecio, ser- fű,) kakas láb, szőfzós fű, ki-
pentaria seu dracun- gyotrank avagy Sárkány-
culus, sonchus, tara- gyökér, dísznő kék, ölyv-fű,
xacum seu hierarcium avagy erdei Saláta, három
minus, trifolium, utri- levelű fű, tsolllyán, réti ken-
ca, alopecatus, item al- der (avagy gyapjas fű, róka-
ga, caltha, ebulus & fark) ísmét hinár, gyűrű vi-
lens palustris. rág, földi bodza, és vad
 lentse.

135. *Medicinales* 135. Az orvosló fűvek
alia peregrinae sunt, ut némelyek idegenek, mint az
aloë, fenum graecum, aloe, ketske szarvú fű, ló-
rhobarbarum, cassia, sóska, káfia, méh fű: né-
sena; alia nostrates, melyek nálunk valók, és a-
caque vel hortenses, zok is avagy kertiek, avagy
vel campestris. Hor- mezeiek. Kertiek az lsten fá-
tenses, abrotonum fa- ja, mely nőstény és him. pápa
mina & mas, acham- fű, fekete gyopár szabású fű,
thus, agerathum seu avagy máj gyógyítófű, kefelű
hepatica, aquilegia,
dispa-

dipsacus & *cardui* sa. fü, bogátskoró, és külömb.
zivi varii, *gentiana*, külömb féle boldog afz.
helenium (*emula*, *inu-*
la) *belleborus*, *hormi-*
um, *hissopus*, *ligusti-*
cum (*levesticum* *hip-*
poselinum) *maurica-*
ria, *menta*, *menta eri-*
spa, *nardus*, *oeyum*,
pulegium, *pyrethrum*
ruta, *salvia*, *satureia*,
vesicaria seu *belica-*
cabus.

136. *Campestris vel* 136. A mezei füvek a.
temperata sunt, ut a- vagy közép természetűek
diantium, *asparagus*, (timporáltattak) úgy mint az
glicyrrhiza. árva leány haja, kaláris-fü,
 édes gyökér.

Vel calida, ut absyn- Avagy meleg természe-
thium, *agrimonia*, *an-* tük, mint az üröm, apro
gelica, *apium*, *apia-* bojtortján, (párlo-fü) angyal-
strum, *artemisia*, *asa-* fü, attratzél, méh-fü, fekete
rum, *borrago*, *bulgof-* üröm, kopotnyák, mezei-ő-
sum, *buphthalmus*, *be-* kór-nyelv, vad-ökör nyelv,
ta, *bottys*, *chamame-* ökör-szem, tőzökla, lsten
lum, seu *chamomilla*, kenyere, szek-fü, kalintza,
chamapytis, *centau-* földi epe, kissebbik fetske fü,
rium, *chelidonium*, ló-ménta avagy vizi ménta,
maius, *calamitba*,
 colo-

fári

colocynthis, *conyza*, fári tők, balha-fü, édes gyö-
daucus, *esula vel ci-* kerü kotsord, apro fár mag.
thymalus, *fumaria*, avagy has indító eb téj, földi
linaria, *marrubium*, füst, len levelő fü, (hugyosfü,
melilotus, *melissa*, vad len, fa gyökérü fü,) pe-
mercurialis, *zigella* szertzfü, fár kelep, mezelke,
seu melanthium, *or-* has purgáló fü, fekete mák
chis, *origanum*, *petu-* avagy gith, vitéz-fü, avagy a-
cedanum, *pimpinella*, gár mony, fekete gyopár, er-
polypodium, *saryrium*, dei vad kőmény avagy kén-
saxifragia, *scabiosa*, köves gyökér, chábaüröm.
scolopendrium, *scor-* Szent Jánosgyökere, nősző
diuni, *serpillum*, *tuf-* fü, kő rontó fü, sópró fü, (a-
filago, *verbena*, *cya-* vagy ördög haraprafü, fe-
nus & *catago sive* kely fü,) szarvas nyelvé fü, c-
pseudomelanthium, zer jó fü, avagy foghagyma
 &c. illatu fü, kakuk fü, édes lapu-
 szapora fü, kék buza virág
 sárga mezei roflu, avagy ha-
 mis konkoly, &c.

Vel frigida, ut atri- Avagy hidegek, mint a' la-
plex, *acetosa seu oxa-* boda, főska öreg ló főska. a-
lis, *acetosella*, *blitum* pro főska, nagy erdei salyáta
cicorium, *chondrilla* (rapontz) apro katang, nap
intybus, *endivia*, *hyo-* után járó fü, disznó kék, be-
sciamus, *mandrago-* lénd fü, natragulya, [nagy
ra, *oxylapathum*, *pa-* dragulya] hegyes lapu, perje-
xietaria, *portulaca*, fü, kővér portsin, vad saláta,
scariola & *spinacia*. (keferü fodor salyáta) spi-
 nárz (barát paréj.)

Vel

Avagy

Vel humida, ut nymphaea & sagitta.

Avagy nedveffek, mint a' vizi tők, tsók. fű.

Vel sicca, ut clematis (vinca, vincapervinca) ebulus, filix, glastum seu isatis, lappum, quinq. folium seu penthaphillum, verbascum.

Vagy szárazok, mint a' folyó fű, (lontz, magyar bórvei fű, perving) földi bodza, perje, mil avagy gyapju festő fű, hegyes lapu. öt levelű fű, avagy Izár. fű, ökör fark.

Sequentes chirurgicae sunt Aristolochia, cynoglossum, eryngium, filipendula, gentiana, herniaria, hypericum, panaces, tanacetum, veronica, vinetoxicum, &c.

A' következő Borbély szerzőkhoz valók: Farcynoglossum, eryngium, filipendula, gentiana, herniaria, hypericum, panaces, tanacetum, veronica, vinetoxicum, &c. A' következő Borbély szerzőkhoz valók: Farkas hézag gyökér (farkas alma) eb. nyelv, matska tövis, Szent János kenyere, iglice, szamártövis tsengő fű, minden gyógyító fű, varádits, betonía fű, [erdei fálya, ditsőfű, seges] méreg ölő fű.

137. *Aconitum, cuta, napellus, venenatae sunt: sed papaveris capitulum vulneratum, destillat opium, quod vim separandi & stupefaciendi habet; ideoque anodinum est.*

137. Mérges fű, bőrök, turbulya szabáfu fű, apro fekete bőrök, mérgesek: de a' máknak meg-sértett (sebetett) fejerskéje, mák szemeket hullat, mellynek álom hozó és meg-tompító ereje vagyon; 's ez okáért fájdalom enyhítő.

XIII.

XIII.

XIII. De Frutici-bus.

XIII. A' Tsömötékéről.

138. *Sambucus, berberis, ribes, rubus, rubus idaeus, heder, ligustrum, glycyrrhiza, balsamum, sabina, solanum spinosusque palurus, rosanum, ruscus seu brusculus, tamarix, lentiscus, agrifolium, spina, sentis. Item, vepres & dumus, frutices ac virgulta cluent.*

138. A' bodza-fa, hegyes tövis, Sz. Jánosfája, galagonya fa, tsipke bokor, izederjin bokor, folyó boro-tyán, fagyal fa, édes gyökér, balsamum fa, bóldog asz-szóny ága, (eb szőlő paponya), és a' tövisszes medve talpu fű, pallagi rósa, Olasz péf-makoró, tamarik fa, lentsefa, disznó kömény, tuské, tövis. Ismét a' tövisszes burjánok és bokrok, tsömöték és veszfűs helyek névvel ditseknek.

139. *Canna, arundines, internodia habentes, & junci palustris amant.*

139. A' nádak nád szála, közben-közben tsomófoklívén, és a' kákák mósárokát (vizenyős helyeket) szeretnek.

140. *Ex scirpo, cui typha innascuntur, e-tegetes consociunt.*

139. A' gyékéyn kákából (szittjoból) a' mellyben páli-kák nevelkednek, barko (tsomo) nélkül lívén, gyékényeket tsinálnak.

141. *Boleti, rubera, capreolini & ruffuli.*

140. Az UR gombák szömötsök, tseperke gombák (gelyvák) és a' veres gombák

interfungos praestantissimi sunt; & quorundam laetitiae. bák(kenyér gombák) a' gombák között leg-jobbak. és némelyeknek tsömögéi.

XIV. De Animalibus, & primò de avibus.

142. *Quicquid videtur, sensu & motu praeditum est, animal est.*

143. *Alites enim volant; aquatilia seu natatilia natant; ille alis ac pennis haec pinnis; quadrupedia currunt; reptilia repunt.*

144. *Volucres sunt bipedes (manucoditum esse apodem falsò dicunt) plumatae & rostratae; excepto vesperilione, qui pilosus & dentatus est.*

145. *Rostrò collicgentes grana ingluviem referciunt, nulla mingit.*

XIV. Az élő állatokról, és elsőben a' Madarakról.

142. Valami élettel érzékenységgel és mozgással felruházott, (ékesítettett,) élő állat az.

143. Mert a' szárnyas állatok repülnek; a' vizben lakók úsznak; amazok szárnyokkal és tollokkal, ezek hal szárnyokkal: a' négy lábu állatok futnak; a' tsúfzó (mátfzó) állatok tsúfznak (mátfznak.)

144. A' Madarak két lábúak (a' paradits madarat lábatlannak hamissan mondgyák) pihefék (tollasak) és orrosok, (hegyes orruak;) a' szárnyas egészen kívül, a' melly szőrös és fogas.

145. Orrokkal szedegetvén magokat (szemeket) bogyókat meg-töltik, edgysem huddig (vizellik.)

146. *Procreationis causa copulantur, nidificant seu nidos strunt: halcyon, alcedo vel halcedo in ipso pingo nidulatur.*

147. *Tum pariunt ova, quae sub testa albumen & vitellum huteum occultant, usque donec animantur incubantes, (nisi urina aut irrita atque hypomenia sint) pullos, eosque interdum implumes excludunt; qui dum pipiunt sitque involucres sunt, pipiones dicuntur.*

148. *Rapaces sunt; vultur, milvus, bateo, accipiter, falco, nisus, esalo: quae unguibus uncis turtures, vlias & innocuas dilaniant.*

149. *Noctua noctu non*

146. Szaporodásnak okáért edgyesülnek, fészkelődnek avagy fészker raknak: az halcyon madár, alcedo avagy halcedo szintén a' tengerben rak fészket.

147. Akkor osztán tojva, quae sub testa albumen & vitellum huteum occultant, usque donec animantur incubantes, (hanem ha zápok, huyosfak és-hejában valók) fiakat, s azokat is pedig néha tolatlanokat költenek; a' kik meddig még tsipegnek (fibognak, pipegnek) és héjokban valók pifegnek (madárfiaknak, toronkázóknak) mondatnak.

148. Ragadozók a' faskeselyű heja (kánya) vértse, ölyű, folyom, karoly, sebes szárnyu ölyű, kik horgaskörmökkel a' gerlitzéket és egyéb ártatlan madarkákat el-tépnek (el-szaggatnak.)

149. Az éjelijáró madár nem csak

non sublustri solum, tsak a' valamennyire világos.
sed & illumi cernit ac kodó, ha nemaz hóld nélkül
tuetur, interdum ca- való sötét éjjel is lát és néz,
cutit: ut & alieno- nappal vakoskodik: mint az
sturnæ, buco, asio, egyéb éjjeli madarak is, ba-
scops, aluco, ulula, ny- goly, füles bagoly, nagy sze-
cticorax, strix, capri- mü bagoly, huhogo bagoly,
mulgus. éjjeli puppenevér (haris) é-

150. *Phasiani, oti-* szaki tsikorgó madár (fejes
des (tardæ) tetraones, bagoly) ketske fejü madár.
urogalli seu tetraces, 150. A' Fátzánok, tuzo-
maleagrides vel gallo- kok. (későn repülő madarak)
pavones, capones, at- fuvak, fajdok, avagy vad lu-
tagines, perdices, tur- dak, tengeri tyúkok avagy
di, & coturnices cur- erdei kakafok, kappanok,
ta cum cauda in deli- tsászár madara, fogoly ma-
ciis habentur, & in darak, hurok madarak és sür-
ornithotrophius seu or- jek az ő kurta farkokkal,
nithobasciis inclusa gyönyörűségben tartatnak;
pasci opimariq; solent. (kedvessek) és a' madár tartó
 helyekben rekesztetvén táp-
 láltatni és hizlaltatni szok-
 tanak.

151. *Olor seu cygnus,* 151. A' cygnus avagy hat-
fulica, mergus, quer- tyu, szártsa, bujár, vad rétze,
quedula, onocrotalus ökör bika avagy bölön bika,
seu taurus, pelicanus, pellicán, gödény, és egyéb
gavia, & alie aqua- vizi madarak széles labu te-
tice palmipedes sunt, nyeres talpuak, edgyik sem
nulla pennipes. tollas lábu,

152.

151.

152. *Sturni grega-* 152. A' feregélyek fere-
tim, sed absque or- genként, derend nélkül, a'
dine, grues valde con- darvak szép illendő rendel.
gruè, ardeæ admodum a' gémek igen magassan (fen-
excelsè volitant. nyen) repdesnek.

153. *Canoræ sunt a-* 153. Hangos szavuak,
cantibus, alauda, acre- a' tengelitz, patsirta, füle-
dala seu lusciniæ, (phi- milé, tazinege, pintyőske
lomela, carduelis, frin- (pinty,) gábor avagy gábor-
gilla, galgalus vel gal- ka, rigó, kenderike,
bula, merula, linaria.

154. *Palumbus seu* 154. Az őfzi galamb
palumbes & livia sunt avagy vad galamb, és kék ga-
columba feræ: Locus lamb vad galambok; az
autem, in quo columba hely pedig; az hol a' galam-
edut antur, columba bok neveltetnek, galamb
rium, peristereon & háznak, galambosnak, és ga-
peristrotrophium vo- lambugynak hivattatik.
citatur.

155. *Merops, upu-* 155. A' küllő, babura (szar-
pa, picus, ficedula ru- babuk, büdös babuk) har-
beta (rubecula, eritha- kály, nyári tsóka, tsipke ma-
cas) carruca, rubecilla dár, (veres madár, sarmályu)
seu phœnicurus, ver- füstös farku madár, poszáta
mibus vescantur; ut (nyomorék) veres torku ma-
& pyrrhulus, atq; va- dár, férgekkel élnek; mint
nellus fortasse. a' veres harkály, és libotz is
 (bibotz is) talám.

156.

D

156. Az

156. *Trochilus seu regulus & parvus, parus, ridiculè se struthioni seu struthiocamelo compararent.* 156. Az ökör szem és a' kis párix madár (tzinege.) nevetségessen (tsúfossan) hasonlitanák magokat a' Strutz madárhoz.

157. *Turdus sibi ipse exitium cacare dicitur; quia ex eo quod conspurcat viscum pululat; unde viscum seu viscus aviarium gluten.* 157. Az hurosmadár önön magának veszedelmet szarni mondatik; mert abból a' mit meg rutét, lép (ragadomány) tsirázik: Az honnan lézen a' lép avagy ragadomány madár fogó enyv.

158. *Motacilla continue & indefessè cadam morit & quatit: pavo suam versiculorem ocellatamq; seu variè pictam dispandens, superbit.* 158. A' barázda billegető szüntelen és fáradhatatlanul a' farkát mozgattya és billegeti: a' páva az ő tarkabarká és szemes avagy sokképpen festet farkát elterjesztvén, kevélykedik.

159. *Cassina vel galericita cirrum, gallus cristam (cum in suo sterquilinio est vel currit) erigit: pardalus rostro nucleos frangit.* 159. A' Süseték avagy püseték bobitáját, a' kakas (mídon az ő szemetén) az ülön (vagy on avagy kukorikol) farkát felborzasztja: a' farkasz az orrával a' dió héját meg törí.

160. *Anser, gans & anserculus quem rursus.* 160. A' Lud, gátsa, és liba, melyet metélt aprolékkal (mor-

rundis saginans atque opimant, gingrit; anas setrinnt; galina gracillat & glocitat glutitq; corvus crocitat; aquila clangit; ciconia crepitat, glottoratq; cuculus cuculat; noctua cucubat; picagarrut; monedula seu graculus fringulat; cornix cornicatur; hirundo trinsat; passer fritinut, aut minurit; pullus pipit; alauda tirolire modulatur. (morsalékokkal) hizlalnak és kövéritetnek meg, gágog (sibog); a' rétze zatyag (retzeg); a' tyúk karitsál, kodátsol és kotyog; a' hollo korrog; a' sas süvölt; a' golya (elztrag) kelepel és katag; a' kakuk kakukkol; az éjeli bagoly huhol; a' szarka tsörög; a' tsoka avagy zajko tsátsog; a' varju kákog; a' fetske fitserékel (fetség) a' veréb tsirippel, avagy tsippeg; a' madárfi pipeg; a' patsirtu tirolirét énekel.

161. *Caterum psittacus articulatus vocis formare susecit.*

162. *Phoenix, gryps, & harpyja, sementa sunt.*

XV. De Aquatilibus.

163. *Pisces lympham ore immisam branchiis emittunt.*

161. Továbbá a' Publikán értelmesszókat formálni szokik.

162. A' Fenix madár, Grifmadár, és harpiák, csak költött dolgok.

XV. A' vízi állatokról.

163. Az halak az szájon béereztt vizet kopotojokon ki bortsátyák.

164. *Squamosifunt vivipari, glabri ovipari.* 164. Hal-héjasok az ele-
venenfajzók, fimák az ikrá-
fok.

165. *In illis mares habent lactes, feminae ova.* 165. Amazok közt az hi-
meknek tejek vagy on, a' nő-
sténynek ikrájok.

166. *Fluviatiles sunt, buso, sturio aut accipenser, amia, anguilla lubrica, quam si capeffis elabatur; capito, mullus seu barbatus, trutta vel aurata, rhy mallus, mugil, alburnus sive leuciscus, gobius, mustela, fundulus, cobitis barbatula, cobitis aculeata, foximus aqua, cottus.* 166. Folyó vizbéliek e-
zek, a' víza, hegyes orruke-
tseg, sereggel járó tengeri
hal, sikos angolna, melyet
ha meg-fogsz ki tsúsz; nagy
fejű hal, hartsa, pettőgetett
pisztráng, jász kézseg, költs,
fejér kézseg, gob-hal, meny-
hal, kővi hal, hegyes szakájú
(vérés) figér, hegyes szár-
nyu figér, vágó-hal, semling,
olso farku hal.

167. *Piscinales, carpio vel cyprinus, lucius seu lupus, coracinus, perca, tinca oculata seu milanurus.* 167. Halas-tói halak, a'
ponty, avagy potyka, tsuka,
(kárász) figér, tzompo (vár-
ga hal) fekete farku tarka
hal.

167. *Marini, salmo, (esox) murena, murenula, flutta, con-* 168. Tengeri halak, a'
Lazatz (sálmo) menyhal, ten-
geri portzogó halatska, in-
golna

congrus, raja, scombrus, ostrea, & varia monstra, ut hippopotamus, phoca, &c. golna hal tengeri hartsa, ten-
geri sullo, kénkö színű tenge-
ri hal, tsigák, és külömb-kü-
lömb féle tengeri tsudák:
mint a' ló fejű és disznó fogu
tengeri hal, tengeri borju,
&c.

169. *Haleces salicinus in tinis, passas verò, ut & sole tostos passeris, in fasciculis nobis afferunt.* 169. A' bé szozott heringe-
ket tonnákban, a' meg ryo-
mattatott kenyvedtkeket pedig
mint a' nap fénytől főtött vé-
kony lapos halatskákat is,
kötésekben (nyaláborská-
ban) hozzák minékünk.

170. *Asellus vel salpa, nisi probè contusus, esui non est.* 170. A' Stok-fis avagy tö-
ke hal, hanem ha jól meg ve-
retik, nem ételre való.

171. *Delphinus pernicitate, balæna seu cetæ magnitudine & quantitate omnibus anteit.* 171. A' Delfin hal gyor-
sasággal, a' balæna avagy
czet-hal nagysággal és örö-
gseggel mindennek előtte
jár.

172. *Astacus, cancer & cammarus cum suis chelis prorsum seu antrosum & retror- sum gradiuntur.* 172. A' tengeri kis rák,
köz-rák, és tengeri nagy rák
az ő tsipő lábokkal elöl és
hátra (vízfíza) másznak (jár-
nak.)

173. *De muricis seu conchilijs ostro purpura conficitur & comparatur.* 137. A' tengeri kemény
héjú tsiga vérből bársony tsi-
náztatik és készítettetik.

XVI. De Jumentis. XVI. A' Barmokról.

174. *Jumenta sunt animalia domestica atq; szeléd, minket segéto állat.*
ticuria, nos juvantia. tok.

175. *Gibbosus enim camelus vehiculi vicem praestat, rebus ponderosis aliò deportandis.* 175. Mert a' pupós (fel-dölyvet) hátú teve székér gyanánt (helyet) vagy on, a' súlyos terheknek másuvá hordásában.

176. *Equus jubá insignis, brutorum generosissimus et si indole ferox domatur tamen, ut sessori obtemperet, de quo infra.* 176. A' főrénnyel ékes (jeles) ló, az okatlan állatok közt legnemesebb noha természettel vad, mindazáltal úgy meg-szeléditтерik, hogy a' rajta ülőnek engedgyen, mellyről ide alább.

177. *Sed quandoque efferatur nihilo minus, praesertim effrenis, eumq; dejicit ac pessum dat, aut calcitrando ferit.* 177. De néha mindazonáltal meg vadúl, (szila júl) ki-váltképpen zabolá nélkül lévő, és ötet le veti's meg-tapodgya, avagy rugással meg üti.

178. *Cantherius factus hinnire ac ferocire desistit.* 178. Meg heréltettvé nyereéteniés vadoskodni (de-tzegeskedni) meg szünik.

179. *Dum pullus est, ungulis ejus solae non applicantur.* 179. A' meddig még vehem, (tsiko, tsitko) az ő kör-meire parkók nem ütтерnek.

180. *Pandus & repandus.* 180. A' széles és meg haj-lott

pandus asinus, asellus. que, ab agasonis fuste dedolatus rudit. lott szamár, és szamárotska, a' lovászna (baromál bánónak) fustélyátúl (dorongjátúl) ősztonőztetvén ordit.

181. *Taurus cum paleari pendulo boar, & mugit; agnus balat.* 181. A' bika a' nyakon függő bőrrrel (leppentővel) bög, és bömböl; a' bárány béget (megeg.)

182. *Vervex est aries; cui scrotum ademptum: vexatus arietat.* 182. Az örü olyan kos, melynek a' tőki ki-vétetett: ez meg búfittatván (ingereltetvén) öklelődik (döfeledik, meg döf.)

183. *Caper, est castratus hircus; hædo, quantulumvis petulanti & petulco, nondum est aruncus.* 183. Az herélt ketske, bak; a' gödölyének, akar melly tsintalan vásot és szilaj (öklelő) légyen is, még nintsen ketske (bak) szakállá.

184. *Porcus cum victu suo grunniens est castratus verres; majalis exsecrata sus: non ruminantes ut hirsulci, murek.* 184. Az ő böffentésével röhögő him disznó meg herélt kan; az ártány tőki met-tzet disznó; nem kérőt rá-gók mint egyéb hasat kör-műek.

185. *Sed scrofa suæ porcellis sugunt: lacte depulsi nescientes dicuntur.* 185. De az eme disznónak tsőtsős hasát a' malat-zok szopják (sziják) a' réjűk (tsőtstűl) el-üzettettek (el-szakasztattak) fogatlan süldőknek mondatnak.

186. *Canis cum canibus.* 186. Az eb az ökölykeivel ugat.

tulis allatrat advenam, propiusq; accedentem vel clanculum mordet roditiq;
 187. *Si irrites, di-*
ducto dissenoque ri-
eturingitur: si percu-
tias quiritatur: alias
baubatur.

188. *Rabie corre-*
ptus, rabidus rabiosus
discurrit passim; & in
quod irruit, lantat,
aut mordet, morsuq;
hydrophobum reddit.
 188. A' meg veszekedett,
 dühös, dühűsködő eb, ide-
 stova széllyel futkos; és a' mi-
 re rohan, meg-szaggatya,
 avagy marja, és marásával
 viztúl felő beteggé téfzi.

XVII. De Feris.

189. *In æmænis ne-*
moribus, aut secus syl-
varum saltus paste fe-
re, ad sua lustra, spe-
lea, & latrebas se re-
ciunt, & referunt,
ea repetunt.
 189. A' kies berkekben
 avagy az erdei ligetek mel-
 lett tápláltatott vadak, az ő
 barlangjokban, lyukokban,
 és rejtő helyekben fogják
 magokat, oda mennek, és
 azokra visszsa térnek.

190. *Elephas, Ele-*
phantus seu barrus,
belluarum maxima,
qui trura non flectere
 190. Az Elephant, a' fene-
 vadak közt leg nagyobb, a' ki
 hogy szárait (térdet) meg né
 hajt.

à multis falsò & puta-
tur & dicitur, barris,
ac proboscide seu pro-
muscido pabulum at-
trahit, arripitq;
 hajthattya fokan hamissan
 vélik és mondgyák, bartzag,
 (korrogat) és a' vápos orrá-
 val (mint egy kézzel) az abra-
 korel-véfzi, és el-fogja.

191. *Monoceros*
vel unicornu, unicor-
nis, abditissima deser-
ta, inhospitaq; tesqua
incolit.
 191. Az edgy szarvu, uni-
 cornis, a' félen való helyeken
 el rejtet pusztákat és az ifz-
 szonyú lakó nélkül való kiet-
 leneket lakja.

192. *Rhinoceros*
osseis squamis indutus
est.
 192. A' Rhinoceros, (ki-
 nek orrán szokot nőni szar-
 va) tsont tetémmel (héjak-
 kal) öltöztetett fel.

193. *Alces tergus*
istū gladii non seca-
tur, estque inpene-
trabile.
 193. Az ágasbogás szarvu
 Alcénak háta az éles fegyver
 tsapással meg nem vágattat-
 hatik, és nem-is által-hat-
 ható.

194. *Villosus ursus*
murmurat & uncat:
quodq; progenit, cir-
cum lambendo, si cre-
dimus, effingit.
 194. A' szőrös (borzas)
 medve morog (dörömböl) és
 körmével kapál: és a' mit
 szült, környül nyalogatván,
 ha kell hinnünk, ki-formállya

195. *Pardus seu pan-*
ther, quod teruo saltu
non prehendit, mittit.
 195. A' Párdutz avagy Hir-
 cáníában termő nőstény pár-
 dutz a' mit harmadik ugrásá-
 val megnem fog, el-botsátja.

196. *Tigris feroci-*
tate omnes superat.
 196. A' Tigris fenefeggel
 mindeneket fellyül mül (hal-
 lad.)

197. *Linx maculosa visus pollet: Inde lynceis oculis videre.*

198. *Cervum corvum non gravant, quamvis grandia: a-gilis est, & longissimi vi: rancet interdum, & imprimis in autumno, cum amore ardens, cervam avidè cupit, & insequitur.*

199. *Non abstinit huic dama, sed minor: item caprea seu dorcas, cujus masculus hinnulus est.*

200. *Capricornus, ibex, & rupicapra, praeputias inaccessus, rupes scandunt.*

201. *Bubalus seu bison, & urus sylvestres, & feriboves sunt.*

202. *Leo armis hirsutis, & leona formidolosè rugiunt.*

197. A' tarkás (pötrögetet) hiúz látással bír (bővőkódik:) Innét mondatik, hiúzi szemmek látni.

198. A' szarvast az ő szarvai, nem terhelik, (neheztirik) noha nagyok (ámbár nagyok is) gyors, (serény) és feletteb, hosszú élé: meg-senyved néha, és mindennek előtt őszel, midőn szerelemmel ég-vén, a' nőstén szarvast mo-hon (igen) kívánja és üzi, kergeti.

199. Ettől nem külömböző az őz, (zerna) de kisebb: ismét a' vad ketske, ki-nek az himje vad kölyök,

200. Az erdei bak, vadkos, és kő száli ketske, a' me-redek és hozzája járulhatatlan kősziklákat hágják.

201. A' bialavagy vad-ő-kör, és erdeibika, erdei és fene ökrök.

202. Az him oroszlány az ő borzas (torzas) szügyeivel és a' nőstén oroszlán rettenetesen orditnak.

203. *Vulpes gannineus verno tempore seu ineunte vere, glabrescens fit depilis. vel alopeciam patitur: nunquam cicuratur.*

204. *Lepore nihil timidius, vel meticulosius; quicquid strepit, aures arrigit, aut se proripit, & addumeta veprea ac senticeta confugit: dum capitur, vagit.*

205. *Fodicando cuniculos, talpa grumos facit.*

206. *Erinaceus seu echinus, & hispida hystrix, aculeos pro-pilis habet.*

207. *Simia humanorum operum imitatrix, ut & cercopithe-cus.*

208. *Glire & mole nihil somnolentius.*

203. A' nyikorgó (katsa-ens verno tempore seu gó,) róka a' tavaszi időn avagy ki-keletkor, el-hány-ván szőret szőretlen léfzen, avagy kopasz-ságot (szőr el-hányást) szenved: soha meg-nem szelédül.

204. A' Nyúlnál semmi nintsen félenk-jeb, és félel-meseb; valami zörög, füleit ra föggeszti (mereszti) avagy el fút, (magát illára vészti) és a' bokrofra, tövisszes tsádéra és tserére szalad: midőn meg-fogatik, nyikok, (mokok.)

205. Az ürge (tengerinyúl) vájkállja az lyukakat, a' vakondak turáfokat csinál.

206. A' Sül disznónak avagy tövisszes borznak, és a' Sül disznó szabásu tengeri kannak, az ő hegyes (tövisszes) fertői szőr gyanánt vannak.

207. A' majom az emberi munkáknak (tselekedetek-nek) követője, mint a' farkas majom-is.

208. A' gözünél (pölyü-nél) és hőrsőknél semmi nints álmosabb.

209. *Viverra, muskela, martes, martes scythica, mustela alpina, mus alpinus, mus pomticus & mus noricus pellicis conuolunt.*

210. *Sciurus, forex, stricetus, &c. foramina sibi cavant, in quibus hybernant.*

211. *Sed mus major & araneus, quadrupedum minimus, penaria perreptans, & muscerdis se prodens, caris seu felibus & muscipulis subinde praeda fit.*

XVIII.

De Amphibiis & reptilibus.

212. *Amphibia sunt: castor seu fiber, lutra, rana coaxans, testudo, bufo, rubeta, & crocodilus, qui inter manducandum maxillam*

xil-

209. A' pegymet, (penyvet) menyét, nesz, nusz, rezna, hegyi egér, fejer egér, és az hölgy bélléseknek ille- nek.

210. Az evet, patkány, görény, &c. Magoknak lyukakat vájnak, a' mellyekben telelnek.

211. Dea' nagy fekete egér és apró egér, a' négy lábú állatok közt legkissebb, az éles házakat el-futkosván, és az egérszarral magát el árulván, a' tiztéknek avagy matskának az egér főgőknak ottan ottan ragadománya (prédája) léfzen.

XVIII.

A' vizben és szárazon egyaránt élő és tszfűz-mászó állatokról.

212. A' vizben és szárazon élő állatok ezek: vidra, hod, vartyogo, (tekegő) béka, tekenős béka, varas béka, tsipke (veres) béka, és crocodil, ki az étel közben a' felső állat

xillam seu mandibulam superiorem movet.

213. *Reptilia sunt, quae serpunt, exuvias deponunt, ut anguis sibilans, coluber, hydra seu natrix, cecilia, boa, aspis diptas seu praester, pyras, vipera, amphisbena, seps, &c.*

214. *Draco ipso habitu, basiliscus obtutur necat.*

215. *Lacerta, stello, salamandra, scorpio vel scorpius, pedibus ambulat.*

216. *Limaces sunt cochlea sine testa.*

XIX. De Insectis.

217. *Insecta sunt primo varii vermes, & quibus lumbrici similes*

13,

lát avagy áll. kaptzáját mozgattya.

213. A' tsűszó mászó állatok azoka' kiktűszőnak másznak és az ő bőőket (hártyájokat) el vetik, (le-vetkőzik) mint a' fűvöltő vízi kígyó, zomok kígyó, úszó vízi kígyó, kurta vak kígyó, tehát izopó kígyó, áspis kígyó, marásával izomjuság hozó tűzes kígyó, méreg pőkö kígyó, vipera, két fejű kígyó, tekergeffel ugró marásával testet rőthasztó kurta kígyó.

214. A' Sárkány csak lehelletivel, a' basiliscus látásával (tekéntettel) meg-öl.

215. A' gyék, tsüllagos hártnok gyék, lángban élő tűzes gyék, scorpio avagy scarapna mérges féreg, lábokon járnak.

216. A' sárban telelő tsigák héj(hártya) nélkül valók.

XIX. A' Bogárokról.

217. A' bogarak közt vannak először különb. különb. féle férgek, kik közzül a' geleszták

ták

sa, eruceplantas, te-
redines vel cossi li-
gna, tineæ vestes, et-
iam bombycinas & ho-
lofericas, blattæ li-
bros, convoluti vel
volvoces vites, cur-
culiones seu gurgulio-
nes frumenta corro-
dunt: termites carni
innascuntur.

218. Secundò pes-
sima quedam animal-
cula, nimirum len-
des, pediculi, puli-
ces, culices, cimices,
& acari, quæ nos
ipsos infestant: quin
& pediculi inguina-
les, ricini etiam, &
hirudines seu sangui-
suga.

219. Tertiò mu-
sca, inter quas bom-
byces sericem, apes
bombylantes favos
mellis (quod fuci de-
pa-

ták a' ganézatokat, az her-
nyok az óltoványokat, a' szu-
ak avagy szú férgek a' fiákat,
a' molyok a' ruhákat, még a'
felyem és báfony ruhákat is,
a' papyros molyok a' köny-
veket, a' szőlő rágó hernyók
a' szőlő töveket, a' gőzük
avagy lisékek a' gabonákat
meg rágják: a' nyűvek az
húspan szátmaznak (nevel-
kednek.)

218. Másodszor (vannak)
néhány felettéb ártalmas ál-
latotskák úgy mint serkék,
tetvek, balfák, szunyogok,
bűdös férgek, (palatzkák) és
a' bőr alatt vízkettető ser-
kék, (vizes tetük, vak tetük)
mellyek minnen magunkat
háborgatnak: sőt még az á-
gyékban termő tetvek is, eb-
fűlében ragadó legyek, (eb-
legyek is) és nadályok avagy
vér szópók.

219. Harmadszor (vannak)
legyek, kik közzül a' felyem
eresztő (szaró) bogarak fely-
met, a' bongó méhek lépes
mézet (mellyet a' herék meg-
emélt-

scunt) conficiunt, & eméltnek) tsinálnak, és min-
quotannis examen ut den esztendőnként rajt mint
novam coloniam e- edgy földet munkálkodó új
mittunt. népet eresztnek bortsátnak ki

220. Crabones & 220. A' ló daráfok és légy
vespa acuto, imò præ- daráfok hegyes, főt felettéb-
acuto sunt aculeo. is hegyes fulánkua.

221. Oestro (taba- 221. A' bögöly (petsik ba-
no asilo) percitum pe- romkergető fene bogár) miat
cus subsilit, & velut felinditattot (felrezzent) ba-
rabidum discursat. rom ugrál (ugrándoz) és mint
egy meg dühödöt furos szél-
lyel (fukároz bogároz.)

222. Scarabeorum 222. A' szarvas bogáraknak
& locustarum genera, és faskáknak nemei, igen fok
complura sunt, & félék, és fokak eledelek is.
multa edulia.

223. Bruchi, can- 223. A' tserebogarak fán-
thari, cantarides, sca- termő fényes pókok, zöld
rabi cornuti seu luc- bogarak, szarvas tsereboga-
nici, papilionæ, cicin- rak avagy éjel fénlő bogarak,
dele vel nitedule, leppendékek (lepkék ször lő-
(lampyrides) hepili, veldékek) fényes bogarak a-
pyraustæ seu nicedu- vagy tsillámok, fényes hátú
la volatiles sunt: ful- szörskék, gyertyára szökölő
lo, scolopendra, cen- lövöldékek avagy tűzben
ripes vel multipeda, termő legyetskék rőpdősök:
coniscus seu eniscus, fűben mászó féreg, szörös
hernyó, pap matskája avagy
fob lábú féreg, szamar színű
szörös pap matskája avagy
veres tarka szörös hernyó

procellio, tipula, &c. Iok lábú dísznó féreg, vizi-reptant. pók, &c. tsulzkalnak.

224. *Cicada foris, gryllus domi cantillant* 224. Az ősi bogár ortin, az háziptrütsők ithon (háznál) énekeldegelnek.

225. *Formica pussilla est, sed actiuosa, semper festucas & micas fert.* 225. A' hangya kitsinyke, de munkás (dolgos) mindenkor szálkákat és morfalékokat viszzen.

226. *Aranca araneum seu aranei telam nectat ac texit.* 226. A' pók pók. házat, avagy pók. hálót, erefzt füzdögel és szüddögel.

XX. De Hómine.

227. *Princeps animantium excellentissimus homo, mundi epitome, vagiens nascitur.* 227. Az élő állatoknak leg-felsőgefebb, (méltóságosabb) fejedelme az ember, e' világ-nak rövid summája; (remek) nyiválkolva születik.

228. *Quem post partum genitrix aut obstetrix fasciis involutum, fasciatumq; in cunas reponit.* 228. Kit születése után a' szüléje avagy a' bába polában bé takarván, és bé-kötvén a' bőltsöben helyheztes.

229. *Nutrix vero alima, amplectens & amplexans alumnus suum, uberibus lactat, pappis satiat, &* 229. A' tápláló (szoptató) szár az dajka pedig, meg-ölelgetvén és ápolgatván (tsokolgatván) az ő szoptatósát, (tápláltatóját) emlőivel (tsőtseivel) szoptattya, ragottal [popával] meg-clégiti, és a' magát meg rutétotta [undo-

for.

ké-

sordidatum abstergit: pusio ipse laetatur. kétotta] meg törli: a' kitsinded (tsetsemő) pedig maga szopik.

230. *A cunabulis vel ab incunabulis venit ad serperastram, ubi bimulus infans incessum sibi format, ac fari ac balbutire incipit, (infir) crepitaculis, pupis & crepundis ludens.* 230. A' bőltsökből avagy rengető tekenökből mennek járásra tanító karikán, forgó talyigátskákra [szekeretskékre] az hol a' két efitendős tsetsemő gyermek járnitannul, (el jár) és szöllani's rebegni kezd, tsörgetőkkel, bábokkal és gyermeki játékokkal játszodozván.

231. *Impuberes, cum pubescunt, sonoram vocem alterant, hirsutilliantq; pubescentes autem puellae singulis mensibus semel menstruo laborant, donec gravidae fiant.* 231. A' szöretlenek midőn szörösödni kezdenek, vékonyon rsengő hangos szavokat meg-változtattya, és rikátsolnak (meg tsattannak) a' szörösödni kezdő leányok pedig minden holnapokban a' szszonyi havat (holnaponként járó vér folyást) szenvednek, miglen terhben esnek (meg nehezkesednek)

232. *Ephebi di-cuntur adoloscetes, & mox adulti, juvenes.* 232. A' fel sördültek (gyermeksegből ki költe) nevedékeny iffiatskákknak mondatnak, és majd meg öregbedvén, meg-állapodott (vastag) iffiaknak.

233.

E

233.

233. *Virilis ætas* 233. A'férfiú meg állapo-
vergit ad propectam, dot idő a' meg-tért koros
senilis rugas & canos időre hajol, (hányatlik) a'
affert. vénség rántzot (ízömörgö-
 zést) és ősz hajakat hoz.

234. *Anosa ve-* 234. A'fok elztendeje kofa
tula edentula fit, sexa- (vén aszfzony) fogatlannálé-
genarius senecio de- fzen, a'60. Elztendős ember
crepitus & capularis, öreg após meg-aggot és meg-
silicernium. tőpörödött ortzája, le gör-
 bet vén ember.

235. *Ita infantia* 235. Így a'tsötsemő állapot
seipsam ignorat, pue- önnön magát nem tudgya, a'
ritia ludicris transi- gyermekség játékokkal mű-
gitur, juvenus et af- lik el, az iffiúság és iffiúi idő
ve juvenilis vanis; héjába valóságokkal, az em-
virilitas laboriosis, se- berkor [férfiúság] munkasá-
nectus ad priora re- gokkal, a' vénség az előbbe-
labitur. niekre visszhatér.

236. *Senes enim bis* 236. Mert a' vénék kétszer
pueri: grandævi re- gyermekek: a' nehéz koros
puerescunt. idejű vénék ismét gyerme-
 kekké léfznek.

237. *Mediocris sta-* 237. A'kezőp termetű em-
tura homo optime est ber leg szebben alkalmazta-
proportionatus. tott (degillendőbb.)

238. *Nam gigas* 238. Mert az Oriás irto-
terriculo seu terricu- zásul és tettentő tsudájul va-
lamente est, nanus ho- gyon, a' kis ember, emberke
muncio, homulus, ho- emberetske lyuki ember tör-
munculus & pigmaus
pumi.

pumilio pumilusve ri- pe kutag tsúfságul, és nevet-
sui, ac deudiculo a- legül van mindenneknél, min-
puod omnes, ab omni- denektül gunyoltatik és
bus illuditur & deri- meg tsúfoltatik.
detur.

239. *Nudus est non* szörös: mert az erdei vad
hiwutis, farni enim isten aszfzonyok és vad leá-
& satyri, sphynx e- nyok, (sattratyuk) a' Thébáf-
tiam & chimæra, cum nál való fok természetből
horrido illo Cerbero álló mesét mondó leánzó is
tricipiti, commenta (Sphinx) és a' chimæra amaz
sunt. aszfzonyú három feju Cerbe-
 russal edgyütt, költött dol-
 gok.

XXI. De Corpore

& primum de mem-
 bris externis.

240. *Corporis nostri* 240. A' mi testünknek
compages, eximium őszve foglalása, (alkotmá-
est supremæ sapientiæ nya) a' leg fellyeb való böl-
exemplar. tsefegnek ékes, [fő] pél-
 dája.

241. *Structura ejus* 241. Annak épületi tson-
ex ossibus, cartilagi- tokból (tetemekből) portzo-
nibus, tendinibus, ner- gókból, izekből, makkból,
vis, carne, musculus, húsból inakon való árva hús-
tute triplici, & mem- ból, három-féle bőrből, és
branis seu involucris hártýákból avag'külömb kü-
variis conflata & co- lömbféle burkokból (takaré-
agmentata est. kokból) egyben szedegette-
 tett és őszve szörkefzetett.

242. *Membra coherent nexibus perpetuis, in proportione decentissima.*

243. *Nam quæ bina sunt, ex opposito sibi ad latera locantur; quæ singula per medium.*

244. *In vultuum lineamentis stupenda est varietas.*

245. *Frons angusta suilla est, gibbosa asinina, lata bonæ indolis seu qualitatis, rugosa animi anxii, caperata iracundi nota; erugata & exporrecta effrontem arguit.*

246. *Pupilla oculi, albedini infidens & inherens, speculum est, objectarum rerum imaginem in se recipiens.*

247. *Hanc palpebra micando humectant; cilia*

242. A' tagok öszve állnak egymásból függő állandó kötésekkel igen egymáshoz illendő egyenlőségben.

243. Mert a' mellyek kétösök, egymás ellenében oldaltól helyhez tettenek; a' mellyek külön-külön (magán középben.)

244. Az ábrázatoknak (artzulatoknak) rajszoláiban (lineázásiban) tsudálatos külömbség nagyon.

245. A' kemény (szoros) homlok disznói a' ki álló pupos (tsomós, görtsős) (szamári, a' széles jó indulatú avagy néminéműségű, a' rántsos szorgalmatos (gondos) elmének, a' komor haragosnak jele: a' fima (rántz nélkül való, ki felfúlt) és ki-terjed ortzátlant (szemtelen) jegyez.

246. A' szem fejériben ülő és ahoz ragadott szem fény, tükör, melly az eleiben vetetett dolgoknak képeit magában vélzi (fogja.)

247. Ezt a' szem-szőrök pilogotva nedvesítik; (ásztat-tyák)

cilia verò & supercilia communicant.

248. *Sed hirci lacrymas sudant.*

249. *Inter tempora & nasum, (quem alii simum, alii restim, alii aduncum habent) sunt genæ vel malæ; usque subsunt maxilla.*

250. *Per nares ut cloacam, mucus demanat, quem vibrissæ detineant, nè exsudet, nisi muccinio seu strophiole munganur.*

251. *Mentum vile primum lanugine, deinde barba, & labrum superius mystacegitur: quidam tamen imberbes sunt.*

252. *Anterior collis pars jugulum est, posterior cervix.*

tyák) a' szem héjak pedig és szömöldökök meg. erőstik.

248. De a' szem végek (szegletek) könnyeket hullatnak veriteznek.)

249. A' vak szem és orr között (melly némelyleknek fima avagy lapos, némelyleknek fitos, némelyleknek horgas) vannak az ortzák avagy pofák; és azok alatt vannak az áll kaptzak.

250. Az orr lyukon mint egy árnyék széken (tsatornákon) a' penésztes takony alá származik. mellyet az orr lyukakban való szőrök megtartoztatnak hogy kine szivárkozzanak (verétezzenek) hanem ha takony törővel avagy keszkenővel ki-fuvat-tatnak.

251. A' férui áll elsőben pihvel, ősztan szakallal, és a' felső ajak bajuszszal fődettetik-bé, némelylek mind által szakáltalanok.

252. A' nyaknak elől való része torok, az hátulsó része (utolsó része) nyak szürt (nyak tsiga.)

253. *Thorax aut pectus mammis seu mamillis, papillas habentibus, turgidus, infernè ventrem habet, ad partes latera.* 253. A' tsötsökkel avagy tsöts. bimbókkal bíró, emlőkkel domború szűgynék avagy mellynek, alatta has vagy on, a' két részről (félről) oldalak.

254. *Cesta ab axilla cæpta, in hypochondria desinunt.* 254. Az oldal tsontok az hónaltól kezdettétvén, a' sziv hártájában (belső oldali tagokban) végezödnek (meg szűnnek.)

255. *In inguine pendenda, verenda sunt, pubes, mentula vel penis, & cunnus sive vulva.* 255. Az ágyék hajlásában, a' szégyenlő testnek szemérem testek vannak, fanomony, avagy pöts, és pitsa vagy valoga.

256. *Sub coxæ dice, infra coxas femora sunt; sub genibus tibia; sub poplite sura.* 256. A' tsipő tsontok alatt, a' forgó tsontokon alól a' tzombok vannak; a' térdek alatt száraz; a' térd hajlás alatt a' láb ikrai.

257. *A suffragine plantæ pedis est, talos vel malleolos, calcem seu calcaneum, convexum plantæ, & solum cumq; digitis hallucem continens.* 257. A' horgas in után a' láb talpa vagy on, melly a' boka káka avagy boka tsontokat farkat avagy farkallatott, a' láb fejét, és talpnak alsó részét, s a' láb újakkal edgyütt a' láb hivelyket (őreg újot) magában foglalja.

258. *Tergum superiør habet scapulas; post lum-* 258. Az hátnak fellyül vállapotzkái vannak; utánna t em-

lumbos, & subsequenter tandem culum seu podicem, sessionis gratia clunibus (natis) circumvolutum. tempori, és rend-szerint következvén olztán az ülés kedvéért farral (segg posztán clunibus (natis) val) meg-környékeztetett segg avagy al fel.

259. *Spina dorsetius structura futura est, ut erecti stare possint, & ex riginitate quatuor vertebrae coniunguntur, ut incurvari queamus, quod non fieret, si continuu esset.* 259. Az hát gerintz az egész alkotmányának támasza (olstlopa) hogy egyeneffen, fel-alhassunk, és harmintz-négy egymáshoz foglaltatott hát gerezedekből áll, hogy meg-hajolhassunk, (horgad-hassunk) a' melly nem lenne, ha a' tsont merő volna.

260. *Lacertosum brachium in se continet manum, cubitum, volam; quæ diducta palma est, contracta pugnus.* 260. A' vastag hufos kar ő magában foglalja a' kezét, könyököt, markot; melly ki-terjesztetvén tenyér, bépalma est, contracta vonyattatván (őszve-izoritatván) ököl.

261. *Digitus singuli articulos tres, & totidem artuum juncturas, condylus habentes.* 261. Az újak ötten vannak, kik közzül mindenkinek három izei és ugyan annyi inaknak őszve foglalási, és butkoi (tsomói) vannak.

262. *Pollex premium, indice monstrum,* 262. Az hivelkel nyomunk (szorétunk) a' mutatú újal mu-

mus, verpus sive medius digitus prominet, interquem & minimum (digitellum, auricularem, amatorem) annularis seu medicus & studiosus est.

263. *Unguibus scabimus, scalpimus, lacramus, lancinamus.*

264. *Sinistra seu lava tenet, dextra operatur, omnia apte, nisi quis ipse ineptus aut iners sit.*

265. *Sed ambidexter prae scava seu scvola multum habet.*

XXII. De membris internis.

266. *Eja, jam viscera inspiciamus.*

267. *Alimentum dentibus primoribus (tomicis gelatinis) incit.*

mutatunk, az öreg új avagy közép új ki áll, mely között és a' leg kisseb (újotska, kis új, szerelmes új) között vagy a' gyűrűs új avagy orvos, új és deák új (nevendékny új.)

263. A' körmünkel vakarunk, (rühelődünk) vágogatunk, szaggatunk, tépünk.

264. A' bal kéz tart a' jobb kéz munkálkodik, mindenkét helyessen, hanem ha ki maga illetlen (alkalmatlan) tunya (rest.)

265. De a' mind két kézre tudósnál (a' job és bal kézzel egy aránt élőnél) a' balog avagy bal ember felet sok vagy.

XXII. A' belső tagokról.

266. Noszsa immár a' belső részeket nézzük (tekintsük meg.)

267. Az eledel az első fogakkal (hegyes kezép fogakkal) meg metéltetvén, a' zápor-

cisum, molaribus masticator, (bucca enim molendinum est) manusq. per gulam seu esophagum deglutitur, & ad stomachum demittitur, ubi fit coctio prima: quadrupedibus vero primò ad rumentum, tum ad omasum, post ad panices, demumq. ad ventriculum verum, echinus dictum, transit.

268. *Nam venae mearae chylum exsugunt, eumq. (excrementis crassioribus per intestina & anum foras egestis, quae stercore, merde & olera sunt) deferunt ad jecur: ubi denuò fit separatio.*

269. *Serosum per ure-*

269. A' savós rész az húgy E 5 éren,

(öröl) fogakkal meg-rágat-
tatik, [mert a' posztájának
belső része malom-ház,] és
meg rágattatván, (öröltet-
vén) a' torkon avagy gégén
alá nyeletik, és a' gyomrában
alá bortsátatik, az holott lé-
szen az első meg főzés (e-
mésztés) a' négy lábú oktalan
állatoknak (barmoknak) pe-
dig először a' kérés gyomrá-
ban, osztán a' nagy kövér
hurkában (temérdek bélben,
patzalaan) annak utánna a'
kövér hasban, (potrohában)
és végezetre az igaz gyomor-
ban, mely gömböztnek
mondatik, által mégyen.

268. Mert a' bél között
lévő étel szopó erek a' meg-
emésztet éteknék leg job
e-
rejét ki szíják, és azt [a' te-
mérdekel, keményeb] leprö-
lékok a' bélben és alfelen (seg-
gen) ki vettervén, a' mellyek
ganéjak, szarok és bűdös ka-
kák, le vízik a' májra: (zuz-
ra) az holott újobban léssen
el-választás.

ureteres ad renes me-
at, indeq. vesica in-
stillatur, & fit urina
(lotium) quæ mejendo
emittitur.

éren a' vesékre mégyen, (szí-
varkozik) és onnét az hojag-
ban tsepeg, és hudgyá (vi-
zelletté) léfzen, melly hud-
dozva ki-botsáttatik.

270. *Pingvior pars* 270. A' kövéreb rész a'
ab hepate rubedinem májtúl vereffeget véfzen, és
accipit & fit sanguis: léfzen vérré: melly az erek ál-
qui per venas distri- tal el-öfzlatik sz. llyel
buitur.

271. *Lien seu splen* 271. A' lép azon közben
interim attrahit, & hozzávonfsza, és ismét kiveti
rursum, ejicit, melan- a' komor kedvet szerző feke-
choliám; & vesicula te sürü vért; és az epés hoja-
fellis sive felbilem seu goiska avagy epe a' látt
choleram. avagy az ember testében való
fárga vért.

272. *Pituita seu* 272. A' nyálás vér [ta-
phlegma per omnia kony] avagy torha minden-
diffluit. tagokban el foly.

273. *Cor in pectore* 273. A' melyben helyhez-
situm, primum est vi- tetett szív, első élő és utólkó
vens & ultimum mo- meg-haló.
riens.

274. *Proinde calo* 274. Továbba melegséggel
ris plenum & palpi- tellyeslévén és nyúgovás nél-
ans sine requie, vita- kül reszketvén, (döbögven,
lem spiritum generat, mozogván) elevenítő lelket
per- nemz

porque arterias qua- nemz, és az élet erein min-
qua versum seu quoquo den féle és mindenüvé közli:
versum & quoquo ver (részelteti azt) de a' reá fek-
sus communicat; sed vő tudō azt meg hivesíti lé-
adjacens pulmo illud lekzeret vévén a' gége által.
refrigerat, respirando.
per arteriam asperam.

275. *Qualesa ravis* 275. A' melly meg sérted-
cedo seu ravis fit, & vén rekedezés avagy bé-re-
ruffis, ut & a clamore kedés, és hu. ut léfzen. mint
immoderato. szintén a' mód nélkül való
kiáltástól is.

276. *Præcordia hæc* 276. Ezek a' szív körül va-
(exta) ab inferiore ló belső részek (szívnek hálói,
ventre, septo trans- hártýái) az alfo hastul; (gyó-
verso seu diaphrag- mortol, (bélből) köz fővény-
mate disjunguntur. nyel avagy közép ágyék há-
rtýával választatnak meg.

277. *Omentum ve* 277. A' kövér latorna bél
rò dia, ut mesenteri- pedig az ágyékokat, mint a'
um lætes, obvolvít. fodor háj is a' kövér gyenge
béleket, bé-takarja.

XXIII. De accidenti-
bus corporis.

278. *Juxta exterior*
rem aspectum qui-
dam sunt corpulenti,
carnosi & obesi; alii
graciles, macilenti
seu nyattak) mint edgy vázak,
őszv

XXIII. A' Testnek külső
esetirál.

278. A' külső tekintet sze-
rint némellyek testfesk, hu-
sokak és kövérek: (potroho-
sok) egyebek vékonyak, kar-
tsuak avagy ősztróvérek (fon-
nyattak) mint edgy vázak,
őszv

seu macri ut scelela, (őszve rakot száraz tetemek)
& strigosi; *quidam* és hitványosok; némellyek
formosi; *alii deformes* ékeffek; egyebek disztele-
& turpes. nek és rútak (tsunyak, utála-
 tofak.)

279. *Secundum ha-* 279 Belső mivóltokra néz-
bitudinem interiorem ve nyervek, (virgantzok, e-
vegeti, aut morbofi; gésségek) avagy betegesek;
robusti & firmi, aut vastagok és erőffek, avagy e-
infirmitatē teneri. rőtlenek és gyöngék.

280. *Crispi non fa-* 280 A' fodor hajuk nem
cile callescunt; at rufi könnyen kopaszulnak meg;
cito canescunt. de a' verhenyös hajuk ha-
 mar őszülnek.

281. *Cilones & fron-* 281. A' hegyes (hófszú) fe-
tones, in phrenesin pro- jűek és ki dőllyet nagy hom-
clives sunt; & phre- loknak. a' bolond hagymázra
netici facti vacerræ hajlandók; és az hagymáz be-
includuntur. tegségbe elvén kalitkábá [bo-
 londokházába] rekesztetnek

282. *Præstat vel sa-* 282. Sokkal jobb és hasz-
tius est luscum & uno- nosb sandalnak és egy szemű
culum esse, quam cæ- nek lenni, hogy nem mint
cum: surdastrum. vaknak, süketesnek hogy
quàm surdum; hæsi- nem mint szintén tellyessé-
tantem quàm balbum gel süketnek; akadozónak
seu balbutientem; bla- hogy sem rebegőnek nehezé
sum quàm mutum. szőlő pelypnek; selypesnek
 hogy sem mint némának.

283. *Strabo distortē,* 283. A' kantsal félre (teker-
myops & pætus obli- gessen) a' vaklyos és keresz-
quē rül

quē contuetur: cocles túl félre néző (fodorra néző)
monoculus est, lumine horgassan néz: a' fél szemű
altero orbus seu or- kandits (kantsal) egy szemű,
batus. edgyik szemétül meg fosz-
 tatott vak.

284. *Nasuti acriter* 284. A' nagy orruak (orro-
odorari, buccones in- fok) erőssen szaglókna, a'
gluviosi, flacci & ju- nagy ehetők torkosoknak, a'
gulis non cavis hardi nagy fülű tepsi fülesek és vaj-
atque blitei esse pu- kó nélkül való torkuak go-
tantur. rombáknak és ostobáknak
 itéltetnek lenni.

285. *Verrucæ, stru-* 285. A' szűmöltső, golyva,
ma, gibbus, polypus, & dombos hátú görbeség, bo-
quod vis tuber defor- bortso, és akarmely puffadék
mant. (tsomo, börtkő) megruténak

286. *Similiter &* 286. Hasonló képpen a'
navi, lentigo seu viti- velünk született bélyegek is,
ligo, porrigo, petigo szeplő, fű. koszmó (koszof-
seu impetigo, (serpi- ság) viszketeges folyó főmör-
go) mentagra vel men- (fennyedik) terjedő vár, fe-
rigo, lichen, varix, le- kete szeplő, apró korpás sze-
ptra, & omnis macula. plő, (rűh) dagatt ér, bél po-
 kol és minden motsok.

287. *Item si quis* 287. Ismét ha kinyak sugo-
obstipus incedat, aut rétva (horgasztva) jár, avagy
cernuus. földre nézően (le. görbedve)

288. *Calvorum,* 288. A' kopaszok, fél kopa-
calvastrorum, & re- szok, és viszsa kopaszulók
calvorum quidam közül némellyek a' kopasz-
cal- ságot

calvitium sibi decori reputant, alii decori. ságot magoknak bőrsületül tartják, némelyek bőrsületül (gyalázatul.)

289. *Claudorum claudicatio à luxatione est: alioqui nec torpedes, nec vari, nec valgi, nec varij, nec scauri, nec pansæ, nec compernes claudicant.* 289. A' lántáknak lánté. tások a' ki menyülettül [firzamástul] vagy on: egyéb arant sem a' horgas lábuak [tziber. telek] sem a' le-horgatt száruak, sem a' görbe száruak, sem a' botkos lábuak, nagy bokánuak, sem a' széles lábu (talpu) taritopposok, sem az hótzfú lábu hórthorgatok nem lántálnak.

290. *Intertrigo ab attritu exequitatione est.* 290. Az alfelnak fel-törése a' nyargalásból való koptatástól vagy on.

291. *Spada est, cui testiculi seu colei ablati sunt.* 291. Herélt az, a' kinek tőkei avagy monya székei kivétetnek.

XXIV. De Morbis.

292. *Ventriculus (à quo agritudinum origo) inanis esurit & sitit; oppletus singultit & ructat; crudus escam fastidit.*

XXIV. A' Betegségekről.

292 A' gyomor [melytől vagy on a' beteglégeknek (nyavalyáknak) eredeti] üres lévén éhezik és szomjuhozik; meg töltetvén tsuklik és bőfög; (ükröndözik) a' meghült nyers az ételt útállja [meg-unnya.]

293.

223 am au

293.

293. *Pallor & tremor cachexiam, hoc tegieség veszetheget (rosz-est, valetudinem debilem & languidam, bádgyatt egésseget, a' lantorspor lethargus ac veternus enervatam arugunt.* 293. A' fargaság és refzke- tegeiség veszetheget (rosz- szül lételt) az az, gyenge és bádgyatt egésseget, a' lantorspor lethargus ac veternus enervatam arugunt. [sluszékonyosság] meg- erőtlenedettet jelentnek.

294. *Membrorum alii rigorem, alii dolorem, alii stuporem, alii pruritum duntaxat, alii convulsio nem inducunt. sed recidivi cum vehementia plerumque conficiunt.* 294. A' nyavalyák közzül némelyek hideg miatt való meg-keményedést. némelyek fájdalmat [férélmét] némelyek érzékenység nélkül való meg-fibbadást. némelyek tulajdon tsak viszketeget. némelyek meg-fugorodást hoznak: de a' meg-rétök (viszontagile ejtök) felettéb való keményfégel gyakran elfogyatnak (meg-ölnek, emésznek.)

295. *Decumbentes si non brevi convalescunt, sunt valetudinarii, & quod pejus clinici.* 295. Az ágyban eset vesztégek fekvők ha rövid nap meg-nem könnyebednek [fel nem gyógyulnak] betegesek lesznek, és a' mi rosszszab, ágyban lecsúszók.

296. *Hoc solatio est, cui multum doluit, dedoluit.* 296. Ez vigasztalásul vagy on, a' ki sokáig kinlódott, (völt a' fájdalomban) a' bá-nattul meg szünt.

297. *Cephalæ seu ce-*

297. A' fő fájás avagy meg-rög-

cephalalgia inveterata (potissimum *sciranium seu calvaria solidum os fit*) aut *vertiginem*, aut *delirium*, aut *furorem* & *maniam causatur*.

298. *Odontalgia fit*, cum *parvuli dentunt*; aut *postea cum gingivae putrescant*.

299. *Lippitudo est cecitatis preparatio*; nec creber *aurium tinnitus*, bonum portendit.

300. *Gravedo* & *rheuma est catharris destillatio*; *asthma* & *peripneumonia*, *respirationis difficultas*.

301. *Angina tonsillas angens*, ac *uvula inflammans*, ne *fauces strangulet*, guttur gargariza.

rögzöt (öröködöt) főnek fájdalma [kiváltképpen ha a kaponyák avagy fő kaponya merő tsontlószen] vagy szédelgést vagy főnek higulását, (elzelenléget) vagy dühölést és bolyokás eizelőst get szerez.

298. A' fog fájás léfzen, midőn a' kisdeteknek fogok kál; vagy az után mikor az inyek rothadnak.

299. A' szem tsepegő tsipáság a' vakságnak elől járó képzitése; sőt még a' füleknek gyakortsengése is, nem jót jelent (jövendő).

300. A' főnek nehéz vólta és torha a' náthának le-tsepegése; (folyása) a' melly szorulás és szív fogás, a' lélekzetnek nehézsége.

301. A' torok gyék a' nyelv tsapot szorongatván, és a' torok mirigyét, gyulasztván, hogy a' nyeldekldt meg ne fojtsa, a' torkodat vízzel meg-rogyogtassad.

302. *Langviores* & *deliquia animi*, aceto (quod in acetabulis ut & acetaria, adferunt) reficiuntur.

302. A' bádgyadáfok és elmenek ájulási; etzettel (melly az etzet ágyakban, s' mint az etzetes edényben is. hozatik elő) meg-enyhittetnek, (el-lefzetnek, újjitnak)

303. *Lienteria diarrhoea* & *dysenteria faciunt alvi profluvium*; *tenasmus evanidas inflationes complures*.

304. *Strangaria est calculi primordium*.

304. A' fenn akadt vizelletnek meg szorulása a' kőnek (fővénynek) elől járokedeti

305. *Tormina, lumbrices seu vermina, passio, iliaca ileum, & colica colum affligunt*.

305. Az has tekerések, geliszra huddozáfok avagy hasrágó fájdalmok, és a' köldök tsömör szenvedése az ágyékot, (köldököt) és a' kolika a' bélt szorongatják.

306. *Pleuritis, cardialgia, cardiognus, & lumbago seu nephritis minis cruciant*; *icterus seu morbus reus ferè nihil*.

306. Az odalfájás (nyilalás) szív fájás, szegezés, és a' gyék fájás avagy vesék fájdalma kevesebbé kinzanak: a' sárgaság avagy sár viz miatt való haloványság többire edgy tsöpnnyére sem

307. *Tumor intumescit* & *desidit*.

307. A' daganat fel-degad és le-száll; nem úgy a' tököf-

*non sic hernia & ra-
mex.*

308. *Toxicum qui
assumit, turgescit;
sed ei theriaca resistit
atq; renititur.*

309. *Arthritis ar-
tuum juncturas, ex
interfluxu humoris a-
cris, divexat; quæ in
manibus peculiariter
chiragra, in pedibus
(quos verruculae etiam
& pernioles affli-
gunt) podagra, in
coxendicibus ischias
dicitur.*

410. *Fibris cum
horrore querquera
vocatur: quotidiana
quotidie, tertiana al-
terno die, repedat: e-
phemera sive diaria,
quod capit die, fini-
tur. Omnis febris si-
ve continua sive in-
termittens sit, exacer-*

ba.

ség és bélnek le-szállása (meg-
szakadása.)

308. Az étető mérget ha ki-
bévétte, fel possad; de an-
nak a' törjek ellene áll és el-
lene tusadik.

309. A' járovány köszvény
(izekben állot betegség) az
inak hajlásit, az erős nedves-
ségnek közben folyása miatt
gyötri: melly a' kezekben tu-
lajdonképpen kézi kösz-
vénynek, a' lábokban, [mel-
lyet az apró szömölcsötské-
is és hideg meg vételtül való
tsomók nyavalygátnak] láb
köszvénynek, a' forgó tson-
tokban (tsipő tsonatokban)
tsipő fajásnak mondatik.

310. A' reszketéssel való
hideglelés reszketegés hideg-
nek hivattatik; a' mindenna-
pi mindennap, az harmad na-
pi harmad nap tér viszfza: az
egy napi avagy tsak egy na-
pig tartó, a' melly nap kezde-
tet, azon napon el végezte-
tik, (vége szakad) Minden
hideglelésnek akar szüntelen
való akar félben szakasztó lé-
gyen, meg-keferítő nehéz-
faj-

*bationem sive paro-
xysmum & remissio-
nem habet, continente
excepta.*

311. *Quartana, 311. A' nedgyed napi hideg-
scorbatus, hydrops, lelés, az egész testnek rothat
phthisis, marasmus nedveségtől való lankatsá-
sive tabes (à qua tabi- ga, viz-korság, száraz beteg-
dis) diuturni, fontici, lég, aszszú korság, [a' honnan
& lethales sunt: ille az aszszú rossat ember] fok i-
intercure aqua peri deig tartók, nehezítő vésze-
mit, hæc lenta tabe delmesek és halálhozók: a-
consumit & consum- maz a' bőr alatt való vízzel
mat: paucissimi dan- öl meg, ez lassu szárazsággal
tur universales. fogyat és végez ki: kevesen
adatnak mindenkkel kö-
zönseges betegségek.*

312. *Epilepsia & 312. A' tébolyodással és
cessasi laborantes, a esznek el távozásával nya-
morbo caduco seu co- valygók, az nehézségül a-
mittiati, (Herculeo, vagy nehézség töréstől (nya-
sacro,) parumper ab- valya, korság töréstől) nem
sunt. igen mezfize vannak.*

313. *Paralyseos & 313. A' gueta ütésnek és
apoplexia præcurso- a' test le rogyásának elől-
rem prohibent esse járó követének mondgyák
spasmus. a' gorts vonást,*

314. *Pestis conta- 314. A' ragadó dögös me-
giofa, bubones & car- rigy, kelevenyeket és pokol
bun. F 2 vara.*

bunculus seu anthracis jaculans, repente & subito invalescit; contagioſus seu contagione ſua ingentes populos ac nationes infect & vaſtat. varakat avagy tüzes keléſtlő. völdözvén, hirtelen és mind. gyárt (hamarsággal) erőt vé. lizen; és az ő dőgeſſégével avagy dőgleleteſſégével nagy népeket és nemzetségeket el-motskol (meg részegét) és puſztét.

XXV. De ulceribus & vulneribus.

315. *Suppurans ulcus ubi abſceſſit, apoſtoma seu abſceſſus dicitur; è quo, dum rumpitur, pus, tabum & ſanies proſluit, è pure autem cum carne convoluta & concreto ſit glandula.*

316. *Carcinoma seu cancer, herpes ſtomacace, gangrena, phagedina, venerea lues, eryſipilas, lepra, papula seu varioli, morbilli, exanthema, ta seu boæ, puſtula, ut*

XXV. A Fekélyről, és a' ſebekről.

315. Az alol meg evedett fekély midőn folyini kezdet, keléſnek avagy túrnak mondatik; a' melyből, midőn felſzakáſztatik, év (rútság) törőtt vér és genyetség foly-ki: az huſſal edgyben tekeredett (gyűlt) és őſzve nőtt évből pedig apro merigy (vak tétém) léſzen.

316. A' fene vagy farkas ſeb, terjedő kelés [orbántz] bűdős ſzájnak veſzerſége vad-hús, férgeſhús; frantzu. tsűſz (ſz. antal tüze) pokloſság, bortsó avagy himlő, tsétsek, veres keléſek apro vereſſek, fakadékok, és minden féle

&

rüh

& omnis ſcabies pruriginem prurit, & contactu inſciunt: ideò contagioſi ſunt.

317. *Vulnus (cui turunda imponitur) caſim ſit aut punctum; plaga percuffione aut conuſione, cujus ſignum livor eſt.*

318. *Illud negle-ctum habitum exulcerat, & recrudescit.*

319. *Cum vomica coit, cruſta obducitur, cruſtam ducit: tandem tamen cicatrix ſuperat.*

320. *Vibex à verbere eſt, puſtula ab aduſione, callus ab induratione.*

XXVI. De Senſibus externis.

321. *Calcat an frigat*

rüh ſőnyvedék viſzketeteget inditnak, és az illetéſſel megbántanak: (rutétnak) azokáért ragadók.

317. A' ſeb, (melyben kérő tétetik) vágva (metzve) léſzen, avagy ſzúráſſal; őkleléſſel (gyakva) a' tsapás ütéſſel avagy őſzve rontáſſal, melynek a' jegyes helye kékség.

318. Amaz el-múló képpen (gondolatlanul) tartatván ki ſebesűl, és viſzontag megnyersűlvén ki újul.

319. Midőn a' folyó dagadás (talgyu, fakadék) őſzve-mégyen, varral (kemény bőrről) béburittatik, meg tserepeſedik; végezetre mind az által a' ſeb hely (vak ſeb) meggyőzi (fellyűl műllyá)

320. A' kék ütés hely a' veréſtűl vagy on, a' tüzes poſſadás (fel-hajogzás) az égéſtől, a' fel törés (meg-vaſtagodott bőr) a' keményedéſtől.

XXVI. A' külső érzékenységekről.

321. Meleg legyené avagy hi-

geat quid, tangendo; hideg valami, illetéssel, ned.
humidum an siccum ves.é vagy száraz, fogdo-
sa, prensando; *durum* lással; kemény é vagy lágy
an molle comprimen- meg szorítással, sima-é vagy
do; *larve an asperum* darabos, tapasztással; ne-
attractando; *grave* héz-é; vagy könnyű, fel-
an leve tollendo; *per-* emeléssel, tudhatni meg;
cipitur; *periculum* próbáld meg és elszedben
fac, & comperies. vészted.

322. *Palpando qua-* 322. Tapogatva keressük,
rimus, quod non vi- a' mit nem látunk, avagy
demus, aut conspicu- szemlélünk.
mur.

323. *Atque iste est* 323. Es. ez az első érzé-
primus sensus tactus. kenység, az illetés.

324. *Gustus digno-* 324. Az izletés (kóstolás)
scit sapores. meg ísméri az izeket.

325. *Quomodo quid* 325. Minek minémű izt
sapient scire vis? gusta, légyen, tudni akarod-é? ko-
degusta, deliba. stold, izelés, ízoponts
 meg.

326. *Nam saccha-* 326. Mert a' nád-méz
rum dulce est, abstin- édes, az üröm keferű, a' ló-
thium amarum, ace- fotska és hegyes foska az
rosa oxalisque cum a- zpró foscával edgyütt sava-
cerosella acida. piper nyt, a' bors, erős, a' vad fő-
acre, labrusca fructus lö (reges) keferű (fojtós) gyü-
acerbus, immatura mölts, az éretlen almák avagy
mala vad

mala seu immitia po- vad almák kemények, (sava-
ma austera, quaedam nyúk, fogat vászlalók) némel-
plane insipida. lyek tellyességgel szintén
 izetlenek.

327. *Olfactus seu* 327. A' szaglás avagy bűz-
odoratus odores inter- lés az illatokat külömböz-
noscit, & qualiter quid teti-meg, és mitsoda mikép-
oleat olfacit. pen légyen szagos, meg-sza-
 gollya (bűzli)

328. *Moschus e-* 328. Mert a' pészma, a'
nim, qui cruor est circa melly a' patkány szabáfu pész-
umbilicum zibethi col- ma matskának köldökénél
lectus, & zibethum, egyben gyült alatt vér, és az
fragrantiam exhalat; a' pészma matska, jó illatot bo-
assa vel adusta caro tsát; a' meg sült avagy égetet
odorem morticina fa- hús petsenye szagot; a' dög-
tores. gel meg hőlt, bűdösséget.

329. *Mucida, pu-* 329. A' penészelek, pos-
tida, puerida, rancida hattak, (dohosfak) rothat-
(cujusmodi lardum fo- tak, senyvedtek (avassak) mi-
tium esse solet & ar- némű szokott lennia' bűdös
vina,) sordent fo- szalonna és háj) meg-undo-
rent q. kétnak és bűdösötnék.

330. *Auditus sonos* 330. Hallással a' zengése-
discernimus. ket (hangokat) választjuk-
 meg.

331. *Contrarii sunt* 331. Ellenkezők egymással
risus & fletus, cachin- a' nevetés és sírás, katzagás és
nus & ejulatus, plau- jajgatás, tapfolás és zokogás,
sus & plandus, jubi-
lum

lum & gemitus atq; suspiria, susurrus & vociferatio. az öröm fohászkodás és gyakor fohajtás, futtogás és kiáltozás

332. *Tonus percussus & resonans echo dicitur: nullus silentium.* 332. A' vizfsza veretett és vizfsza zengőhang, Echonak (vizfsza zengésnek) mondatik: a' feminémű tsengés halgatásnak.

333. *Visu seu aspectu colores. [quorum albus & niger extremi sunt, reliqui intermedii] discriminamus* 333. Látással avagy nézéssel a' festékeket (kik közül a' fejer és fekete leg. végsőb-ek, a' többi középdedek) különböztettjük meg.

334. *Niger habet sub se hos gradus; atrum, pullum, aquilum, ful-geum, Æthiopum more, badium seu spadicum, anthracinum.* 334. A' fekete (festéknek) ő alatta ezek a' gráditsi vannak; sötét, föld, homályos, barna (szín) szeretsen szabásu, a' szürke avagy gesztenye szín, hólt szín szabásu.

335. *Ceruleus hyacinthinum, violaceum seu janthinum, lividum, cyaneum & caesium sive glaucum.* 335. A' kék festék (szerjes, viola avagy ivolya színű, sötét, kék, ég színű, és matskaszemű kék avagy világos színű kék.

336. *Viridis venetum seu hyalum, praesens.* 336. A' zöld (festék) kékes zöld avagy üveg színű zöld, pár

sinum, herbidum vel herbeum. pár hagyma színű zöld, világos avagy pástiszínű zöld.

337. *Ruber fulvum, rufum, puniceum, coccineum a cocco, purpureum, rutilum seu flammeum, rubicundum & roseum.* 337. A' veres (festék) tűndöklő sárga, verhenyő, hajnal szabásu ragyagó színű, bársony festő tsiga színű, veres bársony színű, fénylő avagy láng színű, piros és rósa színű.

338. *Luteus croceum seu croceum, flavum, luridum, cereum, gilvum & helvum, ut later semicoctus.* 338. Az arany színű (verhenyő sárga festék) sáfrány színű, zöldellő sárga, kékelő sárga, vialz színű, pej és téglá színű, mint a' felére megégetet téglá.

339. *Albus rufum, cinereum, pallidum, lacteum, niveum seu glaucum, canum, candidum, aqueum & eburneum, vulgo notos. Quaedam sunt multicolora, quaedam discolora, & quaedam dicolora.* 339. A' fejer (festék) piros fejer színű (test színű) hamú színű, halovány sárga színű, tej színű, hó avagy favó színű, ősz hajszínű, tiszta fejer színű, viz és elefánt tetém színű, mellyek közönségesen ismérteffek. Némelylek fok színűek, némelylek tarkák, és némelylek rút színűek (szintelenek.)

XXVII. De Sensibus internis. XXVII. A' Belső érzékeségekről.

340. *Ut sentire te sentias, internisensus dati sunt tuis: qui in cerebro, quod sternutando, sternutatione purgatur, resident.*

341. *Nimirum sub incipite sensus communis; qui rei visae, audita, gustata, tacta & olfacta simulachrum apprehendit.*

342. *Hic in somno à vaporibus obstruitur: Hinc insensibilitas.*

343. *Sub vertice habitaphantasia, quae discrimina rerum dijudicat.*

344. *Hec in peripete est agitatione: hinc cogitationes, somnia vel insomnia, & multifaria imaginationes.*

345. *Sub occipitio*

340. Hogy érezni te magadat meg értsed, három belső érzékenységek adatattanak: mellyek az ágyvelőben; melly perűszlőgetve, perűszlőszentéssel tisztítatik, lakoznak.

341. Tudni illik a' főnek első része (homloka, vak szarva alatt vagyona' közönféges értelem; melly a' látott, hallott, kóstolt, tapáztalt, és meg szaglott dolognak ábrázattját meg fogja.

342. Ez az álomban a' gőzőktől bé dugattatik: innét van az érzéketlenség.

343. A' fő tető alatt lakik az ember elméjében forgó látás (belső nézés) melly a' dolgoknak külömbféleg meg itéli.

344. Ez szüntelen való mozgásban vagyona: innét vannak a' gondolkodások, álmok avagy álmodlanságok és gondolkodásból származó fele ábrázolások.

345. A' főnek hátulsó része (nyak

memoria est; quae apprehensa & dijudicata in futurum usum recandit.

346. *Illas rerum icones, sive dudum, sive nuper impressas, ad revidendum resumere, reminisci est.*

347. *Eae si oblitteratae sunt, oblivionem vocamus.*

349. *Quamobrem quorum constanter meminisse volumus, solum crebro recor. damur.*

349. *Quod oblitus sum, qui memor est mihi memorat, com. memoret.*

350. *Vigilia nimia fatigat, quia cerebrum exfat: sopor autem recreat, quia irrigat.*

351. *Nec tam im. per-*

(nyak szűrti) alatt az emlékező elme vagyona; mely a' befogott és meg itéltetett dolgokat jövődöbéli haszonra el rejt.

346. Azokat a' dolgoknak akar régen akar csak minap az elmében benyomattott képeit, újab meg látásra ímet elő venni meg emlékezés.

347. Azok ha ki töröltet. tenek, feledékenységeknek hívjuk.

348. Minekokáért a' mellyekről álhatoztosan megemlekezni akarunk, azok gyakran jutnak eszünkben.

349. A' mit el felejtettem, ha ki reá emlekezik az nekem juttassa elzembe, emlétsse meg.

350. A' felettéb való vigyázás el fáradt, mert az agyvelőt ki száraztja: a' szunyadás pedig meg újít, mert meg öntözi.

351. Még az étlenség is nem olly

pensè inedia debilitat, quam insomnia. olly igen felettéb erőtlenség, meg, mint az álmotlanság.

352. *Dormituriens oscitat & pandiculator; dormitans conquiniscit, id est, capite nutat; dormiens sterit & ronchissat.* 352. Az álható (álmot kívánó) áfét és huzódozik; az aluszékony szunnyadoz, az az, fejével gyökent; az aluvó hortyog [zúg] és orrával szortyog.

XXVIII. De Mente.

353. *Mens in rerum disquisitione rationem consulit, quia intellectum invenire volumus ei est.* 353. Az Elme a' dolgoknak felkeresésében (vizsgálásban) az okosságtól kér tanácsot mert értelmet lelmi kedve van ő néki.

354. *Cui egregium est acumen, cito rem perspicit; hebetes tardus vel tardiusculi sunt.* 354. A' kinek jeles éles elméje van, a' dolgot hamar által láttya; a' tompák lassuak avagy kéfedelmefek.

355. *Qui multa inquit, est industrius; qui nescit gnarus; qui excogitat, solers; qui notitiam & cognitionem usu firmavit, expertus; qui uti no-* 355. A' ki sokat fel keres, (tudakozik) serény; a' ki tudós; (ismér) tudós; (értelmes) a' ki valamit ki gondol, (talál) gyors elméjű; a' ki a' tudományt és dolognak isméreretit annak hasznával meg erőstette, látot hallott; a' ki azzal

vit,

tud

vit, prudens; qui utitur sapiens; qui abutitur, astutus & fraudulentus. tud élni, eszes; a' ki azzal él, bölts; a' ki gonoszul viszsza-él, ravasz (álnok) és tsalárd.

356. *Contra, qui nihil curat, torpidus est; qui nihil percipit, stupidus.* 356. Ellenben a' ki semmivel nem gondol, tunya; a' ki semmit észében nem véssen, goromba (ostoba.)

358. *Vera rei apprehensio, scientia est; falso, error; debilis opinio; ex conjecturis veniens, suspicio; vacillans, dubitatio; impedita, hallucinatio; nulla, ignoratio & inscitia.* 357. A' dolognak értelemmel való igaz meg fogása, tudomány; annak hamis értelme, tévelygés; a' vékony értelem, vélekedés; a' valami fajdétásból jövő, gyanóság; az ingó bingó, kételkedés; a' meg-bántatot, rétovázás; a' semmi, nem tudás avagy tudatlanság.

358. *Cum alterius revelationi credimus, fides est; cum verisimilibus rationibus cedimus, persuasio; cum sufficienti demonstratione contenti sumus, assensus.* 358. Midőn más élő bevezédének hiszünk, hit (hite) az; midőn igaznak tettező (hihető) okoknak engedünk el-hitetés; midőn elégendő meg-mutatással meg-elégszünk, edgyetértés, (helyadás, javallás.)

359. *Quorum rationem ac causam non in-* 359 A' melyeknek módgyát és okát nem értyük, tsu, däl.

intelligimus, mira- dályuk; a' mellyeket álta-
mur; quæ pernoscere ismérni (teljesíggel meg-
volupe est, rima- tudni) gyönyörűséges, vis-
mur. gállyuk (értekezzük, tuda-
 kozzuk)

XXIX. De Voluntate
 & affectibus.

360. *Voluntatis est* 360. Az akarat é a' jókat
bona amare & velle, szeretni és akarni, a' gonosz-
mala odisse & nolle. kat gyűlölni és nem akarni.

361. *Ex accidenti* 361. Történetből vagyon,
est, si hæc placent & ha ezek tetszenek és kedve-
perplacent, illa verò sek néki, amazok pedig nem
displacent: tum enim tetszenek: mert akkor a' kül-
apparentia eam deci- ső tettzés ötet meg-tsallya,
pit, ut eligat deie- hogy válassza az aláb való-
riora, aut spernat, quo- kat, (roszszabbakat) avagy
rum ignara est. meg-veffe azokat, a' mel-
 lyeknek nem tudója

362. *Ecce autem,* 362. Imé pedig, mellyigen
quam subiecta est affe- alája vettetett az indulatok-
ctibus, quam identi- nak; melly igen ottan ottan
dem iis perturbatur. azoktól meg-háborittatik.

363. *Absunt bona;* 363. Távol vannak é a'
desiderat ea, optat, be- jók? ohajtya azokat, kíván-
nè ominatur, anhelat, nya, jól jövendő (vélekedik)
conatur & molitur rólok, áhétozza, igyekezik és
quicquid potest: fru- szándékozik (szepelkedik)
strationem eorum ni- valamint lehet: azokban vá-
 ló meg tsalattatásától mind-

bilo-

azon-

hilominus (nihilofeci- azonáltal (semmiel nem
us) veretur, ut. különbben) tart, úgy hágy.

364. *Antequam* 364. Minek- előtte azt
adipiscatur, cum tædlo meg nyerné, nagy únalom-
fert etiam paulæ moræ mal szenvedti tsak edgy kis
intercapedinem. mulatságnak-is közben ve-
 tését.

365. *Hinc deside-* 365. Innét a' kívánságok,
ria, vota, spes; studia, fogadások, reménség, igye-
molimina conatusque, kezetek, szándékok, vágyo-
solicitudo. dások, és szorgalmazatol-
 ságok.

366. *Adsunt? gestit* 366. Jelen vannak-é? vi-
aviditate, latatur, gad nagy moh kívánsággal,
gaudet, jubilat, oble- örül örvend, örömmel kiál-
ctat se fruendo iis, a- toz, gyönyörködte magát
mittere metuit: inde azokkal élven, el erefzteni
hilaritas, lætitiæ gau- félti: innét vana' vigáság, ör-
dium, voluptas, con- vendezés, öröm, gyönyörü-
juncta tamen (atta- ség, öfzve köttetett mind-
men) cum metu. azáltal a' félelemmel.

367. *Eripiuntur?* 367. Ki ragadtatnak é tö-
tristatur, dolet, queri- le? szomorkodik, bánnya,
tur. hinc tristitia, pe- panaszkodik, innét a' szo-
nitudo, querela. moruság, bánat, panaszol-
 kodások.

368. *Magis verò* 368. A' gonosz szeren-
mala eam inquietant tsétleniségek pedig azt sokkal
& distrabunt. inkább nyughatatlanná té-
 szik és fok felé vonzák.

369.

369.

369. *Venturae enim abominatur & aver-*
satur, ac declinat, for-
midat tamen termit
& angitur: hinc a-
versatio, timor & for-
mido, tremor & an-
xietas.

370. *Advenientia horret, pavescit, tre-*
pidat ad ea, vel stu-
pescit (stupet:) inde
horror, pavor, trepi-
datio vel stupor.

371. *Quum obve-*
nerunt, irascitur, mæ-
ret, luget: hinc ira,
mæstitudo, sive mæ-
stitia, luctus.

372. *Secus (aliter) fit in alienis bonis &*
malis.

373. *Ibi gratulatur aut invidet; hic com-*
miscescit, aut (si per-
versa est) exultat.

374. *Boni ignorantia*

369. Mert a' következén.
 döket utállya 's gyűlöli, és
 el-kerüli? fél mind-azon-
 által reszketés szorongatta-
 tatik; Innét az el-irtozás
 (meg utálás) félelem és ré-
 mülés, reszketés és szoron-
 gatás.

370. A' reá jövőktől iszo-
 nyodik, fél, retteg azoknak
 [hallására] avagy ájulni kezd
 (el-bámúl) innét vagy on az
 ifzonyodás, ijetség, reszke-
 tés avagy el ájulás, (álmél-
 kodás, tompulás)

371. Midőn el-jötte nek,
 haragszik, kesereg, firánko-
 zik; innét az harag, keserű-
 ség, avagy szomorúság, fi-
 ráncozás.

372. Külömb (máské-
 pen) léfzen a' más (idegen)
 jóvair és gonoszain.

373. Amott örvendez, a-
 vagy inygyedik; itt szána-
 kodik rajta, avagy (ha el for-
 dult) örömében tapsol (tom-
 bol)

374. A' jónak nem tudása
 el.

ita neglectum & asper-
nationem; cognitio
& violatio zelum;
satietas fastidium ad-
fert.

375. *Pudor, imò*
verecundia & mode-
stia, si quis ob turpia
erubescit; mæroris
levamen est, si cogi-
tes omnia omnibus ac-
cidere.

376. *Post lapsum*
nihil in nobis inte-
grum: omnia mutila,
manca, lacera.

XXX. De Mechanicis
 in genere.

377. *Haftenus (huc-*
usque) naturalia &
physica, artes mecha-
nicae sunt, quibus cum
viæctum, tum amictum
acquirimus.

378. *Jam ergo ar-*
tificum quoque offici-
na

G

ismű.

el-múlatást és meg-verést;
 ismérleti és meg-szegése (tö-
 rése) buzgóságot, meg-elé-
 gedése unalmat hoz.

375. Szégyen (pironság)
 sőt inkább szemérmertesség és
 szeléd egy ügyűség, (aláza-
 totság) ha ki a' rút dolgok
 miatt el-pirúl; a' bánatnak
 könnyebfégere van, ha meg-
 gondolod mindeneket min-
 deneken meg-törtetni.

376. Az eset után semmi
 nints mi bennünk egész:
 mindenek bennak, tsonkák,
 szakadozottak.

XXX. A' Kézi munkas me-
 sterségekről közönségesen.

377. Ekédiglen (eddig) a'
 természetben lévő és termé-
 szet szerint való dolgok: a'
 kézi műves mesteriségek a-
 zok, a' mellyekkel mind
 ételt, italt, (életemet) s mind
 ruházott keresünk.

378. Immár tehát (azért)
 a' külső mester embereknek-
 is mű.

na visenda nobis e- is műhelyeket meg kell né-
runt. künk látogatnunk.

XXXI. De Hortorum cultura. XXXI. A' Kerteknek mű-
veléséről.

379. *Hortus, vel pomarinum est, vel vi-* 379. A' kert, avagy gyümöl-
ridarium, vel vivia- tsős kert, avagy virágos zöl-
rium. dellő kert, avagy vad kert.

380. *Sepitur vel aggere, vel macerie, vel plancis, vel sepe-* 380. Bé keréttetik vagy
qua è palis sudibusve töltéssel, vagy gyöpüvel,
longuriis, viminibus vagy palánkokkal, vagy fő-
aluisq; flexilibus & vi- vénnyel, a' melly karókból
tilibus plectitur; atq; éget hegyes dorongokból,
topiariis ornatur. hosszú karó póznákból, vit-
lábokból (szironyokból) és
egyéb hajló s' kötő vefszőzök-
ból fonyatik; és kertbéli ár-
nyékos szinekkal (lugafok-
kal) ékefttetik.

381. *Hortulanus ut & olitor, ligone &* 381. A' kertész, mint a' fü-
ruro, bipalioque fo- áros is, kapával és álóval, s'
dit, ac per pulvinos két águ kapával ás, (kapál) és
prius marrâ exher- a' gyökér áfo fogas kapával
batos, semina spargit; (gereblyével) eléb meg irott
atque plantariis plan- ágyakban, magokat hint; és
taria infert. az óltoványos kertekben óltoványokat viszen bé.

382. *Arborator se-* 382. Az erdőllő (fákkal bá-
minario vel taleis (cla- nó) a' veteményes plántáló
vagy óltoványokkal (óltó-
veo-

veo-

gats-

veolis) vel viviradi- garskákkal) vagy eleven gyö-
cibus confiro (concin- kerű fiatalokkal bé ültetett
uitas & elegantia est helyen (díszes illendőség és
si per quincuncem di- ékesség az ha keresztlő ötöt
gerantur) furculos in- mutató szegeleltre rendeltet-
spicatos inferit & ri- nek) kalászfódra meg he-
gat, scalprog; ger- gyesítettett fiatal vefszőzöket
minâ putat, stolo- (tsömetéket) jól (ültet) és ön-
mes nocuos amputat, tőz, és a' metző kéűel a' bim-
arboresq; infecundas bokat új nevéseket nyesege-
eradicat. ti, az ártalmas fa tövérlőnöt
fattyu vefszőzöket le-vágja,
(mettzi) és a' gyümölstelen
élő fákat tövéstől ki irtya.

383. *Oleum oli-* 383. A' fa olaj az olaj-
vum ex olivis ab olea- fából az olaj tsinálóról saj-
rio exprimitur; dein, toltatik; (nyomattatik) az-
sepius decapulatur után sok ízben (gyakran) ki-
depleturque; subitus meréttetik és meg üréttetik;
amurca sedit; fraces alatt a' főpredékjele ül, a'
abjiciuntur; depur- fonkolai (gazzai) el-vertet-
gatumque lecythis in- nek; és meg tisztítottván az
ditur. olaj-tartó szelentzékben té-
terik.

384. *Apiarius* 384. A' Méhes avagy mé-
sen melliso alvearia hekkel bánó ember a' kaprá-
curat, ceramque li- rokra (méh-kosárokra) vefel
que facit. gondot, és vefszőzát olvaszt.

XXXII.

De Agricultura.

385. *Agricola est, qui agrum colit, proventus annona se sustentat.*

386. *Cui fundi & pradia locantur, manceps: cui villa conceditur: villicus & colonus est.*

387. *Arvum subactum & a caespitum radicibus repurgatum. ut sit feracius fecundiusque, ante seminem stercoratur fimo vel margâ.*

388. *Novale & vervacum, id est, requietus ager, feracior fertiliorque est restibili.*

389. *Arator araturus*

XXXII. A' Föld művelésről (szántás vetésről májorkodásról.)

385. Mezei rabotás (szántó-vető major gazda ember) az a' kia' mezőt műveli és az elszendőként termő gabona jövendelemmel ő magát táplálja.

386. A' kinek ház helyek és ahhoz tartozó szántó földek 's rétek árendálatnak, fukar (közös, árendás) az: a' kire major bizattatik, major gazda (udvar-bíró) és jobbagy az.

387. A' meg-kevert és a' páltos hantnak gyökereitől meg tisztított ugar, hogy termékenyebb és sírossab legyen, a' vetés előtt meg-ganéjoztatik ganéval avagy kövér földel (síros fejr-aggal.)

388. Az új mező és a' pallag, az az, nyugott szántó föld, termőbb és tenyészőb a' minden Elszendőben termőnél.

389. A' szántó szántani akar-

rus jungit aratro boves, non funibus aut vestibus, sed iugo.

390. *Tum illos agitant & stimulo incitant seu concitant, subarat, iterat, terriat, seminat, & occat seu estriagit, per liras & versuras.*

391. *Inter arandum, vel lirandum potius, alterâ tenet solum, ne deliret; alterâ rallam; & culter seu dentale, cum buri indito vomere proscindit sulcos, donec absolvatur iugum.*

392. *Porca fit transversim, ad derivandum in collicias per elices uliginem.*

393. *Occam seu urpices in argilloso solo ferream esse oportet, in*

akarván az ekének eleiben ökröket fog, nem kötelekkel avagy istrangokkal, hanem igában.

390. Akkor hajdogálván őket és az ösztönnel izgatván avagy szurkálván, pallagból fel-szántya, másodszor keveri, harmadollya, bé veti, és bé barázdálja, a' barázdákon és fordulásokon.

392. A' Szántás közben, avagy barázdolás közben inkább, ad edgyik kézzel az eke szarvát tartya, hogy ne tsavarogjon; a' (barázdából ki-netántorodgyon) a' másikkal az ösztökét; és a' tsorosfolya avagy a' metző vas, az eke talpban tétetett lapos szántó lemez vassal fel metzi az barázdákat, miglen el végeződik az föld.

392. Az által barázda keresztül léfzen, a' vizes tsüpedékeknek tsatornákon által a' vizet el-botsátó árkokra való le folytatására.

393. A' baronának avagy fogas baronának az agyagos földön vafasnak kell lenni; az

in areosa lignea satis est.

394. *Ubi segetes fruticescunt seu fructuant, sarritione & runcatione, qua sarculo manibusque fit, opus est; ne à zizaniis suffocentur fruges.*

395. *Cum messis adest, maturis his immituntur messores, seu falcatores, qui falce acutâ metunt, (quo messis uberior, eo alacrior) manipulatimquâ disponunt; spicilegio agentibus relicto.*

396. *Colligunt postea in mergetes, & colligant zomicibus, superante in campo stipulâ.*

397. *Tum vehibus in horrea conuehant; ut mergâ in acervos,*

seu

az homokolon tsak a' fa barona is elég.

394. Midőn a' vetemények (vetések) szárban indulnak avagy koróznak, a' gyomlálás és irtogatás, mely gyomláló késsel és kézzel léssen, kívántatik; hogy a' konkolyoktól el ne fojtassanak a' gabonák.

395. Midőn az aratás jelen van, meg érvén ezek, belé borsáttatnak az aratók, a' vagy kaszálok, kik az éles kaszával (fárlóval) aratnak (mennél bővebb az aratás, annál ferényebben) és markonként le rakják; (helyheztetik) kalászt (gabona fő) fzedegetést a' szegényeknek hagyván.

396. Az után öreg markokban fzedegetik, és kévekben körik supokkal (kéve kötelekkel) fenn maradván a' mezőben a' tarló.

397. Akkor osztán fzeke-
rekkel a' tsűrőkben (pajtákban) öszve hordgyák; avagy villával (mereglyével) asztra-

gok-

seu cumulos congestos, seu conge-
runt. gokban avagy rakásokban öszve rakják.

398. *Tritores seu triturores in area tséplők a' szűrűn tséppel tsé-
flagellis triturant: o- pelnek: régen nyomatnak
lim tribulabant tri- vala szűrűn tapodó három
bulâ; uti adhuc in szegűtalyigával; a' mint még
ducatu Mediolanensi most is a' Mediolánomi her-
moris est: linquitur tzegegben szokás meg ha-
stramen & acer seu gyattatik a' szalma és törek
acus. avagy polyva.*

399. *Subactant exinde ventilabro seu utanna szoró lapáttal, hogy
vanno, ut separetur megkülömbzetsék és el-
secernaturq; palea. választassék a' polyva.*

400. *Siquid adhuc 400. Ha még valami fenn
super est, cribro cer- marad, rostával választják,
nunt, seu cribrant; ut avagy rostállyák meg; hogy
fiat frumentum pu- tisztá gabona legyen, mely
rum, quod cumeris a' kamorákban és gabonás
arque granariis in. (életes) házakban bé vitetik;
fertur; ustrinisquo sőt még sütő házakban is
etiam interdum tor- asztaltatik néha.
retur.*

XXXIII. De Molitura.

401.

XXXIII. Ap. ör.
léjáról.

G 4

401.

401. *Antiquitus* 401. Régenten (hajdo-
tundebant solummodo nában) tsak mosár törökkel
pistillis in mortario: törnek vala a' mosárban:
hinc ptisana triticea innét van a' buza és árpa
& hordeacea. kása.

403. *Postea pinse-* 402. Az után törnek (örle-
bant pilo rudo in pi- nek, darálnak) vala darabos
strino sebatq; crimum kása lükövel a' száraz malom-
(ex quo pulvis parat- ban, és léfzen vala dara
iur) & alica. (melyből a' pépek tsináltat-
 nak) és liszt kása (boza.)

403. *Tandem (no-* 403. El-végre (leg utol-
vissimè) excogitata szor) ki-gondoltattak, a'
sunt mole trusátiles kézzel tsazigáló avagy for-
seu versátiles primum; gató malmok edgy először;
post asinaria & jumen- az után a' szamar, és barom
taria; tum aquatiles hajtó malmok; osztán a' vi-
seu aquaria; & deniq; ziek avagy vizen forgók; és
ventose sive alatae, végezetre a' szél avagy szár-
ubi metâ & catillo mo- nyas malmok; az holott liszt
lunt. váluval és malom garattal ö-
 rölnek.

404. *Atque per sub-* 404. Es a' szita avagy
cerniculum seu sac- szörsák által a' liszt ki-szital-
cum cilicinum farina tatik, és ki eresztetik, ki üt-
excernitur, excuti- tetik) a' korpák ki-hinteg-
turq; fursuribus fo- tetvén.
ras sparsis.

405. *Sed molitor,* 403. De a' molnár a' ki ö-
qui röl

qui molit emolumenta röl hasznot keres, és arra
tum querit, eiq; sem- mindenkor igyekezik (áhé-
per inhiat. tozik.)

XXXIV. De pani- XXXIV. A' Kenyér tsiná-
ficio. lafról (sütéfről.)

406. *Pistor massam* 406. A' sütő a' téfztát a' da-
in mastra vel subacte gasztó széken avagy sütő te-
rio, spathâ lignea de- kenőben, fa lapotzkával da-
pfit; dein hanc pastam gasztya; az után azt meg-
in furno excoquit, & gyúrván (ki szakasztván) a'
ita panem efficit. kementzében meg fűti, és
 úgy tsinál (készít) kenyeret.

407. *Fermento fer-* 407. A' kovászfizal sült
mentarius habet duas kenyérnek kettős héjja va-
crustas & medullam gyon, és belől likatsos béli:
intus prorsum: azy- a' kovásztalan gyúrt pogátsa
mus compactus est. tömött.

408. *Cupediarius* 408. A' tsömöge tsináló
ex politione è moletri- (pogátsa sütő) a' malomból
na allato cupeditas hozott ros lisztből kívána-
conficit, paratq; ros édes tsömögéket tsinál,
 és készit.

409. *Placentarum* 409. Béleseknek (kalátsok-
species sunt: similes; nak) nemei: a' femlyék, pe-
spira, crustula, la- retzek, héjjas kalátsotskák,
gana, liba, scriblita (pánkok) turós bélesek, tzi-
 pók, rétes bélesek avagy fo-
 nyatos kalátsok, hejakkal

seu strigilata, tegami-
ta, globuli, boletini,
obelia, tortae, aria-
creata, &c.

XXXV. De pecu- aria.

410. *Opilio fistula*,
perâ, & pedo, imò &
flagro ac scutica in-
structus, ovium ag-
men sibi concreditum
(in quo interdum su-
um peculium, pecu-
liari caractere insi-
gnitum habet) agit.

411. *Lupus* (vo-
racissima bestia) fa-
melicus ululat; non
gregibus solùm; sed
& armentis insidia-
tur, eas impetit: à
quo ea molossi custodi-
unt ac tuentur; hos
autem ab illo nullus.

412. *Vagi pasto-
res pascua mutantes*,
ma-

bé-fedett húfos bélesek, (pá-
stetomok) serpenyőbe rán-
tott gömbölyű páncok, tsik-
mákok, mézes pogácsák, ka-
látsok, húfos bélesek.

XXXV. A Barompásztor- ságról (tsordáságról.)

410. A' sippal, raskával és
pásztori bottal, sőt még os-
torral is és korbátsal is fel-
készült juhász, az ő reá biza-
tott juhoknak seregét (nyáj-
jár) [a'mellyben neha az ő ma-
ga kiváltképpen való bélyeg-
gel meg jegyeztetetet tulaj-
don nyája is (öröksége is)
vagyon] legelteti.

411. A' farkas (leg gyorfab-
féreg, bestye, fene vad) mi-
dön éheznek ordét; nem tsak
az apró nyájak után, hanem
még az öreg tsordák után is
olálkodik, és azokra rohan:
a' kitől őket a' komondorok
őrzik és védelmezik; ezeket
pedig amattól a' nyakon lévő
szeges őrv.

412. A' bujdosó (tsavargó)
pásztorok a' legelő mezőket
meg-

mapalia sive *magalia*
sua *carris circumve-*
bunt.

413. *Mandra sunt*
mobiles & tralatitia
caula.

413. *Bubulci è bu-*
bilibus seu bovilibus;
jubulci ex havis seu
porcilibus, suilibusve,
buccinâ pastoritia e-
vocant.

415. *Illi in prae-*
pibus & cratibus, hi
in aquiliculis pastum
praebentes stabula pa-
lâ expurgant: & se-
retro fumum aque
immunditiem expor-
tant.

416. *Lac ex ubere*
vitulus quidem, &
agnus subrumus su-
git; ancilla verò mul-
get, mulctra seu mul-
ctrali excipiens.

417. *Lactaria in*
lacta-

meg. változtatván, az ő galyi-
bájokat avagy kunnyojokat
talyigán hordozzák ide s'
tova.

413. Az aklok elébb moz-
detható és egy helyből más-
ban vitethető ólak.

414. Az ökör pásztorok
az ökör istállóból avagy ökör
állásból; a' disznó-pásztorok
a' disznó ólból avagy disznó
alomból, és disznó állásból,
pásztori kürtel hívják ki (az ő
tsordájokat.)

415. Amazok a' jászolban
és izéna tartó saraglyákban,
ezek a' disznó váluokban e-
ledelt adván, az istállókat la-
páttal ki-tisztíttyák: és ta-
raglyán (saraglyán) a' ganéjt
és rutságot ki-hordgyák.

316. A' tejet a' tölgyből
a' bornyu, és a' izopó
bárány szopja; a' szolgáló
leány pedig fejj, a' rotskában
(fél fülben) avagy fejő saj-
tárban vévén.

417. A' tejelbánó szolgáló
16

lactaria cella è cre- ló leány a' tejes pintzében a'
more seu flore lactis téj-fölből avagy téj színből
butyrum conficit, in vaját tsinál, a' vájas kőpüben
clava butyraria con- meg-szüretvén; és a' meg-
densans; & è lacte alutt avagy óltott téjből faj-
coagulo, coagulato ca- tot, tehén, juh és ketske faj-
seum, vaccinum, o- tot; a' savanyu téj erős, nem
villum, & caprinum: az idétlen édes téj, a' savó
exy gala est acris, co- fellyül marad.
lustra non, serum su-
per est.

418. *Vacca præ-* 418. A' meg-futot (üzel-
gnans, forda seu hor- kedett)tehén, hafas üszőnek,
da dicitur; nondum avagy bornyas ünőnek mon-
facta, bucula & ju- datik; a' melly még nem faj-
venca, effacta macer- zott, üszőnek és ünőnek; a'
ationi est. meddő(fajzástól meg szűnt)
mészár ízekre való.

419. *Fœnum è pra-* 419. A' széna rétekről, a'
tis, que vel siccanea, mellyek vagy száraz termé-
vel rigua, vel irri- szetűnek, vagy nedvesek, és
gua sunt, seculâ de- vizeffek, a' kaszával le-vá-
sectum, & silicium, gattatván, és le-kaszáltatván,
siccatur; rastro cor- meg szárasztatik; gereblyék-
raditur; furcisq ue in kel őszve gereblyéltetik; sze-
cumulos & familia degettetik; és vellákkal a'
comportatur. baglyákban (kalongyákban,
kazalokban, széna áfztagok-
ban) és a' széna tartó helyek-
ben hordattatik,

420. *E renascente* 420. Az újonnan ki-nőtt
gramine, chordum est. zöld fűből vagy on a' sarju.
XXXVI. XXXVI.

De Lanionia.

A' Mészárosagráról.

421. *Lanio vel la-* 421. A' Mészáros avagy
nus altitia (vescula hentes az hizlalt marhákat
enim non sunt vesca (mert az hitván ősztvőerek
seu esculenta; & quis nem enni vagy ételre valók;
us vescatur) in lanie- és ki illyen azokkal?) a' ba-
na clunaclo macer- rom verő mészárló helyen a'
id est, jugulat, exco- mészáros kéffel meg-öli, az
riat seu deglubit, dis- az, torkát meg metzi, bőrért
secat, in macello ve- le-vonsza avagy meg-nyúz-
rum exponit. za, fel vagdallya, (rombol-
lya, darabollya) a' mészár-
székben el adni ki-tészi.

422. *Intestina san-* 422. A' béleket vérrel és hús
guine & pulpâ ef- darab töltelékekkel meg-tölt
farcians, farcimina vén, kolbászokat tsinál, úgy
conficit, ut salistos, lu- mint gömböztöket, májoso-
canicas, botulos, hil- kat, húsos kolbászokat, apró
las, tomacula, ape- hurkákat, kövér kásás hur-
xabones, tuceta seu kákat, véreseket, világos hár-
ificia: Item minuta, tyával borított persenyéket
offas penitas, pernas, avagy hússal töltött eledele-
petasones, & succi- ket: Ilmét apróra vágott
dias. töltelékeket, serpenyőben
rántott gömbölyű falatokat
(gombotákat) fodorokat, ol-
dal petsenyéket, és szalonná-
kat.

423. *Adeps non concrevit aque spissè, ut sebum; quia opimior.* 423. A' fros háj nem nõ szintén olyan sürûn egybe, mint a' fadgyu; mert kõvé. rebb.

XXXVII.

De Venatura.

424. *Venator ferus in scorbes foveasq; pellets, capit; aut canum sagacium odoratu per vestigat & venatur.* 424. A' Vadász a' vermek. re, és árkolásokra tsalogat. tatott vadakat meg-fogja; avagy az éleffen szagló kopó ebeknek bûzölések által nyomokat nyomozza és vadászsza.

425. *Odoratores enim indagant, veragi persequuntur & assequuntur.* 425. Mert a' vislák fel-keresik, az õnnõn kényén vadászni járó agarak kergetik és el érik.

426. *Cerva ut in casses & plagas varis tentas incidit, implicatur, irretitur, interimitur. Si evasit, celerat fugam.* 426. A' Nõstény szarvas hogy a' vadász hálóban és a' kõtelekbõl avagy gúfokból tsinált meg vetett (ki terjesztett) tõrben esik, belé keverõdzik, hálóban kerítettik meg õletik. Ha ki-szaladott, siet a' futással.

427. *Aper spumans & frendens, venabulo transadactus, interficitur.* 427. A' tajtékózó és agyarkodó (fogát tsikorgató) vad kan, a' vadász dárdával (képpel) által verettetvén, meg-õletik.

XXXVIII.

XXXVIII.

XXXVIII.

De Piscatione.

428. *Piscator in lacu & piscina, reti piscatorio sive piscario, & verriculo, trigulave; in amne sagena & nassa piscatur: hamo, cui esca inditur, ubi vis.* 428. Az halásztó a' tóban és halás tóban, az halászi avagy hal-fogó hálóval, és gyalommal, (szák hálóval, tapogatóval) és két kézzel vonó hálóval: a' folyó vizben vészszel és varsával, halász: horoggal, melyre az étető maszlag (tsaló eledel) tétetik, akár hol.

XXXIX.

De Aucupio.

429. *Aucupio exstructo, per illices allectas inescatave aviculas & aves reticulis adobruit; aut viscatis calamis, quos amitti seupertica exponit, implicat; aut laqueis & tendiculis illaquant, aut decipula impedit.* 429. A' madarász a' madár fogó szerzámot meg készítvén, az édesgetések által magához hitegettetett és ételre tsalogattatott madarkákat és madarakat hálótscákkkal meg-lepi; (meg-borittya) avagy lépes vészszökkal, melyeket a' madarász rúdra avagy poznára ki téfzen, belé keverõdte; avagy tõrõkkel és tzecklyékkal tõrben ejti; avagy keleptzével meg tartoztattya (meg bántya)

430. *Oscines, quos vitâ donat, cavea incipit.* 430. A' Szájokkal éneklõ madarakat, melyeket étellel meg-ajándékoz, kalitkában

car.

rekezt.

carcerat sive junctim rekeszti (tömlőztözi) vagy
sive separatim. többekkel edgyütt, vagy
 magát.

431. *Si qua pedicâ* 431. Ha melly a' nyügtöl
impedita se expedit meg-tartoztatot magát ki-
& extricat, avolat; szabadittya és ki-fejti, el-re-
nisi se iterum tricit pül, hanem ha magát ismét
intricet. láb tartoztató szörökben a-
 kusztya.

XL De Coquinaria.

432. *Promus con-* 432. A' Sáfár (konyha vagy
dus obsonia ab obsona- szakáts mester) az étek árol-
tore coempta, non tól meg vött eledeleket, nem
tantum recentia, ve- tsak az újakat, hanem még
rum pridiana quo- a' minapiakat, s' félben meg-
que, & semesa, ac re- etteket, és meg-maradott
liqua seu reliquias, e maradékokat is, az élés ház-
promptuario seu pe- ből avagy tárházból, és ele-
nu, penariove pro- deles kamorából elő hozza;
fert; & coquus vel és a' szakáts avagy főző asz-
coqua infoco, lebeti- szony a' tűz helyen, vasszék-
bus, cucumis, ahenis kakban, öblös réz fazékak-
& cacabis exilat; cum ban, üstökben és fazékakban
vericulo carnes lardo meg főzi, a' spékelt nyársats-
transfigit, verubus à kával az húfokat szalonnával
mediastinis circum- által szegezi, (füzi, meg-spé-
actis assat, craticulâ keli) nyársakon a' környül-
torret, sartagine fri- forgó alá való szolgálakkal
get. meg sütteti, rostélyotskán
 meg-süti (aszallya) a' serpe-
 nyőben meg-rántya.

433. *Si quid fer-* 433. Ha mi forr és buzog,
ret & bullit, ne bul- hogy ki ne buzogjon, (for-
liat, erullâ confutat; jon) merető lapátorskával
si spamar, radiculâ avagy vas kalánnal meg szá-
ant radiculâ despa- follyá, le nyomja) ha ta ték-
mat. zik a' főző kalánnal avagy a-
 bálró lapotzkával tajtékját
 le-hánnya.

434. *Fascinâ ex-* 434. A' vas villával avagy
trahunt, fascinâ & szigonnyal ki vonnyák (búz-
quilo seu colo co- zák) a' szűrő szitával és szűrő
lant. kosárral vagy szűrővel meg-
 szűrük.

435. *Residua culi-* 435. Egyéb több ezek a'
na utensilia sunt: igni- konyhának ezek a' tűz élel-
rium, rutabulum, tő tűzhely, szén vonyó (ásag
batillum, ignitabu- pemet) vas lapát, kova tarró,
lum, tripus, radula három lábú avagy lábas, va-
crates, trua, alvei. karó vagy örlő, rostély, rots-
urcei, paropside, ca- ka, tekenők, (válók bögrék,
zini & patina, qua burétó tálak, medentzék és
cum elauantur, fit col- tálak; mellyek midőn ki mo-
luvis. sáttatnak, léfzen moslék.

436. *Vas ansâ* 436. Az edényt fülénél
prensabis; sed si an fogva fogdosd, de ha két
ceps est. ambigas seu fülű, gyanakodgyál avagy
dubites, quâ arri- kételkedgyél, mellyikénél
pias. fogva ragadgyad.

437. *Aves depu-* 437. A' madarak meg-mel-
 lyesztetnek; (koppalztat-

mantur; pisces de-
suamantur, exente-
rantur, exdorsuan-
tur, & exossan-
tur.

438. *Assuti & fri-*
xi salubriores sunt
quam elixi ac jura-
menti, nisi probè & plu-
sculum condiantur.

439. *Salsamenta,*
& omnia infumata,
quamvis macerata, a-
grè concoquuntur.

XLI. De Potulento-
rum paratura.

440. *Vinitor vites*
novellas plantat, tra-
ducibusq; propagat:
vineam biacente sive
pastino pastinat: pal-
mites pampinosos ri-
dicis seu pedamentis
statuminat; ac pa-
lat: paulò post pam-

az halak héjoktúl meg va-
kartatnak (hámtattanak) bé-
lek ki-vettetik, fel-haséttat-
nak avagy derekon szegdel-
tetnek, és tsontyok ki-há-
nyatik.

438. A' sültek és rántot-
takegéssegebbekhogynem
mint a' főzettek és levelek,
hanem ha jól és bővebbetkén
meg fű-szerfzámoztatnak.

439. A' bé-sózatnak, és
minden fűstön aszaltattak,
noha meg-fonnyasztattak,
nehezen főzöttetnek (emész-
tetnek) meg.

XLI. Az Italoknak tsinál-
ásáról.

440. A' szőlő műves (vin-
celér) új szőlő töveket ültet,
(plántál) és homolyétott
bojto veszfzökkal terjeszti:
a' szőlőt két águ kapával,
vagy széles kapával kapállyal:
a' szőlő leveles szőlő veszfzö-
ket hasábos karókkal vagy
szőlő karókkal támogattya,
(gyámolittya) és meg-karó-
za az után edgy kevés idővel

pi-

meg-

pinat: tum vinde- meg levelezi: annak-utánna
miat racemos abscin- meg szedi a' szőlő fejeket le-
dendo, racematione metzván, a' mezgérlelt avagy
pauperibus relictâ. tsikészélt a' szegényeknek
(hagyván) engedvén.

441. *Uvor sive* 441. A' szőlő szemes sző-
succus suavis; ex aci- lő gerezdekből tsőbrökben
nohis uvis orca pres- meg-nyomattatott szőlő
sis torculari expri- nedveség avagy édes lév,
mitur exurgeturque: sajtóval nyomattatik és fa-
qui è lacu in cadum tsartatik ki: melly a' válú-
vel seriam translatus, ból a' kádban avagy hordó-
mustum; postquam ban által vitetvén, mustnak;
 fuerit defecatus atque minek utánna meg tisztult és
elutriatus, vinum di- meg forrott, bornak mon-
citur: potus exhibi- datik: a' szomorúaknak
vandis mæstis accom- meg-vidámétásra illendő
modatus. ital.

442. *Arcatum est* 442. A' tavalyi bor leg-
optimum, horum non jobb, az idei még valamen-
nihil fæculentum. nyire zavaros (söprös)

443. *Fæctitia sunt:* 443. Tsinált borok: az
absinthites, helenites, űrmös bor; örvény gyöke-
hyssopites, abrotoni- res bor, isopos bor, liten fá-
tes, &c. jával főzött bor, &c.

444. *Defrutum est* 444. A' félig meg-forrott
sapa, exoletum vap- must forrott bor, a' meg-avült
pa. nyállott bor, ki-ment szefzán
meg erőtlenedett bor.

445.

H 2

445.

445. *Hoc ubi non abundat, malsum seu hydromel coquitur;* viz főzetetik; és ilmét a' ser *temq; a zythopeptu főzötül duzma (szalad-ser) zythum seu cerevisia,* avagy ser, a' meg-aszalt lisztből avagy meg-tsirázott szaladból, és komlóból.

446. *Abditur in cellas frigidiores; & pinzékben; és bé dugatik obiuratur seu operculatur: relicta verò promitur siphone, tubulo, aut epistomio.*

447. *E dolio inelato faces unà exeunt.* 447. A' meg hajtott hordóból a' seprű is edgyűt ki-mégyen.

448. *Capacioribus in cupis sapidius est; quia non evaporat; praesertim cantheriis altioribus.* 448. Az öreg seres hordókban jobb ízű; mert ki nem gőzölög vagy erejét ki nem botsáttya; kiváltképpen a' nagyob gantár (ászok) fákön.

449. *Ex vinaceis seu flocibus confit lora seu posca: infundula ad lagenas pertinent.* 449. A' szőlő magokból avagy törkölyökből löre a' vagy tsiger (máslás) léfzen: a' (kármentő) töltéserek a' palatzkokhoz tartoznak.

XLII. *De Aurigatione.* XLII. A' Kotsiságról a' vagy szekerefségről.

450.

450.

450. *Stabularius* 450. Az istállóval bánó (lo-
(aga) *equile purgat,* vátz) a' ló istállót meg-tisztit-
equum capistro alliga- tya, a' lántzos kötő fékkel
rum, aut fiscellâ, meg-köttetett, avagy hama-
si mordax sit, & fir- ros or kötővel, (pányvával)
mus stare nolit, con- hogy ha harapó léfzen, és e-
strictum, tractat & rőffen meg-állani nem akar,
curat, id est, den- meg-szorittatott lovat, tapo-
tatâ strigili depercutit, gattya és bánik véle, az az,
gausape insternit, a fogas vakaróval meg-fűsüli,
venam vaño ventilat, (vakarja, siméttya) a' pokro-
cibat, ad aquarium tztot rá teréti, a' zabot szóró
aquaturn ducit. lapáttal vagy rostával meg-
(pállya) szórja, éteti, (abrakol-
ly) az itató helyre itatni viszi

451. *Auriga fra-* 451. A' kotsis avagy sze-
no indito, habenâ keres a' zabolat szájában vet-
pro lubitu regit: pa- vén a' gyepölövel kedve sze-
rippum sellario jugat; rint igazgattya: a' rudas lo-
antecefforiosque ante vat a' nyergeslő mellé fogja;
se agit. és az elöl járókat ő maga
előtt hajtya.

452. *Eques vel* 452. A' katonavagy lovasa'
equis ephippio insti- nyeregben ülven, a' kengye-
dens, stapedibus in- lekben áll; (nyomja) és a' lo-
sistit; & equum vel vat avagy ptozogatással sze-
popismate demulcet, lédgeti, avagy sarkantyúkkal
vel calcaribus insti- izgattya, (erőlteti) zabolával
gat, freno & habenâ és fékemplővel (fék szárral)
akarattya szerint hajtogat-

pro

H 3

tya

pro voluntate flebit, tya, és állazóval meg-tartoz.
ac pastomide coarctet. tattyra (zabolázza.)

453. *Antilena, po-* 453. A' szűgy-elő far-ma-
stena, dorsuale, & tring, tzafrang, (nemez) és
phtera alia (catera) egyéb (több) ló öltözetek
ornatus sunt. (nyereg bűrétő szerfzámok)
ékeslegül vannak.

454. *Succussator* 454. Az ügető ló a' lovast
equissem quassat, gra- meg-rázza: a' jó lépő (iramo)
darius molliter fer- gyöngén avagy könnyen jár:
zur: tollutarius tollu- a' poroszká poroszkálva,
tum, nec casspitat. nem is botlik.

455. *Magnates* 455. A' nagy uri rendek
se jugâ vehuntur, hat lovakon hordoztatnak,
pampillis, pileatis & fél-hintókon hintó szekere-
carpentis. ken, és borított (fedeles)
hintókon.

456. *Plebei qua-* 456. A' köz népek (szegény
drigâ, trigâ, bigâ, paraszt rendek) 4. lovon, há-
sen quadrijugâ, tri- rom lovon, két lovon, avagy
jugâ, bijugâ, idque 4. lovu, három lovu, két lo-
petoritis, rhedis & vu szekeren, s' úgy is kolyé-
essedis; alicubi etiam szákon, kotsikon és deszkás
cisis. szekereken; néhol még ta-
lyigán-is.

457. *Onera plan-* 457. A' terhek terh hordó
stris seu sarracis, car- vagy oldalas szekereken, te-
ris & trahis: agro- mérdek talpu kistsiny szeke-
tares arcerâ; deli- reken és szákon; a' betege-
sek borított ernyős kotsikon;
a' kényesek (negédesek) lek-

cati-

tiká-

cati lecticâ transpor- tikákon (szetzel székekben,
tantur. két lovu hintókon) hordoz-
tatnak ide's tova.

458. *Currus habet* 458. A' szekérnek, kerék
rotas, ex modiolora- agyból, tizenkét külsőből,
dis duodecim, apsi- hat kerek talpából, és ugyan
ribus sex, & totidem annyi fíng vasából egyben
canthis compositas foglaltatott és öszveereszte-
contextasque; & a- tett kerekei vannak; és ten-
xes, qui ut axungia gelyei, melyek hogy a' sze-
ungantur, succulâ su- ker kenővel vagy hájjal meg-
stolluntur. kenetteffenek, tekerő hévé-
rel emeltetnek fel.

459. *Temonis ex-* 459. A' rúd orrában vet-
trimitati admoven- tetnek a' szűgyelő hámról alá
tur de helcio depen- függő nyaklók; (tartó ístrán-
dentia retinacula; gok) akar lántzok legyenek,
sive sint catena, sive 's akar gyeplők: hátul pedig
lora: pone autem suf- a' szekér kötő avagy kerék-
flamen, ad sufflami- tartó. a' szekérnek a' lejtőn
nandum in præcipiti le ereszkedésében való meg-
descensu carrum. kötésére.

460. *Qui cum per* 460. A' melly holott a' ke-
orbitas levius tra- rék vágásokon könnyebben
hatur, ne exorbites, vonattassék, hogy az útból
respice. ki ne járj (tér) meg-lásd.

461. *Clitella mulo* 461. A' terh hordozó (mál-
aut caballo imponun- há) nyergék öszvérrre avagy
tur, ut per loca kapolára (katzola, kantza ló-
ra) tétetnek fel, hogy a' me-

præci-

H 4

re-

precipitia & invia, redék és út nélkül való, egyéb
transitum alium non által-menetelt nem engedő
ferentia, onera trans- helyeken, a' terhek által vi-
ferantur. tettesznek.

462. *Bajuli vel bu-* 462. A' terh hordozó em-
meris, vel sarraco seu berek avagy vállokon, avagy
univoto, vel feretris egy kerekű talitskán, avagy
(erumnâ à collo su- taraglyákon (vonyó taligá-
spensâ) bajulant. kon) a' nyakban vetett vonyó
kötélet nyakokban akaszt-
ván (függesztvén) hordanak.

XLIII. De Navicu- laria.

463. *Ab oris trans-* 463. A' tengertúlsó ré-
marinis navarchi au- szeiről az hajos gazdának
spicio apportaturi que- avagy hajóbéli kapitánnak
dam nauta, pon- segedelmével valamiket a'
tum seu aquor na- karván hozni az hajósok, a'
vigant. tengeren hajokáznak (evez-
nek.)

464. *Naucerus in* 464. A' kormányos (hajós
puppi ad clavum seu mester) az hajó farában a'
gubernaculum sedens, kormány szeg mellett ülven,
gubernat: alii per fo- igazgattya: egyebek az hajó
ros cursiveantes, se in- tattyain futolván, edgymást
vicem inclamantes meg kiáltván és meg biztat-
& exhortantes, ad ván, a' vitorlya fákra a' vitor-
antennas vela, ceu lyákat, minéművek a' közép
sunt acatium sive avagy öreg vitorlya, felső vi-
torlya és az elől-járó vitorlya
arte- ki-

artemon, dolon & epi- ki fejeik (feszítik, terétik) a-
dramus, explicant vel vagy őszve-vonnyák, hol az
contrahunt; jam in árbortz fán, hol az hajó orrá-
malo, jam in proa; ban; fel függesztvén az hajoi
appendentes & ap- ékeffégeket is (jel zászlókat)
plustria supra galeam az árbortz fának kerek pais
seu corbem. szabásu ör álló helyen avagy
kosárán fellyül.

465. *Tranquillo* 465. Tsendes lévén a' ten-
falo velificatio non gera' vitorlyázás elő nem me-
procedit; nisi remi- het; hanem ha az evező legé-
ges transitis ad scal- nyek az által deszkákon az
mos confidentes re- evező gúfnak ragasztójához
migent: sed velocem ülven eveznek, de a' sebessen
seu lembum flabra folyó hajót avagy sajkát a'
velocius impellunt, szél fuvallások gyorsabban
quam remi trire- űzik (viszik) mint az evező la-
mem. Et ubi opus, potzkák az három rend eve-
eontis trudendo, à zős hajót. Es az hol szükség
brevibus & scopulis tsákllyákkal tásztván, a' tse-
propellant. kélyekről és tengeri kőszik-
láktól el űzik (távuly ker-
getik.)

466. *Nam huc se* 466. Mert ha ide találunk
incidant, naufragio esni; (szakadni, ütközni) ha-
periclitantur; & ni jó törésbéli veszedelemben
rerum jacturam fa- forognak; és hanem ha mar-
ciant, naufragantur hájokban való kárvallást tse-
lekefznek, (marhájokat ki-
hánnyák) hajójok el-romlik,
seu H 5 avagy

seu naufragium faciunt: idè profunditatem bolide explorare solent.

467. Procella orta, ne abripiantur à decumanis fluctibus, anchoram rudenti annexam faciunt seu figunt; atq; ita fluctuant & jactantur.

468. Primò & secundò navigans aut velificans, etiam si vento secundò, nauisem vix effugit.

469. Navis vana, præsertim aëtuaria, vectoria & oneraria seu corbita, quò firmitus innatet, saburrâ oneratur, saburratur, sed si nimio plus, pessum ibit.

470. Faciscit idem.

avagy hajó-törést szenvednek: ezokáért a' mélységet mérő fineggel (ónas kötéllel, sínórral) szokták megvizsgálni.

467. Tengeri szél-vész (háború) támadván, az igen felette nagy haboktól hogy elne ragattassanak, a' t. merdek hajó kötélhez (alátság-hoz) foglaltatott (kötetett) vas matskát meg vetik avagy akasztják; és úgy haboznak 's habtól hanyattarnak.

468. Az először és másodszor hajókázó avagy vitorlyázkáló, ha szintén egyenes jó széllel-is, a' tsömört (gyomor háborgást) alig kerül el.

469. Az üreshajó, kivált képpen az el-tolyható gyors hajó, vonyatható és terhes avagy marhával meg-rakott hajó, mentül erősebben úszszon a' vízben, követség-vénnyel terhelhetik meg: de ha felettébb fokkal (kelletnél többel) alá mégyen, (meg-feneklik, el-süllyed)

470. Meg-hasad ottan ottan.

tidem, imò multoties, tan, sőt sokszor, és a' meg-perquè hiscentes, nyílt hasadékokon az hajó mas nautea illabitur gaz belécsik, és az hajó fenékben öszve folyván, hajó fenékre gyűlt szemetet (rút-ságot) térszen; az honnán fetskendős merítőszerszámmal (viz vonó szivattyúval) ki-merittetik.

471. Navigatione peractâ, actutum navigia in portum appellanda sunt: aut certe in oportunam stationem deducenda.

472. In navigabili flumine, naviculis, limtribus, scaphis & cymbis utuntur; imò & ratibus, atq; hippaginibus.

473. Ubi vadum deest vel desit, pontone trajiciunt, dici turq; trajetibus; sed portitor nautum poscit.

474. Alibi sunt pontes, lapidei in arcibus.

471. Az hajókázás végben vitettetvén, menten az hajókban a' partra érkeztetni (szálléttetni) kell: avagy bizonyára alkalmas állásra kell vitettetni.

472. Az hajókázató folyó vízben, hajotskákkal, lakdikokkal gyalog hajókkal és tsonakokkal élnek: sőt még fízalakkal-is, és rév hajókkal.

473. Az hol gázoltató hely (tsekély víz fenék) nintsen avagy nem létszen, hidasal (kompal) által vernek, (kelnek, költöznek) és mondatik rév helynek; de a' révész hajó bért kíván.

474. Néhol hidak létszenek, kő hidak a' holt hajtásokon avagy

*arcubus seu fornici-
bus, vel sualicii, &
peniles: itemq. pon-
ticuli.*

475. *Urinatores
quævis profunda tra-
mant.*

XLIV.

De Itineribus.

476. *Viator quò
tendit, recta sine am-
biguis proficiscatur,
ad diverticula ne
divertat.*

477. *Semite causâ
viam ne deserat, nisi
eritus sit callis, & iti-
neris dux comesque
peritus.*

478. *Avia, devia,
& salebras salebro,
save loca, qui metuit,
nusquam deviet.*

479. *Bivium fal-
lax est: quapropter
ne erras, obvios sci-*

avagy boltozatokon, avagy
lábokon álló fa hidak és füg-
gő emeltsős hidak: és ímért
hidatskák (padiók, borúk,
gyalog hidak.)

475. A' buárok (vizben
bukók) akar melly melyi-
get is által úsznak.

XLIV. Az útakról avagy
útijárásképekről.

476. Az úton járó az hová
igyekezik, egyenesen kerén-
gő (tekergő) utak nélkül
mennyen, a ki-térésekre (ke-
rűletekre) ki ne térjen.

477. Az ősvény okáért
(gyalog út kedvéért) az utat
el ne hadgya, hanem ha jól
meg-tört járott út léfzen, és
tűdős út vezetője's úti tárfa.

478. Az út nélkül való já-
ratlan helyektől, tébolyo-
dástól, és a' darabos tsopor-
tos helyektől a' ki fél, s' hová
az útból ki ne térjen.

479. A' kettős út meg-tsa-
lő: (talékony, tsalárd) annak
okáért hogy ne tévelyegj, az
elődben jövőktől (elől hátul
elődben akadóktól) tudakoz

zál

*scitare, quâ eundum? zál (értekezzél, kérdezked-
num hâc an illac? gyél) merre kell menni? ha
dextrorsum an fini- erre é vagy amarra? jóbra-é
strorsum flexendum vagy balra kellyen térti? a'
si? tramites & com- kereszt utak és ágas bogás
pita seu quadrivia ősvények avagy négy felé
non aquê seducunt. ágazó utak nem edgyaránt
(azonképpen, egyenlőkép-
pen) víznek félre (tsalnak
meg.)*

484. *Peregrinari
ut absque interprete
posses, idioma calle.*

481. *Peregrè ite-
ro ocrea competunt,
aut perones ob ca-
num, & petasus ob
solis radios; ut &
galerus ac penula
scortea, vel e lana
coacta; lacerna ob
pluvias; & baculus
seu scipio, quo ni-
tatur: adminiculo e-
nim est.*

482. *Opus & via.
tico ad faciendas im-
pen-*

480. Hogy tolmáts nélkül
vándorolhatsz (bujdos hafsál,
járhatsz kelhatsz) a' nyelvek tu-
lajdonságát tudgyad.

481. Az idegen mészíze
földre menendőknek saruk
(szekernyek) illenek, avagy
borskorok a' sár miatt, és ka-
lapos süveg a' napnak verő-
fénye ellen; mint a' gallér-is
(főj-burító tsuklya süveg) és
bőr kőpönyeg, avagy gyap-
juból szűtt (őszvevert) kőpő-
nyeg, újas köntös (úti öltő-
menté) az eső ellen; és bot
(páltz) avagy istáp (mankó)
mellyel támaszkodgyék (tar-
tozzék) mert segítsegül (tá-
maszul) vagy on.

482. Az úti pénz-is szük-
seges a' költségnek tételére,
avagy

pensas: aut certè literis cambii seu collybi.

483. *Sed & patientia: sub dio enim pernoctare obtingit.*

484. *Ubi ubies, qui cum sis attende.*

485. *Latrones enim, fures, crumeni, secæ & prædones prædantur, ac furantur; paratæ spoliant; imò in hospitio, præsertim apud caupones, non hospes ab hospite tutus.*

486. *Sarcinæ, quibus sua convasata sibi portant, sunt: viduatus, mantica sive sacciperium, peræ seu hippopera, bulga, marsupium sive crumena, loculus, denique sinus & funda.*

487. *Ut expeditior sis, impedimentis ne*

avagy bizony a' pénz felvétele vagy pénz váltásra való levelek.

483. De még a' békefejes tûrés-is: (szenvedés-is) mert az ég szín alatt hál nitörténik.

484. Valahol vagy (akarholotlégy) kivel légy reá vigyázz.

485. Mert a' lator lopók, erszény metzók és tolvajok (koborlók, nyüzó fosztók) prædálnak (tolvajlanak) és lopnak; a' tengeri tûzes tolvajok fosztanak; sőt a' szálláson-is; kiváltképpen a' vendég fogadó kortszárófoknál a' vendég a' gazdátul nem bátorságos.

486. A' kötölékek (butyok, zájdák, málhák, gunyhák, tzulák) mellyekben az ő egyben rakott takarmányokat magokkal hordozzák ezek: a' turba, táska vagy tarisznya, ifzák avagy általveté. tûszû, tarfoly avagy erszény, seb, és végezetre kebel és kötött (háló) erszény.

487. Hogy kéfebb légy akadályokkal magad meg-

te

ter.

te aggravata: remorantur enim festinos.

488. *Si celerare opus, & maturandum est, celetibus seu sonipedibus uti quam vredis præstat.*

489. *Elonginquo domum reducem saluum & sospitem, labundi tui te excipiant.*

XLV.

De Mercatura.

490. *Mercatores mercaturam facientes bona aliunde allata, non absque lucro, (quis enim cum damno questum faciat?) dividendunt: sed potius in taberna reservant.*

491. *In emporiis celebria exercentur commercia: oppidum nundina & mercatus institui solent:*

terheld: (nehéztséd) mert a' fietőket meg-tattoztatják.

488. Ha fietni kell, és ha markodni, száguldó hátas lovakkal avagy poroszkáló paripákkal, hogy sem mint posta szekér-béliekkel jobb élni.

489. Mészünnen egészében és ép állapotban házadhoz haza jőrted, a' tiéd örövendezve fogadnak téged.

XLV. A' Kalmárság-ról.

490. A' Kalmárok kalmárkodván (kereskedést indétván) a' máshunnan hozattott jókat, (marhákat) nem nyereség nélkül [mert kitso-da kereskednék kárával] adgyák-el: hanem inkább sátorban (böltben) meg-tartják.

491. A' nagy kereskedő városokban (örizágos vásárló helyekben) nevezetes (hires neves) kereskedésbéli tásaságok gyakoroltatnak: vásárlónként sokadalmok és vásárok rendeltetni szoktak;

mo-

a' tu-

monopolia incolis con-
ducibilia non sunt. a'tulajdon árunak magán va-
ló b'lt'yái a'lakosoknak nem
hasznosok.

492. *Et propolæ,* 492. Mind a' kuffárok, mind
& infitores & taber- a'faktorok (áros szőlők, kal-
narii, & circumfo- már legények) mind a' kor-
ranei seu circuto- tsomárosok, szat'otsok a' pia-
res, & scrutarii tam tzon tsél tsapok avagy kör-
scrutis suis, & chi- nyúl-járó pénz tsalók, mind
rotecarii, negotiato- a' s'ib vásárosok az ő s'zerzsá-
res dici volunt. mokkal s' mind a' kesztyű tsí-
nálóok kereskedőknek mon-
datni akarnak.

493. *Et quidni?* 439. És miért nem? min-
Ubique sanè merx denütt ugyan is az árú avagy
seu mercimonium li- el-adó marha árron kérette-
et seu venit, venalis tik avagy el-adattatik, el adni
est: venditur indicat, valo: az el-adó (áros) árrát
emptor licetur vel li- mondgya, a' vévő (vásárló)
citatur, donec con- árrát igéri vagy árrán kéri,
trabant. miglen meg-áruznak (alkusz-
nak)

494. *Sed qui mer-* 494. De a'ki vészen (vásá-
catur, ne se defrau- ról) hogy magát meg ne tsal-
det, nummorum a lya, a' pénz verőktől verette-
monetariis cuforum, tett pénzeknek, melyek a-
qui vel aurei vel ar- vagy arany, avagy ezüst vagy
gentei vel arei (anei) réz pénzek, tartsa (tudgya)
sunt, tenens valorem; árokat, (érdemeket, kelcse-

mem-

ket)

mensura & pondus ket) még a' mértéket is avagy
adhibenda quoque nehezeket hozzá kell adni
sunt cariosè, de qui- szorgalmatosan, a' melyek-
bus infra. ról ide alább.

495. *At moneta* 495. De a' folyó pénznek
varie species sunt; különb különb nemei van-
denarius, semobulus, nak: Denár pénz (tiz pénz
obolus vel nummus, érő garas, dutka) fél-füller,
teruncius, solidus, fuller avagy pénz, batka,
grossus seu diobolus, (katsinka) egy egész pénz (fil-
trioculus, florenus, so- ling) garas avagy két fulléres,
lidus, Imperialis aut három fulléres, forint, egész
leachimicus (vallen- tallér, avagy ezüst tallér,
sis) scutatus sive co- arany forint avagy korona
ronatus, Ungaricus. arany, Magyar arany.

Talentum Atti- Az Attikai (Athénásbéli)
cum valuit sexaginta talentom ért hatvan mina-
minas, mina cente- kat, a' mina száz denár pén-
nos denarios vel zeket (tiz pénzes dutkákat)
drachmas, seu qua- avagy garasokat, avagy négy
dringentos sesterios, száz harmad fél pénzefeket,
autem duos crucigeros a' harmad fél pénzes pedig
moneta nostratis. két krajtzárokat a' mi folyó
pénzünkön.

496. *Pretium re-* 496. A' marháknak árra né-
rum aliquando inten- ha meg öregbítették és meg-
ditur & ingravescit, nehezedik, avagy apad: (a-
aut remittit; sed ni lább száll) de temmit nem
höl I drá

hil carius constare a- drágábban állani mondanak,
junt, quam quod pre- mint a' mi könyörgésekkel,
cibus emitur. vétetik.

XLVI. De vestiariis
opificiis.

497. *Linum & cannab*
is macerantur in lacunis, & ex-
siccata frangibulo con-
teruntur seu tundun-
tur; tum carminan-
tur; remanente ibi
flosco, hic stupâ.

498. *Dehinc ne-*
trices pensæ ad colum
applicato, fila trahunt
(nent) sive grillo, sive
fuso cum verticulo
aut verticillo.

499. *E fasciculo,*
orbe, vel spirafilacea,
alabro seu rhombo
imposita, glomeran-
tur glomi, & fit tela.

XMVI. *A' Rubázatokat*
tsináló mivekről.

497. A' Len és kender meg-
áztattatnak (lágyéttatnak,
foányasztatnak) a' motsolyák-
ban (viz álló tótskákbán, mo-
tsárokbán, potsolyokban) és
meg száraztatván a' len tő-
rővel (tilóval) meg törettet-
net; (tiloltatnak) avagy ve-
rettetnek; az után meg gere-
beneltetnek; el maradván a-
mott a' pozdorja itt a' tsópü.

498. Az után a' fonyo asz-
szonyok a' rokká szőzt a' gu-
salyra (rokkára) kötven, fo-
nalat vonszanak (fonyrak)
akar újon forgó orsóval,
akar a' keréken forgó rokká-
nak avagy pergő rokkának
tsévő orlójával.

499. A' kötelekből, matring-
ből, avagy fonal peretzből,
matolára (áspára) vagy gom-
bolétora (vetelő fára) tétet-
tven, gomboléttatnak gom-
bolyagok; és lészzen vázson.

500. *Textor in*
texirina flumini tra-
mam seu subtegmen
subtexens pectine ra-
diove, linteum &
carbasum conficit;
quod ut candescat,
insolatur.

501. *Bilix dupli-*
catum, & trilix tri-
plicatum licium re-
quirat.

502. *Idem prope-*
modum in lanificio
fit.

503. *Pestitur lana*
aut gossypium (bam-
baciam) & carmina-
tur a lanario, netur,
a lanifica: dein, texi-
tur, & pani transeunt
in pannum: quem, si
levidens est, fullo
constipat; tinctos seu
infectos in cortina
tingit, inficit, colo-
rat: pannarius di-
vendit.

500. A' takáts a' szővőszék-
ben az álló mellék fonalnak
bél fonalat avagy által fona-
lat szűvén alája a' bordával és
vetőlével, vázsnat (lepedő,
gyoltsor) és vékony vitorlya
váznat tsinál; melly hogy
meg fejedegyk, a' nap fé-
nyőöntöztetik és száraztatik

501. A' két nűstű (két szer-
vázson) kettős az három nű-
stű harmas nűstős fonalat
kiván.

502. Ugyan azon lészzen
többire a' gyapju készítés-
ben.

503. Meg-fésültetik (etsel-
tetik) a' gyapju avagy pamut
(gyapot) és meg-gerebenel-
tetik a' gyapjuval bánótúl,
(gyapjú mivestől) meg-fona-
tik a' gyapju foró aszszony-
túl: olztán meg-szővettetik,
és a' tsővre tekett bél fonalak
változnak posztóvá: mellyet
haritka. a' tsapó (kalló) ősz-
ve vér; a' festő avagy festék-
ben mártó a' festető katlan-
ban meg-mártja, festi és meg-
színeséti: (színt ad neki) a'
posztó metű el-adja.

504. *Sartor forfi* ce scindit, acu & digitali consuit; sed ne futura notabiles sint quandoq; & dissuit, rursusque scissuras consuit, plicat & lacinat.

505. *Qui vetera* sarcit & resarcit, veteramentarius, qui interpolat, atq; ableta seu interpola venum exponit, mangocinnator est.

506. *Coriarius seu* coridrum concinnator, coria lixivio elaborat & concinnat: è quibus sutor, calcearius vel calceolarius calceamenta ad modum subula, seta, & filo picato in sutrina conficit.

507. *Pelli è pel-*
libus

504. A' Szabó ollóval metzi, tüvel és gyűszűvel varja; de hogy a' varrások ne legyenek jegyezhetők (tetetessek) néha ki is féjti, és vilzontag a' mettzéseket egybe varja, rántzollya és perémezi.

505. A' ki az ő ruhákat varja és meg foldozza, őszerszamos (foldozó) a' ki megtisztítja (újítja) és a' megújított avagy tisztogatott ruhákat el-adni (árulni) ki tész, lib.vásáros martaloz ruha tisztító és ékesgető az.

506. A' szíjártó avagy bőrtőket készető, a' bőrtőket hamas lúggal (tsávában) készíti-el és tsinállyal meg: mellyekből a' varga, tzipelős tsináló avagy saru mives tzipeléseket (láb öltözőket) a' mértékhez (kaptához) árral, sörtével, és szurkos fonállal a' varga műhelyben tsinál.

507. A' Szőtsa' bőrtőkből
kód.

*libus pellicea; sed pileo ex lana pileos con-*fruit.

508. *Alutatus a-* lutas prabet: sed omnes hi per contemptum cerdones audiunt.

XLVII. De Vesticuum generibus.

509. *Indumentum seu vestis ad obtegen-*dam nuditatem, è Paradiso ejedtis data fulte à phrygionibus acu pingitur, & ad fastum adhibetur.

510. *Moles nobis est & remora, indu-*endo toties & exuendo.

511. *Alii laxa gaudent, alii stricta, habitu vario & multiplici.*

512. *Vestitus virilis est: thorax cum man-*

ködmenekeket; (bélleéseket) de a' süveg jártó a' gyapjuból süvegeket készít.

508. Az írha tsináló (erfsény jártó) ír hákat (nyújt)ád elő: de mind ezek megtalásból (meg. verésből) timár nevet hallanak.

XLVII. A' Ruházatoknak nemeiről.

509. A' Paraditsomból kivettettek mezételemlégnek bé-födőztetésére adattatott öltözet avagy ruha, a' Phrygyiai him. varróktól bolondul varattatik himmel, és a' kevelységre fordittatik.

510. Nehézség minékünk és máltság, annyiszor felöltözni és le. vetkezni.

511. Némelleyek tágas (bő) némelleyek szűk (szoros ruhában) gyönyörködnek; különb. külömb és sok. felé öltözetekkel.

512. Férfiui öltözet: a' derék szórétó köntös, (foszlán, zubony, melly vas) az újjakkal, bugyo-

niciis, bractea seu caliga, subligaculum seu femoralia, toga talaris, lacerna ab olla, sagum, lana, chlamys, paludamentum, colobium, cucullus, cujusmodi gra-duasi multis in la-sis utuntur.

513. Fœmineus: *amiculum, stola, supparus, theristrum, calanthica (rica, poplo) prœcinctorium seu ventrale, vitra seu reticulum, mitra, crinale.*

514. Communis: *indusium, interula seu subucula, capitulum, pileus (cujus sum-mitas apex est) tia ra, tunica, stola, pal-la,*

bugyogó [pluder] (lomp) vagy nadrag (salavárdi) gatyá avagy lábra való, bokáig érő felső ruha, síp úja mente, udvari gombos ruha, hadi kurta köntös, suba (szür guba) kurta mente, hadi tzi-fra öltözet, (tzimeres Királyi Fede-lmi ruha) válba vágott mente, tsuklya (szeges süveg) minéművel a' Doctori méltósággal meg-ajándékoztattak lok helyeken élnek.

513. Aszízonyi: kurta suba (nyakban rántó kis mente, subitza (szoknya, kortzovád, nyári gyenge szoknya, rokokya) patyolat [fődelék, főre való, homlok elő] elő kötő avagy elő ruha. [ketény] fátyol avagy retzés fő kötő, pegymer [penyver] avagy Lengyel süveg, haj fonó, (szkofia, fodorétot haj koronka.)

514. Közönséges: az ümög, belső ing avagy újos ümög, [pendely] háló süveg, bélelt süveg (mellynek az [hegyei] felső része tető) pupos bársa, fonás süveg, dolmányok, hoz-fú

la, chirotheca, tibialia, periscelides (fascia crurales, genu-alia) calcei soleas obstragulum & corrigias habentes, socci, crepida, calopodia, subere mollita sandalia, & utriusque quadrantes congruentesque cothurni.

515. Omniu, tibi opus, spinulis seu aciculis, uncinulis & spinteribus, fibulis & nodulis seu globulis, connectuntur.

516. Cingulo nos cingimus, & discingimus, ligulis nodos adstringimus aut solvimus.

517. Pallia amicimus.

518. Ornamenta adduntur: redimicula

szű köntösök, palástok, keftyűk, harisnyák, szár ékeftő salavárik, (száron függő selyem rosák, térd kötők) tzipelések melyeknek talpai két füle és kötői (szorító izi-jai) vannak, kaptrák, pántos-felyek (tzafrangos tzipelések) fa talpak, tölgy fával meg-lágyéttatott patsmagok (paputsok) és akar melyik lábra illendő és alkalmasos tsizmák.

515. Mindenek a' hol szükség, hegyes köffenyűts-késsel avagy tűtskéssel, kaptsokkal, horgatskákkal és gombotskákkal foglaltatnak (fűzetetnek) öszve.

516. Az övel magunkat övedzük, és le-öldjük; a' kötöket (szalak, szijakkal) a' gombokat hozzánk szorítjuk avagy meg-öldjük.

517. A' palástokat ránk takaréttjük (buréttjük, főd-jük)

518. Az ékefségek (tzi-fraságok) hozzá adattatnak: a' fő-ékef-

*cula & fascia, qui-
bus cincti & a-
lia redimuntur; la-
nia, simbra, limbi
seu instita, lemniſci
lacinia: nec non
annuli, in quorum
umbonibus seu palis
gemma nitent, tor-
ques, monilia, in-
aures, stalagma,
armilla seu brachia-
lia, aurifabrorum
& gemmariorum o-
pera.*

519. *Item linteola, strophia, sudaria, ferta, & corallia.*

520. *Bardocuculi remigum, & centones pannosi inopum sunt.*

521. *Gynaeceum suum*

ékelségek és pántlikák, melyekkel a' béfont (fodoré-
tot) hajak és egyebek (tsitso-
máztatnak) tzi-fráztatnak;
kanafok, prémek; porfomá-
nyok avagy selyem szélek (fi-
norok) kolzoron tsüggő fűr-
tők (olasz kötők) és tzi-frás
hásétékok: Ismét a' gyűrűk,
mellyeknek bolgáriban a-
vagy fejes butkóiban a' drága
kövek (tsillámlanak) fénylő-
nek; arany lántzok, nyakba
vető ékelségek, fülön függő
násfák, mázzal festet apró
koroskák, aranyperetzek a-
vagy karban öltők, az ötvö-
sőknek és gyöngy áros jubi-
léroknak (művei) munkái.

519. Ismét kezfkenőtskék,
mely szorító [tsörs bé kötő]
gyóltok, veréték törő (kéz-
ben való) kezfkenők, bokré-
ták és kalárfok.

520. A' kutsmányok (go-
bontzos zegék) az hajósoké;
[evezőké] és a' töldezott
foldozott darótzok a' szü-
kölködő szegényeké.

521. A' frajtzimerek házá-
nak

*suum sibi mundum
habet; matrona pe-
dissequas.*

nak magán való afzszonyi
tisztá ékelsége vagy on; a' tisz-
tes uri afzszonyoknak leány
afzszonyi (követő szolgáló
leányi.)

XLVII. De Fabrilibus
artificiis.

522. *Primitus in
specubus cryptis, ca-
vernis, tabernis, fron-
diis tabernaculis, &
caespitiis seu caespite
tectis tuguriolis, gur-
guſtiolisque habita-
batur: nunc aedifi-
ciis omnia referta
sunt.*

523. *Hac alicubi
excelsa, alibi humi-
lia, digesta & trige-
sta sunt.*

524. *In casa exili
quis lubens degit?*

525. *Architectus
aedificat, adiutantibus
fabris, securi & mar-
culo seu malleo operas
suas peragentibus*

XLVIII. Az Acs mestersé-
gekről.

522. Elein a' barlangok-
ban, föld alatt való pintzék-
ben, vermekben (vájott üre-
gekben) látároknak (deszkás
kamorákban) ágas bogas haj-
lékokban (szineknben) hantós
avagy hantal földött kun-
nyotskákban és galibátskák-
ban laknak vala: most épü-
letekkel mindenek (tellye-
sek) rakva vannak.

523. Ezek néhol magaf-
sak, egyébütt alatonok, két
rendel és három rendel
rakottak.

524. Az alaton (kifded
alá való) kunnyóban ki lakik
örömeft?

525. Az építő (fundáló)
mester épét, segéddegelvén
az átsok, kik a' fejszével és
tsákányal avagy kalapátsalaz
ő munkájokat végben víszik.

526. *Faber murarius seu cæmentorius contignationum scandens, è cæmento à lapicida seu latoro parato, aut ex lateribus & calce, muros ad libellam seu amussim & perpendiculum fabricatur & trullâ crustat; gypsator gypso gypsat.*

527. *Faber lignarius trabe ferreis ansis firmatâ, ad amussim ascia ascia, segmentis & assulis volantibus; terebrâ terebrat seu forat; trochleis elevatorum parietes coordinat; clavis impæctis consolidat.*

528. *Lignum caviens sentiant, cariosifiant, aut vermiculentur, post plenilunium succidantur.*

529.

526. A' kőmives (kőfal rakó áts) avag' kő-faragó a' szarú fákhoz foglalt gerendákra tsinak állásokra (padlásokra) hágván, a' kő-vágótúl avagy kő-faragótúl készítettett faragott kőből, avagy téglaköböl és mészből, a' mérő mazzagra avagy mérték finorra és egyenesen alá függő ónas finegre kő-falokat rak, és a' vakoló kalánnal vakollja; a' mázoló mázzal mázol.

527. A' fa műves áts (bodnár) a' vas kapotsal (kötő vasal) meg-erősítvén a' gerendát, a' mérő finorra (tsapó mazzagra) színő bárdak (gyaluval) gyalullja, a' vágott hül-ladékat és forgátsok széllel (rőpősvén) hulván; furoval fúr; tsigákkal fel-emeli; (tekeri) a' falokat edgyben rendeli; (rakja) s' belé vert szegekkel meg-erősíti.

527. A' fák hogy szuat ne érezzenek, szuasok ne legyenek, avagy meg-szuafodgyanak, (férgesedgyenek) hőld tölte után vágattassanak-le.

529.

529. *Materiarius, signator arbores in terram sternit vel truncat: ferrarius ferrâ ferrat, (scoe de ferragine denti) tuditeg, cuneum adigit, & finit fissile vel male fissile & clavosum lignum; strues componit, ut & sarmentorum fascies.*

530. *Scrinarius seu arcularius afferes & assamenta runcinâ & dolabrâ edolat, planat, levigat, collâ seu glutine ac subscudibus combinat, condunat, conglutinat, verniceque illinit.*

531. *Ferrarius in astrina solibus insufflat, emoluitumque & forcipe prehensum fer-*

529. Az épület fát kereső (fajészó, erdőllő) az elő fát a' földre le- (teréti) ejti avagy le-vágja: (nyefi, tsonkéttya) a' fűrészlő fűrészfél fűrészlő (az esőlékje avagy fűrészfél hul-ladékja fának ondoja le es-vén) és pöröllyel (folyokkal) az éket erőlteti, (belé-veri) és meg haséttya az hasadó avagy rozsfűzl (nehezen) hasadó és szeges (ágas) fát; fa rakások (gamadakat) rak-ószve, a' mint nyeselek nyalábokban-is.

530. A' székreny tsináló avagy asztalos a' deszkákat és ház földni való aszfű kéreket (findeleket) vonjó késsel és gyaluval ki-gyalullja, egyenesíti, simittya tsirézzel avagy enyvel és hevederekkel edgyben erőlteti, edgyben foglallja, és őszve enyvezi, gyalog fenyő szurokkal gyantával) bé keni.

531. A' kovács a' vas he-vető (égető) tűzhelyen a' fű-jóval le-fűttat, és a' meg-lá-gyittatott s' fogóval meg-fogat.

ferrum super incude gattatott vasat az űlő vason
audit; unde strictu- veri; (űti) az honnan a' vas
ra exiliunt: in la- szikrák ki-fzőkellenek, pléh
minas & bracteas di- (szál) vasakra és egyéb islő-
ducit, & in ferra- gokra ki-fzőlelti, ki-nyűj-
riam aquam injicit. tyá, és a' vas hivesető vízben
 bé-beveti.

532. *Huc pertinet* 532. Ide tartozik a' fűrés-
ferrarius sive clau- tsináló vagy lakatos, fegyver-
strarius, armamen- tsináló, tűzes labda mű-
tarius, pyrobolarius, ves, és tsiszár a' ki-reszelővel
& pollio qui limā li- reszel (annak maradéki hula-
mat (reliquia sunt dék esőlékek) a' fimető re-
ramenta) planulā ve- szelővel pedig fimettyá, és
rō levigat & polit, ut tisztittya, hogy fénlyék.
niteat.

533. *Hujus tribus* 533. Ezen rendből valók
sunt fabri ararij, qui a' réz műves kovátsok, (ha-
as fundunt; stannarij, rangályu öntők) kik a' re-
automatarij, carpen- zet öntik; ön kanna-jártók;
tarij sive plaustrarij, óra (magátul mozgó szekér)
item scandularij, vie- tsinálók, hintó (szekér) tsi-
tores, tornatores, vi- nálók avagy kerék-jártók, ifi-
trarij, & qui re- mét a' findel faragók, pinté-
fles torquent, restio- rek, (kádárok) esztergárok,
nes. üveg jártók, és a' kik kötelet
 tekernek, kötél-jártók.

544. *Operarij mer-* 534. A' munkások (raborá-
cede conducuntur, ut sok, szakványosok) bétben
 fogadtatnak, hogy egymást
 sub-oda

subministrant, vesti- oda szolgáltaffanak, rudak-
bus tollant, palangis kal emellyenek, stempelyek-
volvunt, &c. kel forgassanak, &c.

535. *Figulus ex* 535. A' fazékas (fazék jár-
argilla ollas, fidelias, tó, gerentsér) az agyagból (fi-
opercula, canthares, keresgyuott sárból) fazéka-
aliaque figlina seu kat, tsapókat, fedőket, má-
ficilia fingit. zas kannákat, (korsókat) és
 egyéb fazékafi vagy tserép e-
 dényeket formál (ki-gondol)

536. *Domus altē* 536. A' mellyen fundálta-
fundata, affabrē ex- tot, mestersegeffen építte-
structa, angulis bene tet, szegletekkel jól meg-
solidata, columnisque valtagittatott, és oszlopok-
stabilita, perstat diu- kal meg erősfittetett [állitta-
tissime incolumis. tott ház] meg-álligen fokáig
 éppen.

537. *Aliās ruit,* 537. Egyéb aránt [külöm-
& sunt ruina ac ru- ben] le-omlik, (el romol) és
dera. lészén romlások (kő-omlá-
 sok) és fal romladékok.

538. *Vacillantem* 538. Az ingadozó (tántor-
itaque pilis & aliis gó, dűléfrehajlandó, meg-ha-
fulcris fulciri, la- nyatlott házat) azért mellyek
bentem refici, aut oszlopokkal és egyéb táma-
dirui, collapsam de- szokkal gyámolítani, az el-
structamve instau- esendőt újobban meg tsi-
rari, restaurari, re- nálni, avagy el-rontani, az el-
parari & renovari esettet és el-romlottat vi-
necesse est. szont fel-állítani, fel-építeni,
 meg-tsináltatni és meg-úji-
 tani szűkséges.

539. *Domicilium seu habitaculum amplum commodam facit habitationem; arctum in commodam.* 539. A' széles ház-tája (honnya) avagy lakó hely alkalmatossá télt a' lakást; a' szoros alkalmatlanná.

XLIX. *De Domo e. julq; partibus.* XLIX. *Az Háztól és annak részeiről.*

540. *Introitus seu ingressurus aedes per anticam, ne à janua aberres, in vestibulo subsiste, & fronti spicium intueri: de mum pulsa.* 540. Bé akarván menni a- vagy lépni az ház elein (szinén, folyosón) által az házban, hogy az ajtótól el ne tévedjedjél (s' tornáztban állapodjál-meg és az ajtó felit (ház eleit) tekénts meg: végezetre osztán [kotzogals] zörges.

541. *Si quis per fenestram, transennam, clathros vel cancellos, & ferramentis reticulatis factos prospectat aperiri roga: si janitor aperit, pedem ne ad limen offendas, attolle: & caput ad superliminare ne allidas aut impingas, demitte: utrinq; antaram postes erunt.* 541. Ha ki az ablakon, ablakfián, háló formán tsinált (réteffen köttetett) vasrostélyokon avagy gátorokon, (kereszt vasakon) ki néz, megnyittatni kérjed: ha az ajtón álló meg nyitnya, hogy lábadat a' küszöbhez meg ne üssed avagy botránkoztasd, fel-emeld: és hogy fejedet a' felső küszöbhez ne tsapjad a- vagy belé ne üssed, erezd el; (botsátd alá, hajtsd meg) mind két felől az ajtó szélein (oldalainak) ajtó ragasztói

542. [ajtó mögeli] lésznek.

542. *Ubi intromissus pertransueris ostium, occlude, pessulum obdendo, aut obicem saltem.* 542. Midőn(a' holott)bé-botsáttatván az ajtón által-menéndesz, tedd(zárd)bé,a' zárt (pléhet) rá ereztvén, avagy csak a' keléntsét.

543. *Cardines ne strideant, aut fores crepent, lentè move.* 543. Az ajtó farkak hogy ne tsikorogjanak, avagy az ajtók ne tsattannyanak; lassan (indits) mozdéts meg.

544. *Ex atrio camera conclavia seu penetralia aditus est; per scalas aut cochleam ad superiores conignationes.* 544. A' pitvarból a' többfélen rekesztet házakban (kamorákban) avagy belső rejtek helyekben menetel vagy on: a' lajtörjéken (gráditson) avagy tekergő (kerengő) gráditson a' felső rend házakra.

545. *Tectum in columnis incumbit; tignis & tigillis tegulae & imbrices, scandulae ac ardoxia culmen stramineum est vel lateritium.* 545. A' padlás [ház héja] gyámolokon fekszik; a' szaru fák [öllökon, ragokon, szelemeneken] és létezeken a' téglák [tserép hejazatok] és tsatornak, sindelyek és égett kérgek: a' ház tető szalmas avagy téglás.

546. *Additamenta sunt, projecturae & suggrundia, meniana, & antibus inni-* 546. Toldalékok, a' ki vetett [eresztet] ormozatok [párkányok] és eszterhák. [hiagoriák] ház földelnek ki álló ere-szi, és a' ház oldalán ki nyuló oszlopok [gerendák] végein szeg-

xa pergula seu po-
dia; & coronides,
qua in alterutro vel
utroq; etiam pinna-
culi angulo erigi
solent.

547. Area sive
fit lata sive angusta,
impluvium dicitur:
per posticum exitus
est aliò.

548. Sora clave
clauditur, & reclu-
ditur, id est, obser-
vatur & reſervatur.

L. De hypocausto.

549. Hypocaustum
fornace caleſcit.

55. Fenestrae sunt
vitreae & lignae, can-
cellatae aut clathratae.

551. Pavimentum
fistulacum, seu
fistulacum, & pa-
vi-

szegéletköveken] fekvő sétatá-
lő helyek avagy folyosók; és
ereklyék, [ház végek, szél a-
nyák, vitorlyák, kokafok,
keresztek, gombok] mellyek
a' tetőzetnek valamelyika-
vagy mind a' két szegeletin is
fel-emeltetni szoktak.

547. Az ház udvar [szürü]
akar izéles, akar szorofs lé-
gyen, első - viz fogónak
mondatik: az ajtó mögin
által ki menetel vagy on má-
suvá.

548. A' lakat kultsal zá-
roltatik [tétetik, tsapatik] bé,
és ki-nyittatik, az az, bé la-
katoltatik és fel-nyittatik.

L. A' Szobáról.

549 A' Szoba [füjtő ház]
a' kementzével melegedik
meg [bé fül]

550. Az ablakok üvegből
és fából valók, rostélyosok
avagy gátorosok.

551. A' pádimentom tömő
fával [fakossal] pádimento-
mozdatot, tömöttetett [pas-
koltatott] sulykolytatott, és
suly-

viculâ complanatum, sulykotskával meg-egyene-
aut tessellatum est; la-
quear seu lacunata
bulatum, idq; vel
segmentatum, vel
sculpturatum, vel
fornicatum.

552. Servandis
rebus receptacula &
reconditoria sunt, ar-
cae, arculae, armaria,
visci, theca, scrinia,
capsae & capsulae,
transferendis vero
sporiæ, cophini, cor-
bes, calathæ vimi-
nei, canistra, qua-
sili, &c.

Ll. De Coenaculo.

553. Mensæ map-
sis stratae disci, or-
besque atq; quadra
imponuntur, ut &
Jalinum.

554. Apponuntur
vero

552. Az edgymás dol-
goknak [marhákknak] tartásá-
ra bé fogadó (enyésztő, tar-
tó) és el rejtő helyek vannak
ládák, ládatskák, almáriomok
vak ablakok, pörzok, szekré-
nyek, iskatulák és iskátu-
látskák: edgy helyből más-
ban által hordozni valok
pedig, kárban öltő kosárok,
két fülű kosárok, (kazupok)
koborok, szironyból font
szatyrok, tanisztrák avagy
tatisznyák, selyem tartó ko-
sárok.

Ll. A' Vatsorálló házról.

553. Az abroszokkal meg-
terétetett asztal tányérok,
kerek és négy
szegű tányérok tétetnek,
mint a' fő-tartó is.

55. Reá tétetnek pedig
K ke-

verò panis collyra, aut buccellæ scissæ, & fercula.

555. *Invitati convivæ à convivatore in cœnaculum sive triclinium introducuntur.*

556. *Et ubi super malluvium è gutturio, aut super pelvim ex aquali, se laverunt, & mantili seu manutergio terferunt, per scamna, vel disposita sedilia cum pulvinis & tripodibus (suppositis) accumbunt.*

557. *In procinctu est structor, qui dapas appositas prælibat, delibat, & distribuit sive dispertitur.*

558. *Fuscula pulmenta seu pultes, intro-*

kenyerek, szegletes kenyerek, (pompofok) avagy darabonként (salatonként) szegdeltettek, és ételek.

555. Az hivatalos vendégek a' vendéglő gazdátul a' vatsoráló házban avagy ebédlő palotában bé vitet-tenek (vezettetnek.)

556. Es midőn a' kéz mos-do vékony tsapn szoros ibrikből, avagy a' medentze felett viz öntő tséves edényből, magokat meg-mosják, (meg-mosdották) és a' kendő-kefkenővel avagy kéz tör-lővel meg-töröltöttök, [meg-kendették] a' padokon, a- vagy ülőpárnákkal el-rendelt székekben és három lábú szetzelcken (alájok láb tartó famolyokat téven) asztal-hoz ülnek (le-telepednek.)

557. Készen vagy az asztalnok (tálnok, étekfogó) ki az elő-hozott (le-téretett) étkeket elől meg-izelési, meg-kosztolja, és el-osztogattya avagy el-darabollya.

558. A' levelek, a' kásák a- vagy

trito ex vino & cere-vitia, & rampiperata quam gelata, cochlearibus; cetera edulia culiro, aut ferculâ (quæ manubrio tene) sumuntur.

559. *Croiles labia non exerta lingua tingunt, lambuntve, sed mapellâ detergunt.*

560. *Neg ruber-tinantur, bolos glutunt, aut frustra deglu-tiunt, sed manducan-do comedunt.*

561. *Muscae abi-guntur flabello vel muscario*

562. *Depromuntur è repositorio aurei & argentei denurati crateres, cyathi, calices & scyphi; vitra etiam crystallina & culluli; echinoque defri-*

vagy pépek, a' borban és fer-ben morfolt kenyér tzi-berék; akár borfosaks' akár hidegek kalánokkal; a' több eledelek késsel, avagy vel-látskával (mellyet nyelénél fogva tart[s] [vétetnek] fogat-tanak-el.

559. Az emberfegek (tisztfelek) ajakokat nem ki-nyitot nyelvel nyallják és szopják, hanem kezfke-nőrskével meg-törlik.

560. S' nem is möhön fal-dolsák az ételt, nem salato-kat fálnak-bé, avagy darabo-kat nyelnek-el, hanem rá-godván esznek.

561. A' legyek el-űzer-retnek legyezővel avagy légy tsapóval.

562. Ki vétetnek (elő ho-zattathak) a' pohártartó he-lyekből (almáriomokból) a- rany és meg-aranyozott ezüst szellegek, bokályak kelyhek és kupák; még a' kristály ü-vegek is és fitzkók; és tövif-es gesztenye butkóval meg-

cata ac proluta in abaco reponuntur. döngöltetvén és meg-öblétetvén a' pohár székből lerakattatnak.

563. *Patera est patulo orificio poculum.* 563. A' tsészé széles száju pohár.

564. *Tum cellarius temetum affert, & pin- cerna seu promus condus ex obba vel hir- nea (cirnea) vel can- tharo infundit & por- rigit: propinamque alii alii geniales hau- stus.* 564. Akkor osztán a' kul- tsár bort hoz fel, és a' pohár- nak avagy pohár töltő, a' fa- palatzkból avagy légelből (tsobolyoból) avagy kanná- ból meg-tölti s'oda nyújtja: és köszöngetik edgyik a' má- sikra a' vigaság szerző édes italokat.

565. *Opiparum con- vivium lautas habet epulas, non absq; fe- rina, & quidem di- versos missus; domi- cœnia moderatiora frugaliora sunt.* 565. A' gazdagon készítetett lakodalomban (ven- dégségben) friss étkek van- nak, nem-is vad-hus nélkül, és még (sőt pedig) különb- különb fogások; az othon vatsorálások mértékletebbek és takarékosabbak.

566. *Affaturis ad- duntur in scutellis seu oxybaphis embamma- ta (intinctus) lactu- cæ, raphani; & saliga- ma, olivæ, cappares, cucumeres, beta ru- bra,* 566. A' sütekhez adattatnak tálatskákból avag'etzet már- togató edényetskében már- togatni való étkek (ízt adó levetskék) salyáták, retkek; és bé-sózott gyümölcsök, olaj diók, kapornákok, ugorkák, veres

bra, tandemque bel- laria, seu tragema- ta. veres tészlák, és végezetre tsömögék, avagy trágyás gyümölcs tálak.

567. *Verum enim- verò placida & festi- va colloquia, lepidæq; confabulationes, præ- cipuum sunt condi- mentum, atque opti- mum oblectamentum.* 567. De mindazon által a' kedves (édes) és nyájas be- szélgetések, és a' tréfás köz- beszédek, kiváltképpen való ízt adó szerzszámok, és leg- jobb gyönyörködtetések.

568. *Edaciores jen- tant, prandent, me- rendant & cœnant: sed qui sedentariam vitam agunt, jenta- culo & merendâ ab- stineant.* 568. A' nagyobb ehetők (étkezebbek) fölöstökömöz- nek ebédlenek, usonnálnak és vatsorálnak: de a' kik veszteg ülő életet élnek, fö- löstökömtől és usonnától meg-tartoztassák magokat.

469. *Ter de die satiari vel saturari nimium est, & nocet, nisi parçè.* 569. Háromszor napjá- ban meg-elégedni avagy meg- töltözni felettéb való, és árt, hanemha szűkön) mér- tékleteffen.

III. *De cubiculo cum pertinentibus,* III. *Az ágyas házról ahöz tartozókkal edgyütt.*

570. *In dormitorio, fulcro sponda susulta cubile seu thorum- susti.* 570. Az aluvó házban, az áll lábokon álló ágy oldal az ágyat avagy ágy deréket tar- tyá: K 3

sustinet, sed deficien- *tya: de (el-fogyván) nem lé-*
te leűzo, storea marta *vén ág, szittyó gyékény*
aut stramentum sub- *avagy szalma (supp) terétte-*
sternitur. *tik alája.*

571. *Strato super-* 571. A' szalmával meg-re-
injiciuntur lodices *rétetett ág feliben vertet-*
(thoralia) & his cer- *nek lasknakok (ágban való*
vicat: tegetibus & *pokrótzok) és ezekre a' fő*
stragulis nos integri- *állyavánkos: az ág leplek-*
mus. *kel és tsergékkel bé fedöz-*
zük magunkat.

572. *Pulvinas plu-* 572. A' párna(donyha pi-
meum est culcitra to- *hes(tollas) a' paplan tömött*
mento facta. *pamuttal(gyapottal) töltött.*

573. *Matula vel* 573. Az huddozó avagy vi-
matella vesica lo- *zellő edény az hojagnak meg*
vanda, & secessus *könnyebbítésére, az a' fél-*
seu latrina abvo ex- *felé való hely avagy árnyék-*
oneraude, cubiculo *szék a' hának meg üresítésé-*
necessaria requisita *re, az háló kamorának szük-*
sunt *segeshozzá tartózó eszközei.*

574. *Grabatus cum* 574. A' nyoszolya s' szu-
conopeis pro meridia- *nyog hálókkal (superlátok-*
na seu pomeridiana *kal, ág eleiben függesztett*
reclinatione est. *kárpitokkal) a' dellyestia vagy*
délután való le-hanyatlásért-
(nyúgvasért) vagon.

575. *Qui supinus* 575. A' ki hanyat fekszik és
cubat & dormit, ephi- *aluszik, nyomással (nehéz á-*
lie seu incubo mole- *lommal avagy szivre fekvő*
sta- *ne-*

statur: qui pronus, *nehézséggel) bántatik: a' ki*
anbeliu. *hasmánt (artzal le-borulya)*
nehéz lehelléssel.

576. *Si edormi-* 576. Ha ki aluttad álmo-
visti, & expersisce- *dat, és fel serken sz avagy*
ris aut vigilas, vigi- *vigyá sz, vigyá sz, ne-is alu-*
la, nec rursus obdor- *gyál el ísmég, hanem (sőt*
minas, verum exper- *inkább) fel ébredvén mássa-*
rectus alios experge- *kat (egyebeket) serkents*
facito (expersisce) *(ébre sz) fel.*

577. *Hyberno, hye-* 577. Télben, avagy téli
mali seu brumali tem- *rövid napok idején a' ver-*
pore ante lucana dili- *ratta előtt való szorgalma-*
gentia ac industria *tolság és serénység jóval-*
probatu. *tatik.*

LIII. *De balneo &* LIII. *A' Fördőről és tiszt-*
munditie. *aságról.*

578. *Limpida fa-* 578. Tiszta vízzel az ortzát
ciem, sapinis abluere *gyakorta meg mosni tiszta-*
munditie est; fuco *ság; kendőzővel kendőzni*
fucare spurcitie, & *otsmányság, (tunyaság) és*
lenociniu. *kurvasággal való kereskedés*
(kurva keritis)

579. *In lavacris,* 579. A' mosdó helyekben,
balneis, & thermis, *gőz fődődőkben és bányák-*
fordes, pedores, illu- *ban)hév vizekben) a' szennyek*
vies & squalores elu- *bűdösségek, rútságok(mosa-*
untur; sudores & a- *dekok) és morskok mosattat-*
pertis porris eliciun- *nak le; és a' verétekek az haj-*
tur. *lyukak meg nyilván ki vonat-*
tatnak (szivattatnak.)

580. *Ubi tamen, honestatis ergo, subligacula seu subligaria & castula locum habent.*

581. *Sed vestimenta lavantur sapone (smegetate;) aut everruntur scopula sive setaceo pettine: aut exterguntur spongia: colaria roborantur amylo.*

582. *Corpus cilicio, pumice, & trophisco fricatur: vasculastramento & equisetostinguntur; quissquilia scopis veruntur.*

583. *Ubi putei desunt vel desiderantur, e quibus crepidine circumdatis tollentur.*

580. Az hol mind-azáltal, tisztettségnek okáért, a' gatyáknak avagy elől kötő ruháknak és pendelyeknek (hosszszú ingeknek) helyek vagyon.

581. De a' ruházatok mosogatnak szappannal (ruha mosó fejezővel;) avagy megsepertetnek seprűtskével (ruha tisztító seprűvel) avagy borostával;) etsettel, sertés fűsűvel) avagy ki-törösetnek spondiával: a' gallérok (fodorok) megkeményítettnek (erőssítettnek) keményítővel (fodorítóval)

582. A' test törő szőrrel (daróttal, szőr gubával) tajték kövel, és lyukatsos mosókövel dörgeltetik: (vakartatik) az edényetskék szalma tsutakkal (tekertsel) és tálmosó fűvel, (ló-farkal) fiktatnak: a' szemetek seprűvel sepertetnek.

583. A' hol kútak nintsenek avag' kívántatnak, a' mellyekből kút kávéval környül vétetvén, kankalékkal s' tsigával

tollenone & haustro, vel situlis hauriat; aqueductus per tubos & canales, aut per incilia fieri convenit; ubi quandoq; syphon vel syphunculus conficitur.

val (kereken forgó lántzos vödörrel,) avagy kaponyával, merető edénnyel (ívó mereglyével) meréts; a' viz bé-viteleknek (tsatornakútnak) tséveken és tsatornákon, avagy viz eresztő árkotskákon illik lenni; és hol néha tsap avagy tsapotska tsináltatik.

584. *Tonsor in tonstrina crimes forfice tondet; olim valebant, ut & ovium caprarumq; vellera; aut novacula acie radit & deglabrat.*

584. A' Barbély a' borbély műhelyben az hajakat nyíró ollóval nyír; régenten ki-té-pik (szaggattyák) valamint a' juhoknak és ketskének gyapjokat is; avagy a' beretvának élivel beretvállya, (le-vakarja, nyíri) és le kopasztya.

585. *Balneator praeterea, cucrubitulas applicans, scalpro scalpurit & scarificat.*

585. A' fördös annak felette, a' köpölyeket felvetvén, a' köppölyöző éles vassal (vagdalo íspóttal) vagdal és köppölöz.

586. *Coma seu caryes, quam Germani alunt, ut Poloni antias atque capronas, pettine petiunt & comi.*

586. Az üstök avagy eresztett (hosszszú) haj, mellet a' Németek [viselnek] nevelnek mint a' Lengyelek az elő-hajakat és az homlokra függő fört hajakat, fésűvel fésültetik és ékesgetetik: a' fodor

comitur: calamistro rétó vassal a'bé-vont fodor-
cincinnati crispantur. tott hajak fodorittatnak.

587. *Unctiones. suf-* 587. A' kenetek, füstölések
fimenta seu suffitus, avagy tömjénezések, jó sza-
odoramenta, asper- got ereztő illatozások, és
sionesque ex ampul- ámpolnákból (bőgrékből
lis, delicatorum, vo- korsótskákból) való illatozó
luptariorumque sunt, hintegetések (öntözések) a'
quibus dilibuti fra- kényefeké, és gyönyörűs-
grant. ben élőké; mellyekkel meg-
kenettetvén illatoznak (jó
szagot borsátnak.)

LIV.
De Conjugio & affini-
tate.

588. *Conjugium est,* 588. Házaság az, mikor
cum mas seu maritus a' férfiú avagy férj és az asz-
& femina sive uxor, ut szony avagy feleség, mint
conjuges cohabitant. házas társak edgyütt laknak.

589. *Matrimo-* 589. A' nőtelen rideg avagy
nium initurus celebs nős legény meg-házafodni
seu inuuptus, despi- (nőzni) akarván, meg nézi
cit quam ambiat & meg-szemléli, (el válaftya)
prociat virginem, magának a' melly el-adó (fér-
nubilem, elegantem, hez menő) ékes, szép terme-
formosam, atq; dota- tő, és gazdag jegy ruhás szűz-
tam; aut viduus vi- leányt kedvellyen (meg-ke-
duam. rüllyön) és kéreessen; avagy
az özvegy ember az özvegy

590. *Dos & forma* 590. A' jegy ruha és ékes
nonnunquam viva- termet néha mással azon egy
les & coamantes ex- személy kérőket és egy leány
ciunt. szeretőket szereznek avagy
hoznak (ösztöndöznek.)

591. *Procus cum* 591. A' nősző (leány kérő)
obtinet ut ei despon- legény midőn meg nyerte,
deatur, sit sponsus; & hogynéki jegyeztelsék (adat-
que nubit sponsa: talsék, igértelsék) léfzen vő-
ille suum parany- legény, és a' melly férhez me-
phum proxeneta- gyen meny-aszfzony: aman-
seu pronubum, hac nak magának vőfellye egybē
suas pronubas & pa- szerző Násznadgya avagy le-
ranymphias habet. ány kérő öröm attya, ennek
magának el-házafító öröm
annyai és nyoszolyoi vannak

592. *A nuptiis* 592. A' menyekező lakoda-
Vir seu Maritus lom után feleséges (házas)
& Uxor dicuntur: embernek avagy férjnek és
postridie repotia sunt. feleségnek mondatnak: má-
sod napon hotákei (kár látó)
vendégségek léfzenek.

593. *Qui natam* 593. A' ki fiát vagy leányát
seu filiam elocavit, so- el-házafította, ipa az és na-
cer est & soerus: qui pa: a' ki el-vette vő: ki fér-
duxit gener: quæ nu- hez ment, menyé: az egyéb
psit; nurus: reliqui rokonságok inned magokat
agnati ex eo se affi- fogoroknak titulussával (na-
nium titulo cohone- vezetivel) tisztelik: a' sūv (férj-
nek örse avagy bátya) az ő
ángyát (attyafia feleségét) és

stant: levir glorem, a' nennye avagy huga férje, & sororius fratricum az ő örse avagy bátyja feleségét hívja (szolittya)

594. *Si connubium non arrisit, licuit pri dem & integrum fuit nuptam repudiare, fiebatq; repudium at- que divortorium: hodie nihil nisi alter- utrius obitus separat sejungit.* 594. Ha a' házasság nem tettzet, szabad volt az előtt régenten és tellyességgel helyes volt a' férhez adott menyetskét meg vetni, [el- quæ divortorium: hagyni] és léfzen vala meg- hodie nihil nisi alter- utrius obitus separat sejungit. nem egyéb hanem valamelyiknek halála szakasztja és választja-el.

LV.

De Puerperio.

595. *Ut sexus, ita conjugalit copula, thalamusq; prolis causa est.*

596. *Mulier factum in utero seu matrico gestans, & per sepe maliciâ laborans, longè profecto*

plus

LV. A Gyermekek szüléskor avagy gyermek ágyról.

595. Mint a' férfiúi és asz- szonyi-állati nemnek különb- lömbősége [természetbéli him- nek him és nőstény külön- böztetése] úgy az házasság- béli köteletség, [össze ször- keztetés] és ágy-is magzat kedvéjért [szaporodásnak okáért] vagyon.

596. A' magzatot méhében [mádrájában, burokjában] viselő, és gyakor bádjadással [lankassággal] bajmódó [veszekedő] aszszony, sokkal bizonyára többet [használ]

tseleke-

plus praestat quam vir, in utero liquorem habens. tselekezik mint a' férfiú, ki- nek az ő nemző (maga) nedvessége az emberi nem- zet szaporító tömlőjében (tökiben) vagyon.

597. *Quæ nisi ab- oritur, filios & filias enitur, quandoq; gemellos seu geminos.* 597. Melly hanem ha idétlen szül; (el-vezti a' magzatot) fiakat és leányo- kat szül, néha kettősevel avagy kettősöket.

598. *Puerpera sex septimanis seu hebdomadis latitare, lege judicâ tenetur.* 598. A' gyermek ágyas hat hétik lappangani, a' Si- dók törvénye szerint tar- tozik.

599. *Pater vel ge- nitor gignit; mater seu genitrix concipit, parturit, ac parit: ambo gnatos educant, basiant, suaviant, o- sculantur, amplectun- tur, in sinu gremioq; fovant.* 599. Az atya avagy nem- ző nemz, az anya vagy szülő méhében fogad, (terehben esik) várandó (nehezkes, vi- selős) léfzen, és szül: mind ketten szülöttöket nevelik, ápolgattyák, édesgetik, tso- kolgattyák, ölelgetik, ölk- ben és kebeleken táplál- lyák.

600. *Vitricus & no- verca privignos non æquè diligunt, quia neuter genitor est.* 600. A' mostoha apa és mostoha anyja a' mostoha gyermeket nem szintén úgy (nem annyira) szeretik, mert edgyik sem nemzője.

LVI.

LVI.

LVI.
De Cognatio-
ne.

601. *Qui ejusdem sunt progeniei aut prosapia, sibiq; sanguine juncti. cognati & consanguinei dicuntur: ut fratres & sorores, (praesertim germani, nam uterique esse non tanti aestimatur) avus & avia.*

602. *Item proavus proavia, abavus abavia, atavus atavia; quod supra est majores vocamus.*

603. *Collaterales sunt, patruus & avunculus & matertera; patruelos, sobrini seu consobrini, & amitini.*

604.

LVI. *A Rokonságról avagy vér szerint való atyafi-
ságról.*

601. A' ki azon egyágból avagy nemzetségből valók, és egymáshoz vérrel foglalattak: edgyeknek és edgy test véreknek mondatnak: mint az edgy vér tag ötsék bátyák és edgy szüléjü nénék hugak, (kiváltképpen az anyával és anyával edgyek, mert tsak azon edgy méhből valóknak lenni nem betsültetik annyira, (avagy nem tartatik úgy reá) a' jobb atya (ötsédes jobb anyja (üköd)

602. Ismét az ösöd atya üköd anyja, ösöd öregapja és üköd öreg anyja, ösöd apjának ősi üköd anyjának üki; a' mi ezzen fellyül vagy on eleinknek hijuk.

603 Oldalasság (mellék ágból) valók az atyád bátyja és atyád nénye; kiknek attyok egy, kiknek edgy az anyyok, és kik közzül edgyiknek az attya másiknak az anyyával egy, és atyafi gyermekek.

604.

604. *In descendenti serie sunt, nepos & neptis, pronepos & proneptis, cum tota posteritate vel omnibus posteris.*

605. *Sunt, qui cum careant sobole ac heredibus, extraneos adoptant: sunt è contra qui suos, ob inobedientiam exheredant abdirantq;.*

606. *Superstitibus orphanis & pupillis minorennibus testamentum tutores dantur, hereditatis ab intestato ad eos devoluta conservande gratia; quæ & posthumis debetur; sparii vero & nothi minime ejus esse participes, eamve participa-*

604. Az alá-szálló nemzetségek rendi között vannak az unoka fia és unoka leány, unokad fia és unokád leánya, az egész maradékkal avagy minden utánna valókkal.

605. Vannak a' kik holott szükölködgyenek magzat és örökös maradék nélkül, idegeneket (kivül valókat) örökös fiakká fogadnak: vannak ellenben kik az ő fajátyokat, az engedetlenség miat, az örökségből ki adják (kikeresztik) és meg vetik.

606. A' meg-maradott kistiny esztendejü (kifded) árváknak és szüléjektül megfosztattaknak testamentomban tutorok adattatnak, (hagyattatnak) a' testamentom rétel nélkül reájok maradott örökségnek meg tartása kedvéért; melly még az attyok halála után születettettek is tartozik, a' fattyaknak pedig és tisztátalan ágyból való zab gyermekeknek semmiképen abból részeknek lenni, és abból részt venni, nem kell.

Az

re, debent. *Ejusmodi* Az olyan tûtorok ha hitbõl
tutores si ex fide a- (hit szerint) tselekeznek,
gunt, inventaria re- házi eszközöknek jedzõ tá-
gesta seu reportaria bláit registromokat avagy
faciunt. mindeneket fel-találtató lai-
 stromokat tsinálnak.

607. *Testanti in-* 607. A' testamentom té-
terea facultas est, fa- võnek azonközben hatalma
cultates suas partien- vagy az õ jószáginak el-
di, deq. iis dispen- osztogatására, és azokból va-
sandi & legandi cui ló sáfarkodására és testamen-
videtur, dimidium tomban el-hagyására, a' ki-
seu semissem, trien- nek tétzik, felét avagy fél ré-
tem, quadrantem, szét, harmadát, negyedét,
sextantem, dodran- hatodát, tizedét, avagy har-
tem, &c. mad, negyed, tized részét.

LVII. De Oecono-
 mia.

608. *Quomodo pa-* 608. A' tselédes atya avagy
terfamilias, horumq. házi gazda és tselédes anya
dispensatores seu eco- avagy gazda atzszony, és e-
nomi familiam (fa- zeknek sáfári avagy házgond
mulitiam) admini- viselõi miképpen kellesek a'
strare; & famuli fa- tselédet (ház népe, szolgai
mulaq. obedire debe- fereget) igazgatni; ki-szol-
ant, oeconomia præ- gáltatni, rendelni) és a' szol-
scribit. gáknak szolgálóknak enged-
 ni, az házi gazdaságról való
 tudomány irja elõnkben.

609.

609.

609. *Herus seu do-* 609. Gazda avagy Uraz,
minus est qui servum a' kinek szolgája van; gazda
habet; hera seu do- atzszony avagy Ur atzszony,
mina, quæ ancillam: a' kinek szolgálója: azoknak
nati autem vernæ gyermeki pedig házunknál
sunt. született szolgák.

910. *Servus ac* 610. Szõlga és inas az,
famulus est, qui ser- a' ki szolgál és inaskodik;
vis & famulatur; Rab, a' kinek életére és ha-
mancipium, in quem lálára hatalom vagyon; a' sza-
vita & necis potestas bados (a' szõlgálatból fel-
est; libertus manu- szabadult) kezénél fogva
missas. szabadon bõtsáttatott.

611. *Pensum fa-* 611. A' szakvány tseleke-
cienti demensum su- dõnek (szakványosnak) el-
um debetur, diu- rendelt jutalom (szabott
rum, menstruum, étel, kóft) kellett, napon-
*annuum.*ként, holnaponként és esz-
 tendõnként való.

612. *Liberis pa-* 612. A' magzatoknak a'
rentes multa indul- szülék sokat engednek: a'
gent: indulgentia au- felettéb való engedelmeség
tem nimis perdit pedig el-vezti a' gyermeke-
liberos. ket (magzatokat)

LVIII. De Urbe.

613. *Urbem mu-* 613. A' keritet várost erõs-
niunt mœnia, agge- létika'kõ-falok, töltések, sán-
res, L
 tzok

res, valli, valla pro-
pugnaculaq.

614. Intervallum
seu interstitium ha-
bet fossam: pomæ-
rium intro est, quæ
civibus ad mœnia pa-
tet accessus.

615. Porta habet
claustra sua, valvas,
repagula, cataraclas,
& pontem versatili-
lem.

616. Plateæ & vi-
ci lapide sternuntur;
ut & forum cum por-
ticibus; ne lutosa &
lutulenta sint ambu-
lationes.

617. Angiporti ut
plurimum transitu de-
stituuntur, & im-
pervii sunt.

618. Suburbii op-
pi.

tzok (várták) palánkok (keri-
tétek) és földel töltött bástyák
614. A' lántz közinek
avagy bástyák közinek vagy on-
ároka, a' kő-fal mellyéke
avagy kerítés közü belől va-
gyon, mellyen a' polgárok-
nak (város lakosinak) a' kő-
falra való menetel nyittatik
(adattatik.)

615. A' kapunak vannak
az ő bé tévő zárjai, kétfelé
nyíló ajtai. (kapui) által sze-
gező závári, viz eresztő tsá-
tornái, és forgó (emőltős)
(hidja) kapuja.

616. Az utzák és várasnak
fog helyei kővekkel rakat-
tatnak (pádimentomoztat-
nak) meg; mint a' piattz is
a' tornáztokkal; (portikufok-
kal) hogy sárosak és bé-
sárosítottak ne legyenek a' já-
ró (fétáló) helyek.

617. A' szoros közök
(keskeny útzák) gyakrabban
(többire) által mehetés nél-
kül szűkölkednek, és út nél-
kül valók, (járhatatlanok.)

618. Hostátokkal a' váras
széle-

pidum ampliatur, tur-
ribus decoratur, po-
tissimum si murata
& fastigiata sunt.

619. Noncuncti in-
cola privilegiati sunt,
sed indigenæ & muni-
cipes.

620. Ex his qui-
dam a censu & on-
eribus publicis im-
munes, sibi privatim
vivunt.

621. Peregrini &
inquinati sunt vecti-
gales, tributum sol-
vunt, pendunt.

622. Templum, ca-
ria, armamentarium,
erarium, granaria seu
horrea, civitatis ro-
bur sunt.

623. At cisterna,
ho-

szélesítetik, (terjesztetik)
tornyokkal ékesítetik, ki-
váltképpen ha kő falból ra-
kottak és hejazottak (tető-
sők hegyeffek.)

619. Nem minden lako-
lok privilegiomofok, (sza-
badsággal ajándékozottak)
hanem az orthon született
várasnak haza fia, és a' pol-
gári méltóságban (társaság-
ban) vétettek.

620. Ezek között némel-
lyek az adótól (taksától, ka-
pu pénztől) és közönséges
terhektől (igától szólgálat-
tól, munkától) ürültek (sza-
badofok) lévén, magoknak
mágn élnek.

621. Az idegenek (jőve-
vények) és lekosok (töllerék)
adó fizetők, adót fizetnek,
adnak.

622. A' Szent edgy ház
avagy Templom, váras háza,
fegyvertartó ház, pénz tar-
tó (verő) ház avagy tárház,
gabona (élés) házak avagy
tsürök, a' várasnak erő-
ségi

623. De a' jól rendeltetett
tsa.

horologia, scholæ, bene ordinata, belli boni, regiminis indicium & documentum. tsatornák, órák, iskolák, az helyes (jeles) és jó rendű igazgatásnak (gubernálásnak) rend tartásnak) jele és tanubizonyysága.

624. *Ponè pratorium custodia poni sollet; in recessibus foricæ, quas foriarius repurgat.* 623. A' törvény-ház (udvar-ház, tisztviselő-háza, (ítélő hely) mögötti stráfa (őrző ház, fog ház) szokott helyhez tethetni; a' fél felévaló helyeken perváták (szaró székek, fosó helyek) mellyeket a' szarhordó ki tisztét.

625. *Diversoria seu hospitia publica, caupona, popina, pro advenis parantur; asyla seu refugia pro fontibus; xenodochia & nosocomia pro pauperibus.* 625. A' vendég-fogadó-házak avagy közönséges szállások, kortsomák, közkonyhák, a' jövevényekért tsináltatnak; a' Szent helyek avagy béfutásra (szaladásra) való menedék helyek az ártalmas bűnösökért: (vétekért) az ispotályok és betegek háza a' szegényekért.

626. *Basilica est augusta ades, vel domus.* 627. A' Királyi palota avagy betsületes tanács ház méltóságos nagy épület, avagy ház.

627. *Specula in editiore loco sit; vigilantes autem vigilantes.* 627. A' vigyázó [ör álló, vártások] helye leg magassab helyen legyen; az ör állók [vigyázók] pedig vigyázók.

628. *Vicini atque propinqui mutua sibi officia ac ministeria debent.*

628. A' szomszédok és közel valók egymásnak költsön jó-akarattal és szolgálattal tartoznak.

LIX.

De Templo.

629. *Ædituus cantuarum pulsus cæritum ad sacra convocat, & congregat.*

LIX. A' Templomról avagy Szentegyházról.

629. Az Edgyház őrző (egyház fia) az harangoknak (verésivel) harangozásával a' gyülekezetet az Isteni szolgálatra edgyben hívja, és ösze gyűjti.

630. *Ubi conventum est, cantor choros ad pulpitem Psalmos & hymnos seu cantilenas spirituales canit & psallit.*

630. Midőn öszvegyülekeznek, az éneklőknek selege (kárja) a' pulpitemnél avagy énekes könyv-tartó poltrnál Psalmusokat (Sol-tárokat, és Hymnusokat) lelki Dicsireteket el-énekel és zöngedez.

631. *Concionator, verbi divini præco vel Ecclesiastes è suggestu aut pulpito Spiritum Sanctum invocant; textum biblicum (è Bibliis) authenticum interpretatur; scripturas utriusque Testamenti, ex libris*

631. A' Lelki tanító, Isten beszédének hirdetője avagy Prædikátor a' Prædikáló székéből avagy könyöklő helyből a' Sz. Lelket segitsegül hívja; a' tellyeffeggel igaz Sz. Írásbéli letzkét (felvőtt) igéket a' Bibliából magyarázza; mint a' két testamentumnak írást, mind a' közön-

tam canonicis quam. segeffen mindenektől bé.
apocryphis citat ac vött s' mind az el-rejtött
profert; ad poeniten- könyvekből citállya és elő.
tiam seu resipiscēntiam hozza; a' poenitentia tartásra
juxta decalogi aut de- avagy meg-térésre a' tiz pa-
cem praeceptorum te- rantsolatnak tenora (folyá-
morem hortatur; con- sa, rendi) szerint inti; a' tö-
vritu corda satisfi- redelmes sziveket a' J E S U S
etione, meritoque Je- Christusnak elég tételével és
su Christi solatur: hoc érdemével biztattyá: tudni
sciticez modō Evange- illik ilyen módon praedikál-
lium praedicat & con- lya (hirdeti) az Evangelio-
cionatur, orthodoxā mot; (örvendetes izenetet)
atq; catholica religio- az igaz és közönséges val-
ne audiores ritē im- lástra az halgatókat helyessen
buens. (jó rendelés móddal) tanit-
ván.

632. Peractā pre-
catione seu oratione, nyörgést avagy imádságot,
festa seu dies festos, az ingó (változó) és nem in-
mobiles & immobiles gó napjokat (nem változ-
indicit; & concio- tató) innepeket avagy innep-
nem, quae quo fre- napokat meg jelentti; és a'
quentior eo charior, gyülekezetet, a' melly men-
dimittit. nél számossabb annál ked-
vessebb, el-botsáttya.

633. Nonnunquam
catechizat, ad bapti- avagy hirnek rövid sumában
sterium (apud Catho- foglalt ágazatit tanit, a' ke-
licos resztelő helynél (a' Romai

Ca-

licos Romanos cum. Catholicusoknál avagy Pá-
exorcismo) praesenti- pistáknál esküvéssel kénsze-
bus susceptoribus ba- ritó ördög üzéssel) a' ko-
ptizat. sacram sine máknak jelen léteken ke-
xin, Eucharistiam seu resztel, az Urnak Szent asz-
cenam Domini mini- talár, hálá adátnak emle-
strat. keztető lakodalmát, avagy
Urnak vatsoráját ki szolgál-
tattyá.

634. Absolvit po-
nentes, a Sacramen- 634. A' Poenitentia tar-
tis arcet impoeniten- tókat fel-öldozza, a' poeni-
tes, hypocritas, con- tentia tartatlanokat a' Sacra-
scientiae suae commit- mentomoktól (Sz. Jegyek-
tit. tül) el-tiltya, a' kép, (szín)
mutatókat az ő lelkek ílmé-
retire hadgya.

635. Encenia; 635. Az új templom szen-
compitalia, dedica- telések, utzákon való in-
tiones & anniversa- neplések, bé-szentelések, és
rie solemnitates debi- esztendőnként való innepi-
tā festivitate, biduū, pompaságok illendő meg-
iriduū, quatriduū, illéssel, (ékesítéssel) két na-
octiduū celebrantur. pokig, harmad-napig, ne-
gyed-napig, nyoltzad napig,
gyakoroltattatnak (ditsé-
tekkal hirdettetnek, inne-
peltetnek.)

639. Ceremonia non
apud omnes eadem 636. A Ceremoniák(edgy-
sunt, nec ordinandi házi rend-tartások)nem azo-
& initiandi Ecclesia nok (edgyek) mindeneknél,
Mi. sem az edgy házi szolgák-
nak

L4

Ministros, mos i- nek rendelésének és fel-
dem: sed disparitas telésének. azon egy módgya:
hac innoxia seu inno- de ez a' külömbiség nem ár-
cua est, suntq; tales talmas avagy nem veszedel-
ritus mera adiapho- mes, és az illyetén szokások
ra vel res indifferen- merő külömbiség nélkül va-
tes. lók avagy magában sem jó,
 sem gonosz köz dolgok.

LX
 De Eccle-
 sia.

637. *Parochus seu*
pastor est sue Eccle-
sie seu parochie inspe-
ctor: totius autem
diocesis antistes.

638. *Præsules, præ-*
positi, abbates & prio-
res cucullatis mona-
chis, monasteriisq;
vel cœnobiis; abba-
tisse seu antisse mo-
nialibus aut virgi-
nibus vestialibus in
abbatiis; sacellanus
acello: diaconus &

sub.

LX. Az Sz Gyülekezettről
 avagy Anyaszentegy-
 házról.

637. A' Plebános avagy
 lelki pásztor az ő gyülekeze-
 tinek avagy plebánájának,
 ör-állója vigyázója: az egész
 tartomány béli gyülekezet-
 nek pedig az Esperest (gárd-
 ján. elől járó fő pap.)

638. A' Praelátok prapostok
 apáturok és gárdjanok avagy
 tsuklyás barátoknak elei, a'
 monostoroknak avagy cala-
 stomoknak; a' fő apátzák a-
 vagy gárdján afzszonyok az
 apátzákknak avagy a' Vesta I-
 sté afzszonynak szentelt szűz
 nőtény papoknak (szentfű-
 zeknek) az apáturságokban;
 a' káplán a' kápolnának; az
 egyháziszólga avagy egyházi
 szolgál

subdiaconus cum se- szólga alatt való a' gyüleke-
rioribus, collectis & zetnek véneivel, a' szedege-
elemosine præsumt. tett (gyűjtött) pénznek és
 alamisnának (szegények ada-
 kozásának) előtte vannak
 (elől járó gondviselőjek.)

639. *Primitie &*
decima sacerdotibus
ac presbyteris offe-
runtur: cœmyta seu-
anachoreta in cellis
suis eremum vel de-
sertum inhabitant.

649. A' gyümölcstöknék
 söngei és a' dézmák (tizedek)
 a' papoknak és a' gyülekezet-
 ben lévő véneknek (áldozó
 papoknak) adattarnak: a'
 remeték és magán (felen)
 élő barátok az ő pintzéjek-
 ben a' kietleneket avagy
 pusztákat lakják.

640. *Primates ar-*
chiepiscopi & episco-
pi orthodoxi, in con-
ciliis seu synodis schi-
smata & sectas com-
ponunt, ac dirimunt;
hereses damnant, &
propterea hæreticos
blasphemos atque schi-
smaticos & no-
vatores conclamatos
deploratosq; cum as-

640. Az első nagyrenden
 való papok, érsekek és ke-
 relstyén püspökök, a' közön-
 léges gyülekezetekben (ta-
 nátsokban) avagy synagok-
 ban a' szakadásokat és vallás-
 bá való pártolkodásokat (ré-
 seket) rendelnek (végeznek)
 el, avagy letsillapítanak és
 el választanak; eretnekege-
 ket kárhoztatnak, és azokért
 a' káromkodó és szakadást
 indító s' újító tellyességgel
 meg átkodott és siránko-
 zásra méltó eretnekeket az ő-

seclis

L5

ket

seculis, ut & apostas; ab Ecclesia Christiana unione excommunicant: doctrinae que canonem stabiliunt.

LXI. De Ethnicorum
Judaeorumque superstitionibus.

641. *Pagani, gentiles seu ethnici sacrificuli in delubris, lucisve suis sacrificia, libamina, hostias & victimas super aras seu altaria immolabant; thura offerebant, libabant & arolebant, lustralique aqua sese lustrabant, & sic deas suis litando, piacula expiare conabantur: sed abominatio fuit.*

ket követekkel, mint az hitűlszakattakat is, a' keresztényi Sz. Gyülekezetnek edgyelségéből (társaságából) kiátkoznak; (tiltának, rekesztnek) és a' tudománynak reguláit avagy articulust (törvényit) meg erőssítik.

LXI. A' Pogányoknak és a' Sida'knak hamis isteni tiszteltelekről, avagy babonáságokról.

641. A' Pogány, Isten isteméreti kívül avagy kegyes erkölcs nélkül való áldozó papok az ő metsettyekben, és barlangjokban (szentelt berkekben) meg szenteleéseket, kőstoló áldozatokat, égő áldozatokat és bűnért való áldozatokat az ő oltárokon áldoznak vala; tömjéneket visznek vala fel, illatoztatnak és füstölnek vala, és hintegető szentelt vízzel ő magokat hintik vala: és így az ő isteneknek és bálványoknak szolgálatot tévének, halálos vétkeket eltorleni (engesztelni) igyekeznek vala: de utálatosság volt.

642. *Profanum.* **642.** Szentfégtelennek neappellabant seu minus sacrum, quicquid exira fanum esset non consecratum diisque dicatum aut deditatum.

643. *Pontifex imfulatus sacrarium (adytum) intrabat, & flamines thuribulo seu acera suffebant, cymbalis, tintinabulis crotalisque tintinnantes.*

644. *Vates eorum, saga seu sibylla & praerices vaticinabantur, ac futura praedicebant, non ex numinis afflatu, inspiratione, per raptum vel ecstasim, ut Pro-*

644. Azoknak jövőndő mondói bűjös bájos avagy Sybillái (babonái) és bűntisztító engesztelő aszfzonyi jövőndőlnek vala, és jövőndőket előve megmondanak (profétálnak) vala, nem isteni illésből (jelenésből) izgatásból avagy fuvallásból, elragadtatás avagy elmének el-távozása által, mint

pheta Israël; sed az Izraëlnak profétái: hanem ex auspiciis, auguriis, a' madarak nézéséből. mada-
haruspicina, sorti- rak tsevegéséből, barom bél
busq. supersticiosus, nézésnek jövendöléséből, és
inde auspices, augu- babonás sorfokból: (szeren-
res, harioli seu aru- tse kerekéből) innét vannak
spices & sortilegi di- a' madár nézésből jövendö-
cti. lők, madár szállásból jöven-
dölek, babonások avagy bü-
jös. bájosok és sors. vetők.
(korzkások.)

645. Hinc hario- 645. Innét babonásfág-
lari & augurari pro- ból vélni és madár szóból
divinare usurpamus. itélni az istenes jövendölés-
ről veszfzük.

646. Habebant & 646. Vóltanak ő nálok
oracula, sed erronea, isteni szozatok is, (felele-
à Vejove profecta. tek-is) de hamissak (vétkefekt,
tévelygők) a' pogányok kár-
tévő lstenétül, az az, a' Bel-
zebub ördögül jöttek.

647. Demortuos he- 647. A' nagyságos dolgo-
roas heroinasque di- kat vífelt meg. holt férfiakat
vis accensebant, seu és emlekezetes kegyefségü
in numerum sancto- afzfzonyokat az istenek köz-
rum referebant. zé számlállják vala, avagy a'
Szenteknek számok közzé
helyheztetik vala.

648. Judæi in Sy- 648. A' Sidóka' Synagogák-
nagogis preputia cir- ban (gyülekezetekben) a' fér-
fui

cumcidunt, sabbatho fui szemérem testnek első
feriantur, & sceno- bört környülméletik, szom-
pegia prater Pascha baton inneplenek, és Sato-
& Pentecosten cele- ros innepeket az Hufvéton
brant: Anabaptista és Pünkösdőn kívüli illenek
fanatici sunt. avagy szentelnek: az Uj ke-
resztények eszelőfők (bo-
londok.)

LXII.

De Curia.

649. In curia se- 649. A' Város házában a'
natus confessus sunt, városbéli tanátsnak gyüléfi
de Republica ac Po- (üléfi) lévén, a' közönséges
litia curas atq. nego- társaságról és polgári rend-
tia agunt. ről gondot viselnek és mun-
kálódnak (fáradoznak.)

650. Asservatur 650. Ugyan ott tartatik a'
ibidem matricula ci- polgárok nevének laistroma
vium seu albam, & avagy város könyve, és kö-
tabula publica. zönséges táblák.

651. Consulant 651. A' Fő tanács [polgár-
Proconsul deliberan- mester, bíró] avagy vice ta-
da proponit, Consu- náts [bíró után második] a' ta-
lares & Senatores nátskozársra [végezésre] való
sententiam dicunt: dolgokat elő beszéli, a' fő-
pedarii annuunt, ille polgári rendek és tanácsok
concludit. sententiát [értelmet, voxot]
mondanak: [hozzá szölla-
nak] a' más értelmét joval-
lókra hajolnak, amaz bé-re-
keszti [fejezi.]

652. *Notarius cancellis septus acta con-*
signat; & ita quisq;
suo munere fun-
gitur.

653. *Ministrato-*
res illis sunt, appa-
ritores sive statores
accensi, scriba &
praetores, item li-
tores.

654. *Plebs in tri-*
bus distributa seu di-
visa suos habet tribu-
nos, per quos ple-
biscita feruntur ad
ratihabitionem sena-
tus consulti.

655. *Habent &*
opifices curias seu col-
legia sua, ordinis cau-
sa: curionibus enim
& censoribus novi-
tius artificium profes-

652. A' Notarius [váras
iródeákja] rostéllyal környül
kerittetven a' végezett dol-
gokat [tselekedeteket] fel-
jedzi; és úgy ki-ki az ő tisz-
tiben jár-el.

653. Azoknak szolgájul
vannak a' váras szolgai, [fu-
tosó birái] vagy oda szám-
lált [rendelt] ajtón állói, iró-
deákok és kiáltók [szó ki hir-
detők] ismét poroszlók [ho-
hérok.]

654. A' bizonyos számú
népeknek rendire [Kapitány-
ságokra, hadnagyságokra]
szaggattatott avagy osztat-
tatott községnek Kapitányi
[hadnagyi] vannak, kik által
a' községnek végezési [köz
nép akarati] vitettetnek a'
meg erőltetésre a' felső ta-
nátsnak.

655. Vagyon a' kézi mives
mester embereknek is tzhék
és gyülekezetek, rend tartás-
nak okáért: mert a' tzhé me-
stereknek és meg ítélő [vis-
gáló [decánoknak újonnan
tanúlt mesterfégének jelen-
ségét meg mutató mester le-
sus, gény, mesterfégének [tudo-

sus, specimen dare mányának] próbáját adni
cogitur. kén/zerittetik.

LXIII.

De Judiciis.

656. *Duobus de ha-*
reditate herciscunda,
aut quacunque contro-
versia disceptantibus
seu litigantibus, ter-
tium intervenire ne-
cesse est, qui litem
decidat ac dirimat;
aut de quo altercan-
tur diribeat ac discer-
nat: alias certamina
& contentiones in infi-
nitum ibunt.

657. *Aut igitur*
amicabili compositioni
& pacificationi stu-
deant, sibiq; arbi-
trum deligant, cujus
arbitrio acquiescant
utrinque; aut forum
sestentur, & secum
experiantur jure.

658. *Quia adver-*

LXIII. *Az ítélésekről a-*
vagy törvény tetelekről.

656. A' két örökös jószág-
nak bírásáról, vagy akár mely
viszsa vonyásról [pörleke-
désről] villongók avagy ve-
szekedők közt harmadiknak
közben-járulni szükség, ki
a' pört el szakaszsa és el-vá-
laszsa; avagy a' miről kö-
tődnek egymással [villonga-
nak] el-oltsza és meg lássa:
[ítéllyerostállya] egyéb aránt
[külömben] a' viaskodások
[viadalog] és visszsa-vonyá-
fok [veszekedések] végetlen
dolgokra mennek.

657. Avagy ezokáért barát-
ságos szerződésre és békéssé-
gre igyekezzenek, köz bíróc
[fogot embert választszanak]
a' kinek ítéletin [szabad aka-
rattyán] meg nyugodgyanak
mind két felől; [részről] a-
vagy törvény széket kövessé-
nek, és edgyammal törvény-
szerint próbállyák meg.

658. A' ki az ellenkező fel-

sario dicam scribit nekporlódés levelet ír avagy
vel impingit, citat pört indit, citállyá és idézi a'
& acersit eum ad praetorem, praeterquam tisztt. viselőhez [itéltő mester-
nefasto die, insinulat hez, bíróhoz [a' törvényke-
& accusat noxia. déstől meg tiltatott napról
 ki válva, vétkeisé teszi [bün-
 ben keveri] és tzigéres bün-
 nel vádollyá.

659. *Conciliatio* 659. Az őszve békélés
ne rejecta, ad actō- meg-vettetvén, a' pör indi-
ris seu litigatoris pe- tónak [actornak] avagy fel-
tionem accersitur pörölnék kérésereelő hivat-
reus: quo comparen- tatik a' bünös; [vétkes] a' ki
te, accusatio & ex- jelen lévén, a' pöröslőknek
cusatio contendenti- [veszekedőknek] vádolása és
um percipitur: atque mentsege meg-hallatik: és
probatio partis utri- mind a' kétrésznek próbálása
usque cognoscitur. Si (erősege) meg vizsgálatik,
difficetur, admittun- (esmértetik) Ha tagadja, a'
tur testes, & illi qui bizonyosság tévő tanúk hozzá
dem jurati, si autho- botsáttatnak, s' azok is pe-
ritas per se non suf- dig meg- esküttetve; ha mélt-
ficit. oságok önnön magában
 nem elégendő.

660. *Advocatus.* 660. Az így fel-vételre hi-
paracletus seu patro- vattatott, vigasztaló avagy pro-
nus, clientem, utpote kátor, az ő gondviselése alatt
qui se in clienem valót, úgy mint ki magát az ő
ejus dicavit, ac patro- gond viselése alá ajánlotta,
 és az ő tutorságához támasz-
 cinio ko-

cinio ejus nititur, ne kodik, el ne hadgya, hanem
deserat; sed defen oltalmazza és viadallal meg-
dat atque propugnet: őrizze: igazságból mindaz.
ex aequo tamen & bo- által és jóból, hogy nyelves-
no, ne rabula audiat. kedő tzeltsapónak ne hallat-
Procurator mandata- talsék. A' parantsolattal járó
rius mandati fines ne gondviselő a' rá bizon parán-
transiliat. tsolatnak határit által ne
 ugordja (hágja.)

661. *Vitet & Ju-* 661. Az Itéltő bíró. is az idő
dex praedicta sum- előtt való ítéleteket felettéb
mopere; neque lar- igen el-távoztassa; se pedig
gitionibus corruptus, bő adományokkal meg vesz-
nec aliorum offensâ tegetődvén, se másoknak
deterritus, aut fa- meg bántásátul elrettenvén,
vore, malevolentia, avagy kedveskedésből, rossz
& sycophanticâ qua- akaratból, és patvaros négy-
druplatorum delatio- szerrel is dolgotörégbétő rá-
ne occupatus, huc aut galmazók árulkodásátul el-
illuc propendat; sed fogattatván, ide vagy amoda
nudè secundum pro- ne hajoljon; (hárintson) ha-
batorum evidentiam nem tsupán (mezételen,
decernat: equitatis egyedül tsak) a' meg pro-
attamen majorem, báltatott (bizonyittatott)
quàm stricti & rigi- dolgoknak nyilván valósága
di juris rationem ha- szerint végezzen: (rendelyle,
beat. itillyen) az egyenes igazságra
 mindazonáltal nagyobb,
 hogy sem mint a' szoros és
 kemén, törvényre gondja lé-
 gyen (vigyázzon.)

662. *Si adfessores adfunt, praesidis est suffragia colligere, illorum liberè sed justè ferre; ut fontes damnentur, insontes justificentur & absolutur.*

663. *Nam decreta & edita consensu facta, revocari, retractari ac rescindi, indecens est, nec usquequaq; conveniens.*

664. *Cause decisio ut promulgata est, oclius executio fiat: nisi condemnatus protestetur, & ad superius tribunal pro-*

662. Ha az affessorok (törvénytevő igaz látó bírák) jelen vannak a fő bírónak (ítélő mesternek) tisztzi az hogy sentenciákat (voxokat, értelmeket) ízedjen, amazaké szabadolson de igazán voxot mandani; hogy a' büntetést érdemlő vétkefek kárhoztassanak (meg) sentenciáztassanak, az ártatlanok meg igazittassanak és feloldoztassanak (el bocsáttassanak.)

663. Mert a' decretumokat (el végezet dolgokat) és közakaratból lótt ki mondott sentenciákat, (articulofokat) vizsgálza venni, meg másolni és fel bontani, illetlen dolog és semmi képpen (semmi úttal) akar miképpen is nem helyes (illendő.)

664. Az igynek (pörnek) végben szakasztása (el végezése) minek utánna ki hirdettetett volna, leg ottan (mindgyárt) legyen ki szölgáltatása: (ex qualása, végbevitele) hanem ha az halálra ítéltetett (kárhoztatot) pro-

vocat

testál,

vocat seu appellet; ibi justitiae, comperendinationi, aut etiam sequestrationi locus est.

665. *Sed & vadareum solent, ut se fiat.*

666. *Interdum dilatio adhibetur, propter intercessionem, vadamq; fidejussiones, & satisfactiones: sed quod quis spondet, praestare tenetur.*

LXIV. De Maleficiis & suppliciis.

667. *In pravariatores statutorumq; contemtores a quastore animadvertendum est; & notoriis peccatis multa seu multa irroganda;*

testál, (tudományt télsen) és a' fellyebb való törvény székre ki hiv avagy appellál; (előbb viszi tálszittya a' pört) ott a' törvénykezésnek, napról napra való hallogatásnak, lőt meg meg választásnak is helye vagyon.

665. De a' vétkeft még kezezség alatt is törvényben idézni szokták, hogy magát elő álassa.

666. Néha el hallasztás (le szálítás) adatik a' közbenjárásokért, kezezségért, hitelekért, és elégtételekért: de a' ki mit fogad (ígér) megtekekedni (fogadását megállani) tartozik.

LXIV. A' Genosz tételekről és büntetésekről.

667. A' törvény által hágokra és szabott ország törvényinek meg vetőire az Istórnak (Directornak, szölgabírónak) vigyázni kell; és a' tzegezes vétkeért birságot avagy büntetést kell vetni;

ne

M 2

hogy

ne impunitas in licentiam abeat.

668. *Ad coercendos castigandos, & compescendos improbos, virgæ sunt, flagella, scutica, taureæ, fustes, compedes, manica, numella, cippi, ergastula, carceres, tormenta, fidicula, patibula: ut per lictores & carnifices rapiantur, vinciantur seu constringantur, ligenturve, & cadantur, verberentur, torqueantur, crucientur, facinorosi, & morte afficiantur desperati.*

669. *Fures enim ac depeculatores, eorumque receptatores, ac manticularii suspenduntur, suspendio necantur; mæchi atq;*

biga-

hogy a' büntetelenség szabadságban ne mennyen.

668. A' nem jámboroknak meg zabolázására büntetésre és meg-fenyetésére vannak a' vezírók, ostorok, korbátsok, bika bőrből tsinált merő korbátsok, (tatár korbátsok) fustélyokbékók, tsin-tsérek, beléntsek, kalodák, fog házok, (kalitkák, szolgálatnak házai) tömlőtőzök, kinzások, tsigázó (tekerő kinzó) szerlámok akasztó-fák: hog' a' poroszlók és hohérok által ragadtassanak, meg-kötöztessenek avagy meg-szórétassanak, és meg-kötöttessenek, tsapottassanak és verettessenek és meg-kinóztassanak a' gonoszság tévő latrok, és a' kiknek jobbulása felől reménség nintsen halállal meg ölettessenek.

669. Merta' lopók (orok) és barom lopók, s' azoknak or-gazdái, és az erszény megtélők avagy táská lopók felakasztatnak, fel függesztéssel ölettetnek meg, a' paráznák

és

bigami decollantur, és a' kettős házastársuak le-sen capite plectuntur; nyakasztatnak avag' fejek vétetik; homicida, sicarii & az ember ölők (gyilkosok) sacrilegi in pegmate alattomban járó öldők crurifragio plectuntur; quondam cruci lök (vér ontók) és szentség török a' szár törő le-köttött karokonkerékben törettetnek; affigebantur; parricida cum serpentibus néha napján (régenten) kereszt-fára feszítettnek vala; culeo, insuti submerguntur aquis, usq; suffocantur; anus venefica, lamie, striges, & incendiarii rogo seu pyra vivi cremantur, perduelles seu perduellionis rei quadrigis in diversa actis discerpuntur, bonaq; eorum, confiscantur; calumniatores maligni, malitiosi & blasphemi elinguantur; prostibulis atq; impudicis cauterio stigmate inuruntur, és az atyák és anyák gyilkosfi kigyókkal edgyütt bőr fában varratatván vizekben merítettnek (vettetnek) és azok a' meg fojtatnak; a' baboás (ördögös) vén aszszonyok (kopfák, koportyók) éjel járó aszszonyok, bolzorkányok és gyujtogató tüzes ludvértzek rakásfákon avagy tüzzel megigető garmadákön elevenen égettetnek meg; az uokra fejedelmekre támadók avagy part ütésben találtattak félre vonyattatott négy lovo szekereken szaggattatnak el, és azoknak javok (jószágok) ország tárházához foglaltatnak; a' gonosztévő rágalmazóknak feslett erkölcsű gyalázóknak és káromkodóknak nyelvek ki-mettzetik; a' magát akar kihezadó hires kurvákra és szemtelen (tszátalan) aszszonyokra sütő (tüzes) vassal bélyegek süttetnek.

670. *Calapho seu alapâ cadi, ob quidvis contingit: talitrum jocosum est.*

671. *Supplicii militatio fit relegatione, vel proscriptione.*

672. *Exul seu in exilium ejectus in loco determinato exulat; exterminatus vero & extorris vagatur, profugus nubi libi consistit.*

LXV. De Seatu regio.

673. *Potestates esse omnium interest, ne potentior imbecillitatem opprimat: sed cum unus rerum potitur, Monarcha dicitur;*

670. Artzul avagy nyakon tsappattatni, akar miért-is meg esik: (történik) az újjal való fitty vetés (fittyentés, újjal való pötzkölés) tréfa dolog.

671. Az halálos büntetések enyhítése (könnyebbitése) lézen hátrából való kiűzetéssel, és számkivetésre való botsáttással.

672. Az hátrából kiűzetett (számkivetett) avagy számkivetésre botsáttatott bizonyos meg határozott helyen él számkivetésben; a feje és tisztelése vezett országából (házából) kiűzetett pedig és mazul (szarándok) tétova vándorol: (bujdos) kaz el szaladott (furasban esett) sohul meg nem áll.

LXV. A Királyi áll. patról.

673. Hatalmaságoknak lenni mindenekre nézve hasznos, (szükséges) hogy az hatalmasab ez erőtlenséget el ne nyomja: de midőn egy mindenkkel bír, Monarchának (edgy

citur; quoniam Caesares collegas sibi legere soliti sunt. (edgy főnek) mondatik; noha (jollehet) a' tsászárok segítő társokat magoknak választani szoktanak vól.

674. *Qui si ex legum a legislatoribus lazarum atque promulgatarum praescripto regnat, Rex est; si ex libidine, ut quod libet liceat, etiam sub corona & diademate, sceptroque Tyrannus.* 674. A' ki a' törvény szerzőkűl ki mondatott és kihirdettetett törvényeknek eleiben írása szerint országol, Király; ha bujaságból (magakivánsága és gyönyörűsége szerint) hogy a' mi tettzik szabad legyen, még a' korona és Királyi főnek gyözedelem ékelsége, s' Királyi palatza alatt is, kegyetlen Ur.

675. *Sedes ejus in metropoli est, ubi in folio sedet eburneo, aut eburato bysso vel syndone, purpurâ seu occino, & trabeâ acu pictâ magnificè vestitus; aurilicorumq; catervâ atq; insigni comitatu stipatus.* 675. Az ő széki (lakó helye) az anya városban (országának, tartományának fő városában) vagy on, az holott elefánt tevéből tsinált királyi székekben ül; biborral avagy vékony gyoltsal, bársonnyal avagy skarláttal, és vont arannyal tövel varrott (szokosommal rakott) ruhát á, nagylágossan (méltóságossan urimódon, pompással) öltöztetvén; és udvariaknak (udvar népének) seregével és jeles (tízemes nemes) követő sokasággal környűl-vétettetvén.

676. *Qui vel sunt* 676. A' kik avagy belső tit,
consiliarii intimi, vel kos tanácsok, avagy praefe-
praefecti: ut aula ma- ctusok (gondviselők: udvar
gister vel archicri- bírák) mint az hofmeister a-
clivus, cancellarius vagy bé-járók feje (nálsz nag',
thesaurarius aut cu- vendéglő helynek gazdája)
stos erarii, custos ma- cancellarius, kints tartó a-
gnificilli, ensifer, da- vagy tárháznak őrzője, az ő-
pifer, pocillator, equi- reg pötsét őrző, fegyver hor-
so, summes cubicula- dozó, alztalnok (tálnok) po-
rius, secretarius, suos hárnak, lovasz-mester, fő ko-
amanuenses habens, mornik, secretarius, kinek az
cubiculari, atrienses, ő író deáki vannak, bé-járók
satellitum principis, pitvarban udvarlók, fejedele-
pedites seu celeres a lem udvari hada, mezci ka-
pedibus, affecia & tona sereg, (udvarnépe) gya-
janitores. logok avagy gyors inasok,
 és ajtón állók.

677. *Aliorsum* 677. Másuvá követségben
legat proreges, vica- küldi a' vice Királyokat, Ki-
rios satrapas, quasto- rály képeit, tiszttartókat, ke-
res, decumanos, pu- reskedőket, tizedlőket, fu-
blicanos portoriorumq; karokat, és a' rév helyeknek
exactores, telones & avagy hajó béreknek (exacto-
legatos; qui diploma- rit) ki fzedőit, vámosokat
re regio vel principis (harmintzadósokat) és köve-
instructi, res gerunt, teket, kik a' Királynak avagy
 fejedelem függő petsétes le-
 velével fel készttetvén, dol-
 gokat viselnek,

678.

678.

678. *In demortua-* 678. A' meg-holtaknak és
rum defunctorumve ki múltaknak helyében állit-
locum substituantur tatnak, rendeltetnek avagy
sufficiuntur vel surro- választatnak (helyhez tettet-
gantur alii, qui suc- nek) másiak, a' ki utánok
cessores dicuntur. következőknek mondatnak

679. *Regia & ba-* 679. A' Királyi házak és ki-
silica auleis seu pe- rályi paloták kárpitókkal a-
ristromatis & tapeti- vagy környül terető fal éke-
bus, picturisq; resul- sető varrott leplekkel és sző-
gant, renident, & nyegekkal, s' kép irásokkal
personant musica. fénlenek, tündöklenek, és
 musikákkal (vigaságok szer-
 ző szerzőkkel) zenge-
 deznek.

680. *Gerrones nu-* 680. A' fetsegő tséltsa-
gigeruli, moriones, pok, hazugság hordozók,
parasiti, gnathones, (hazug hír harangok, mon-
& sycophanta; aula- dók, trágárok) bolondok (ur
rum appendices sunt: bolondjai) hizelkedők, (tá-
Eunuchorum usus nyér nyalók, tselepudik,
desuevit obsolevit- tsalfák) torkosok (nyalkák)
que. és árulkodók, (vádaskodók,
 közköpiük) az udvaroknak
 töldaléki (foldaléki:) az he-
 rélt emberekkel (tőki met-
 tzet ágyas házat őrző férfiak-
 kal) való élés meg szűnt (el-
 múlt) és ki aggott.

681. *Majestas in-* 681. A' felség (méltóság) i-
vidia obnoxia est, sed rigység alávettetett, de a' ke-
 cle- M 5 gycl-

*clementia praesidia vi-
ce erit.*

682. *Non tam
principem satellites seu
speculatores tutantur,
rec tam locupletant
fisci dominive redi-
tus, aut collectus &
repositus thesaurus
(gazda) atque subdi-
torum amor.*

673. *Angarius i-
gitur, censibus, &
exactionibus vi ex-
ortis, ne exhaurian-
tur: congiarius po-
tius & donativis seu
donariis demulcean-
tur.*

684. *Imperandum
sic populo ut illi pa-
tere lubeat: imperia
violenta, & obsequia*

gyelmesség oltalom (örzőfe-
reg) helyett lészen.

682. A' fejedelmet nem an-
nyira őrzik a' darabantok a-
vagy őrálló-strásák, nem is
úgy gazdagították a' fiscofok
(ország tár. házai) és uralko-
dásának (birodalmának) jó-
vedelmi, avagy az őszvegyűj-
tett és el tett (rejtett) kints
(drága marha) mint az alatta
valóknak szereteti.

683. Annak-okaért kén-
szerítésből (erőltetésből)
való szolgálatokkal, adófize-
tésekkel, és erővel ki tekert,
(vont, satult) taxákkal (kapu-
pénzekkel, felvetett sum-
mákkal) ki nemerítteffenek:
(meg ne nehezéttessenek, el
ne fojtassanak) bő mértékű
adakozással inkább és donati-
ókkal (nemes jószág osztó-
gráfokkal) avagy ajándéko-
zással enyhítteffenek (é-
desgetteffenek.)

684. Ugykella a' népnek pa-
rantsolni, hogy ő néki is en-
gedniakarattya légyen avagy
tesse: az erőszakos uralko-
dások (parantsolások) és kén-

*causa
sunt.*

periculosa szerítettett szó fogadások
(engedelmességek) vesze-
delmesek.

LXVI. De Regno & LXVI. Az Országról és
Regione. tartományról.

685. *Regnum est,* 685 Ország az, az hol szá-
ubi sunt liberi status, bad rendek [statufok] van-
statutorum vinculo nak, kik országos törvények-
inter se colligati. nek (decretomoknak) sző-
vettségével edgymás között
őszve kötöttek.

686. *In arduis ne-* 686. A' nehéz (terhes)
goriis & causis comi- dolgokban és igyekben or-
ta convocantur & szág gyűlési hivattnak egy-
conciuntur, sed è pro- ben és hirdettetnek, de a' fő-
ceribus primatibus fő rendekből, népnek elei-
seu optimatibus, Du- ből avagy nagy urakból, Her-
cibus, Comitibus, Vi- rzegekből (Hadszeregekből)
cecomitibus, Baroni- fő ispánokból (Nador ispá-
bus, Dynastis, Eque- nokból) Vice-ispánokból,
stri ordine & gene- Zászlós. Urakból, maga bíró
rosis: rustici non in- Grosfokból (nagy urakból,
ter sunt, sed ruri occu- polgárokból) lovagos vitéz-
pantur & suis pagi- lő rendből és nem assekből:
magistris obsecundant, a' parasztlak a' mezőn fogla-
morigeri sunt, mori- latoszlak, és az é polgár me-
gerantur, obsequun- stereknek (salusi bírájoknak)
tur. engednek, engedelmesek
szót fogadnak, és fejet haj-
nak.

687. *In territorio suo quilibet Magi stratus sancire potest quod vult: sed velle non debet, nisi quod publicè expediat.*

688. *Ditio & dominium est, ubi quis dominatur ac jurisdictionem habet: provincia quam devicit: sub regno sunt dynastia, comitatus, principatus, ducatus, &c.*

689. *Gentes finitimae de confiniis & limitibus litigant plerumque: sed si limitent & paciscantur, fœdus est; quod temerant, violantque perjuri.*

LXVII.

687. Az ő megyéjében (földök határában) akár melly tisztvifelő Magistrátus is végezhet (rendelhet, szerezhet, erősfethet) a' mit akar: de akarni nem kell, hanem a' mi közönsegeffen használlyon.

688 Jólzág (birodalom) és uraság az az hol ki uralkodik és törvény szolgáltatásra való hatalma vagy on: meghódult tartomány az a' mellyet meg győzven, hatalommal tart: (bir) az ország alatt vannak maga biroságok (ispánságok) vár megyék, fejedelemségek, hertzségek.

689. Az határos (végbéli) közel való nemzetek a' környül való tartományokról és határokról pörlekednek ottan ottan (gyakorta:) de ha meg határozzák és megbékéllenek (alkusznak) rajta, frigy kötés (szövétség) az; a' mellyet fel bontanak, megszegnek (törnek, rontanak) az hamis hitűek (hittül szakadtak.)

LXVII.

LXVII. De Pace & Bello.

690. *Pacatus statutus optatissimus est, sed aliquando nisi armorum vi, retineri nequit.*

691. *Siquidem turbatores factiosi & clancularii, ad coryphaeorum instigationem clandestinas factiones ac conspirationes disseminant; imò cum conjurant, tumultus & seditiones concitant: quae nisi mature sedantur, bella intus erunt.*

692. *Hostis externus, externè irrupit; adversus quem bello defensivo opus.*

LXVII. A' Békeségről és Hadról.

690. A' békeséges állapot, leg-kivánatosabb, de néha hanemha fegyvereknek erejével, meg nem tartathatik.

691. Mivel hogy a' zurbavartindító (szerző) pártosok (párt-ütők) a' fel-támadásnak (háboruságnak) fő. Vezérinek (hadnagyinak) izgatásokra, [onszollásokra, ösztönözésekre] alattomban való pártolkodásokat (szakadásokat) öszve-esküvéseket hintegetnek, sőt midőn öszve-esküttének, zenebonákat (tsatépatékat) és párt ütéseket (támadásokat, virongásokat) indétnak; mellyek hanem ha idejénkorán (előve) le-tsilapéttatnak, belső hadakozások (edgymás közt való gyűlölféges hadak) léfznek.

692. A' külső ellenség onnét kívül üt bé; (rohan rá) a' melly ellen az általmazó had szükséges.

693.

693.

693. *Quid per fe-*
cialem denunciatur
ac indicitur, aut per
caduceatorem pax
petitur, si quis se im-
peratum, aut hostili
potentia imparem ar-
bitratur.

694. *Imbellis &*
imbecillis ne quicquam
bellare aut belligerare
presumat.

695. *Apparatus*
enim bellicus multa
requirit ac postulat:
militem, qui scribem-
us sacramentum
dicens, armandus,
& in diribitorio lu-
strandus; commea-
tum, auxilia seu sub-
sidia confederato-
rum dapnataque sum-
tus.

696. *Maturè erod*
stips cogenda, sicut &

693. Melly az hadd izenő
(hirdető) avagy fel bomlott
frigyét jelentő követ által
meg izentetik és meg jelen-
tetik; avagy a' békesség szerző
[frigyét kérő] követ által bé-
keség kértetik, ha ki magát
kiszűletlennek, avagy az el-
lenség erejéhez elég tételen-
nek itéli [véli] lenni.

694. A' gyöngé és erőtlen
semmiképpen hadakozni és
hadat viselnine merjen [fel-
ne végyen]

695. Mert az hadi készü-
let igen sokat kér és kíván:
vitézlő népet, a' ki hittel
való köteleiséget [hivőset]
igirvén fogadni, [bé-irni
számolni] fel-fegyverkeztet-
ni [fegyverben öltöztetni] és
a' választó helyen mustrálni
kell; úti vagy tábori élést,
(eleséget) azon edgy frigy
kötésben valóknak segedel-
meket avagy segétségeket,
és bővön adakozó költsé-
get.

696. Jó idején kell azért a'
szedett pénzt be-gyűjteni,
mind az ételre itálra (élésre)

vi.

szük.

visibilia: ac idonei szükséges eszközöket is: és
praestandi, eligendi, illendő [alkalmas] embe-
qui distribuunt & ero- reket kell állítani, válasz-
gent. tani, kik el-osztogásák és ki-
adják.

697. *Tum congre-* 697. Akkor kell osztán
gandus ordinandus. őszve gyűjteni és el rendelni
que exercitus per le- a' fereget legionként, [hat e-
giones, cohortes, cen- zer gyalogból és hat száz lo-
turias, vexillationes, vakkból álló hadi választott
turmas; praeficiendi avagy rendelt seregenként]
quo decuriones, signi- seregenként, [egy kapitánság
feri, vicarii, centu- allyára] százanként [hadnagy y
riones, magistri equi- lágokra] zászlónként [zász-
tum, tribuni chili- lók allyára] dondárookra, [raj
archa, item praefe- seregekben] és eleikben kell
ctus, seu praetor re- rendelni tizedeseket, zászló-
rum capitalium, quo- tartókat, vice-hadnagyokat,
rum singuli suas optio- századosokat, lovász meste-
nes habent; omnibus reket, [lovagas kapitányo-
denique Imperator seu kat] hadnagyokat, ezer-lovas
Generalis. kapitányokat, ismét hadi

gondviselőt, avagy fejben járó dolgokat igazga-
tó hadi bírót, kik közzül mindeniknek az ő tulaj-
don választott helyei vannak; mindenek eleiben
végezetre hadi fejedelmet avagy ország kapitán-
nyát, [had viselő generalist.]

698. *Tirones inter-* 698. Az új vitézek [új soldo-
miscentur veteranis: sok] közben elegyítettnek az
hadakban forgott régi vité-

lix.

zek.

lixa, calones, & ca- zekkel: a' tábori moslék tisz-
cula, ad servitiu titók. [szakácsok, főzők, tál
relinquuntur: volo. vagy konyhapötzerek] tábo-
nes & dimacha se ri buzgányos furkós szőlők,
reditatui vel equita. és botos legények, a' szőlő-
tui agglomerant. Ad latra hagyattatnak: a' szabad
sunt quoque cunicu- legények avagy önnön ma-
larii balistrarii, & gok akarattyából hadban
munitores. menő vitézek és két-képpen

ugy mint gyalog és lovon
 edgyaránt hartzoló lonérok magokat a' gyalog
 avagy lovakok seregéhez verik. Jelen vannak még
 az áll lyukat áfók is, számszerigyesek, és erősség
 tsinálók avagy sántz rakók.

699. *Armatura* 699. Elégendő fegyverke-
sufficiens erit, si te- zet leszén, ha bé fedezett
ctus sis lorica, sago, leszefz pántzéllal, zekével,
galea seu casside, [katonai kurta köntőffel] fi-
scuto seu clypeo, an- lakkal avagy fejét őltalmazó
cili parmâ vel peltâ; vas süveggel, paissal avagy
instructus verò qui- hoszfú paissal, kerek paissal,
bus dimices. Cata- tatár paissal avagy gyalog
phraeti tamen cir- [fél] paissal, fel készülvén pe-
cum quaque loricati, dig a' mellyekkel ví [har-
& totî quasi ferrei tzolly.] A' vas deréku fegy-
sunt. verelek mind azonáltal kör-
 nyös-környül pántzélosok:
 és mint edgy mindeneftül
 fogva vasfok [vasban állók.]

700.

700.

700. *Classis nava-*
lis, cui praefectus ejus
seu architalassus pra-
est, etiam uncos, har-
pagines, hamas, bu-
cillatamq, seu bisco-
datum panem postu-
lat.

701. *Gladius ac-*
singitur, vel balteo
appenditur, ut è va-
gina stringatur prom-
ptius, evaginatusq,
recondatur capulote-
nus.

702. *Sagittarii è*
pharetra sagittas pro-
mere, arcum nervo
tendere, ingruentesq,
protelare ac amoliri
sciunt, & consue-
scant.

703. *Sclopetarii*
sclopetâ nitrato seu
tormentario pulvere
 one-

700. A' vimen hadakozó
 sereghajó, kinek az ő eleiben
 rendelt gond-vifelője avagy
 tengeri fejedelme előtté va-
 gyon, (előtte jár) horgas va-
 lu kajmótsokat is (kampo-
 kat) tsáklyákat, horgokat, és
 falatonként szaggattatott a-
 vagy kétfzer sült kenyere;
 meg kíván.

701. A' Kard (szablya,
 tör, kofzperd) felővedzetik,
 (hozzánk szorittatik) avagy
 a' bogláros övre (szablya szij-
 ra,) fel függesztetik, hogy az
 hivelyből ki-rántásék (vo-
 nyattásék) készebben, és hi-
 velyéből ki-vonyattatván
 vízfza rejterthesék marok-
 lattyánál fogva.

702. A' nyilafok a' tege-
 zéből a' nyilakat elő-venni, a'
 kéziát az ideggel meg von-
 ni, és a' reájok rohanókat
 nyíllal el kergetni és el tá-
 gétani (hárentani, távuly üz-
 ni) tudgyák, és meg szokják.

703. A' puskáfok/muskaté-
 rosok) a' puskákat falétromos
 avagy puska porral meg-töl-
 tsék.

onerent, post dispo-
dant, sed ad scopum
prorsus collimantes.

704. Expeditione
suscepta castra me-
tari, tentoria paxil-
lis fovere, munitioni-
bus sese vallare, ex-
cubitis seu excubito-
ribus circummunire,
& stratagematibus
uti, opus est: cum ca-
stra autem convertere
convenit omnes vasa
sua colligunt.

705. Emittendi
subinde sive armati
sive inermes corymbi,
speculatores & explo-
ratores, quorum in
militia insignis usus
est; ut & tesserae sive
symboli quae sui se re-
cognoscunt.

tsék, (terheltyék) az után ki-
lőjék (fűlsék, pattantsák) de
szintén (tellyességgel) a' tziel-
ra arányozván.

704. A' hadi készület fel-
vétetvén, tábori jártatni,
látorokat szegekkel (töve-
kökkel) le szegezni. (látoro-
kat vonni) erősségekkel (lán-
tzokkal, árkokkal) magokat
környül venni. (keréteni)
kinn háló vigyázókkal avagy
ör álló strásákkal kerül meg-
erősíteni, és hadi okos for-
télyokkal (tisztességes hadi
álnokságokkal) élni, szük-
ség: midőn pedig a' tábori
megfordítani illik, minde-
nek az ő eszközöket őszve-
szedik.

705 Kikell ottan ottan bo-
tsátani, akár (avagy) fegyve-
res akár (avagy) fegyvertelen
alattomban fel jedző kém-
ket, meg-fzemlélőket és tzi-
kálókat, kiknek a' vitézkedés-
ben jeleshaszna nagyon; mint
a' balitáknak is avagy jelnek
(jegynek) mellyel az őnnön
magok felekezeti ő magokat
(egymást) meg-ismérik.

706. Excursiones
pabulationis seu pa-
bulandi, & praeda
causa fiunt, non sine
pupulatione & ca-
dr.

707. Inducia sive
panguntur, dantur
obsides.

708. Ad praelium
educta copia, vel in
cuneum coguntur, vel
in phalangem, fronte
seu primo agmine, ter-
go seu agmine postremo,
& aliis sive cornibus
munitam.

709. Vexilla in
medio ferunt signifi-
ca; quos antesignani

706. A' ki-futamások
(nyargallások) abrakolásért
(elefégért) avagy abrakolási-
nak, és praédának (marta-
lótznak) okáért lélsznek, nem
pusztítás (rablás) és öldök-
lés nélkül.

707. Ideig való frigyek a-
vagy két fél között bizonyos
napig tartó szövetségek ha-
vettenek, (köttenek, sze-
reztetnek) kezefek (zálo-
gok) adattatnak.

708. Az hartzra (tsatára,
ütközetre) ki-vicetett hadi
bő seregek, avagy kegyeffen-
ék formában szorittatnak,
(állani kinfzeritternek) a-
vagy sürü őszve vert hadi
rendelt seregben, a' melly
homlokkal szemben szökő
avagy elől járó sereggel, há-
tullyal avagy utólsó sereggel.
(dondárral) és szárnyakkal a-
vagy szarvakkal meg-erősít-
tetett.

709 A' zászlókat középben
viszik a' zászlótartók; kiknek
a' zászló előtt álló vitézek
(zászlót őrzővezérek alabár-
dosok) a' pallasokkal avagy

cum trompheis vel alabárdokkal) dákofokkal
spathis praecedunt. lántsákkal) előttök mennek.

710. Tympanista 710. A' dobosok és trom-
& tibicines, classicum bitások, ütkezetre való ké-
canentes, tubarum & szűlet fuván, a' trombiták-
lituorum ingeminato nak és horgas trombitáknak
clangore, atque tym. (tárogató sípoknak) megket-
panorum strepitu ad rőztetett harfogásával, és a'
alacritatem inflam- doboknak zörgésével, (tsat-
mant. tagátával) a' serénylőgre,
(elevenlőgre, vidámságra)
gerjesztének (gyulafszának.)

711. Velites usi 711. A' könnyűszerű vitézek
tate pugna seu velita- (tsatán forgott gyors hősek)
tionis initium faciunt, az hartznak avagy tsatának
velitando: mox con- kezdetit tselekezik, (el-kez-
curritur agmine toto, dik) tsatázva: majd ősztan
& pugnatur. (leg ottan) őszve futnak (ro-
hannak) az egész sereggel,
és hartzolnak.

712. Eminus qui- 712. Távolról (mefzűnne)
dem lapides fundis & ugyan a' köveket parittyák-
catapultis; veruta kal és pattantyukkal, [hajtó
tela balistis; glandes szerfszámokkal] az hegyes
bombardis & tormen- nyárs szabáfu nyilakat szám-
tis; spicula missilia szerigyekkel; a' golyobifokat
őreg hosszú puskákból (mus-
kotérokából, sebes, forgó ta-
ratzkokból (és ágyukból [su-
gár, sereg bontó masár ágyuk-
ból] ágerelyeket [hajtószege-
sive dár-

sive jacula amantis dárdátskákat] avagy szigo-
ejaculando. nyos nyilakat állhoz szorító
ideggel ki lövöldözvén.

713. Cominus au- 713. Közről pedig len, ki-
tem sarissis, lanceis élettetett és hegyesített
hastilibus & hastis hosszú merő kopjával, lán-
mucronatis, cuspidá- tsákkal, dárdákkal [döge-
tisque, bellicis fal- nyekkel, lántzfák] és kop-
cibus & bipennibus, jákkal, hadi kaszákkal és két
magno nisu vibra- élő szekertzéssel [persiai fej-
tis, transverserban- széssel] melyek nagy erővel
do: cestibus, clavis, meg villagtatnak, [rázattat-
aclidibus & calis- nak, lobogtatnak, reszket-
proturbando: frameis tetnek] által vervén, [szur-
& pugionibus pun- ván] lántzosbotokkal [bőron
gendo atque confo- függő on feji hadiborokkal]
diendo: ensibus, ma- buzgányokkal, [tsákányok-
charis, quibus ma- kal] szijra kötött tollas bo-
cherophori utuntur, tokkal [fejes botokkal] és
acinacibus, seu har- fustélyokkal [farkókkal, fa-
pis, & siccis cadendo. botokkal] meg zavárván;
[el-szélleltvén] szablyákkal

és hantsárokka! avagy szuró páltzákkal [kozper-
dekkal] gyakran [bőkven, szurván] és által öklel-
vén: hegyes törőkkal avagy éles törőkkal, kar-
dokkal, melyekkel a' kard hordozók élnek, sza-
blyákkal avagy horgas kardokkal, és dákofokkal
vágván.

714. *Fit strages cruenta, cadunt promiscue hinc & hinc, ejulatu & boatu horrendo atque tremendo.*

715. *Conflitu seu certamine durante, succenturiati (miscereptui canatur) ex insidiis supervenientes, hostem à tergo adoriantur & invadunt, aciem disturbant, fugant, insectantur, cruciunt.*

716. *Qui terrore panico percussi fugiunt, isti autem fugant: partim se dedunt, partim capiuntur, aliq. disperfi palantur.*

717. *Urbs aut Civitas rebellis, & arx ca.*

714. Lészen iszonyú vérontás, (omlás) esnek (hullanak) edgyarant innét és a-monnet szörnyű és rettenetes jajgatással és bőszéggel.

715. Az ütközet (hartz) a-vagy viadal tartván, (fenn állván) a' más század allya-bé-lik avagy el-fáradtak helyében rendeltettek, (hanem ha meg-térő vagy hartzról hátra állásra fujtatik) a' les helyekből rájuk jöven, az ellen-seget meg-ütik hátul és reárohannak, a' rendelt fereg élit meg zavarják, (háborétták) el-futamtatják, kergetik, öldöklük.

717. Kik az hirtelen való tellyes rettegéssel meg-rémülvén (el-ájulván) futnak, emezek pedig üzik: (futamtatták) rész szerint magokat meg-adják, rész-szerint el fogatnak, és egyebek (né-melleyek) el-öfzoltatván szálanganak (szélednek, szerte szerint futkároznak.)

717 A'párt ütő keritet (erős királyi) város avagy polgári rend-

castrumve, quò se clado affecti & pro. fligati fugà receperunt; obfidetur vel obsidione cingitur, undique machinis bellicis oppugnatur.

718. *Obsessi ferumpani, repelluntur, & impetu majore debellantur.*

719. *Expugnata, (capta) ante ultionem deditioem, dicitur, expilatur: aliquando & aboletur, exciditur, ad interuersionem desolatur, funditus evertitur, solo equatur.*

rendből álló szabad város, és vár avagy kastél, (vég ház) az hová magokat az hadban meg verettettek és el-üzet-tettek futással bé fogták (fut-va szaladtak (meg szállatik avagy vár szálló táborral kör-nyül vétetik, minden felől (okossan ki-gondolt) mester-seges hadi eszközökkel vivat-tatik (östromlattatik.)

718. A' meg-szállottak, ha ki rohannak, (ki-ütnek) vissz-sza üzetnek és nagyobb ro-hanással (erő-szakkal) meg-verettetnek (győzettetnek)

719. Az önnön kényyén (szabad akarattya szerint vá-ló) maga meg adása előtt hartzal meg-verettetett, (via-dallal el-foglaltatott) város, el-ragadoztatik, lákmányra hányattatik, (fel dúlattatik) néha el is törölretik, ki vá-gattatik tőből avagy ki há-nyattatik, halálra (minde-

720. *Murimen-
ta, si qua antea fue-
runt occupata; recu-
perantur*

721. *Victores spo-
liis & manubiis onusti,
trophæis erectis ovan-
tes, & paena trium-
phalem canentes, cum
triumphali pompa do-
mum redeunt.*

722. *Ubi strenui
ob facinora heroica
insignibus atque stem-
matibus condecorati
nobiliscantur; prodi-
tores, turbarumque
authores plectuntur:
transfugæ & deserto-
res multantur, saucii
sanantur; captivi,
persoluto lytro, redi-
muntur, aut permuta-
tione liberantur.*

tettetnek) a' sebek meg-
foglyok, (rabok) meg-
fizetvén a' váltságot,
(fartzot) meg-váltatnak,
avagy tseréléssel
ki szabadittatnak.

723.

720. Az erősségek, ha mel-
lyek az előtt vóltak el-foglal-
tatva, visszfa foglaltatnak.

721. A' győzedelmek ra-
gadományokkal és fosztott
marhákkal terhesek lévén, a'
győzelem jeleket avagy a'
diadalomzászlókat fel-emel-
vén (állétván) örvendezve, és
győzedelmi ditséretet éne-
kelve, diadalomi pompával
haza meg-rérnek.

722. Holott a' sörények
ditséreteffen forgódott erős
(gyors vitézek) az ő uri mel-
tósághoz illendő tselekede-
tekért (magok viseléseért) vi-
tézi jelekkel és tzierekkel
fel-ékesítettvén meg nemel-
fettetnek; az árulók, és az
háborúságnak szerzői meg-
büntettetnek; (ölettetnek) az
által futott pártosok és edgy
féltől máshoz állottak avagy
el-hajlottak (el-szakadtak)
meg-bírságoltatnak; (bün-
tettetnek) a' sebek meg-gyógyéttatnak; a'
foglyok, (rabok) meg-fizetvén a' váltságot,
(fartzot) meg-váltatnak, avagy tseréléssel
ki szabadittatnak.

723. *Ad extre-
mum stipendiis, quan-
tum quisque meruit,
exsoluitis & prosoluitis,
exarmatur; emeriti
rude donantur, qui
pro patria occubuerunt,
adorea afficiuntur.*

ki aggott érdemek nyugodalmas szabadság-
gal meg-ajándékoztnak, a' kik hazájokért
meg holtanak, (el-hullottanak) vitézséggel
nyert ditsérettel és tisztességgel illetetnek.

LXVII. De Schola &
institute.

724. *Quoniam li-
terati ad omnia habi-
les esse, idiotæ vice
versa parum societati
humana conferre, de-
prehenduntur, scho-
lis, ubi rudes erudi-
antur, opus est.*

725. *At hæ non
sunt ut fatui opinan-
tur,*

732. Végezetre a' foldok
avagy hó pénzek, a' mennyit
ki-ki érdemlett, ki-fizettet-
vén és meg-fizettetvén; a' vi-
téz (had, vitéző nép) le-szál-
léttatik (vitézi tisztitól meg-
mentetik, az hadakozástól
fel-oldoztatik (és fegyveré-
ből ki-öltöztetik, le-ver-
keztetik) a' vitézkedésből

LXVIII. Az Oskoláról és
tanításról.

724. Mivel hogy a' deáko-
fok (tudofok) mindenkre
alkalmatosoknak (illendők-
nek) lenni, a' tudatlan sül-
parasztok ellenben az embe-
ri társaságnak keveset haf-
nálni, találtnak, meg-ta-
pasztaltatnak (az iskolák,
holott az ostobák (tudatla-
nok, gorombák) tanírtassa-
nak szükségesekek.

725. De ezek nem kinzó he-
lyek (börtön házak) a' mint
a' bo-

N 5

zur, arbitrantur & existimant, carnifici- na sed ludus: dum- modo discipulus do- cilis callidum corda- rum, utque uno ver- bo dicam, didacticum- nanciscatur praecepto- rem.

726. *Ille enim se discit sponte, percon- tatur, sciscitatur & querit avidè, auscul- tatque attentè; hic se docet lubenter, infor- mat providè, & in- culcat assidue, dele- ctamentum eximium est utrique.*

727. *Quod Recto- res, ludimagistri, co- rumque adjutores, hy- podidascali & peda- gogi attendant, per-*

per-

a' bolondok vélekednek, a- létnek és itélnek, hanem já- ték helyek: csak hogy az ö- römest és könnyen tanuló tanítvány okos (ravasz) és bátor szívű, és hogy egy szó- val meg mondgyam, jól taní- tó avagy tanétnak mester- segében tudós tanétót (elei- ben szabót, igazgatót a' ta- nulásban) nyerjen (talállyon kaphasson.)

726. Mert amaz ha önként (maga kényén, szabad aka- rattyá szerint) tanul, érteke- zik, tudakozik és kérdez nagy kívánsággal, (mohón) és reá halgat figyelemteffén: ez ha tanét örömeit, oktat- szorgalmatoslan, (szemeissen gondoslan) és szájában rágja (fejében veri) szüntelenül, (untalan) jeles gyönyörűség mindkettőnek.

727. Mellyre a' fő meste- rek. Iskola mesterek, és azok- nak segéti társai, mester alatt- való tanétók és gyermekse- get igazgatók figyelmezzé- nek, (vigyázzanak, halgassa- nak)

pendant, ob salarium didacticum ac miner- vale. nak) és jól gondollyanak, a' fizetésért tanétnak bériért és kántor pénz avagy tanétás jutalma kedvéért.

728. *Adjungen- da est tamen insti- tutioni disciplina, id est, censura & fe- rula, ne vel dissolu- tio, vel desidia sur- reptat.* 728. Hozzá kell adni (egybe kell foglalni, kaptol- ni) mind az által a' tanétás- hoz a' fenytéket is, az az, a' vizsgálást és plágáló ves- szőt, avagy tenyer verő la- potzkát, hogy avagy feslett erkölts, avagy tunyaság (he- nyelés, restség) orozva bé ne tsúszszon mászszon.

729. *Qui monita sen admitiones non moratur, (floccipen- dit) vapulet.* 729. A' ki az intésekkela- vagy dorgálásokkal nem gon- dol. (semminek tartya, meg- veti) meg-verettség.

730. *Cathedra do- centis est, quam etiam conscendit; subsellia discuntium.* 730. A' praedikáló (ta- néti) széki a' tanítója, a' mellyben fel is hág; az ala- tson (alfo) székek a' tanu- lóké.

731. *Calamo seu penna, cujus crena scalpellum temperatur, scribimus in papyro sive charta pura, (non maculata, nec* 731. A' tollal avagy penná- val, mellynek az orra (közép- hasétékja) a' penna tsináló (vakaró) készettségével alkal- maztatik (tsináltatik) meg- írunk a' papyrofra avagy tisz- ta kártyára (nem bé mots- koltra, sem által-folyó (ivo)

bibu-

papi-

bibula, neque empo- papirosra, sem kalmári mar-
retica, cuculis apio- ha takaró szürke papirosra,
ri) quæ foliis, volu- mely a' borsés egyéb fű szer-
minibus, & scapis seu szám takaró papirostsuklyá-
per ramas divendi- ra illendőb) a' mely folyo-
tur; vel in mem- sonként (árkusonként) kon-
brana; stylo sive tzonként, és kötésenként
graphio in pugilla- avagy bálonként adattatik-
ribus (codicillis) ut el; avagy hárttyára; (porga
obliti expungig pos- minára) réz vel szővel avagy
sit. ón pennával a' pugillárok-
 ban (jegyző könyvetskék-
 ben) hogy bé mázoltathaf-
 sanak és ki törölterhesse-
 nek.

732. *Magister seu* 732. A' mester avagy ok-
informer dictat, & tató eleiben olvas (mondo-
discipulus calamo ex- gal) és a' tanítvány pennára
cipit, illeque mendas vést, (le-írja utánna) és amaz
commonstrans emen- a' vétkeket (hibákat) meg-
dat, si quid vitiosè mutatván meg jobbittya,
positum: quod dedo- (az hibáktól meg-tisztittya)
cet, dediscatur. ha mi vétkeffen tétettetett;
 a' mit vizsgálja tanít, vizsgálja
 tanultasfék.

733. *Memoria,* 733. A' mit elmédben akar sz
quod mandare vis, fogni, (bé-venni) olvasd el
relege sapius, ac fre- gyakorta, és gyakran elméd-
quenter repete; non től vizsgálja kérjed; (magad-
 ban el mondjad) nem futva,
 imigy amugy kördéra, és el-

cur

múló

cursum, obiter & per- mulóképpen, (immel ammal
functorie, sed rebus szunnyadozva) hanem a' dol-
intentus, ita quasi gokra függesztvén elmédet,
insculptum hærebit. úgy-mint edgy belémzettet.
Gnomas verò Bibli tetvén bé-ragad, (meg-áll,
cas ediscere virunculi marad) A' Bibliából (Szent
palmarium putent. Írásból, Isten könyvéből)
 való ékes mondásfokat (Ízép sententiákat) pe-
 dig meg tanulni az apród esztendőkből for-
 godó (tanuló) gyermekek leg főbb dolognak
 (győzedelem jelének) itéllyék (tartsák)

734. *Repetitio ta-* 734. Az elmében való for-
cita est; recitatio cla- gatas (magában való el-mon-
ra; examen quotidi- das) halkal való; (tsendesz
anum vel extraordi- halgatva való) az el-mondás
narium. fel ízóval való; (tisztá han-
 gos) a' kérdészkedés (visgá-
 lódás) mindennapi avagy
 rend-kivül való.

735. *Si feliciter* 735. Ha boldogul akar sz
vis perficere, quic- elő-menni, (éppülmi) vala-
quid modò compre- mit mostan elmédben fog-
bendisti, mox, sta- tál (meg-értettél) majdan,
tim, è vestigio al- mindgyárt, leg ottan mással
teri communica & közellyed és ki-beszél-
enarra. lyed.

736. *Decet enim* 736. Mert illik tenéked ta,
te doctores studiosè nitó doctoridat szorgalma-
imitari, condiscipu- tossan követned, és tanuló
 társaidat versennyel (har-

losque

tzol

loſque certatim emulati.

737. *Et trivialibus Scholis, quæ diligenter frequentandæ, gradatim promovetur ad Gymnaſia, inde in Academias lyceæ, & Athenæa, quæ Baccalaureos Magiſtros, Licentia- tos atque Doctores creant.*

kolák formáján épült avagy rendelt hires neves iskolákban, a' mellyek Baccalauroſokat, közönléggel valamelly tudományt tanító Szabadſókat, és Doctöröket teremtenek [tsinálnak, rendelnek]

LXIX.

De Muſæo.

738. *Idoneus & muſis aptus locus ſolitaris eſt, à turbæ remotus; ubi ſtudioſus bibliothecam, pulpitum, atramentarium, thecam calamariam ſive plumariam*

cum

tzolva) követnek avagy vélek vetekedned.

737. Az alá való apro iskolákból, a' mellyek ſzorgal-
massan gyakorlandók, gradi-
tsonként [rendel] mozdít-
tatunk elébb (vitetünk fel-
lyebb) az elmét gyakorló
nagy iskolákban, innét az
Académiákban, [hires fő-Is-
kolákban] ſzabados öreg ta-
nuló helyekre és Athenas vá-
rasban régenten virágzó is-

LXIX.

A Tanuló Háziról.

738. Az alkalmas és Mu-
ſákhoz [tudományokhoz]
illendő hely magán [külön]
való, a' zenebonától [tsaté-
patétól, ſokaságtól] félre té-
tetett; [távol való] az hol a'
deáknak könyvtartó poltza,
olvasásra [ki nyitásra] való
könyv támasztója, kalamá-
riſſa, toll tartó poltza avagy

pen-

*cum ſcalpro cultello-
ve ſcriptorio habebit. Hac ſunt arma ſtu-
dioſi.*

739. *Libellos mun-
dè tractet, quos non
plurimos habebit, ſed
ſelectos & optimos.*

740. *Quorſum e-
nim obſecro numero-
ſa volumina, & to-
mi, quorum indices
& catalogum vix per-
legit poſſeſſor.*

741. *Lituris ne
maculet; ſtellulis ſeu
aſterifcis ad margi-
nem notatis & ſigna-
tis remniſcentiam
ſublevare nemo ve-
rit; quin conſultum
eſt.*

742. *Si quid in-
cidit aut occurrit,
evaneſcere ne pati-
ris; ſed conſigna &
annota continuo, ac po-*

ſea

pennavaliffa a' tollvakaróval
és írő penna tsináló kézfés-
kével edgyűrtlégyen. Ezek
a' deáknak fegyverei.

739. Könyvetskéirtifztán
tartsa, illeſſe, forgassa [mel-
lyeket ne felette ſokakat tar-
tson, hanem válogattattakat
és leg-jobbakat.

740. Mert hová [minek
valók] kérlek a' számos öreg
könyvek, és könyveknek el-
osztott részei, mellyeknek
mutató tábláit és ſzámát is
[laſtromát] alig olvassa által
a' [véle bír] ura.

741. Ki tölteſekkel [vo-
nyáſokkal] ne motſkollya;
a' papiros ſzélreirattott és je-
gyeztetett tsillagotskákkal
avagy jegyzéſekkel az emle-
keztető elmét könnyebbi-
teni ſenki nem tiltja; ſőt
inkább tanátsoltatik.

742. Ha mi eſzében jutot
avagy elmédben ötlöt, héjá-
ban vészni [el enyészni] ne
engedjed; [ſzenvedjed] ha-
nem jegyezd-fel és ird-fel
ſzüntelenül, és az után mind-

gyárt

sten subito, seu pro- gyárt [hamarsággal, leg-
tinus describas, re- tan] avagy menten ird-le, és
gerasque non in reje- szedegeld egybe nem el-ve-
ctaneas schedas, sed tendő tzedulákra, hanem
in palimpsestum seu jegyző könyvben avagy le-
membranam deleti. törölhető meg mázolt hár-
tiam; indeque in tyára; és onnét a' minden-
diarium vel adver- napi dolgokat fel- jedző
saria, quæ continuè könyvben avagy számtartó
peres te aut in prom- könyvekben, a' mellyek
ptu sint. szüntelen melletted avagy
 készen légyenek.

743. *Lucubrant* 743. A' gyertya világnál
ad lychnum cereus † [métsnél] tanulónak [éjel
præ sebacea candela munkálkodónak] a' viafz
conducit, cui accen- gyertya a' fagygyu gycrtá-
dendo, ignarium nál inkább használ mellynek
cum fomite, chalybe, meg-gyujtására, a' tűz ütő
silice & ramentis sul- [élesztő] szerfzám a' taplo-
phuratis adfit. val, atzélal, tűz-kövel [ko-
 vával] és kénköves fonalak-
 kal edgyütt jelen légyen.

744. *Teda fumans*
 & *fumigant.* 744. A' fáklyák [szövétnec-
 kek, szurkos fenyők] füstöl-
 nek és füstölögnek.

745. *Candelabrum* 745. A' gyertya tartó [méts-
(lychnuchus) sit pen- égető] függő légyen, az ár-
sile, umbraculum vi- nyék tartó zöld, az hamva-
ride, emunctorium vévő [koppantó] mellyel ot-
præstò, quo identidem tan ottan hamvát el-vegyed,
 emun- hogy

emunge, ne illichni- hogy a' gyertya-bél árnyé-
um obumbret: sed il- kot ne tartson; de azt hogy
lud ne quid sordide- valamit ne bűzölögjön tedd
tur, seponè, fum- félre, és az el vétetett ham-
gumq; ne sateat, ex- vat hogy ne bűzötsön,
tingue. ólts-el.

746. *Proditurus* 746. Ki menni akarván a'
lucernam absq; later- gyertyát a' lámpás [lantorna]
na ne feras: facibus nélkül ne vigyed: a' szövet-
sive faculis non fi- neknek avagy fáklyáknk
dendum. nem kell hinni.

LXX.

De Grammatica.

LXX. A' Grammaticáról
 avagy bűtűnek és szóllásnak
 tudományáról.

747. *Grammaticus* 747. A' Grammaticus (betű-
literas & syllabas ket s' szóllásnak formáit ta-
orthographicè pinge- núló) a' betűket és edgyben
re, vocabula empha- szedegetett betűket (szónak
tica & periodos in- darabjait) igaz írásnak me-
choantia majusculis stersége (módja) szerint írni
characteribus nota- (vonyogatni) az emlékezetes
re, omnia commati- (terhes, hatható) és egész
bus seu virgulis & módásokokat el kezdő szókat
punctis distinguere, nagyobbatka betűkkel je-
sermonemque legiti- gyezni, mindeneket szokat
mè pronuntiare edo- meg-választó (el mettző) je-
 gyetskével vagy veszfzöts-
 kével (vonyáfotskák) és
 pontokkal meg-választani és
 a' beszédet helyeffen (tör-
 cet; vény

cet; *dictiones declinat & conjugat, phrases syntactice construit.* vény szerint, igazán (ki mon-dani meg tanította; a' szókat declinálta és conjugálta, a' phraseket, avagy szólának formáit a' syntaxis (szóknak öszve foglaló mesterfége) szerint öszve rakja.

748. *Ancillatur huic librarius ac typographus, qui è loculamentis typos depromens, congmentat, praelo subicit, libros excudit, bibliopogo seu compactori compingendos tradit; quos bibliopola venundat.* 748. Szólgál ennek a' könyv-tsináló és könyv-nyő-tató, ki az helyetskéből (cá-rlákból) az öntöt betűket ki-szedegervén, öszve szedi, (rakja) fajto alá veti, köny-veket ki-nyomtat, a' könyv-kötőnek avagy compactor-nak béköttni adgya; mellye-ket a' könyv-áros el-ád.

LXXI. De Diale-ctica.

749. *Dialecticus seu Logicus ratiocinans, quid de quo dici possit & quare peruestigat, ambigua distinguit, obscura declarat, similia dis-* 749. A' mesterfeggel vetél-kező (disputáló) avagy okos-kodó okoskodván, mitsoda miről mondattasék és miért által-vilgállja, (fel-keresi) a' kettős értelmű szókat meg-választja, az homályos igé-ket meg-fejti (magyarázza) az hasonlók az az hazon-tala-nokkal és az egyenlőket a' külömbözőkkel (nem egyen-

simi.

similibus ac paria disparibus confert, effasq; cujusvis cer-titudinem examinat. lökkel) edgyben veti; (ha-disparibus confert, sonlittya) és akar melly bõlts mondásnak bizonyos vòltac (igazságát) meg hánnya veti (rostélla, próbálly, vil-gállja.)

750. *De quocun-que themate ac pro-blemate differens, de quaestionibus dubiis pro & contra argu-mentando disputat; nonnulla verò ex necessariis atq; ver-naculis principiis a-podictice ac solide demonstrat; argu-menta syllogismis argute innectit me-thodò, appositè o-mnia digerit.* 750. Akar-melty tzelul fel tótt dologról és kérdéfről beszédet inditván, (szóban eredvén) a' kétféles kérdé-sekről érette és ellene argu-mentálnván (erõsséggel állat-ván) disputál (vetélkezik) né-melleyeket pedig szükkeges-keppen és tulajdon [nyilván] való principiumokból (elő-ljáró bizonyos fundamento-mokból) erõs nyilván való bizonyításokkal erõssen meg mutat; az argumento-mokat, erõségeket, edgy-másból folyó erõs okokat, edgy más követõ formákban

bé köti (foglallja) és helyes tanításnak úttya-izerint mindenecket el-rendel.

LXXII. De Rhetorica & Poësi.

LXXII. *Az ékesszón szóllás-nak és vers írásnak (szó-résnek) tudományáról, mester-régéről.*

751. *Rhetor ut persuasibilia persuadeat, formulas dicendit conquirat, ad facundiam eloquentiam stylum exercet, variat verba tropis sententiasque figuris, & actionem gestibus colorat.*

tentiákat) külső színesgetésekkel, (képezgetésekkel ékesgetésekkel) és a kimondásban való tselekedet kezeinek hányásával (maga viselkedésével) színesíti.

752. *Eloquens & facundus orator quod declamat, pro-œmio seu exordio præmisso sese insinuat, & benevolentiam capiat; aliquando tamen abruptè auspiciatur; post causam proponit dilucidè, illatum confirmat rationibus validè, illu-*

strat

752. Az ékesen szolló és nyájassanbeszélgető (orator) valamennyiszor beszélleni feláll (ki-kiált, prædikáll, fenyeget, szóval hirdet) elől-járó (kezdő) avagy kerülő beszédet bortsárván elől önnön magát be-színli, és jó-akaratot (beszédében való kedvességet) kapdos; (horgász, keres) néha mind az-által hirtelen el-kezd; annak utánna az okot (dolgát) elő-hozza (fel-té-szi) világossan, akkor osztán erősséti [támogatgya] okok-

kal

strat exemplis pro-luxè (tametsi non dilatat vel ampliat, nec digreditur abs re) objectiones refutat & refellit exactè, epilogo perorat ac concludit; atq; ita orationem habet, aliquando præmeditatè, aliquando ex tempore.

753. *Proverbia adagia & apophthegmata, ut & comparationes orationem luculenter exornant; quæ si strictim remunciat, nervosa dicuntur.*

754. *Poëta disertus, & ob id laureâ coronatus, è prosa seu soluta oratione ligatam faciens, ver-*

sus

kal erőssen (valóban, fontos-san) világossítgya példákkal bővön (noha kinem szélesíti vagy terjeszti, sem el-nem-mégyen a' dologtól) az ellen-vetéseket meg-tzáfollgya és hamisítgya valóságossan, a' bé-fejező mondással beszédét el-vegezi és bé-rekeszti; és így vagy az ő beszélgetése, (orálása) néha előve gondolkodván, néha azon szempillantásban (időben, mindgyarást, hirtelen)

753. A' példa beszédek böz beszédek és költőt beszédek (mesék) mint az hasonlatosságok is az oratiót (imádságot, fel-szóval indított beszédet) világossan (fényessen) meg-ékesítik; melly ha szorossan (rövid szóval) a' dolgot ki-mondgya, inasnak (fogalnak) mondatik.

754. Az ékesen szolló vers szerző, költő és azért borostyán kofzorúval meg koronáztatott, a' folyó beszédből avagy meg-öldöt sententiák-ból álló oratióból edgyben-

O 3

kő-

sus & rhythmos con- köttetettett tsinálván, verse-
cinnat eleganter, car- ket és rhythmusokat ékeksen
mina (metrum) mo- egyben illeget (rakogat, ab-
dulatur: epithalia kut) énekes verseket (bizo-
nia seu carmina mu- nyos számmal edgyben mér-
ptialia epicedia sive tékelt notás verseket) énekek
epitaphia, propemtri (hangsál, zöngedez) me-
ca, elogia ac elegias, nyekezői avagy menykező-
epigrammata, ana- re való verseket, halálra va-
grammata, &c. fin- ló avagy koporsó fölben va-
git. ló verseket, útrabotsátó ver-
 feket, dítsérő és szomorú

verseket, feltűl írott vagy akar miről rövid-
 den írott verseket, nevek betűinek által há-
 nyására írott verseket, &c. ki gondolt.

LXXIII.

LXXIII.

De Arithmetica.

755. *Mathematica* tatással tanulandó) tudomá-
ae disciplina pariter nyok (mestersegek) egyenlő-
sunt & utiles & sub- képpen mind hasznosok és
tiles. mind vékony éles elméhez
 való.

756. *Arithmeti-* 756. A' Számvető tudomá-
ca numeros compu- mány a' számokat edgyben
tat, quæ seu quomo- (össze)veti, miképpen és mi-
do compendiose ad- módon rövideden (álsalú-
dantur, subtrahun- ton) hozzáadattaknak, el-
tur, multiplicentur, vonyattatának, megfok-
dividuntur per se tattaknak, elosztattaknak egy-
 mással, (edgymás között) az

inv.

akal

invicem: sive id fiat akar legyen tzirás számok-
alphis, sive calculis kal, akar számvető pénzekkel
(abaculis) super aba- (számláló pénzekkel) a' pénz
cum. Sed ruricola olvasó asztalon avagy szám-
per decusses, duode- vető táblán. De a' mezci pa-
nas, quindenas, se- rasztok tizenként, tizenket-
xagenas, &c. suppu- tődönként, tizen-ötödön-
tant. ként, hatvanadonként, &c.
 vetnek öszve (számlálnak.)

LXXIV.

De Geometria.

757. *Geometria qua-*
si ludibundus figuras edgy jáczadozva a' figurákat
contemplatur, & men- (mértékre szabott vonyoga-
surat distantias, pro- talokat, lineákat) szemléli és
pe an procul absit, & az edgy mástul távoly valósa-
distant aliquid. gokat (mészselegeket) mé-
 regeti, ha közel vagy mészse-
 légyen és állyoné valami.

758. *Ad regulam* 758 A' regulához [lineálé-
lineas, puta rectas, hoz, egyeneffen merő fához,
vel obliquas, non cur- vonyásokat igazgató mér-
vas aut spirales, ad- tékhez] lineákat [vonyáso-
normam angulos; cir- kat] úgy mint egyeneffeket
cino vero circulum éshárántékosfókat, nem hor-
(cujus medietas cen- gallákat [görbékét] avagy pe-
trum, circuitas seu retzeffeket; [tekerőösöket]
 a' fa regulához [szegeleres li-
 neáléhoz avagy szeglet mér-
 ték.

amhi.

Q4.

ték.

ambitus circumferentia appellatur) ducit. tékhez] szegleteket; a' circumlalommal pedig kerekded circalmozást [melynek a' kö,

zepe kellő kezép, a' körül járása avagy kerületi környéknek [kerületnek] mondatik viszen avagy vonyogat.

759. *Conus turbinatus est, cylindrus teres, Græcum Δ triangulare triquetrum seu trigonum, cubus quadratus globus rotundus, externè seu exteriori parte convexus, & parte interiori vel internè concavus.* 759. A' fenyő dió avagy hegyes tetejű tsiga pupos [tsutatos, tornyos] a' tyukmony formájú hemp (kerekded) hosszú kö vagy fa) gömbölyű (hosszú gömbölyű) a' Görög Δ delta három szegletű, három oldalú avagy 3 szegű, a' korszka szabályos forma négy szegű. a' golyóbis kerekded gömbölyű. kívül avagy külső részéről domboru, (homoru) és belső részéről avagy belől üreges avagy hézagos (vásott)

760. *Circularis figura absolutissima divinisissimaque est, omnia completens, nihilque habens asperitatis, nihil offensivis, nihil incisum, nihil* 760. A' kerekded forma legtekéltebb és istenebb, mindeneket bé foglalván, és semmi darabossága, semmi akadályos. semmi félben metkezés, (szakadása, vágása) semmi félben törése (ide s' tova tekerülése, keresztkasul vonása, kerengése)

bil

sem-

hil anfractum, nihil eminens, nihil lacunosum. semmi fellyűl való ki-tettzés; semmi váposága (vermésége) nem lévén.

761. *Omnis dimensio fit per triangulum seu trigonum, ipse etiam quadranguli sive tetragoni.* 761. Minden mérés léfzen az három szegleten avagy három szegen, még-szintén a' négy szegletű avagy négy szegűnek-is.

LXXV. De Mensuris & ponderibus. LXXV. A' Mértékekről és nehézségekről.

762. *Mensura continuorum, sunt granum, digitus, palmus, spithama, ulna, pes, passus, organum, decempeda, stadium, milliare: his metimur omnia.* 662. A' mérőknek (egymástól függő) széles vagy hosszú daraboknak) mértéki, ezek: edgy mag, (mák szem) új, tenyer, arasz, sing avagy réf, láb nyom, lépés, öl avagy hat láb nyomni mérték, tíz lábni mérő rúd, szász huszonöt láb nyomni edgy futamat föld; mér föld: ezekkel mérünk mindeneket.

763. *Liquidorum: culeus, metreta, amphora, quadrantal, urna, congius, sextarius, hemina, seu* 753. Az higaknak: (folyó állatoknak mértéki ezek) tsöber avagy húsz korsónyi mérték, akó avagy hatvan négy itzés mérték, korsó, (két fülű défa huszon-négy itzés mérték) fertály akó, (tizen-

6011.

O 5

hat

cotula aut coryla, hat itzés mérték) vедера-
trical, cyathus. vagy tiz-itzés edény, kondér
avagy kanta, pint avagy hat

itzés edény, itze avagy mészely vagy ejtel, fél
mészely vagy harmad-rész ejtel, pohár.

764. *Aridorum*: 764. A' szárazoknak (asz-
medimus, rimodi. szű állatoknak) ezek: mut a-
um, modius, semo- vagy mina, kartz avagy há-
dus, quartale. rom köbles szapu, (kila) kö-
böl, fél köből avagy metz,

fertály (véka, negyed-rész
köből.)

765. *Pondera sunt*: 765. A' terch nyomó ne-
centenarius, quadri- hezékek ezek: száz funtos
pondium, tripondium mása, négy funtos, három
dupondium, libra funtos, két funtos, funt vagy
pondo seu as, selibra egy egész font, fél font, ne-
vel semissis, quadrans gyed-rész font, ló, fél ló [ne-
uncia, semuncia, hézék avagy lótnak negyed
drachma, scrupulum része] ferdunk avagy lótnak
ötöd része, két fellér nyomó
vagy drachmának (ferdun-
nak harmad része.)

766. *Si quid à li-* 766. Ha mi nyomó fontal
bripende seu zygoſta- avagy bizonyos számú nyo-
ta in bilance vel in mó nehézzel a' kertős font
libella à monetario seprenyőben avagy mérté-
penditur & libratur, ketskében (mérő tálatkába)
examen. quod scopo a' pénz verőtül (mérőtül) té-
tetik és mértetetik, a' font

axis

ban

exit, & per truti- ban igaz ütő veszfzót (mér-
nam seu anginam ték proba nyelvet) melly a'
seſe agitat, prius szárán avagy rudján ki mé-
penſita; ut videas gyen, és a' mérték istapján a-
an dictam trutinam vagy alá s' fel menő (emelke-
quet, & num equi dő) vafán önnön magát moz-
pondium vel equili- gattya, előfzer meg-mersé-
brium ſit: Sin mi- kellyed; (hánnyad vesfed)
nus ſacmate ex aqua. hogy meg lássad ha meg-
mondott mérték istapját

edgyaránt meg nyomjaé, és ha edgyaránt nyo-
mó nehézzkü edgyarányú fontosé: hogy ha
nem az edgyet ütő mértéketskével tedd egyen-
lővé.

767. *Statéra eſt* 767. A' fel fügészto (ál-
lanificum portatilis li- létő) font a' gyapju mivelek
bra, ſine lancibus; serpenyő nélkül való kéz-
alterâ parte non niſi ben hordozható fontya;
uncinum habens, al- (mértéke) mellynek edgyik
terâ pondus: quod részé felől tsak a' fontot nyo-
centro admotum plus, mó horga vagy on, máfik fe-
amotum minus pon- lől a' terhe: melly a' kellő
derat. kezépen lévő ponthoz közel
tetetervén (közélettetvén,

hozzá mozdittatván) többet, távuly rétetter-
vén (előb mozdittatván vétetettvén) keveseb-
bet nyom.

768. *Si quid præter* 768. Ha mi a' fonta feles-
superpondium adjici- leg meg-nyomáson kívül
tur, mantiffa eſt. hozzá adattatik, szerzés (tol-
dalék) az.

LXXVI.

LXXVI.

LXXVI.

De Optica &
Pictura.

769. *Opticus radios visus & visibilia objecta scrutatur; cur alia sint pellucida, alia opaca, alia obscura, discernens; & juxta id perspicillia efformans.*

tók) némellyek homályosok, némellyek főté-
tesek, meg választván és ahoz képest által néző
tüköröket (mészze láto üvegeket, perspicillo-
mokat) ki formálván.

770. *Pictor ad vi-
vi exemplar effigiem
delineat, penicilloq;
seu peniculo discre-
tis pigmentis limit.*

771. *Sculptor vel
statuarius statuam
cælat & sculpsit, pin-
git, & super basim
collocat: si immanis
est, colossus dices.*

772.

LXXVI. *A látásnak avagy
nézésnek tudományáról és kép-
írásnak mesterségéről.*

769. A' látásnak vizsgáló
(segítő) mestere avagy esz-
köz által nézésnek tanulója
a' látó (néző) fényeket és
szem eleiben vetetett látha-
tó dolgokat vizsgálja; (ko-
részt, nézéti, keresgeti)
miért legyenek némellyek ál-
tal világoskodók (által látha-

770 A' kép író az eleve nek
példájára (eredeti példájára)
a' képet [ábrázatot] le rajzol-
ja, és a' kép festő etsetetské-
vel, festő farkal) vagy serte
seprűtskével meg- különbez-
tetett festéssel bé-keni.

771. A' kép faragó avagy
oszlop öntő az álló képet
(bálvánt, oszlopot) metti
(gyalullja) és faragja, festi és
az oszlopra (álló helyre, lá-
bra, fenékre) helyezteti ha
képtelen (iszonyú) nagy, bál-
vány oszlopnak mondjad.

772.

772. *Solaria seu
scioterica & horolo-
giola gnomone horas
ostendunt & indi-
cant: clepsydre au-
tem aqua vel sabulo
effluxo.*

LXXVII. De Mu-
sica.

773. *Musculus me-
lodias canit cantat
seu psallit, instru-
menta bene conagmen-
tata coaptata seu con-
cordata pulsant, primo
præluia seu præ-
ambula deinde omnis
generis cantilenas sal-
tationes & choreas
saltare gestantibus
sonans.*

774. *Symphonia
est plurium concen-
tus; quorum conso-*

772. A' nap fénnel szól-
gáló avagy árnyék órák és
harang verő órák a' mutató
vassal, órákat mutatnak és
meg-jelentnek: a' folyó (viz
lopo) órák pedig, a' ki-folyt
vizzel avagy fővennyel.

LXXVII. *A' Muskárról a-
vagy éneklésnek tuda-
mányáról.*

773. Az énekes avagy Mu-
sikáló nótákat énekel énekel-
degel avagy zengedez, a' jól
őszve szórkeztetett edgyben
illettetett (alkalmaztatott)
avagy őszve - bottsáttatott
hurú zengő szerzőkát
pengeti, (veri, zörgeti) elő-
szőr kézfétő (elől-jázdó) a-
vagy elől járó (kezdő) őstán
mindeñemű énekeket (nótá-
kat) ugró éstántzoló nótákat
az ugrálni (tántzolni) vágya-
kozóknak (örvendezőknak)
zengtvén (tsengetvén.)

774. Az éneklésben edgye-
ző szó (edgyütt zengés) töb-
beknek (sokaknak) edgyütt
éneklése; kiknek edgyező
zengése avagy éneklésben

nat.

való

nantia seu harmonia való egyenlősége kedves, kü.
grata est, dissonan- lőmböző zengése pedig disz.
tia verò absurda & telen (illetlen, kedvetlen,
absona. képtelen) és hangorlan ékes
 zengés (tsengés) nélkül
 való.

775. *Organum* 755. Az Orgona lyukas szá.
tibiis & fistulis con- rú bordokból és billegető
stat; cythara, testu- (tárogató) sipokból, tsivek-
do sive chelys, lyra, bőláll; a' cythera, koboz a-
trigonum, sambuca vagy hárfa, lant, három sze-
seu barbitus, pandu- getetű agon szőlő hegedű,
ra chordis, quæ col- virgina avagy clavicordium,
labiis epitoniiis verti- tombora hurokból, a' mel-
cillise, intenduntur lyek hur lábokkal hur fogá-
& remittuntur. fokkal és hur tekerő szegets-
 késsel megvonyattatnak és
 megtagittatnak (eresztet-
 nek, botsáttatnak.)

776. *Fides, pan-* 776. Az hegedűk és kézi
dura plestro plectun- kis hegedűk avagy három
tur. huros hegedűk hegedű vo-
 nyóval [pengetővel] vonyat-
 tatnak [pengettetnek.]

777. *Tibia utrica-* 777. A' tömlő [bordó]
laris & crembalum sít és cimbalom különböző
discrepantes edunt zengéseket adnak.
sonos. LXXVIII.

LXXVII. De Astro- LXXVIII. A' tsillagok szo-
 nomia. kott forgását vizsgáló (égbe né-
 ző) tudományról.

778. *Astronomus* 778. Az égbe néző a' tsil-
laderum motus const. lagok forgását (mozgását,
derat: Astrologus járását) gondollya meg: a'
eorundem efficaciam, tsillagok forgásából jöven-
influxum & effe- dülő azoknak hathatósá-
ctum. gát, egyben folyását és tse-
 lekedő erejét.

779. *E fastis seu* 799. Az esztendőkről a-
ephemeridibus & ca- vagy innép napokról (nap-
lendaris liquet à Na- számokról) írot könyvekből
talitiis seu Nativita- és Kalendarionokból nyil-
te Pascha recedere ván meg-tettzik, a' Kára-
ut minimum trime- tsontúl avagy Christus U-
stre, Pentecosten à runk születése napjától hogy
Paschate propè bime- az Hufvét távolý esik leg
stre; inde adventum alább három holnappal, a'
circiter semestre. Pünkösdi az Hufvétól közel
 (csak nem) két holnappal;
 innét Advent első vasárnap-
 ja hat holnappal (fél-eszten-
 dővel.)

780. *Illic sunt, Ja-* 780. Amot vannak a' Bol-
nuarius, Februarius, dog afzszony hava, Bójt elő,
Martius: istic, Apri- Bójt más hava: imit Szent
lis & Majus: hic Ja- György és Pünkösdi hava:
nius, Julius sive Quin- itt Sz. Iván hava, Sz. Jakab ha-
tilis, Augustus seu sex- va avagy kikelet után öödik
 holnap, Kis-afzszony hava,

tilis,

avagy

*tilis, September, Octo-
ber, November: De-
cember postremus est.*

781. *Quilibet eo-
rum in Calendario
Romano suas calen-
das, nonas, & idus
habuit. Intra trien-
nium accessio fit men-
sis intercalaris seu
embolimai, idest, de-
cima tertia lunatio-
nis: lustrum & qua-
driennium bissexti-
lem annum reducit.*

fordulásának avagy hóld fel-tettzésének: az 3-
dik esztendő és 4-dik a' Mátyás ugrását min-
den 4-dik esztendő után elő-forduló toldalék
napot elő-hozza.

LXXXI.

De Geographia.

782. *Geographus
regionum, etiam
quas ipse non pera-
gravit, situm descri-
bit, quæ sint in con-
tinente, insulis, pen-
insulis? quæ mariti-*

ma.

avagy kikelet után hatodik
ho, Sz. Mihály hava, Mind-
Szent hava, Sz. András hava:

a' Karátson hava leg-utolsó.
781. Azok közzül minde-
niknek a' Római Calendá-
riomban az ő első napjai, az
első nap után minden hónap
negyedik avagy hatodik nap-
jai, és a' negyed avagy ha-
tód napok után következő
nyolcz napjai voltanak. Há-
rom esztendő el-forgása a-
latt el-jövése [hozzá járulása]
lészzen a' közben vettetett
hónak, az az, 13-dik hóld

LXXXI. A' Földnek

le-írásáról.

782. A' Föld le-író [ki raj-
szoló] a' tartományoknak,
még a' mellyeket ő maga
meg nem járt is, helyhely-
tetéseket [állásokat] le-írja,
mellyek legyenek az egyben
foglalt merő tér földön, szí-
getekben, fél szigetekben?

sziget

*ma; quæ in meditul-
lio, & quonam tra-
ctu? sub qua zona
& climate seu paral-
lelo.*

sziget közöttben, sziget mel-
lyékiben, mellyek tenger
mellyékiek, mellyek a' rét
földnek közepiben, és mi-
tsoda tartományban? (ha-
tárban) az égneik, mellyik ke-
rületi (szakasztékja, darabja, forgása) és hajlá-
sa avagy edgyarányu öszve állása alatt.

783. *Quos habeant
hi aut illi accolæ; qui-
bus terminis seu fini-
bus ab illis discescan-
tur & disteminentur?
qui illis anti-
podes, antæci, peri-
æci, &c.*

783. Kik legyenek ezeknek
vagy amazoknak mellettek
lakói; mitsoda határokkal
és föld avagy ország végek-
kel amazoktól szakasztassa-
nak el és választassanak meg?
kitsodák azokhoz lábbal for-
dult népek, a' földnek délről
étszakra egyenesen ellenbe-
fekvő lakozók, a' föld kerékfélegének azon edgy
vonyásán lakozók, &c.

LXXX.

De Historia.

784. *Quum res ge-
sta narratur, histo-
ria est; cum ficta,
fabula.*

785. *Illas histori-
cus in chronicis recen-*

seat;

LXXX. Az Historiáról a-
vagy meg lótt dolgoknak
emlekezetéről.

784. Midőn a' meg. lótt (vi-
felt) dolog beszéltetik, histo-
ria (való dolgoknak emleke-
zete) az; midőn költött, so-
phia beszéd avagy mese.

785. Amazokat a' vifelt
dolgoknak írja a' kronikák-
ban (idők forgásáról írt köny-
vek.

P

seat; *has annalium* vekben) elő számlállyá; *eze monumentis inferre*, ket az esztendőnként lőtt dolgoknak emlékezetireirot könyvekben bé tenni, [*kronikákban írni*] fejében járó dolognak tartsa.

786. *Et ut pateat genuina, non supposititia esse, rem simul cum circumstantiis in commentaria regerat.* 786. Es hogy nyilván kitetsék igazaknak, (valóknak) nem igazság helyett bé-téte-tett hamiságoknak lenni, a' dolgot edgyütt (egyszer) mind a' környül álló dolgokkal a' meg lőtt dolgokat bő-

leggel magyarázó laistromokban szedje (rendelyle öszve hordja.)

LXXXI. De Medicina.

787. *Sanis optima medicina diata est, qui securissima & sine violentia.*

788. *Ne bibas vel edas, nisi siti & fame stimulatus; quod saliva ad cibi conspectum linguam vel palatum titillat indi-*

LXXXI. Az Orvosi tudományról.

787. Az egészségeknek leg jobb orvosság a' diata (napjában bizonyos orára való mértékletes étel és ital) mert leg bátorságosabb és erőszak nélkül való.

788. Ne igyálavagy ne egyél, hanem ha szomjúságtól és éhségtől ösztönöztetvén; mellyet az éteknek látására nyelvedet avagy inyedtet ki-klandó nyál meg-jelent; egé-

cabit; valebis & vigebis.

789. *Quocirca appetitum expecta & praestolare jejunus.*

790. *Sed & in valetudo, quum incessat, abstinentia & quiete curatur. & sanitas restituitur: quod non advertunt qui nonnisi satari jejulant, & nonnisi operatione fracti qui escunt.*

791. *Frictiones seu fricationes, fomentationes, venesectiones, cucurbitae, emplastra & omnia forassecus adhibita ac superimposita non demunt dolorem, sed mitigant & leniunt:*

egészségben maradsz és nyers nyakas friss erődben lélsz.

789. Minek okáért az étel meg kívánást meg várd és várjad éh-jommal (étlen, itlan, éhen szomjuhon, (bőjtölve.)

790. De még az egészségtelenség is, mikor el-érkezett (rád esett, jött)ételtől és italtól való meg tartozkodással és nyugodalommal gyógyítatik meg, és az egészség helyére álléttatik: mellyet nem vésznek észekben kik nem különben hanemha megelégednek (jól laknak) bőjtölnek, és nem különben, hanem ha munkával el törődtenek nyugosznak.

791. A' dörgölések avagy vakarások, melegető (tápláló) orvosságok, érvágások, köppölyök, falastromok és minden kívül reá rakottak (hozzá adattartak) és fellyül reá tetetettettek avagy vetetettettek nem vészik el a' fájdalmat [kint gyóttrelmet] hanem enyhéttik és könnyebbéttik: a'

corro-

P 2

rester

*corrosiva depascun-
tur.*

782. *Remedia pur-
gantia, evacuantia,
cathartica, sudorifi-
ca, corroborantia,
efficaciora sunt, effi-
caciùs medentur, si-
ve sint potiones de-
cocta & apozemata;
sive pillula & cata-
potia, sive clysteres,
sive apophlegmati-
simi, sive errhina, si-
ve balani (supposito-
ria) &c.*

akar orra lyukán bé ízivándó, akar gyomor e-
mélygető (okádást indító) orvosságok.

793. *Antidosis alexiteriis seu alexi-
pharmacis venena
peremptoria; amu-
letis fascina pellan-
tur; hoc etiam ver-
bulo praeficiunt.*

bitelésével rá olvasásával) az igézet ellen őriző
istennek (igézet űző bűjös bájosnak.)

testet által rágó (évő) orvosi-
ságok meg-eméltzenek.

792. Az orvosságok a' mel-
lyek gyomortisztítók. (pur-
gálók) meg üresétők, fő tisz-
tétők, verétek hozók, meg-
erősítők (vastagítók) hatha-
tóssabbak; hathatóbban or-
vosolnak, akár főt italok le-
gyenek és gyökerekből fő-
zott gyomor lágyító s' pur-
gatóra készítő italok, akár
pillulák (golyobis formán
tsinált purgatók) és hirtelen
el nyelni való tisztító orvosi-
ságok, akár kristétek, akár
fő béli takony avagy nedves-
ség tisztító foggal rágandó,

793. A' méreg ellen való
méreg rontó avagy méreg ü-
ző orvosságokkal az halálos
(meg-ölő) mérgek; a' nyak-
ban kötött babonás orvossá-
gokkal az igézetek üzettet-
nek: (ez tudni illik az igé-
zet) még igétskével is (bör-

794. *Salsum in Me-
dicos scommma est, sa-
lis licere (licitum ef-
se) impunè occidere:
utinam non verum.
De panacea, univer-
sali & praesentaneo
medicamento, litti-
gant an detur; to-
pica autem. & cuius
partis atque effectus
propria quin sint, in-
dubitatum est: ut ce-
phalica, ophthalmica,
thoracica, tam ana-
cathartica quam be-
thica, cardiaca, flo-
machica, hepatica,
splenetica, nephritica,
hysterica, scorbutica,
piarmica, narcotica,
hypnotica, peptica,
sarcotica, vesicatoria,
diaphoretica, diure-
tica, &c.*

794. Az orvosokra tréfás
tsúf beszéd (játékosmondás)
az hogy csak ő nekik szabad
büntetetlen meg ölni; vajha
nem volna igaz. A' minden
betegségek ellen való, kö-
zönleges és mind járást (leg-
ortan) használó orvosságról,
vironganak (versengenek)
ha adásék; magán való bi-
zonyos helyekre való pe-
dig, és akár melyik résznek
és végben vitt erőnek tulaj-
don orvossági hogy legye-
nek, kétség nélkül (kételke-
dés kívül) vagyon; mint a' fő
fájás ellen való, szem fájás
ellen való, melly szorítás
(fuladás) ellen való, mind
fellyül tisztítók s' mind el-
oszlatók, sziv fogás ellen va-
lók, gyomor vastagítók, jo-
ha fájást gyógyítók avagy
máj tisztítók, lép vastagság
ellen való, vesék fájalmát
enyhétők, méhe fájás avagy
anya méh gyógyítók, az e-
gész testet a' fok rosz nedves-
ség miatt el bádiasztó lan-
katság ellen való, pthruszenrést indító, fájdal-

makat fipadással enyhétők, álmom hozók, kívül
a' testre ragasztók, vad. húfokat rágók, hojagot
meg ürétők. bélen rútságot által vivők, has me-
nést indétók, &c.

795. *Gregales eo-* 795. Azoknak seregekből
rum sunt chirurgi & (nyájokaból) valók a' borbél-
pharmacopœi seu lyok és patika szerzám tsi-
pharmacopœia; quo nálók avagy patikárosok; kik
rum hi pharmacæ, közzül ezek patika szerzám-
unguenta, syrups e- mokat, (kanta ireket, orvof-
lectuaria, è clegmata, ságokat) keneteket, patica-
condita, extracta, béliegéség oltalmazó jó izú
pastillos, trochiscos, lágy orvoságokat, liktario-
& morsulos prepa- mokat, nyálozatos édes fa-
rantes, in myrothe- latokat, fű-szerzámot apro-
ciorum oculis ac fo- pogátskákát, fok féle patika
culis alabastris, aliisq; szerzámából ki vont (meg-
pixidibus & thecis eresztett) italokat, gömbel-
seorsim ac singulatim lyég orvoság tzipókat, tsiga-
reponunt reservantq; módra edgybe tekert orvof-
illi autem ut pluri- ságokat, (truciskokat) és rá-
imum operam navant gódnivaló tzukoros confrej-
capillis & barbis re- teket kézfétvén, a' drága ke-
scindendis & abra- net tartó poltzoknak hel-
dendis, vulneribus ac lyetskéiben és alabástromból
ulceribus curandis. tsinált bőgrötskéiben, és
egyéb szelentzékben s' iska-
tulátskákban félen és magán
el tésznek és meg-tartanak.

Amazok pedig leg többire munkálkodnak az ha-
jak-

jaknak és szakállaknak el metélésében és nyirésé-
ben, (beretválásában) ja' sebeknek és fókelyek-
nek meg gyógyításában.

LXXXII. De Ethica LXXXII. Az erkölcsi ökönek
in genere. tudományáról közön-
ségesen.

796. *Virtus in me-* 796. A' jószágos tselekedet
diocritate consistit: vi- kezéplégben áll: a' vétkek
ta sunt in extre- vannak a' végső dolgokban,
mis excessu & de- a' fellyül halladásban és fo-
fectu. gyatkozásban.

797. *Excedere enim* 797. Mert fellyül múltni
& deficere transgredi (el halladni) és meg fogyat-
utique est. kozni, el állani) által hágás
bizonyára.

798. *Si quis pec-* 789. Ha ki vétkezik gon-
cat incogitantia; de- dolatlanságból, (tudatlan-
lictum est; si volun- ságból) fogyatkozás (betü-
tariè, facinus; si stu- net) az; ha szabad akarottya
diò, nequitia; si ma- szerint, tzigéres nagy bűn;
litiosè, scelus; si e- ha szánt szándékkal, (igyeke-
normiter, flagitum; zettel) roszfzáság; ha gonof-
si aut egrè, faciat a- ságból, latórság; ha törvény
licui, perversitas. kívül utálatossan, undogság;
ha hogy nehézséget tsele-
kedjék valakinek, el for-
dultság.

799. *Et talia qui* 799. Es illyeténeket a' ki
patrat vel perpetrat, tészon avagy tselekeztik, tel-
perditus planè ac de- lyességgel veszett és átokra
testa. P 4 mél-

restabilis est: viri e- méltó, mert a' jó férfiak és
nim boni & virtute jószágos tselekedetekkel meg
præditi laudabilia & ajándékozottak ditsiretes
approbata semper ex- és jóvallott dolgokat kíván-
optant; mali autem nak mindenkor; a' rosszszak
& vitiis dediti vice pedig és a' vétkekre el vete-
versâ semper repro- medettek ellenben minden-
banda. koron meg vettendőket.

800. *Qui perpe-*
ram agere suscipit
habet, pravus est: qui
se à malo prohibet,
probus: omnimodè
impollutus abhorret,
detestatur & ex-
cratur omne impu-
rum.

801. *Consuetudo*
vitiosa sensum irrepit:
cui serò nimis ob-
stinet, postquam in-
valuit; quandoqui-
dem radicata raro
extirpatur.

LXXXIII.

800. A' ki hátabotában
 (hitvánul) tselekedni semmi-
 nek véli és potskondiának
 tartya tékelletlen feslett er-
 kölsű az; a' ki magát a' rossz-
 szaságtól meg tiltja (meg-
 ójja, óltalmazza) jámbor: a'
 mindenképpen tisztá, (ferte-
 lem és mocsok nélkül való)
 irtózik, (iszonyodik) utál-
 lya és átkoz minden tisztá-
 talanságot.

801. A' vétkesz szokás laf-
 fan tsúfz bé: mellynek fe-
 lette későn álhatni ellene,
 minek utánna el hatalma-
 zott; (erőt vett) mivel hogy
 meg gyökerefedvén (gyöke-
 ret vervén) ritkán irtatta-
 tik ki.

LXXXIII.

LXXXIII. De Pru-
 dentia

802. *Ex dignitate*
unum quodq; estima-
re, prudentiæ statu-
men est; ne res prole-
tariæ, nullius pen-
si & titivillitii, ma-
gni pendantur.

803. *Antequam*
inceptes & aggredia-
re quippiam seu ali-
quid, operæ pretium
est accuratè pensicu-
lare, utrum debeat
& possis? utrum è
re sit necne? ne fru-
stra atq; incassum
labores.

804. *Prospice ergò*
finem, provide me-
dia, & ne quid ob-
stet aut officiat, at-
tende occasionei.

LXXXIII. Az okosságról
 avagy észességről.

802. Akarmit is az ő mel-
 tósága s' érdeme szerint meg-
 betsülni, az észességnek
 istápja, (gyámola, támasza)
 hogy az alá való, semmire
 betsülendő és semmire kel-
 lő dolgok, nagyra ne tar-
 tassanak.

803. Minek előtte kez-
 denél és fognál akarmihez a-
 vagy valamihez, hasznos do-
 log (munkának jeles haszna)
 azt szorgalmatosfan meg-
 mérsékelni, (hánni vetni vil-
 gálni) ha kellefsék és lehe-
 sen tőled? ha hasznora va-
 loé vagy nem? hogy hejában
 és haszontalan (semmi fejé-
 ben) ne munkálkodjál.

804. Előve meg nézzed
 ez okáért a' véget, előve meg
 láfd (meg gondollyad) a'
 közepit, (az eszközöket) és
 hogy valami ellene ne álljon
 avagy ártson, (meg bántson)
 vigyázz, (figyelmezz, hal-
 gals) az alkalmatosságra.

805.

P 5

805.

805. *Nam insipientis, solidi & demeritis est, sine intentione ferri; insani, stulti & vecordis illicita appetere; vesani cerebrosi, phantastici & furiosi seu lympatici ac furibundi impossibilia suscipere: imperiti & inconsiderati negligere oportunitatem.*

806. *Ubi inter pluram optio datur, deliberandum diu, quod statuendum semel; superuacaneis verò superstitendum.*

807. *Et quicquid instituis vel tibi proponis, consulta exquirere, itane an ita satis*

tius

805. Mert esztelené, ostoba. és es elme nélkül valóé, jó igyekezzerben vég nélkül vitettetni; balgatagé, bolondé és eszelőse nem szabados dolgokat kívánni; goromba fiúrt agyu vagy tók agyué, elméjétől elraggattatott és tébolygó avagy vízben ugrani kívánczó bolyokásé és düheskedőjé lehetetlen dolgokat felvenni: (fogadni, vállalni magára) tudatlan. é (látatlan hallatlané) és maga gondolatlané a' jó alkalmatóságot el mulatni.

806. Az hol a' több között választásra való szabadság adattatik, tanátskozni kell sokáig, mit kellyen végezni (rendelni) edgyszer; az helyében való házontalan dolgokban pedig fel kell adni (el kell hagyni, félben kell szakasztani.)

807. Es valamit elrendelsz (magadban elvégepsz) avagy magadnak tzelul fel tészelsz, tanátskozzal kivaltképpen való serényfeggel, így vagy amugy legyen jobb? (házt-

nosb)

tius sit? post exequere celeriter, sed caute.

808. *Cautus circumspectus & providus, sit de eventu confidat, eumque praevident; circumspicit tamen, ne sese precipitet.*

809. *Quia usu venit, accidit, ut tardus velocem celerem & pernicem antevortat: pedetentim igitur.*

810. *Quod abscondi, celari, & occultari debet, non palam venditatur seu jactat, verum abscondit, non obtrudit.*

811. *Quod ei non certo constat, asserere, aut negare cavet nec aude,*

det,

nosb) az után exequald (vidd végben) hamarsággal, de okossan (ravaszsan.)

808. Az okos ravasz magára vigyázó és szorgalmas gondvitelő, noha a' dolognak ki meneteliről bizakodik, és azt előve meg láttya; két féle tekéntél (környül nézél) mindazáltal, hogy ne habahurgyálkodgyék (magát nyakra főre ne ejtse.)

809. Mivelhogy szokásból jött, meg történik, hogy a' kéfedelmes a' gyorsat hamaroságot és igen hietőt (sebeffen repüllett, futót) elől vegye: lassan lassan ezokáért.

810. A' minek el rejtettetni, bé tapasztatni, és el titkoltatni kell, nyilván nem árulgattya avagy hánnya veti, (mutogattya) sőt félre tászttya, (dugja) nem tolya (toszsa) elő.

811. A' mi ő néki bizonyosfa nintsen nyilván, erősséteni, állétani avagy tagadni el távoztattya (megojja magát) s' nem is meri, ne hogy álha.

det, nedum ut asseveret aut inficietur. áthatatossan vallaná bizonyittaná) vagy tagadást tenne.

812. *Nam ut creditus, ita diffidentia noxia damnosa & detrimentosa est; at longè magis perimacia.* 812. Mert a mint az hamar (könnyen) hitel, úgy az hihetetlenség is (bizodalatlanság) veszedelmes káros és ártalmas; de sokkal inkább a meg átkodás.

813. *Si quis ergò aliquid boni refert, suadet aut dissuadet, adhortatur, vel debortatur, non est contentumax, nec praefractè repugnat, nec obstinate contendit aut contradicit, sed obsequitur.* 813. Ha ki azért valami jót hoz elő jóvall avagy nem jóval, int valamire vagy el-int róla; nem vakmerő, s' nem is meg-tekéltt keménység-gel tufakodik (viaskodik, hartzol) ellene. sem ellene rugodozva (egy általlyában) versenyőg avagy ellene mond, hanem enged.

814. *Præfagiens adversè quidpiam, prævenire censet seu arbitratur melius, quam præveniri: præpostera enim sapientia est post factum sapere.* 814. Előve meg érezvén (jóvendőlven) valami ellenkező szerentsétlenséget, azt meg-előzni itéli avagy véli jobbnak; hogy sem attól elővétettetni; (meg-előztetni) mert visszra fordúlt rendetlen böltsesség a meg lőtt dolog avagy tselekedet után észkeskedni (böltselkedni, értelmeskedni.)

815. *Et dum quis suarum rerum satisgit, ille sibi nequam deest.* 815. Es midőn kiki az önön maga dolgain szorgalgit, ille sibi nequamatoskodik ő is semmiképpen magának hatra nem áll (meg-nem fogyatkozik.)

816. *Vasfer atq; subdolos versutè nimis versat omnia; suspicax est dolosus.* 816. Az álnok és alattomban való tsalárd felette ravazul forgat mindeneket; a' gyanós tsalárkodó.

817. *Veterator est qui astu imponit incautis.* 817. Régiravasz (meg-agottalájok téfzi (öntia' forrót, rá-vészti) a' nem okosfaknak avagy gorombáknak.

LXXXIV.

De Temperantia.

LXXXIV.

A' Mértékletességről.

818. *Degravata natura permulta concupiscit; sed temperans cupiditates moderatur.* 818. A' meg-velztegett-tetett természet felette sokat kíván; de mértékletes az ő kívánságait meg-mértékli (igazgattya.)

819. *Sobrietas est continentia à superflua alimonia.* 819. A' józanság meg tarozkodás a' felettéb való (kelléténél több) eledeltől.

820. *Gulosus & vorax catillo ligurit, & piriſſando sorbet: Hel-* 820. A' torkos és nagyehető nyalakodó (tányér avagy tál nyaló) dősöl, és szörtyőgetve (szürtsölve) hörpöl: a' tob-

luc seu epulo vorando & potando, (crapulando) sese ingurgitat: lures vel decoctor epulando sive comessando sua decoquit ac consumit: omnes mera abdominis mancipia.

821. Veteres temperabant merum (aqua) & victitabant simplicissime: nunc quot gula illecebra tot perniciēs.

822. Ebrius enim poenam seu noxam habet crapulam cum morbis inde provenientibus, qui per somnum exhalata crapula sentiuntur: ebrius tremorem, podagram & chirogram.

zódó avagy vendégeskedő nagy falatok nyelésével és teli torok ivással (döszöléssel) önnön magát meg tölti: (részegéti, tobzodik, zabállodik) a' pazarló vagy té ozló (fel korfonyáló) vendégeskedéssel avagy edgyütt lakozással az ő javait felkorfonyallya és el költi: mind ezek (mindnyájan) merő kövérseggnek avagy haspotrohoknak rabjai.

821. A' régiek elegyétik vala a' bort (vizzel) és eldegelnek vala együgyűképpen: most a' mennyi toroknak édesgető gyönyörűsége, annyi veszedelmi.

822. Mert a' részegnek büntetésére avagy meg lakolására vagy a' bortul való fő fájás, a' betegségekkel, melyek innét következnek, (kijönek) melyek az álom által ki párazott fő gödölés után éreztetnek meg: a' részegnek a' reszketegesség, láb köszvény és kézi köszvény.

823.

823. Sobrii atq; abstemii mente valent; temulentis & vinolentis insania atque amantia: compotatores meracius hauriunt, cum bibunt in orbem seu circumpotant, & quisq; vel dat vel solvit symbolum.

824. Potiores seu potatores inebriati brutè bacchantur; titubant, tussunt, screant, ructant, exscreant, spuunt vel spuant, vomunt, mimunt, & (salvo honore, cum reverentia) visunt ut pedunt.

LXXXV.

De Castitate.

825. Castus est qui se nefanda libidine non fœdat & continet.

823.

823. A' józanok és bor nem iszák elmével birnak; a' részegeskedők és borotok esztelenességgel és bolondsággal, az edgyütt ivók vagy ivó társak vigabban (iszák) a' bort, midőn kerben isznak avagy környül szerben iddogalnak, és kiki avagy ad avagy fizet fizet (jegyet, jelt.)

824. Az iddogalók avagy sarapolók meg részegedvén oktanul dühösködnék; (bolondoskodva fútesnek, üvöltnek, kiálnak bajának) tántorognak, köhögnek, hákogznak, bőségnek, torhaskodnak, pöknek avagy nyálaskodnak, (tajtékot rúgnak) okádnak, huddozznak, és (tisztettséggel, betsülettel szólván) poszognak és finganak.

LXXXV.

A' Szűzességről.

825. Szűz az a' ki magát csak mondani sem illendő fajtalanossággal nem undokétya

minat: *lascivire e-* tyá és fertőzteti: mert bujál-
nim belluinum est. kodni oktan dolog.

826. *At non a-* 826. De nem csak az há,
dulteria solum, ince- zafság törések, rokonság
stus, stupra, scorta- közt való fertelmességek,
tiones seu fornicatio- szeplősétségek, paráznságok
nes, & concubitus avagy tisztalan kurvákodá-
illegitimi: sed & o- fok, és törvénytelen egymással
mnis venerea salaci- való fekvések: hanem még
tas: bastiationes (basia minden buja szerelemre való
oscula suavia) imò katzérság is, tsokolgatások
spurca ac obscena co- (tsokok tsokolások, ápolga-
gitationes impudici- tálok) sőt az otsmány és faj-
tia sunt. talan gondolatok is szemte-
len ortzátlanságok.

827. *Adulter alie-* 827. Az házafság törő pa-
num polluit torum; rázna kívül való idegen ágyat
scortator suum, quan- fertőztet meg, a' kurválko-
doque mæchus pelli- dó lator önnön magáét, né-
cem vel concubinam ha a' parázna ágyast avagy vé-
alit; ganeo perlupa- le edgyütt hálót tart és táp-
naria prassatur; me- lál; a' bardélyban járó a' bar-
retrices seu pellices dély házakan koslat, a' kur-
pudicitiam suam pro- vák avagy ágyas aszfszonyok
stituunt; lenones seu az ő szemérmetségeket bar-
balliones atq; lenæ le- délyban való kereskedésre
nocinium facientes si- botsátyák; a' kurvak tartók
avagy bardély mesterek és
kurva kerítő aszfszonyok kur-
va kerítést tselekedvén avagy
kurvákodásra édesgetvén

ve.

egybe-

ve lenocinantes alios egyebeket (máffakat) meg-
inquinant. fertelmefitnek (motskol-
nak)

828. *Vah! apage* 828. Vehó! (püha) távoz-
propudia! fœdi & zatok el fzemtelen kurvák!
excrabiles penitus o- (szégyenségek) undok fer-
mnæ. telmek és átkozásra mel-
tő otsmányok tellyességgel
mindnyájan.

829. *Insanit & de-* 829. Elsztelenkedik és bo-
lrat qui deperit fœ- londoskodik a' ki veszettül
minam. (halálban) szereti az asz-
fzony embert.

LXXXVI.

De Modestia.

830. *Modestus* 830. A' modoffan és jól
verecundè agit, pro- maga viselő szemérmetséssén
pacitatem defugit. tselekezik, a' fajtalan ortzá-
lanságot futtya (el kerüli, el-
távoztattya.)

831. *Non frivo-* 831. Nem hejában való
lus est, ut ut quadam- (semmire kellő tsétsap) ám-
tenus blandus & co- bár (haszintén) valamennyire
mis; non loquax, sed nyájas és jó beszédű: (társal-
taciturnus. kodó) nem szó szaporító,
(nyelveskedő, tsársogó) ha-
nem halgatozó) kevés be-
szédű)

832. *Nec tamen* 832. Mindazáltal nem is
morosus aut torvus; kedverlen avagy komor (ke-
gyetlen tekintető, mord)

sed

Q

hanem

sed gravis; severus non severus.

833. *Nihil immeritate laudat vel vituperat, culpam redarguit aut reprehendit; neminem traducit, aut diffamat: ad opprobrium neutiquam silet.*

834. *Adhuc non pejerat, nec dejerat, nec facile jurat: si juraverit autem, juramentum & jusjurandum sanctè servat.*

835. *Nemini adversatur, aut facit molestiam, aut scandalum & offendiculo est, neminem que sciens aut volens contristat.*

836. *Famam & rumores crebrescentes*

hanem betsüleres méltósággal maga viselő; kemény nem kegyetlen.

835. Semmit mértékletlenül nem dicsér avagy nem gyaláz, bűnössé téfzen (vádol) meg-fedd avagy pirongat; fenkit el nem árul, avagy híresít: (rágalmaz) a' más gyalázására (szemre való felhányására) semmiképpen nem halgat.

834. E' mellett (ennek fejeztet) nem esküszik hamisan, s' nem is hánnya el hitit, nem is könnyen esküszik-meg: ha meg-esküvéndik pedig, az esküvést és hitet szentül tekéletteffen, álhatatossan) meg tartya.

835. Senkivel nem ellenkezik, (viszázkodik) avagy nehézséget nem téfzen, avagy botránkozásul és akadályul nintsen, és senkit tudva (tudomásá szerint) avagy kéfz akaratból (akarattya szetint) meg nem szomorét.

836. Az hirt és gyakran folyamodni kezdett köz híreket

res non vulgar, percontatur prius scrupulose.

837. *Curiosus ad delio ingerit & immiscet se ubi ejus nihil interest, etiam quæ celantur eliciens & expiscans.*

838. *Locutulejus seu vaniloquus, verbosus, est; nugator facta infecta loquitur & blaterat; morologus ineptias aniles proferens ineptit, & vaniloquentiā aures implet; fatilis arcana effutit; sophista captiosus est; momus omnia*

ket nem hirdeti, (terjeszti) közönségsé (télzi) értekez (végére mégyen) előszer tőviről hegyire szorgalmatossan.

837. A'nyughatatlan elméjű felette gondos tsétsapo (közköpü, minden lébe lots) bé-szinli (tollya, taszitty) és belé keveri (elegyíti) magát, az holott ő néki semmi köz nints, (az hol ő reá semmi nem néz) még a' mellyek titkoltatnak is (rejtegettetnek) ki-feszegertvén (ásván vésvén) és ki horgászván.

838. A' fízószaporétó nyel-veskedő fízó szattyár avagy hejában valóságot befzélő nyelve mosó, fok befzédő; (tsátsogó) a' hivságot szolló (hivalkodó tsétsap) a' meg-lött dolgot nem lötnek befzéli, és regeli; (rebezi fetsegi, tsátsogja) a' bolond befzédő agnoi (bábáktól vén kofáktól koportyóktól költ) alkalmatlan hejában valóságot elő hozván alkalmatlan-kodik avagy galyibáskodik,

carpit sugillat & cavillatur.

és hivságos beszéddel a' füleket be-rölti; a' fetsegő a' titkokat ki-fetsegi; az hamiságot állató patvaros fogdosgató; a' mindenben gantsot találó (tsufoló, gunyoló) mindeneket fedd (rág, nyelvél rongál) alattomban rágalmaz és tétováz.

839. *Consideratus non quidem elinguis est. sed tamen non insulsus blatero, quem admodum nasutus complures: in multiloquio enim multa vanitas.*

840. *Non sibi arrogat quod non habet, nec aliis suaderogat: non ambit (aspirat) ad dignitates, fascisque ac honores; nec sua profuse jactat aut ostentat, aut in iis gloriatur, aut se insolenter effert & extollit, sed*

sub-

839. A' maga meg-gondolt eszes jollehet (úgy vagy) hogy nem nyelvetlen, de mindazáltal nem izetlen (sotalan) tsátsogó, (tsevegő) a' mint a' finnyások közzül sokan; mert a' sok beszédben sok hivság (hejában valóság) vagy.

840. Nem tulajdonéttya magának a' mi nála nintsen, sem egyebekről (másokról) az övéjeket le nem vonsa: (kissebéti) nem kívánnya (áhétozik, vágyódik) a' méltóságokat, s' birodalmi páltzákat és tiszteket; sem a' magáét tékozló módon (pazarolva) nem hánnya veti avagy mutogattya, (fitogattya) avagy azokban nem ditsekedik, (kérkedik) avagy magát kevélyen (szokatlan) fel

nem

submitit potius, demissè gerit ac humiliat, ideoq; exaltabitur.

841. *Vulgi præconia non affectat, nec sibi alios anteferri molestè fert.*

842. *Festivi joci, leporesque & allusiones faciet, urbanos decent: rusticitatem opicam barbariem redolet.*

843. *Sourrilitas parasitica summopere discavenda.*

844. *Carvillatio virulenta, & sanna postica, sannionibus relinquenda.*

nem emeli és magasztaltya, (magában fel nem fuvalkodik) hanem le-botsáttya magát inkább, alatt viseli és meg-alázza magát, s' ez okáért fel-magasztaltatik.

841. A' köfflegnek avagy köz népnek felöle való ditsiretit nem sohajtya, sem pedig mássakat ő magának eleiben tétetetni (fellyebb betsültetni) nem fzenvedi nehezen (nem neheztelli).

842. A' jeles tréfák, nyájas beszédben való kedves ékességek és valamihez játékos mondások tsufos hozzá szollások, a' tisztelességekhez illenek; a' parasztság tsunya (otsmány, rusnya) górombaságot (visel magában) illatoztat.

843. Az hízkelkedő (nyalakodó) tsétsapságot felet-téb igen el-kell távoztatni.

844. A' mérges tsalfaság, (tétovázás) és hát megül való meg guggolás (gunyolás) a' gunyoló tsufondároloknak hagyattassanak.

845.

Q3

845.

845. *Subridere*, és vízfíza lomolyogni a' jó
videre & veridere erköltsűjé, hahotával ka-
morati est: cachin- ragni tisztetségtelenség és
nari incivile. nem emberséges dolog.

LXXXVII.
 De Auterkeja.

846. *Avarus per*
fas & nefas ditescere
annititur, inhiat ac
allaborat, cum tamen
superna benedictio
ditet.

847. *Et cui usui in*
immensum coacerva-
ta & accumulata di-
vitia, malorum in-
vitamenta? male par-
ta, male dilabun-
tur.

848. *Adeo desi-*
piunt divites & pe-
cuniosi quidam, ut
bonis mobilibus & im-
mobi-

LXXXVII. A' magának
 való elégségről avagy
 elégendőségről.

846 A' főlvény akar igazán
 s' akar hamisan gazdagulni
 igyekezik arra szája tártva ki-
 vánkozik és azon munkálko-
 dik, holott mindazáltal az
 onnét fellyül való áldás gaz-
 dagétson meg.

847. Es mi haszonra valók
 a' meg mérsékelhetetlen ra-
 kásokban rakott és öszve-
 gyűjtött gazdagságok, roz-
 ságoknak és gonofságok-
 nak gerjesztő ingerlési? a'
 rozsfűl keresett marhák
 rozsfűl vesznek-el, avagy
 eből gyűlt szérdéknek eből
 kell el vefzni.

848. El annyira esztelen-
 kednek némely gazdagok és
 pénzben telhetetlenek, hogy
 mind ingó s' mind vefzteg
 álló

mobilibus seu stabili- álló avagy állandó jókkal bő-
bus affluentes, & ci- velkedvén, és ládákat pén-
flas pecuniâ, scrinia zel, szekrényeket drága mar-
cimmeliis, camerae & hákkal, ruha s' ezüst ékes
supellectile confertas szerzámokkal) és kamorá-
possidentes, egestatem kat (bóltokat) házielszö-
timeant; videlicet in zökkel dugva meg rakotta-
copia seu ubertate kat birván, a' szegénységtől
inopiam, in abundan- féllyenek; tudni illik a' bő-
tia seu affluentia, seghen avagy ki folyo min-
imò redundantia pe- den elégségben szűkségtől,
nuriam. a' bővölködésben avagy min-
 den jónak bé folyásában, sőt
 ki-áradásában, a' fogyatko-
 zástuk

849. *Tu si vibi o-* 849 Te ha néked gazdag-
pes affatim suppetunt, ságid bővön vannak, a' szű-
egenis vicissim sup- kölködőknek viszontagság-
pedita. gal azokból szolgáltatás.

850. *Sin; etiam* 850 Ha pedig (niatsenek)
de modico imperti: & még a' kevésből is avagy ki-
cum non possis largi- tsinyből régy részt: (szakasz
ter, saltem liberali- valamit) és holott nem ad-
ter; satius est libe- hatz bővön, adgy tsak ada-
ralem esse quam par- kozó víg szível; jobb víg szi-
cum. vel adakozónak (bé kezű-
 nek) lenni, hogy sem mint
 szoros marku sobráknak.

851. *Frugalis pau-* 851. A' takarékosan elő-
cis contentus est; non kevésfél meg elégedik; nem
tenax quidem, sed javát meg tartó (ei rejtő) ugy
parfi. Q4 va-

parsimonia & frugalitatis navans operam. vagyon, de a' tisztességes meg kiméllésben és mértékletes költésben serényen munkálkodó.

852. *Quæ quantum sit vectigal, si luxuriosus atq. prodigus per videret, fastu & luxu patrimonium non consumeret, & prodigum vet.* 852. A' melly minémű jövedelem(vám, adó fizetés) légyen, ha a' bujálkodással tobzódó és tékozló által látná, kevélységgel és buja tobzódással artya keresményét nem költené, és tékozlaná (vesztegetné) el.

853. *Pauperat enim dispendium, compendium opulentat & ditat.* 853. Mert meg-fszegényét az hejában való haszontalan költés, (vesztegetés, kárvalás, tékozlás) a' szűkőn költés jószágosá téfzen és meg-gazdagít.

854. *Tu ergo quicquid accipis & expendis, in codicem accepti & expensi refer.* 854. Te azért valamit bévélsz és ki adsz, a' bé vételnek és ki adásnak könyvben (laistromában) bé-vigyed (bé-irjad.)

LXXXVIII.

De Justitia, primò commutativa.

855. *Justitia suum cuiq. tribuit.*

856.

LXXXVIII.

Az igazságról, először a' tserélő a-vagy közleskedő igazságról.

855. Az igazság kinek-kinek az övét meg-adgya.

856.

857. *Ergo qui cum alio transigit, quicquid promissit pollicitus est ac condixit, sive exoratus, sive ultrò & suâ sponte, & quibuscunq. conditionibus aut exceptionibus, standum est pactis ac promissis præcise.* 856. Annak okáért a' ki mással meg-alkutt, (szerzedett) valamit ígért fogadott és meg-mondott, akar kéréstvéen, akar önként és magakényén (szabad akarattya szerint) és akar minémű okokkal(kötésefekkel) és ellenben való ok vetésefekkel (fogásfokkal) meg állani a' kötéseknek (fogadásfoknak) és ígéreteknek edgy általlyában.

857. *Qui stipulanti ad stipulatus est, obligavit se.* 857. A' ki a' fel fogadónak fogadást tört, (kezet adott) meg-kötelezte magát.

858. *Depositum reddendum est, non abnegandum, nec superprimendum.* 858. A' le-tört marhát meg kell adni, nem kell eltagadni sem el-rekkenteni, (el-rejteni, süllyesztteni)

859. *Nihil quod alterius est, tibi sine ejus scitu vendicare aut usurpare.* 859. Semmit, a' mi másé, te magadnak az ő hire nélkül netulajdonits (hárénts)erősits avagy foglally.

860. *Quod utendum accepisti, idem restitue, non aliud: & quidem quoad fieri potest, ejus absque detrimento.* 860. A' mit véle való éléfre el vettél, ugyan azont add vissza, nem egyebet: (mást) sőt pedig a' mennyire lehet, annak kára nélkül.

861.

Q5

861.

861. *Quod mutuum datum sive mutuatum est, aliud licet remittas, parvis valoris & estimationis.*

862. *Si quis à te mutuatur, mutua & commoda ei: chirographum tamen vel arrhabonem, seu pignus, vel prædium, aliamve cautionem postula.*

863. *Quia ob mortalitatem, quin & fidei lubricitatem, cautela opus est.*

864. *Porro qui sumpra sortem usuras seu fœnus exigit, non creditor est, sed fœnerator atq; danista: peius autem & nequissimus qui ana-*

tocissimis debitorem.

861. A' mi költsen adtatott avagy hitelben való, noha (jollehet, ha szintén) mást küldesz is vizfzsa, mindazonáltal egyenlő árnu avagy erőni (érdemű) és betsűjű légyen.

862. Ha ki te tőled költsön (hitelben) kér, költsönt adgy és engedgy (használy) néki: kéz írást (adós levelet), mindazáltal vagy köz jelt vagy zálagot, vagy kezest (bizonyosság tévő fogott embert) és valami egyéb okos módot (ok levelet) kívány.

863. Mert az halandóság miatt, sőt még az hitnek síkamló volta miatt is az okos őrizkedés szükséges.

864. Továbbá, a' ki a' derék summa felett usorát avagy interest kéz és vészén, az nem hitelben adó, hanem usorás és pénz ki adással s' bé-fzedéssel kereskedő: leg-rozsabb és leg-gonoszabb az pedig a' ki fartzoltatásokkal (usora felett való usorákkal) az ő adófsát meg nyúzza meg, hánnya (hámozza, börtö-

deglu.

le-

deglubit decorticat ac devorat, quod nefarium.

865. *Iniquus vero sibi est, qui alieno ære se obruit; & versuram vel auctionem facere, imò creditoribus nonnunquam decoquere & foro cedere argentariamve dissolvere cogitur.*

866. *Proinde debita seu nomina quanto ocyus dissolve, & apocham sive acceptilationem, quam acceptum tibi refert, flagita.*

867. *Furta, rapina, sacrilegia, peculatus, plagium, abactus, perinde in illo mandato non furaberis interdicta*

le-vonsza) és el-nyeli (meg-emészti) a' melly Isten ellen való mondani is illetlen dollog.

865. Hamis pedig önnön magának az, a' ki idegen pénzrel ő magát el burittya, és marhájának pénzre való fordítását avagy kotyavetyére való hányását tselekedni, sőt az hitelben adóknak néha el pazarolni és a' piattzról félre állani (kereskedést el-hagyni) és pénz váltó helyét félben szakasztani kényszerítetik.

866. Ez-okáért az adófságokat és kezéd írást mentől hamaréb oldozd fel, (fizesd meg nevedet töröltetd ki) és quitantiát avagy menedék levelet, mellyel hogy el-vette tőled néked bizonytságot tégyen, kívány.

867. A' lopások (orzások) ragadozások, szentség törések tolvajlás (köz kints avagy tárház meg lopás) emberlopás, barom el hajrás, azonképpen (egyaránt) amaz parantsolatban ne orozz avagy

funt.

ne

sunt: & qui istud ne lopj meg-tiltva vannak; committit, repetun-
darum tenetur. és a' ki ebben léledzik, (ezt tselekefzi (meg-adásra való kényszerítéssel tartozik).

868. *Privari enim* 868. Mert meg-folztattat.
& orbari suis nemo ni és árvájul hagyattatni az ő
debet. javaitól lenkinek nem kell.

LXXXIX. De Justitia *LXXXIX. Az osztogatás,*
distributiva. *ban való igazságról.*

869. *Premiis &* 869. Jutalmak avagy ér-
pensis in officio conti- demlett fizetések és bünteté-
nemur. sek által tisztünkben hivata-
 lunkban tartatunk meg.

870. *Ergo qui lau-* 870. Tehát (ezokáért) a' ki
dabiliter agit, applau- ditséreteffen tselekefzik, di-
sum, collaudationem, tséretet, (rajta való örvende-
commendationem, pro- zést) meg ditsérést, commen-
motionem, honora- dálást avagy ajánlást, elébb
ria meretur: qui mozdétást, (fellyeb viselt)
fecus, expostulatio- fel-tisztelő ajándékokat ér-
nem, reprehensionem, demel: a' ki bülömben, pa-
vituperium; probra naszt, jobbulásra való kívá-
& castigationem: sed nást) meg-feddezt, (dorgálást
prout personæ est. korpázást, ortza pirulást (szid-
 dalmat, gyalázatokat és vere-
 séget: (ianyargatást) de a'
 mint a' személy vagyon.

871. *Qui nolens &* 871. A' ki nem akartva és
inicius maleficium tudatlanul gonofzság tételt
ad- tse-

admisit, commiser- tselekedett (magához botsá-
tionem dignus est; sim- tott) meg szánásra (könyörü-
plicitati tantisper im- leteségre) méltó; az együ-
puta, rigide ne age: gyűségnek anyiban tula) do-
qui datâ operâ, me- nitsad, kegyetlenül ne tsele-
ritò puniatur, & luar: kedgyél: a' ki szánt-szándék-
qui alieno instinctu ból méltán meg-büntettetik,
& impulsu, non o- és bűnhődgyék: a' ki más iz-
mninò excusatur. gatásából (osztónözéséből)
 és arra üzéséből, nem szin-
 tén mindeneftül fogva men-
 tetetik meg.

872. *Afflictionem* 872. Nyomoruságát a' nyo-
afflictis ne auge, sed morultaknak ne öregbitsed,
suppetias ferendo mi- hanem segedelmet hozván
nue, eum implo- (nyújtván) kissebitsed, mi-
rant. dőn kéri (segítésgől kíván-
 nyák, firással ohajtyák.)

873. *Adjumento* 873. Segedelem nélkül a'
qui eget, eum instan- ki szűkölködik, az ottan ot-
ter obnixeg, petere, tan szüntelen és nagy erőffen
obtestari, obsecrare, (alázatossan) kérni, felettrebb
supplicare, numme, igen (nagy protestációval)
numquid pigebit. kérni, kívánni érte esedezni,
 nem de, vagy fogé szégyen-
 leni.

874. *Superbus men-* 874. A' kevély koldus kol-
dicus mendicando nil dulván semmit ki nem kol-
emendicat: importu- dul: (nem nyer ki) az akal-
nus verò flagitator o- matlanul és szüntelen kére-
 gető pedig gyűlölséges, és

diſus eſt, & repulſam viſſza űzéſt (meg vetéſt) feret. ſzenved.

875. *Cum impetra-* 875. Midőn meg nyerén-
veris, quæ rogavi, ded a' mit kértél, hálákat
gratias ſeu grates a- addy avagy hálá-adáſt tſele-
ge: ſi juſta de cauſa kedgyél: ha igaz okáért meg-
nagatur, ne obtunde, tagadtatik, ne dőrgölődjél,
ne murmura, viſſza ne motogj avagy ne
zugolódgyál.

876. *Quod quis* 876. A' ki mit nem kéret-
non rogatus largitur, tetteſtven (kéretlen) ingyen
modeste primam re- ad (ajándékoz) módjával
caſa, ſed pertinaci- előzör menteged avagy
ter & obſtinate ne vonyogald előtte magadat,
reſpue, ne contemne- de meg általkodáſſal és vak-
re aſpernarique vi- merőſéggel meg ne pőkjed,
dearis, & tibi in- hogy meg venni és meg utál-
gratitudo ac pervi- nire láttatſál, és tenéked há-
cacia exprobreſtur atq; láadatlanság és vakmerő ver-
objiciatur. ſenyelſég ſzedemre ne há-
nyattatſék és elődben ne
vettetſék.

877. *Gratitudinis* 877. Az hálá adóſágnak
gradus ſunt; beneſi gráditsi (rendei) ezek; a' jó
cium agnoſcere, de- tétémént meg-ílmérni, ki-
predicare, penſare. hirdetni; meg fizetni (meg-
teréteni.)

878. *Munem eſſe,* 878. Tiſzt viſelőnek avagy
& munera reſumme- ajándékot ajándékkal váltó-
nak lenni, és ajándékon
aján-

vari

rari ſeu retribuere, ajándékkal meg fordítani
opulentorum eſt. avagy viſſza adni, (meg-
fizetni) a' dús gazdagoké.

879. *Acceptis ho-* 879. A' kedves gazdak-
ſpitibus xenia, neceſ- nak vendégiajándékok, a' jó
ſarius ſtrene mittun- akaró barátinknak (roko-
tur. ninknak) új eſztendei aján-
dékok küldetnek.

880. *Conſpicuos &* 880. A' tekéntetéſeket és
donis ſingularibus an- kíváltképpen való ajándé-
tecellentes ſuſpice, re- kokkal elébb halladókat (fel-
verere & honora; lyül mülókat) nagyra tarts,
ſed neminem de. betſüllyed és tiſzteltyed; de
ſpice. ſenkit meg ne utáll avagy
ſemminek ne tarts.

881. *Proſis omni-* 881. Haſznály mindenek-
bus, obſis nemini, cun- nek ſenkinék ne átrſ, (ne
ctis fauſta precare. légy ellenére) mindeneknek
böldög jó ſzerentſéket ki-
vány.

XC.

De Fortitudine.

882. *Magnani-* 882. Nagy ſzívű [nagy el-
mus eſt, qui ſecunda méjű ember] az a' ki az ő
& adverſa indifferen- kedve ſzerint való jókat és
ter ferre poteſt. véle ellenkező gonofzokat
meg - külömbzettetés nélkül
el-viſelheti.

883. *Nihil enim* 883. Mert ſemmi közönſé-
vulgare admiratur, geſſet nem tudál, az hirtelen
ad
valók-

XC.

Az Erőſégről.

ad repentina non con-
sternatur, labores ad
se attinentes non de-
trebat, & quibus
se addixit eos ala-
criter subit, & stre-
nue urget: pericula
inevitabilia, si im-
minent impendent
vel instant, intrep-
idus adit; & ani-
mosè suffert; auda-
ciam modò & te-
meritatem refugi-
ens.

884. *Propterea*
quod cepit continuat:
fessus tamen & las-
sus, ne penitus suc-
cumbat, remittit ac
quiescit parumper.

885. *Pufillanimis*
ex adverso prospe-
ris intumescit, ca-

lami-

valókra meg nem rémul, az
 ő reá nézendő [tartozó] dol-
 gokat [munkákat] nem fut-
 tya. [nem kerül, nem vonya-
 gattya magát előtte] és a'
 melyeknek adta s' ajánlotta
 magát, azokat serényen fel-
 vész [fel vállalja] és erősen
 űzi: az el-kerülhetetlen [tá-
 voztathatatlan] veszedelme-
 ket, ha közel vannak fejére
 tsüggenek avagy előtte álla-
 nak, reszketés avagy ijetség
 nélkül rájok mégyen; és bá-
 tor szível szenved, [viselet]
 csak szintén a' mérészséget és
 vakmerőséget el-kerülvén
 [futván, távoztatván.]

884. Annakokáért a' mit
 el-kezdett, abban szüntelen
 elébb mégyen: el-fáradván
 mind azonáltat és el-bádjad-
 ván, [lankadván] hogy tel-
 lyességgel ki ne düllyön be-
 löle [alája ne feküdjék] alább
 hadja és meg nyugszik edgy
 kevéssé.

885. A' kitsin [gyenge,
 nyúl szívu] [tsekély elméjü]
 ellenben a' boldogszerentsés
 állapotokban fel-fuvalkodik,

lamitosis *desidens a-*
nimus *despondet,*
inopinis *percellitur,*
ad quemvis strepi-
tum effaminare tre-
pidae & querulus
est: mutire vel his-
cere vix audet.

886. *Inrer fortem*
igitur & ignavum,
ignem, pigrum,
quid interest? ille
munia seu partes vo-
cationis sollicitè agit;
hic negligenter, ille
sedulo & diligenter,
hic socorditer; ille
mixè atque accuratè,
hic remisse & de-
functoriè; ille quie-
te, hic proterve ac
procaciter; ille nihil
cunctando, hic o-
mnia procrastinando;

a' nyomorúságosakban le-
 üllepedvén, (le-ereszkedvén,
 apadván, süllyedvén) elmé-
 jét el hagyja (le-tsüggeszti)
 a' véletleneken el-ritten,
 akarmi zörgésre is alszsonyi
 módon reszkető és na szol-
 kodó: sopánkodó, kápolo-
 dó, sápető) csak mottzanni is
 avagy szufzogni (lehelleni)
 alig mér.

886. Az erős között ez o-
 káért és lonyha (lág, lassu) tu-
 nya, rest között, mitsoda kü-
 löbség vagy? Amaz az ő
 tisztire néző dolgait avagy
 hivatallyának részeit szorgal-
 matossággal tselekeszi, ez
 mulatozva; (hivalkodva) a-
 maz telyes igyekezettel és
 szorgalmatossan, ez immel-
 ámmal; (gyengén, lágyan)
 amaz minden tehetséggel és
 gondossan (helyessen) ez pu-
 hán (resten, lágyan) és el-mü-
 lőképpen; amaz tsendessen;
 ez nyakra vonyással (nagy
 bajjal) szilajul avagy kényef-
 sen; amaz semmit nem hallo-
 gatván, ez mindeneket nap-
 ról napra hallasztván; amaz

ille

R

meg-

ille incessanter sine meg szűnés nélkül félben ha-
intermissione in pro- gyás (izakasztás) nélkül az ő
posito decoro pergat; díszes (ékes) fél tött (fél vött,
hic desultorie ter- el indított) szándékában elő
giversatur & resti- mégyen, ezides' tova ugrán-
tat: uno verbo ille dozva, (tétova kapdofva) té-
viget, hic languet ac továz (vonyogattya magát,
torpet ubique. vonyakodik) és áldogal: egy
szóval, amaz jó erőben va-
gyon (vidám, virgontz) ez
lankadt és el forvadt minde-
nütt.

887. Desidibus & 887. Az henyélőknek és
otiosus, pigritia se- hivalkodóknak, restségretu-
mitigi atque acedie nyaságra és izetlenségre (ked-
deditis, semper fe- vetlenségre) adattattaknak,
ria sunt: etiam pro- mindenkor innepek vadnak:
festis diebus otian- még hétköz napokon is hi-
tur atque vagan- valkodnak és ide s' tova tsa-
tur. varognak (hullároznak, kul-
lognak, kuritolnak.)

888. Navus sive 888. A' gyors avagy ferény
gnavus etiam in otio még az hivalkodásban is
negotiosus est. munkás (dolgos.)

XCI.

De Patientia.

889. Aerummosam 889. A' nyavallyás állapa-
conditionem miseri tot, nyomoruságot és in séget
am atque calamitatem meg íratni mit használ, ha
de- nem

deplorare quid pro- nem adattatik (engedtetik)
dest, si non datur in jobbra változtatni (fordéta-
melius commutare? ni, tserélni.)

890. Patiens ge- 890. A' békeséges tűrő
mit, lachrymatur, (szenvedő) nyög, könnyet
flet; non autem plo- hullat, kesereg; nem sir pe-
rat, ejulat, lamen- dig, zokog síralmassan pana-
tatur. szolkodik.

891. Injurias at- 890. A' boszuságokat és
que calumnias non káromlásokat nem adja, (mé-
rependit, aut veta- ri visfizza) avagy nem formál-
liat ulciscendo, sed lya-meg boszfizú állással, ha-
a quamvis tolerat, nem tsendefz elmével el-
extenuans potius szenvedi, kissébbitvén inkább
quam exaggerans. hogy sem mint öregbitvén
(küllyebb terjesztvén)

892. Indignatur 892. Boszonkodik u-
guidem indignè fa- gyan a' méltatlan (illetlen)
tis, & malevolo tselekedeteken, és gonosz
succenset ac stoma- akaróra fel gerjed haragja
chatur, verum non és gyomra meg-háborodik,
effervescit in vindi de nem for-fel (buzdul ki)
ctam, nec vehemen- a' boszfizú állásra nem felet-
ter invehitur in téb való kemény indulattal
quengquam: insensus nem fenekedik (szitkozó-
est alicui, non infe- dik) senkire: neheztelő va-
sus. lakire, nem halálos gyű-
lölö.

893. Iram seu ira- 893. Az haragot avagy ha-
cun. R 2 ra-

cundiam cohibere, ragoskodást meg-tartoztat-
ignoscere & condo- ni, meg-engedni és meg-
nare vel remittere ajándékozni vagy meg bo-
culpam parcere et tsátani a' vétket, (bünt) ked-
am inimicis, bene vezni még az ellenfelek-
ordinati excellentiss nek-is, jól rendeltetett és
animi est: exarde- nagyságos (méltóságos) el-
scere, fremere, fu- métől való dolog, fel-gyu-
rere, minari seu mi- ladni, (gerjedni, lobbanni a-
nitari, maledicere, gyarkodni, (fogát tsikorgat-
diras imprecari, im- ni, dühösködni) zúgolódni,
potentis & sui non dúlni fúlni (fenyegetőzni,
compotis. gonofzt mondani (átkozni)
 átkot kívánni, erőtlenség és
 magával nem bíró.

894. *Impos enim* 894. Mert magával nem
sui est, qui aded & bíró az, a' ki annyira és el-
eousque excandescit, addig meg-tűzefedik, fel-
ut se reprimere ne- gerjed, gyulad, igen meg-ha-
queat. ragszik) hogy magát s' harag-
 ját le ne nyomhassa (magne
 fújthassa, bírthassa.)

895. *Animus ge-* 895. A' nemes elme inkább
nerosus mavult mitis akar szeléd lenni, hogy sem
esse, quam atrox & kegyetlen és haragoskodó;
iracundus; mansue- alázatos (engedelmes) hogy
tus, quam ferus; sem fene; (vad természetű)
benignus, quam trux kegyelmes (jó kedvű jó aka-
& truculentus; placa- ró) hogy sem vér ontó és öl-
bilis, quam dirus. dőklő; meg engeszteltethető
 hogy sem ifzonyú kemény.

896. *Savina enim,*
immanitas & cru-
delitas, quam mul-
teri oporteat nonne
bestialis est?

896. Mert a' kegyetlenke-
 dés, szertelen fenekedés, (ki-
 erlenség) és pogányi kegyet-
 lenség, mellynek édesget-
 tetni (szelédgettetni eny-
 hittetni) kellene, nem de
 nem oktan vad állatié?

XCII. De Con- stantia.

897. *In honesto in-*
stituto immotè aique
firmiter persistere;
constantia est; non
perseverare, levi-
tatis.

899. *Sed, heus tu,*
aliud est constantem,
aliud pervicacem-
esse.

899. *Si quis te*
in bono labefaciat,
obfirma animus &
obstina, usquedam-
obstacula perrumpas
ac frangas.

900. *Rata irrita*
reddere dedecet.

XCII. Az álhataratos- ságról.

897. A' tisztséges igye-
 kezetben (szándékban) ki-
 mozdulhatatlanul és erősen
 meg állni, az álhataratoság-
 hoz illik; végig abban meg-
 nem maradni, az álhataratlan
 könnyűséghez.

898. De, halladé (jósztö-
 szen) te, más álhataratosnak,
 más meg-általkodot ke-
 mény nyakunak lenni.

899. Ha ki tégedet a' jó-
 ban meg-tántorét, erősféts-
 meg elmédet és. tökélyed
 (kősd) meg, miglen az aka-
 dályokat által szaggatod és
 el töröd.

900. A' meg-erősítettett
 körtefeket erőtlenné tenni
 (fel-bontani, meg-szegni)
 nem illik.

XCIII. De Amicitia XCIII. A Barátságáról és
& Humanitate.

901. Si conversa-
tionem tuam ei, quo-
cum conversaris, esse
vis amabilem, ac
perennare, esto in-
ferioribus humanus
& affabilis, equali-
bus officiosus, supe-
rioribus venerabilis,
de obediens, inibis
gratiam.

902. Undecunque
abscedis, valedicere;
quem convenis, aut
præteris, amanter
humaniterque salutare;
salutantem resaluta-
re; & discedentem
abs te aliquousque co-
mitari; ne dedigna-
tor.

903. Interroganti
responde placide, sal-
tem (ad minimum
anxi-

Embersegről.

901. Ha a' te másokkal való
társalkodásodat annak, a' ki
vel társalkodol, barátságos-
nak (kedvesnek, szívesnek,
szerelmest-nek) akarod lenni, és mind
végig (hóltig, éltig, sok ideig)
tartani, (virágozni) légy az
alább valókhoz emberséges
és nyájas beszédű, az egyen-
lőkhez barátságos, fellyebb
valókhoz tisztelettel enge-
delmes, s' kedvet nyersz
(kedveséget fogsz találni.)

902. Valahonnan el-
még, el bútsúzni; hakihez
menéndes; avagy a' kit el-
halladtz, (el még melletté)
szeretettel és emberiséggel
köszönteni; a' köszöntőt í-
mét vizsgálak köszönteni; és a'
te tőled el menőt valamed-
dig el késérni, ne tarts méltatlannak.

903. A' kérdőnek felely
meg kellemetessen, [édesde-
den, tsendelen, kedvesen]
tsak

annuendo (vel renu- tsak [legalább intvén] vagy
tudo abnuendo. vizsgálta intvén tőled elintvén.

904. Loquentem. 904. A' szóllót [beszéllet]
ne interpella; nesci- meg ne szólás; [beszédében
enti aliquid, si tibi meg ne háborás] a' valamit
succurrit, suggere; nem tudónak, ha néked e-
um, qui te operi- szedben jut, jutsd észében;
tur, ne morator. [elméjében] azt, a' ki téged
ditsér, vagy gyalázattal el-
burét, ne gondoly véle.

905. Cuicunque gra- 905. Valakinek kedves-
tificari potes nulla re, kedhetel akarmi dologban,
ne refragator, repu- ne tarts ellent abban, ne tu-
gnato, aut gravator; sakodjál [viaskodgyál, har-
vel gratis & gra- tzolly] ellene, avagy ne ne-
tuito. hezteld; még ingyen-is és
kedven.

906. Si quis indi- 906. Ha ki szük ölködik ta-
get consilio, consule; náts nélkül, tanársold; [adgy
si subsidio, subveni, tanátsot néki, tanátsal tar-
opitulare, & auxilia, tsad] ha segedelem nélkül,
re; si consolatione, menny segítségére, vigy kön-
consolare; si suffra- nyebbséget néki [terhet kön-
gio, suffragare; agro- nyebbétsed] és segéllyed; ha
tossz visita; sic omni- biztatás nélkül, biztásd; [bá-
um plane demerebe- torétsad] ha jóválló értelem
ris favorem & bene- avagy skarat nélkül, ad hoz-
volentiam. zá jóválló értelmet és aka-
ratodat, és a' betegeket látq-

gassad; így mindeneknek tellyességgel meg érdem-
led [el nyered] kedveket és jó akarattyokat.

907. *Læſu te quis? connive, & ſuffun- des eum: ſi pœnitet feciſſe, da veniam, & oppidò tibi eum devincies ac obſtrin- ges.* 907. Meg fértetté valaki téged? pillogatva halgaſd. el, [tedd hallatlanná] és meg- izégyenéted ötet, ha meg- bánta tselekedetit, adgy bo- tsánatot [engedgy-meg] né- ki, és igen magadhoz fogla- lod ötet és kötelezed.

908. *Si offendiſti, ipſe affari, alloqui, placare, deprecari, & reconciliari ne pudeat: non dicis ergò ſed ſerid.* 908. Ha meg bántottad, te magad hozzá ſzollani, meg ſzollítani: meg enged- telni, meg követni, és véle meg edgyesülni [békélleni] ne ſzégyenlyed: nem kép- utálásból, [mondásnak oká- ért] hanem valóban.

909. *Simultatem rancoremve invete- raſcere non ſines, ne in odium tranſeat.* 909. Az alattomban való meg haſonláſt és fel gerjedet haragot meg aggani ne en- gedgyed, hogy gyűlölségre által ne mennyen [ne fordul- lyon]

910. *Contubernales & convictores un- animitas decet.* 910. Ad edgy kamorás[ed- gyütt lakó] tárfakat és edgy aſztalon élőkét az edgyeſség [edgy akarát] illeti.

911. *Diffenſiones diſcordiæ ac diſſidia quin intercedant & eve- alég*

eveniant, baud eſt poſſibile: ſed con- cordia redintegranda eſt tolerantia mu- tua diſſidentas per- ultro citroq; comme- antes ac interceden- tes proximitas con- ciliandi. lehet meg: de az edgyeſég- nek (edgy ſzivüségnek) meg- újítani (újjobban helyére át- létani) kell az edgy máfnak való türeſſel, (költsön ſzen- vedéſſel) és az egyenetlen viſſſza vonyók az alá s' fel edgyben menőknek és köz- ben járóknak két haragos fél közt békeſéget ſzerző zim- borák által edgyben kell bé- kéltetnie.

912. *Fortunatus eſt, felicesq; ſucceſſus habet aliquis? ne limis aſpice aut ſpe- cta, fave: infortu- nium? commiserere. Miſericordiæ eſt mi- ſerorum miſereri.* 912. Jóſzerentsésé, és bol- dog elő mentele vané vala- kinek? ne horgas (tekergés, kandal szemekkel) nézzed avagy ſzemlélyed, (ne ka- jánlyad) kedvezz: ſzerentst- lenségét? ſzánakodjál rajta. A' könyöröltes ſzivüé a' ſze- gényeken könyörölni.

913. *Veracitati aut veritati impri- mis ſtude; menda- cio nihil tetrius: qui comminiſcitur quod mentiatur, exoſus eſt.* 913. Az igaz mondásra avagy igazságra leg elő- ſzer is (mindenek felett) igyekezzél; az hazugságnál ſemmi nintsen ruſnyább: a' ki olytat gondol-ki, a' mel- lyet hazudgyon, gyűlölsé- ges az.

914. *Si quid innotuit secreti, ne divulgare: & quamvis aliquis contemnat, à te non resciscat; tace, inquam mussa, & mussia: taciturnitas tua nemini incommodabit, teq. apprimè commendabit.*

915. *Inter hilares, retivus ne sis, nec tamen effusè latus.*

916. *In alios dicax haud esto, & sermocinando si quid festivi ac lepidi admisceas, sales sint, non cavilla; alusiones, non vellicationes: ne quem praesentium lacissas, absentiumve calumnias.*

917.

914. Ha tudásodra esett valami titok, ki ne hirdesd; (a' kölség közt ne terjeszszed) és ha szintén valaki tudakozná is te tőled, meg ne tudja; halgass, mondok süfogj és futogj: a' te halgató-ságod senkinek nem árt (nem lélezen ártalmára haszontalanságára) és tégedet feletéb igen fog ditsérni (commendálni) avagy ajánlani.

915. A' vidámok között, komor kedvű ne légy, mindazáltal nem is igen kierefszedett örvendőző. (felette vig.)

916. Máffakra szólló (mondékony) ne légy, és a' beszélgetés közben (beszélgetvén) ha mi ékeiséget és nyájalságot elegyetsz, ékes (jó izű) tréfák legyenek, nem tsapdiságok; tréfás hozzá mondasok, (játékos szollások véle járdások) nem beszéddel való tépegetések: (mordály beszédek) hogy valakit a' jelenvalók között ne ingerelj, és a' távolyvalók között rágalmazz (káromly.)

917.

917. *Nam iurgari, rixari, & vituperari, & agrestium est: criminari & deferre, susurrarum & delatorum, vexare & exagitare, balatronum & scurrarum: convitiari, convitiis proscindere, & contumeliā afficere, nequam & nebulousum.*

XCIV. De Candore.

918. *Cum quo versaris, tibiq. necessitudo est, erga illum apertus sis sine fraude, dolo & fallacia: amicū enim fraudare & fallere, quæ gloria?*

919. *Fideli socio fidus esto? clam illo, furim, in ejus fraudem*

917. Mert veszekedni (visszat vonni,) garázdálkodni, és patvarkodni a' mezci páztoroké; bűnössé tenni és vándolni, a' futogó alattomban járó közköpűké és vádoskóróké: szóval fogdosgatni (kötözgetni) és meg rázogtatni, a' semire kellő tsétsapoké és trágár beszédű bitangoké: tsátsogó nyalkaké) szidalmazni, szidalommal rutétani, és gyalázattal (boszszúsággal) illetni, hitván és rosz semmire kellő embereké.

XCIV. A' szűbéli tisztaságról avagy tisztaságáról

918. A' kivel forgassz, (társalkodol) és tenéked szövetseged, avagy barátságod vagy, ahoz nyilván való légy: álnokság, tsalárdság és megtsalás nélkül: mert barátodat megtsalnod és álnokul reávenned, mitsoda ditsősség? [ditséret, ditselkedés.]

919. Hivőleges társodnak hivő légy; titkon őtől, lopva az ő megtsalására semmihez

ne

dem nihil occipe: nam ne fogj és ne kezdgy: mert a
per fide qui agit, per- ki hitetlenül tselekezik, hi-
fidus est, sibiq; perdi- tetlen az és magának vesz-
tionem machinatur. delmet farag (készét).

920. *Si quid ta-* 920. Ha mit meg-kell fed-
tandum est, non deni, netitkon (alattomban)
clam fiat, sed coram, légyen; hanem előtte, szem-
in os; idque parrhe- tül szemben; és az-is az szó-
sia, prout sensis, ban való bátorsággal (iparlas,
modo tempestive & himezés hámozás nél. ül) a'
sine amarulencia. mint érred tsak hogy ideje
 korán (jó idején) és mérgef-
 sen, sebheto keserítés nélkül.

921. *Ab amicitia* 921. A' barátságtól sem-
nihil alienius assenta- minints idegennyebb (távol-
zione. lyabb való az hizelkedésnél.

922. *Cernis cri-* 922. Látod a' bünt avagy
men? ne dissimula, vétket? ne fedeszfegd (palá-
mone, increpa, ob- stold) el, ints meg, fedd-
jurga: et anim cur meg, dorgáld meg: mert
non cernere, simules. ugyan-is miért nem látni tet-
 tetnéd.

923. *Si proximus* 923. Ha felebarátod vét-
deliquit, aperte cor- kezett, nyilván szóléts. (pi-
ripe & corrige: adu- rongasd) meg és igazíts (job-
lari versipellum im- bits) meg: hizelkedni (kezé-
postorum est. re adni, hazudozni) a' sok
 színű tzigány ravasz embe-
 reké.

924. *Si quis tri-* 924. Ha ki hasznofokat
la loquitur, assen- szoll edgyet érts (reá hajolly,
tre: si inutilia, ne adgy helyyet annak) hogy
assentare. ha haszontalanokat, hizel-
 kedgyél (szineskedgyél.)

925. *Palpum &* 925. A' sürgeledés (ápol-
offucia absint: can- gatással törölgetéssé lv. ló hi-
didè & sincere o- zalkedés) és szem-fény vesz-
monit. tő ts alárd szinek (szem fede-
 lek, pók-hálók) távolly legye-
 nek: tiszta szivel és hivelgef-
 sen mindeneket.

926. *Veritatem* 926. Az igazságot szaba-
ingenue fateri ne doflan meg-vallani ne szé-
erubescas, neque ve- gyenlyed, ne-is taris szemé-
recundator, uti seu remnek, a' mint avagy a' mi-
prout conscius es? képpen annak tudója vagy:
cur enim adjurari mert ugyan-is miért akarnál
velis? meg-esküdtetni vagy istenne
 kényszerítettetni?

927. *Quorum non-* 927. A' kiknek még tené-
dum tibi exploratus ked meg nem próbáltatta-
est candor, familiarem tott avagy kémlettetett hiv-
te non exhibebis: ca- sége, azokhoz barátságoflan
teroquin (alias) con- magadat ne adjad: egyéb
temptum incurres. aránt (másképpen) utalásba
 mégy (meg-verésben jut.)

928. *Ignotis blan-* 928. Az ílméretleneknek ne
dri noli, ne te leno- hizelkedgyél, (nyájaskodjál)
cinari ac insidiari exi- hog' tégedet keríteni és lefel-
stiment. kedni (olálkodni) ne vélyyed.

XCV. De Conuersatione erudita. XCV. A tudós társalkodásról.

929. Cui ab occupationibus vacat, tolságoktól üressége vagyont vadat ad congerro- mennyen el az ő tréfás be- nem : eum tamen, szélő társához : azt mind- cui inuisus es, ne in- azonáltal, a' kinek gyűlölsé- uisus, sed missum ges vagy (a' kitől még nem facias. láttatál avagy a' kivel szem- ben nem vóltál) meg ne láto- gasd, hanem utára botsádd (békét hadgy néki.)

930. Cuias sit dilectus sodalis, & cuius conditionis, nobilis an ignobilis, ignominie tibi ne ducas, dummodò sit frugi, & ad ingenium tuum congruat. Ab infamibus tibi cave.

931. Sodalitè dilectus & nauci de vita : vitiant enim mores.

932. Docti deambulationibus delectantur, siue meditantur.

930. Honnan való legyen a' te kegyes partársod, (kenyeresed) és minémű állapotu, nemesé avagy nemtelen, gyalázatul magadnak ne tartsad tulajdonítsad, tsak hogy legyen haszonra, és a' te elmédhez illyék. A' rozsz hir névben forgóktól meg- ojad magadat.

931. A' feslett erköltsű és hejában való semmire kellő társalkodásokat el-távoztassad : (kerüllyed) mert megvesztegetik (vétkesétik) a' jó erköltsűket.

932. A' tudóssak sétálásokban (alás-feljárásokban) gyönyörkednek, akár elmélked-

niek

dum sit, siue consuebulandum. niek (gondolkodniok) helyen, s' akar beszélgetniek.

933. Cum in aprico spatium resum vel pertasum est, consideratur in umbrâ. 933. Mikor a' verőfényes hejazatlan helyen (téren) sétálni unalmas avagy megunták, le ülnek az árnyékban.

934. Ne pulchrum & scitum est, cum distis colloqui & quidvis significare posse, non per nuncios, sed per literas. 934. Bizonyáraszép és tudásra méltó elmés dolog, a' távolvólókkal edgyütt szóllani (őszve beszélteni) és akár mit meg-jelenthetni, nem követek által, hanem levelek által.

935. Antiqui in tabellis ceratis, ut deleui ac deleui posset, exarabant ; & cum iis tabellarios mittebant siue legabant : nobis papyrus & atramentum commodius inserviunt. 935. A' régiek viaszszos táblátskákon, hogy le-teröl-tethetnék és le-dörgöltet-hetnék, írának vala ; és azokkal a' levél hordozó postákat küldik avagy követtségben botsátyák vala : minékünk a' papyros és ténia alkalmazhatóbban szolgálának.

936. Epistola complicita, ne legi queat, nisi ab eo cui destinatur, obsignatur sigillo : resignanda, nisi 936. Az edgyben tört (őszvetakartatott) levél, hogy meg ne olvassathassák, hanem tsak attól a' kinek rendeltetik (a' kihez igazittatik) bé-pörséltetik pörsét nyomaival: mellynek fel-kell iza-

inter-

kész.

intercipiatur, illi ad quem inscriptio spectat.

937. *Cognomen et si nota sit manus, intus subscribitur ut plurimum.*

938. *Schedula non sigillatur.*

XCVI.

De Ludicris.

939. *Ne labascant fragiles vires, elanguescant, lassentur aut enerventur, a serius quandoq; cessa; & cum coetaneis, dispares enim non bene sociantur, oblectamentiis defatigatum te recrea & refocilla.*

940.

XCVI. *A' játékos avagy tréfás dolgokról.*

939 Hogy el ne essenek a' romlandó(töredékeny) erők el nelankadjanak, fáradjanak (bádjadjanak) avagy el ne szakadjanak, a' valóban való derekas dolgoktól néha néha meg-szünyél; és a' veled edgy idősökkal merta' nem egyarányuak (nem egykoruak) nem jófoglaltatnak edgy társaságban, gyönyörködtetésekkel te magadat meg-fáradtat meg újíts(enyhíts) és meg-eleveníts avagy meg-élelfszed.

940.

940. *Speſtacula oblectant, commotio vegetat, torporemq; excutit.*

941. *Facetiis diſeritiis ac anigmatiſtis certare, ingenioſum eſt: pilâ cum reticulo in ſphæriſterio, ſanum: ſphærâ & conis, trocho, turbine: ſclopo, globulis, nyinda, par impar, &c. Similia, puerile: chartis luſoriis, turriculâ, talis ſeu teſſeris, aleâ ſeu friſtillo, aleatorum: latrunculis, operoſum.*

942. *Ubi ſi quis ad incitas compellitur, actum eſt de eo.*

943. *Choreis &*

tri.

S

tobor.

940. A' játék nézések győnyörködtetnek, a' mozgolódás nyeresét, és a' lankaságot ki űzi.

941. Tréfákkal, játékos tsúf mondasokkal és mesékelvíni, (hartzolni) elmés dolog: laprával és tekével a' golyobis verő játék helyen, egészséges: golyobissal (kuglival) és a' gömbölyű fa tekének pupos kilentz fáival, tsinyinda, par impar, gával, pergettyűvel, pattantyúval, márvány golyobiforskákkal, bukoſt, felesé vagy feletlen, &c. és ehhez hasonlókkal, gyermekség: (gyermeki dolog) jádzó kártyák: kal, apró fa tornyotskákkal, boka tsontotskákkal avagy jegyes tinkusokkal, kotzkával avagy oſtáblával a' kotzkaſágé: oſtáblához való keres fákka munkás (nehéz) dolog.

942. Az hol ha ki végső ſzegénységre űzettetik; (végső ügyre jút) meg-elett ő neki; (meg lett ő róla, oda vagy ő)

943. A' tántzokkal és ſzőkdetseléſekkel (ugráláſokkal,

*tripudiis lascivi se
exerceant.*

944. *Grallator aut
grallipes grallis gres-
sus seu passus spatio-
sus divaricat.*

945. *Funambulo-
mes seu funambuli
& schœnobates, ca-
terique circuitores,
ac petauristæ, papæ!
quàm confidentes &
audaces sunt!*

946. *Cursores &
turceribus ad metam
curriculo festinant,
& primus brabeum
aufert.*

947. *Alii lineam
designant, signant,
quam simul ac atti-
gerunt, illico seu pro-
tinus consistunt: qui
ultraprocurverit, aut
cis & citra eam
substitit, ludum
perdit.*

948.

toborzikkokkal) a' fajtala-
nok gyakorlyák magokat.

944. A' fa labon járó a.
vagy magas fákön lépő fa-lá-
bokkal hágafokat avagy szé-
leskezű lépéseket terjeszt-ki,
(kajmotsra hány, tántorog-
va hány vét)

945. A' kötelen járók avagy
kötelen ugrálók és szem-fény
vesztők, és a' több (egyéb)
kerül-járók, (szélyel bujdo-
ló játékos vándorok) és a' le-
vegő égben magokat fel füg-
gesztők, boldog Isten! melly
bátrók és mérészek.

946. A' pályá futók a' päl-
lya futáfnak helyéből a' rzél-
hoz futamással sietnek, és az
első a' pályá futáfnak jutal-
mát elviszi (le-nyeri.)

947. Némellyek (egyebek,
mások) lineát (határozó vo-
nyást) jegyeznek, a' mellyet
miheltyen el értenek leg ot-
tan avagy mindjárt meg-
állanak (meg-állapadnak) a'
ki tovább futánd, avagy in-
nen és kívül azon meg-ál-
land, a' játékot el-veszti.

948.

948. *In circo equi-
tando, in agone lu-
tando & reluctan-
do, ater alterum
consciveret vel supplan-
taret, concertabant
Romani.*

949. *Gladiatores,
athletæ, & pugiles in
palestra, congregati
untur, directore la-
vistâ.*

950. *Cum duo di-
gladiantur, duellum
est; ubi alter inten-
tat ictum & infert,
alter inhibet & pro-
pulsat: vincit autem
qui infligit.*

951. *Gesticulator
seu agyrta, actionis
volubilitate, aciem
spectatoris perfrin-
git: sed prestigia*

sunt,

948. A' játékos kerekded
helyen száguldvá, az halálos
bajvívásban bajnakoskod-
ván és viszsa tufakodván,
mellyik a' másikat ölhetné-
meg (végezhetné ki) avagy
kajmotsal vethetné le, (gán-
tsoval) hartzolnak vala a'
Romaikak.

949. A' kardoskodók, baj-
nakok, és öklöllel viasko-
dók (küszködők) a' küszkö-
dő játék helyen, öfzve men-
nek (meg ütkeznek) a' via-
dal tanító mesternek igazga-
rásából.

950. Midőn ketten kar-
doskodnak, két vítez közt
való baj viadal; az hol az
edgyik ütést méreget hozzá
és hozzá tsap, a' másik meg-
tartoztattya, (fel-veszi) és
félre veri: (hátra avagy félen-
űti) meg győzi pedig ki meg-
sérti, (ütést rsapást ejt.)

951. Az országor járó játé-
kos avagy szem-fény vesztő
alakos, az ő tselkedetnek,
gyorsan forgásával, a' reá
nézőnek szeme fényét meg-
tompirtya: (el-veszti, meg-

S2

vakét.

sunt, non miracula; talesque praestigiatore vakittyá) de varásló szem-
merito vera sex ci- fény veztrétek azok, nem
vitatis dicuntur. tsuda tételek; és az illetén
varáslók méltán a várasnak
igaz sepredékinek mondat-
tatnak.

952. *Mimus & hi-* 952. A' más személlét kö-
prio personam alte- verő (tetterő) avagy egyéb-
rius exprimunt & nek magaviselesét ki ábrázo-
effingunt. ló és áll ortzás másnak sze-
méllét ábrázolják és for-
málják ki.

953. *Comœdia per-* 953. A' komedia avagy
plexum actum repræ- meg lett dolgot szem eleiben
sentat, sed cum ju- mutató játék kereftől kasul
cunda catastrophe: egyben füződezett (keren-
tragœdia tristem ha- gós) tselekedetet mutat, de
bet exitum. gyönyörű megfordulással a-
vagy kedves véggel: a' tráge-
dia szerzetes játéknak szo-
morú ki-menetele vagyon.

954. *Theatrum in* 954. A' játék néző hely
propatulo est: scena tettzetes (látható nyilván
supariis velatur. való helyen) vagyon: a' ko-
mediát jádzó levél szín elöl
függesztő ponyvával (szö-
nyeggel, karpittal) avagy já-
ték hely fedező serge lepel-
lel borittatik (fedőztetik) be.

955. *Bacchanalia*
larvati peragunt.

XCVII.

955. A' fársángokat az
állortzások vizzik végben.

XCVII.

XCVII. De morte & XCVII. Az halálról és te-
sepultura. metésről.

956. *Moribundo-* 956. Az halálhoz közel-
rum speciale sympto- getőknek (halálban vonya-
ma est, stertor letha- kodóknak) kiváltképpen va-
lis. ló efetek, (halálos betegsé-
geknek jegye) az halál hozó
álombéli hortyogás.

957. *O mortales,* 957. Oh halandó embe-
quotusquisque vestrum rek, vallyon s' mellyik gon-
reputat, ab hoc pun- gollya meg közzületek, et-
cto æternitatem pen- től a' pontomtól az örökké
dere? valóságot függeni?

958. *Nam, ut ex-* 958. Mert miheltlekedet
spiraverit, confestim ki-fuod, (borsátod, meg-
& extemplo anima halfz) mindjárt és leg ottan
ad cœlos vel tartara (azontól) a' lélek az egekben
migrabit. avagy a' poklokra mégyen.

959. *Funus funestis* 959. Az halott halotti
ritibus adornatum, szokások (módok) szerint
idest, pellinellum, lu- fel-ékeséttetvén, az az meg-
gubriter indutum, kenéttetvén, szomorú gyáz-
capulo conditum; san- ban fel öltöztetvén, ko-
dapila seu loculo im- porsóban el-rejtetvén,
positum, a vespillioni- Szent Mihály lovára avagy
bus effertur. holt testeket ki-hordó tarag-
lyára fel-tétetvén, az ha-
lott temetőktől avagy fir-
ásoktól ki-vitetetik.

960. *Fiunt exequie* 960. Lésznek halotti késé-
seu inferiæ cœmete- rétek avagy halotti (áldoza-
rium tok)

rium versis, pompâ funebri: & sepelitur hoc est, infertur sepulchro ac humatur corpus exanimatum & exsangua.

961. *Priscâ cada- vera ustulabant & concremabant, inde sepulchra busta sunt dicta.*

962. *Figuntur cippi & epitaphia, epicedia cantantur.*

963. *In gentilibus conducta praefata plangebant, leffius & naniis laudes elogiatq; encomia defuncti enumerantes.*

964. *Et ne manes obervarent, iusta ac*

tok) tisztaság tételek a' Ci-
meteriom avagy temető kert
felé, halotti pompával: és el-
temetetik, az az, bé vitéik
a' sírban (temető börtben) és
földel bé takartatik a' lélek
nélkül való és vértől meg-
fosztatot test.

961. A' régiek az holt te-
steket (dögöket) fűtögetik
és edgyben égetik vala, innét
a' sírok égető helyeknek
mondattattak.

962. Fel emeltetnek emle-
kezetre való oszlopok avagy
koporsó kövek és koporsóra
való versek: az halotti ver-
sek énekeltenek.

963. A' pogányságban a'
bérben fogadot sirató aszfzo-
nyok sírnak (jajgatnak) vala,
síralmas ohajtásokkal és ha-
lotti énekekkel avagy torbéli
gajdolásokkal dicséretit jó
híret nevére emlékezetes vi-
selt dolgait jó maga viselését
az halottnak elő számlálván.

964. Es hogy a' ki múlt lek-
kék ne bujdosnának széllyel,
(tévelyegnének ides' tova)
torokat és szüléjek halálán

parentalia feralibus opulis faciebant.

avagy halottjoknak emléke-
zetire készítettet lakodalmá-
kat halotti vendégségekkel
tésznek avagy tsinálnak vala.

XCVIII. De Provi- XCVIII. Az Istennek gond-
dencia. vifeléséről.

965. *Ita mors in- teruentu suo finit omnia.*

966. *Omnia enim temporaria, caduca, fluxa & transitoria sunt; exoriuntur & intereunt.*

967. *Etiam si ali- quid stabile videatur, vetustate ipsa atteritur & decedit.*

968. *Permutationibus alternationibusque subitanis subjacent omnia: qua propter felicem dicunt eum, qui tempore in- servire novit; omni- um enim rerum vicif- situdo est.*

969. *Atheus tamē est, qui temerē volutari autumat res nostras: fato & fatali necessitate succedunt omnia.*

970. *Fors & fortuna nihil sunt.*

971. *Fortuitos quidem & improvisos casus esse concedo, sed nostri respectu, non providentia, quæ minutissima etiam nutu suo dirigit.*

972. *Nam & capillos nostros numeratos esse, testatur Salvator, ut ne quidem unicus perire queat.*

973. *Ideo infolitas mutationes, osten-
ta, prodigia, &
portenta ominosa, boni vel mali signa, antecedunt.*

969. Istentelen (Isten nélkül való) mindazonáltal az, a' ki vakjában avagy történetből forgani véli a' midolgainkat: az Isteni rendelésnek és elkerülhetetlen Isteni végezésnek szükséges voltának utánna következnek mindenek.

979. A' történet és szerentse semmi sem.

971. Ugy vagy on hogy történet szerint való és véletlen eseteket lenni meg engedek, de mi reánk nézve, nem az Isteni gondviselésre nézve, a' ki még a' legkisebb (apro) dolgokat is az ő akarattal (intésével) igazgat.

972. Mert még hajunk szálait is meg számláltattaknak lenni, bizonyítja Ildvőzítőnk, hogy még csak edgyik is el ne veszhessen.

973. Azokéért a' szokatlan változások, előve megmutatások, természet ellenvaló valamit jegyző dolgok, és jelengető ifszzonyu tsudák, jónak vagy gonoszoknak jelei, elől vészik.

974. *Insunt ergo omnia rebus.*

975. *Sed ubique praesentia captare, superfluo est: si tibi Dominus aliquid manifestare aut revelare dignabitur, non te latebit.*

976. *Tu pius esto, & simplex ora: non te derelinquet ille, qui aequè praescivit, praevидit & praedestinavit, quid cras, perendie seu perendino, & deinceps, post hac, in posterum, de te futurum sit, ac quod heri, pridie, & ab hinc tot annis factum est.*

977. *Fatum tuum ne anticipa, sed expecta.*

974. Benne vannak tehát mindenek a' dolgokban.

975. De mindenütt (akar honnét, akar miből is) előve meg érzést (jövendőlést, várásást) kapdosni, babonáság: (hamis isteni tisztelet) ha te néked az UR valamit megnyilatkoztatni avagy megjelenteni méltoztatik, nem léfzen te nálad el rejtve (nem titkoltatik el előled)

976. Te kegyes légy, és alázatosan könyörögj: (imádkozzál) nem hágy el tégedet az, a' ki edgy aránt (azonképpen) előve megtudta, előve meg látta, és előve elrendelte, mitsoda holnap, holnap után avagy harmad-napon, és az után, ez után, ennek utánna, te felőled jövendő (következendő) legyen, mint szintén a' mi tegnap, tegnap-előtt és ettől fogva annyi fok esztendőök alatt meg lőtt.

977. A' te felőled való Isteni rendelést (végezést) meg ne előzd, hanem várjad.

XCIX.

De Angelis.

987. *Produxit & invisibiles Angelos, eosq; innumerabiles seu innumeros aeternum Numen, adregenda inferiora ad ministros sibi.*

979. *Non quod egeret (indignus esset) ope, sed quia sic est placitum.*

980. *Constituerat bos in Caelo supremo seu empyreo: sed quidam descriverunt de feceruntq; ab eo per superbiam, deturbatq; ac relegati idcirco sunt caelitus ad infernum, quem & orbem & erebium & avernium dicunt.*

981. *Qui in suis integritate*

XCIX.

Az Angyalokról.

978. Teremtett (kihozott a' semmiből) láthatatlan Angyalokat is, és azokat pedig számlálhatatlanokat avagy szám nélkül valókat az örökkévaló mennyei felség, (Isteni akarat) az ideálá valóknak igazgatására (birására) szolgául ő magának.

979. Nem hogy szűkölkednék (szűkös volna) segítség nélkül, hanem hogy így tettzet.

980. Helyhezette (áltotta) vala ezeket a' legfelső avagy tűzzelt sillámló égben: de némelyek elszakadtak és elhajlottak ő tőle a' kevélység által, és azért lehányattak (taszigáltattak) és szám kiverttetének az égből a' pokorra, melyet vég nélkül égő tűznek is: és pokol fenekének (sürejének) és feneketlen kénköves tónak is mondanak.

981. A' kik az ő épfégekben egés-

integritate permanserunt, confirmati ac roborati sunt, ne labi amplius possint. (egész állapotokban) megmaradnak, meg erősítetttenek és meg vastagítottanak, hogy többé el ne eshessenek.

982. *Circa thronum Creatoris sui millia millium myriades adstantes, eum colunt, adorant, laudant, celebrant: magnificant & venerantur.* 982. Az ő teremtőjöknek Királyi széki környül ezerszerte való ezerni ezerezen (tiz ezerezen) álván, ötet tisztelik, imádják, dicsérik, dicsőítik, magasztalják és félelemmel betsülik.

983. *Amandati obeunt mandata, legationeq; functi revertuntur.* 983. Elküldettetvén felvészik (végben víszik) a' parantsolatokat és a' követlegben el járván vízfőz (meg) térnek

984. *Associant se, jussu Dei, piis jam inde a nativitate, tanquam custodes, ut mala averruncent avertantque, & ab insulstibus satanae protegant.* 984. Társaságul adják magokat az Istennek hagyasából; (parantsolattából) a' kegyes hivekhez még születésként fogva: úgy mint őrzők, (védelmezők) hogy a' gonoszokat el térétsék (háréntsák) és el fordétsák, és a' sátánnak intselkedésitől, (ingerléstől) megoltalmazák (takargassák, befedzgefsék.)

985. *Verum enim verè quod de genitibz* 975. De mindazonáltal a' mita' jószerezt hozó Istenek.

binis inquit, incertum est.

986. *Apparent interdum, sed dissimulant rursus: non fascinando, sed revera.*

987. *Cacodemones apparentes spectra & phantasmata vocantur; tumultuantes noctu, per noctem intempestam, lemures; famulantes, lares & penates.*

988. *Magi & nigromantici (necromantici) cum demonibus colludentes, incantamentis suis magicis seipso & alios dementant.*

989. *Sed vae diabolo & confortibus ejus, nisi communio nirenunciet, acre-*

nekről avagy házi Angyalokról mondanak, bizonytalan.

986. Meg-jelennek ottan ottan, de el-enyésznek viszont: nem igézve, (szemfény vesztéssel) hanem bizonyára.

987. A' gyakran meg-jelennek játékos gonosz ördögök tsudáknak és elmétölki-gondolt iszonyu látásoknak hivattatnak; az éjjel, alkalmatlan késő-éjjel zenebonásokodók, boszorkányoknak; a' szolgáló (vigyázó) lelkek, házi Angyaloknak és házi Isteneknek.

988. A' bűjös bájosok és ördengések (garbontzás deákok) az ördegekkel edgyütt jádzadozván, az ő bűjös bájos babonaságokkal reá olvasásokkal önnön magokat és egyebeket is meg-efztelenétnék (bolondétnak.)

989. De jaj az ördegnek és az ő társainak, hanemha annak társaságának kellene mondanak, és meg-térnek, magokat

aspiciant, se convertant emendent, & serid poenitentiam adhibeant! ad gehennam detrudantur & relegantur.

990 *Vindex enim erit gloria sua Deus omnipotens.*

C. Clausula.

991. *Cedo fides, dic amabo (sis) quid restat? Eatenus enim tradita (absit arrogancia dicto) utcumque, qualitercumque, quomodocumque sum contentus.*

992. *Siccine? an? hem, macte sedulitate ista. Restabit igitur ut per hanc januam ingressus, tum scientiarum, tum Latinae, Gallicae, Italicae,*

ac-

gokat meg fordétyák, meg-jobbétyák, és valóságossan pánitentiát tartanak! a' gehennának tűzére le tasztatnak és ki-küldettnék, (ki üzettnék.)

990. Mert boszszú állója léfzen az ő ditsóségének a' mindenható Isten.

C. Bérekesztés.

991. Nosza barátom, mond-meg kérlek (ha mered, ha akarod, ha van kedved) mi vagyon hátra? Mert a' szerint ki adattakat (tá-voly légyen a' szóban való kérétség) valamint, akar miképpen, imigy amugy vég-hez vittem (el értem)

992. Ugy vané? azt monddé? imé, nosza (hozzá) ilyen szorgalmatossággal. Hátra léfzen ezokáért hogy ezen az ajtón bé menvén, mind a' tudományoknak, s' mind a' Deák, Francia, O-lasz,

ac Germanica lingua lafz, és Német nyelvnek pa-
 palatia vivide & hi- lotáit elevenfeggel és vigan
 larè seu hilariter lu- avagy vidámsággal szemlé-
 strare properes; & getni fiesfed; és a' mellyeket
 quæ hic raptim car- tet ragadozva (futva) és szag-
 ptimque cognovisti gatva (falatonként, dara-
 aut aspexisti, proli- bonként) meg ísmértél és
 xius & uberius & ul- meg tekintettel, hofzfab-
 terius in bonis autho- ban bővebben és tovább a'
 ribus specularis. jó authorokban (könyveket
 szerző tudós emberek írái-
 ban) szemlélgefs.

993. Habes enim 993. Mert vagyon tenéked
 hic summam & suc itt summa szerint és rövid-
 cinetè, in brevi syno den, rövid öfzve szorittatott
 psi & complexione, írásban és edgyben foglalás-
 ceu rudimenta, quæ ban, mind edgy első fengéji
 Philosophiæ, quæ Theo- (kezdeti) mind a' világi böl-
 logiæ: nihil tantopere tsetségnek, s' mind az Isten-
 omiffum reor. től való tudománynak, (Sz.
 Írásnak) semmit olyat el-
 hagyottnak lenni nem itélek.

994. Audarij lo- 994. Szerzés gyanánt (hel-
 to suadeo & admoneo: lyett) javallom és intlek
 ut ad pietatem con- hogy a' kegyefségre (Isteni
 vertas junctim o- félelemre) fordits öfzveség-
 minia, n' pseudochri- gel mindenecket, hanem ha

stia-

hamis

flanus salutari ve- hamis keresztyének köszön-
 lis. tetni (neveztetni) akarfz.

995. Scito enim 995. Mert tudjad rövid
 fore propediem, ut nap meg-lenni, hogy minde-
 reddamus omnium ra- nekről fizámot adjunk: tudni
 tionem: nempe quum illik midõn el-jövend e' vi-
 venerit Salvator lágnak ditsóséges Idvezi-
 mundi gloriosissimus, tõe, (Meg-váltója, Szaba-
 ut suscitet vel excitet ditója) hogy fel támalzfzon
 & judicet nos: ubi avagy fel-kölszõn és meg-
 manifesta & occulta itéllyen minket: az hol a'
 patefient. nyilván való és tickos el rej-
 tett dolgok ki-nyilatkoz-
 nak.

996. O beatos qui 996. Oh bõldogok azok
 nunc propitium habe- a' kiknek akkor kegyelmes
 bunt! salvabuntur, (irgalmas) lészén! idvezül-
 ambrosiâq, ac nectare nek, és halhatatlanságnak
 in æternum seu sem- ételével (mennyei élő ke-
 piternum pascuntur. nyérrel) s' halhatatlanságnak
 itálával (mennyei élő itállal)
 vég-nélkül avagy mind örök-
 ké legeltettetnek.

997. Faxit mis- 997. Tselekedje-meg a' mi
 rator atq, Redemptor rajtunk könyörülõ és meg-
 noster, ut hic miseri- váltó, hogy itt az õ kegyel-
 cordiâ ejus justificati mefségével (irgalmasfágával)
 in charitate coalesca- meg igazulván a' fzeretben
 mus. edgyek legyünk (egyben for-
 radjunk, öfzve-foglaltas-
 tunk.)

998.

998.

998. *Tu ei confite- re ac vota vove, de- voteq; & fervide precando penetralia cæli penetra, ut jam nunc cælitibus annu- mereris.*

999. *Ave & va- le.*

1000. *JEHOVÆ Zebaoth, sanctissimæ Individuæ ac benedi- ctæ Trinitati sit Laus, Honor & Gloria, in secula seculorum, Amen.*

FINIS.

VEGE.

IN-

I N D E X.

Titulorum eâ qua comprehenduntur serie.

I. Introitus.	I. Bé menetel.	1
II. De introitu & creatione mundi.	II. E' világnak eredetiről és teremtéséről.	3
III. De Elementis.	III. Az éltető állatokról.	4
IV. De Firmamento	IV. A' Tsillagos égről.	5
V. De Igne	V. A' Tüztől.	9
VI. De Meteoris	VI. Az hegyek felett le- vegekről	10
VII. De Aquis	VII. A' Vizekről.	12
VIII. De Terra	VIII. A' Földről.	14
IX. De Lapidibus	IX. A' Kővekről.	15
X. De Metallis	X. Az Ertz nemekről.	18
XI. De Arboribus & fructibus	XI. Az élő fákról és gyü- möltökről.	20
XII. De Herbis	XII. A' Fűvekről.	25
XIII. De Fruticibus	XIII. A' Tsömetékről.	33
XIV. De Animalibus & primo de avibus	XIV. Az élő állatokról, és elsőben a' madarokról.	34
XV. De Aquatilibus	XV. A' Vizi állatokról.	39
XVI. De Jumentis	XVI. A' Barmokról.	42
XVII. De Feris	XVII. A' Vadakról.	44
XVIII. De Amphibiis & reptilibus	XVIII. A' Vizben és szára- zon egy aránt élő és tsü- fzó mászó állatokról.	48
XIX. De Insectis	XIX. A' Bogárokról.	49
	T	XX.

INDEX.

XX. De Homine	XX. Az Emberről.	52
XXI. De Corpore, & primium de membris externis	XXI. A' Testről és elsőben a' külső tagokról.	55
XXII. De Membris internis	XXII. A' belső tagokról.	60
XXIII. De accidentibus corporis	XXIII. A' Testnek külső esetiről.	63
XXIV. De Morbis	XXIV. A' Betegségekről.	68
XXV. De Ulceribus & Vulneribus	XXV. A' Fűvekről és a' sebekről.	72
XXVI. De Sensibus externis	XXVI. A' Külső érzékenységekről.	73
XXVII. De Sensibus internis	XXVII. A' Belső érzékenységekről.	77
XXVIII. De Mente	XXVIII. Az Elméről.	80
XXIX. De Volunte & affectibus	XXIX. Az Akaratról és indulatokról.	82
XXX. De Mechanicis in genere	XXX. A' Kézi munkás mesterségekről közön.	85
XXXI. De Hortorum cultura	XXXI. A' Kerteknek műveléséről.	86
XXXII. De Agricultura	XXXII. A' Föld műveléséről (szántás vetésről, majorkodásról.)	88
XXXIII. De Molitura	XXXIII. Az őrlésről.	91
XXXIV. De Panificio	XXXIV. A' Kenyértésinálról (sütésről.)	93
XXXV. De Pecuariis	XXXV. A' Barom pásztorlásról (tsordaságról.)	94
XXXVI. De Lanionia	XXXVI. A' Mészároság.	97
	XXXVII.	

TITULORUM.

XXXVII. De Vena tura	XXXVII. A' Vadászásról.	98
XXXVIII. De Piscacione	XXXVIII. A' Halászásról.	99
XXXIX. De Aucupio	XXXIX. A' Madarászásról.	99
XL. De Coquinaria	XL. A' Szakácságról.	100
XLI. De Potulentorum paratura	XLI. Az Italoknak tsinálásáról.	102
XLII. De Aurigatone	XLII. A' Korszítségéről avagy Szekerefégről.	104
XLIII. De Navicularia	XLIII. Az Hajos mesterségről.	108
XLIV. De Itineribus	XLIV. Az útakról avagy úti járásokról.	112
XLV. De Mercatura	XLV. A' Kalmárságról.	115
XLVI. De vestiariis opificiis	XLVI. A' Ruházatokat tsináló mivekről.	118
XLVII. De Vestituum generibus	XLVII. A' Ruházatoknak neveiről.	121
XLVIII. De Fabrilibus artificis	XLVIII. Az Arts mesterségekről.	125
XLIX. De Domo ejusque partibus	XLIX. Az Háztól és annak részeitől.	130
L. De Hypocausto	L. A' Szobáról.	132
LI. De Cenaculo	LI. A' Vatsoráló háztól.	133
LII. De Cubiculo cum pertinentibus	LII. Az Agyas háztól ahhoz tartozókkal edgyütt.	137
LIII. De Balneo & munditie	LIII. A' Feredőről és tisztaságról.	139
	T a	LIV.

INDEX.

LIV. De Conjugio & affinitate	LIV. Az Házasságról és So- gorság avagy rokons: 142
LV. De Puerperio	LV. A' Gyermekszülésről avagy Gyer. ágy. ól 144
LVI De Cognatione	LVI. A' Rokonságról avagy vér szerint való atyafi: 146
LVII. De Oeconomia	LVII. Az Házi gondvise- lésről 148
LVIII. De Urbe	LVIII. A' kerített várról 149
LIX. De Templo	LIX. A' Templomról avagy Szent edgy. házról 153
LX. De Ecclesia	LX. A' Sz. Gyülekezetről avagy Anyaszent egyh: 156
LXI. De Ethnisorum Judaeorumque su- persitionibus	LXI. A' Pogányoknak és a' Sidóknak hamis isteni tiszttelekekről avagy bá- bonáságokról 158
LXII. De Curia	LXII. A' Tanács házról a- vagy város házról 161
LXIII. De Judiciis	LXIII. Az Itélésfeokről avagy törvény tételekről 163
LXIV. De Maleficiis & suppliciis	LXIV. A' Gonosz tételek- ről és büntetésekről 167
LXV. De Statu Regio	LXV. A' Királyi állapot: 170
LXVI. De Regno & Regione	LXVI. Az Országáról és Tartományról 175
LXVII. De Pace & Bello	LXVII. A' Békéségről és Hadról 177
LXVIII. De Schola & institutione	LXVIII. Az Oskoláról és Tanításról 180
LXIX. De Musæo	LXIX. A' Tanuló házról 194

LXX.

TITULORUM.

LXX. De Gramma- tica	LXX. A' Grammatikáról a- vagy bőrtűnek és szóllás- nak tudományáról 197
LXXI. De Dialectica	LXXI. A' Dialektikáról a- vagy véleked: tud: 198
LXXII. De Rhetori- ca & Poësi	LXXII. Az ékeessen szol- lálnak és vers szerzés- nek mesteriségéről 199
LXXIII. De Arithme- tica	LXXIII. a' Számvetésről 202
LXXIV. De Geome- tria	LXXIV. A' Föld mérés: 203
LXXV. De Mensuris & Ponderibus	LXXV. A' Mértékről és nehézekekről 205
LXXVI. De Optica & Pictura	LXXVI. A' Látásnak a- vagy nézésnek tudomá- nyáról és kép írásnak mesteriségéről 208
LXXVII. De Musica	LXXVII. A' Musikáról avagy éneklésnek tudomá- nyáról 209
LXXVIII. De Astro- nomia	LXXVIII. A' Tsillagok szokot forgását vizsgáló (égbe néző) tud: 211
LXXIX. De Geogra- phia	LXXIX. A' Földnek le- írásáról 212
LXXX. De Historia	LXXX. Az Historiáról a- vagy meg lőtt dolgok- nak emlékeztetiről 213
LXXXI. De Medi- cina	LXXXI. Az Orvosi tu- dományról 214.

T 3

LXXXII.

INDEX.

LXXXII. <i>De Ethica in genere</i>	LXXXII. Az Erköltszek tudományáról kö-zönfégeffen 219
LXXXIII. <i>De Prudentia</i>	LXXXIII. Az Okofságról avagy észességről 221
LXXXIV. <i>De Temperantia</i>	LXXXIV. A' Mértékletességről 225
LXXXV. <i>De Castitate</i>	LXXXV. A' Szüzességről 226
LXXXVI. <i>De Modestia</i>	LXXXVI. Az Emberséges jó maga viselésről 229
LXXXVII. <i>De Autarkeja</i>	LXXXVII. A' Magának való elégségről avagy elegendőségről 234
LXXXVIII. <i>De Iustitia primò communitativa</i>	LXXXVIII. Az Igazságról, először a' tserelő avagy kezeskedőig: 236
LXXXIX. <i>De Iustitia distributiva</i>	LXXXIX. Az Osztogatóban való igazságról 240
XC. <i>De Fortitudine</i>	XC. Az Erősségről 243
XCI. <i>De Patientia</i>	XCI. A' Békeséges türetről avagy szenvedésről 246
XCI. <i>De Constantia</i>	XCI. Az Alhatatóságról 249
XCI. <i>De Amicitia & Humanitate</i>	XCI. A' Barátságról és emberségről 250
XCI. <i>De Candore</i>	XCI. A' Szübbéltisztságról avagy tiszta hívségről 255
XCI. <i>De Conversatione erudita</i>	XCI. A' Tudós társalkodásról 258

XCVI

TITULORUM.

XCVI. <i>De Ludicris</i>	XCVI. A' Játékos avagy tréfás dolgokról 260
XCVII. <i>De Morte & Sepultura</i>	XCVII. Az Halálról és temetéről 265
XCVIII. <i>De Providentia</i>	XCVIII. Az Istennek gondviseléséről 267
XCIX. <i>De Angelis</i>	XCIX. Az Angyalokról 270
C. <i>Clausula</i>	C. Bé rekesztés, 273

INDEX.

Titulorum ordine Alphabetico.

A.		<i>Astronomia</i>	78
<i>Accidentibus corporis, titulo</i>	23	<i>Autarkeja</i>	87
<i>Agricultura</i>	32	<i>Aucupio</i>	39
<i>Amicitia & humanitate</i>	93	<i>Aurigatione</i>	42
<i>Amphibiis & reptilibus</i>	18	B.	
<i>Angelis</i>	99	<i>Balneo & medicie</i>	53
<i>Animalibus & Avibus</i>	14	C.	
<i>Aquatilibus</i>	15	<i>Candore</i>	94
<i>Aquis</i>	7	<i>Castitate</i>	65
<i>Arboribus & frutibus</i>	11	<i>Clausula</i>	100
<i>Arithmetica</i>	73	<i>Cenaculo</i>	51
		<i>Cognitione</i>	56
		<i>Constantia</i>	92
		<i>Conversations erudita</i>	95

T 4.

Con-

INDEX TITULORUM

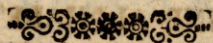
Conjugio & affini- tate	54	Historia	80
Coquinaria	40	Homine	20
Corpore & membris		Hortorum cultura	31
externis	21	Hypocausto	50
Cubiculo	52	I.	
Curia	62	igne	5
D.		infectis	19
Dialectica	71	introitu	1
Domo ejusq; par- tibus	49	itineribus	44
E.		Judiciis	63
Ecclesia	60	jumentis	16
Elementis	3	Justitia commuta- tiva	88
Ethnicorum Judaeo- rumq; supersti- tionibus	61	Justitia distribu- tiva	89
Ethica in genere	82	L.	
F.		Lanionia	36
Fabrilibus arti- ficiis	48	Lapidibus	9
Feris	17	Ludicris	96
Firmamento	4	M.	
Fortitudine	90	Maleficiis & sup- pliciis	64
Fruticibus	13	Mechanicis in ge- nere	30
G.		Medicina	81
Geographia	79	Membris internis	22
Geometria	74	Mensuris & pon- deribus	75
Grammatica	70	Mente	28
H.		Mercatura	45
Herbis	12	Metallis	10
		Meteo-	

ORDINE ALPHABETICO.

Meteoris	6	Prudentia	83
Modestia	86	Puerperio	55
Molitura	33	R.	
Morbis	24	Regna & Regione	66
Morte & Sepul- tura	97	Rhetorica & Poesi	72
Museo	69	S.	
Musica	77	Sensibus externis	26
N.		Sensibus internis	27
Navicularia	43	Schola & Institu- tione	68
De O.		Statu Regio	65
Oeconomia	57	T.	
Optica & pi- ctura	76	Temperantia	84
Ortu mundi	2	Templo	59
P.		Terra	8
Pace & Bello	67	V.	
Panificio	34	Venatura	37
Patientia	91	Vestiarius opificiis	46
Pecuaria	35	Vestituum generi- bus	47
Piscatione	38	Ulceribus & vul- neribus	25
Potulentorum para- tura	41	Voluntate & affe- ctibus	29
Providentia	98	Urbe	58

T A B L A.

Az A, B, C-nek rendi szerint.

A.		Barmokról	16
Agyas Házirol,		Barom Pásztor-	
tit	52	ságról	35
Akaratról és In-		Békeségről és	
dulatokról	29	Hadról	67
Anyaszentedgy-		Bé-rekefztés	100
Az házirol	60A	Bé menetel	1
Alhatatóság:	92	Betegségekről	24
Angyalokról	99	Bogarokról	19
Asztronomiáról		Büntetésekről és	
avagy Tsilla-		gonofztéte-	
gok szokott		lekról	64
forgását vizsgáló tudomány-			
ról	78	D.	
Ats mestersegek-		Dialektikáról	71
Az ról	48	E.	
Atyafiúságról	56Az	Tsillagos Egről	4
		Ekeffen szálláfról	
B.		avagy Rheto-	
Pogányoknak és		rikáról	72
Sidóknak Ba-		Elméről	28
bonaságokr:	61	Elő állatokról	14
Barátságáról és		Eltető állatokról	3
embersegről	93	Emberről	20
Ba-		Emberseges jó	
		ma-	

TABLA Az A, B, C-nek rendi szerint

maga viselés-		G.
ról	86	Geographiáról
Erősségről	90	avagy Föld mé-
Erköltseknek		résről
tudományá-		74
rol közönsé-	A	Geometriáról a-
geffen	82	vagy Földnek
Az Ertz nemekről	10	le-írásáról
Külső Erzéken-		79
ségekről	26	Házi Gondvise-
Belső Erzéken-		lékről
ségekről	27	57
Ezsefégről	83	Istennek Gond-
F.		viseleséről
élő Fákrol és Gyü-		98
moltsekről	11	Gonofz tételek-
Fekélyekről és a		ról és Bünteté-
A Sebekről	25	sekről
Földről	8	64
Föld mérésről	74A	Grammatikáról
Földnek le-írá-		70
sáról	79	Gyermekek szülef-
Föld mivvelés-		ról avagy Gyer-
ról	32	mekek ágyról
Förödörül és tisz-		55
taságról	53	Szent Gyüleke-
Füvekről	12	zetről
Geo-		60
		Gyümoltsekről
		és élő Fákrol
		11
		H.
		Hadról és Béke-
		ségről
		67
		Hajos mesterse-
		g-ról
		43
		Halál-

T A B L A

Halálról és teme- tésről	97	Italoknak tsiná- lásáról	41
Halászfástról	38	Itéléséről	63
Házasságról és Sogorságról	54	K.	
Házról és annak részéről	49A'	Kalmárságról	54
A' ágyas Házról	52	Kenyár tsinálá- sáról	34
tanuló Házról	69	Kép-írásnak me- lterségéről	76
vatsoráló Ház- ról	51	Kerteknek mi- veléséről	31
Házi gondvise- lésről	57	Kézi mesterse- gekről	30
Historiáról	80	Királyi állapot- ról	65
I.		Kotsisságról	42
Játékos dolgok- ról	96	Kövekről	9
Igazságról, elő- szórtserelő a- vagy kezes- kedő Igazság- ról	88	A' L.	
ofigtatásban való Igazság- ról	89	Látásnak vagy nézésnek tu- dományár:	76
Indulatokról, es Akaratról	89	Hegyek felett Levegekről	6
Ita-		M.	
		Madarakról	14
		Madarászfástról	32
		Magának való elé-	

Az A, B, C-nek rendi szerint.

elégendőség- ről	87	Pogányoknak Isteni tiszte- letekről	61
Mértékről	75	R.	
Majorkodásról	32	Rhetorikáról	
Mértékletessé- gről	84	avagy okosfan szóllásról	72
A' kézi munkás Me- lterségekről	30	A' Rokonságról	56
Mészároság- ról	36	Ruházatokat tsi- náló mivek- ről	46
Musikáról	77	N.	
Nézésnek avagy Látásnak tudó- mányáról	76	Ruházatoknak nemeiről	47
O.		S.	
Okosságról	83	Szakátságról	40
Az Országáról és Tár- tományról	66	A' Számvetéstől	73
Oskoláról és Ta- nitásról	68	Szántásról vetés- ről	32
ölésről	33	Sebekről és Fe- kélyekről	25
Orvosi tudó- mányról	81	Szekerelessé- gről	42
P.		Szent edgy-ház- ról	59
barom Pásztor- ságról	35	Sidóknak Isteni tiszteletek- ről	61
Pogá-		Szo-	

T A B L A

Szobárol	50	Szübéli Tiszta-	
Sogorságról	54	ságról	94
Sütéről Kenyér		Törvény tété-	
tsinálásról	34	lekról	63
Szüléfről	55	Tréfás dolgok-	
Szüzességről	85	ról	96
A' T.		Tsillagos égről	4
külső Tagok-		Tsillagok szokott	
ról	21 A'	forgását vizsgáló tudomány-	
belső Tagok-		ról	78
ról	22	Tsömötekről	13
Tanács-házról	62	Tsordáságról	35
Tanulásról és		Tsufzó mászó	
Oskoláról	63	állatokról	18
Tanuló házról	69	Túrásról	91
Tartományról		Tűzről	5
és Országáról	66	V.	
tudós Társalko-		Vadakról	17
dásról	95	Vadászágról	37
Temetésről és		keretet Váraf-	
A' Halálról	97	ról	58
Templomról	59 A'	Váras házáról	62
Teremtéséről e'		Vatsoráló ház-	
világnak	2	ról	5
Testről	21	Vers írásról avag	
Testnek külső		szerzésről	7
esetiről	23	Vilá-	
szübé-			

Az A, B, C nek rendi szerint.

Világnak eredeti-		Vizben és szá-	
ról avagy Te-		razon edgy-	
remtéséről	2	aránt élő ál-	
Az Vizekről	7 Az	latokról	18
Vizi állatok-		Utakról avagy	
ról		Uti járások-	
	Viz-	ról,	44

